T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ZÂHİD BİN MUHAMMED'İN KİTÂB-I ŞEMʿÎ VE SÜRÛRÎ ʿALÂ DÎVÂN-I HÂFIZ ADLI ESERİ

(vr.225b-250a İnceleme-Metin)

Malik ÇİÇEK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Emrullah YAKUT

Mardin-2022

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ZÂHİD BİN MUHAMMED'İN KİTÂB-I ŞEMʿÎ VE SÜRÛRÎ ʿALÂ DÎVÂN-I HÂFIZ ADLI ESERİ
(vr.225b-250a İnceleme- Metin)

Malik ÇİÇEK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Emrullah YAKUT

Mardin-2022

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içindeki bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmasında kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

Malik ÇİÇEK

Tarih (17/08/2022)

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Zâhid Bin Muhammed'in Kitâb-ı Şemʿî ve Sürûrî ʿAlâ Dîvân-ı Hâfız Adlı Eseri (225b-250a Arası İnceleme-Metin)

Malik ÇİÇEK

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2022: 238 sayfa

Klāsik Fars şiirinde hususi bir yeri olan Hāfız-ı Şirāzi'nin Dîvānı üzerine geçmişten günümüze pek çok şerh kaleme alınmıştır. Türk Edebiyatı'nda Sürūrî, Şemʿî, Sūdî, Konevî bu anlamda yaptıkları çalışmalarla ön plana çıkmıştır. İncelenen eser, Zāhid bin Muhammed adlı mürettip tarafından Şemʿî ve Sūrūrî'nin Hāfız Dîvānı üzerine yapmış oldukları şerhlerinin bir araya getirilmesinden oluşur. Eserin bilinen tek nüshası Süleymāniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 3962 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Bu çalışmada Zāhid bin Muhammed'in *Kitāb-ı Şemʿî ve Sūrūrî ʿAla Dîvān-ı Hāfız* adlı eserinin 225b-250a varakları transkripsiyonlu bir şekilde yazılmış ve incelenmiştir. Üç ana bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde şerh ve şerh edebiyatı, Hāfız'ın hayatı ve divanı hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Osmanlı sahasında Hāfız'ın dîvanını şerh eden başlıca şārihlere yer verilmiştir. İkinci bölümde eserin mürettibi Zāhid bin Muhammed'in hayatı, eserin tertip metodu ile incelenen kısımda geçen Arapça, Farsça, Türkçe şiirler; ayet, hadis ve Arapça ibareler tercümeleriyle birlikte verilmiş, tertip edilen şerh metni ile Sürûrî ve Şem'î şerhleri mukayese edilmiştir. Üçüncü bölümde ise *Kitâb-ı Şemʿî ve Sürûrî Alâ Dîvân-ı Hâfız*'ın (225b-250a) varakları transkripsiyonlu bir şekilde verilmiştir. Çalışmanın asıl gayesi, Zāhid bin Muhammed'in cem edip ortaya koyduğu metnin ilgili kısmını tetkik etmek ve eserin tertip etme şeklini tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Hâfız-ı Şirâzî, Dîvân, Şemʿî, Sürūrî, Zāhid bin Muhammed

ABSTRACT

Master Thesis

Zâhid Bin Muhammed's Kitâb-ı Şemʿî and Sürûrî ʿAlâ Dîwân-ı Hâfızʾs Work (Analysis between 225b-250a Analysis-Text)

Malik ÇİÇEK

Mardi Artuklu University

The Institute of Graduate Education

Department of Turkish Language and Literature

2022: 238 pages

From past to present, many şerhs were written on Divan of Hâfiz-ı Shirazi who has a special place in Classical Persian Literature. In Turkish literature, Sürûrî, Shemʿî, Konevi, and Sûdî rose to prominence in this subject. This dissection consists of copyist Zahid bin Mohammed's şerhs of collection written by Shemʿi and Sururi on Divan of Hâfiz-ı Shirazi. The only known copy of this work is in the Nuruosmaniye record number 3962 of the Süleymaniye Library. In this article, page 225b-250a of Kitabı Semʿî and Sürûrî Ala Divan-ı Hâfiz by Zahid bin Muhammed was written in transcription and analyzed. In the prologue of three chapters, şerh and şerh literature, the life of Hafiz and his Divan are detailed. In the first chapter, the main poets who wrote şerhs on Divan of Hâfiz are included. In the second chapter, the life of copyist Zahid bin Mohammed, the schema of his work; Arabic, Persian, Turkish poems in the examined chapter; ayets, hadiths, and Arabic expressions with their translations are included and the edited şerh text was compared with Sürûrî and Shem'î şerhs. In the third chapter, pages 225b-250a of Kitabı Shemʿî and Sûrûrî Ala Divan-ı Hafiz are included in the transcription. The main object of this article is to examine the relevant part of the text that Zahid bin Muhammed composed and to determine the composition of the work.

Keywords: Hâfiz-i Shirazi, Divan, Shem'i, Sururi, Zahid bin Muhammed

ÖNSÖZ

Anlamı kapalı olan metinlerin anlaşılması ve yorumlanması; Osmanlı, İran ve Arap sahasındaki entelektüel faaliyetin önemli bir kısmını oluşturur. İslāmiyet'in doğuşu ve Kur'ān'nın nüzūlu ile birlikte onun hükümlerini anlama ve tatbik etme isteği bu arayışları daha da sıklaştırmıştır ve bunun sonucunda şerhler ortaya çıkmıştır. Hz. Muhammed'in dünyadan irtihali sonrası onun hadislerini tam anlamıyla idrak edip uygulama çabaları sonucunda da hadis şerhleri ortaya çıkmıştır. Tarih sahnesinde uzun bir süre adından bahsettiren ve birçok coğrafyayı ele geçirip buralarda ikamet eden Türkler, İslāmiyet'i kabul ettikten sonra dini emir ve yasakları öğrenme, Kur'ân-ı Kerîm'i okuma ve anlama vb. durumlardan dolayı Arapçanın; Farsçanın hâkim olduğu coğrafyalarda uzun süre hüküm sürdükleri için de Farçanın etkisinde çokça kalmış ve bunun sonucunda din, eğitim, edebiyat...vs. birçok alanda kültürel etkileşimler meydana gelmiştir. Özellikle medrese eğitimi görenler birçok alanda anlaşılması güç, girift metinlerle karşılaşmışlardır. Bu eksikliklerin giderilmesi için ilim erbabı şahıslar büyük gayretler göstererek ihtiyaç duyulan alanlarda şerhler kaleme almışlardır. Hāfız'ın Dîvānı'nda da anlamın derin olması ve çift katmanlı yapısı sebebiyle hem İran sahasında hem de Osmanlı sahasında onun divanı üzerine birçok şerhler yazılmıştır. XVI. yüzyıl Hâfız şerhleri konusunda en velud dönemdir ve bu dönemde Sürūrî, Şemʿî ve Sûdî'nin kaleme aldığı şerhler sonraki dönemlerde de önemini korumuştur. Zāhid bin Muhammed adlı mürettip ise Sürûrî ve Şemʿî şerhlerini cem edip bir arada sunma ihtiyacı duymuştur. Bu tertip edilen metnin Hafız'ın Divanı'nın iki farklı yorumunu eşzamanlı ve mukayeseli bir biçimde okuma kolaylığı sunduğu söylenebilir. *Kitāb-ı Şemî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız*, Zāhid bin Muhammed tarafından XVI.yüzyılda neşredilen eser 338 varaktan müteşekkildir ve her varakta 33 satır vardır. Şerhte çoğunlukla Farsça olmak üzere Farsça, Arapça ve Türkçe şevahid beyitlere; Arapça ibarelere, ayet iktibaslarına ve hadislere yer verilmiştir. Mürettibin tertip ettiği eserin sadece bir nühası tespit edilebilmiştir. Söz konusu nüsha Süleymāniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 3962 numarada kayıtlıdır. Mezkûr eser tamamıyla transkribe edilip incelenmemiştir. Çok hacimli bir eser olması hasebiyle belli aralıklardaki kısımlar üzerine çalışmalar

yapılmıştır. Kitabın 52a-151b kısmı Cansu Akgündüz tarafından, 150a-175b kısmı Şehmuz Mungan tarafından, 201b-225a kısmı Mustafa Turan tarafından ve 225b-250a kısmı tarafımızca inceleme-metin halinde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Bu çalışmada Zâhid bin Muhammed'in *Kitāb-ı Şem'î ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız* adlı eserinin 225b-250a varaklarının transkripsiyonlu metni ve incelemesine yer verilmiştir. Ancak 250a varakının ortalarına doğru ilgili gazel bittiğinden dolayı sayfanın tamamı çalışmaya dahil edilmemiştir. Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın giriş bölümünde Hâfız Şirâzî'nin hayatı ve dîvânı, şerh ve şerh edebiyatı hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Hâfız Dîvânı'nın tamamını şerh eden şârihlere yer verilerek onlar hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. İkinci bölümde eserin mürettibi Zâhid bin Muhammed'in hayatı, eserinin tertip metodu, eserin nüshasının tavsifi ile metinde geçen Türkçe, Arapça ve Farsça şevahid şiirlere ve dahi iktibâslara yer verilmiştir. Son bölümde ise *Kitāb-ı Şemî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız*'ın (225b-250a) varakları transkripsiyonlu bir şekilde verilmiştir.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde ayetlerin, Arapça ibarelerin okunmasında ve tercüme edilmesinde yardımcı olan aziz dostum Ali Said Arslan ve değerli hocam Fahri Yakıcı'ya şükranlarımı sunuyorum. Farsça ibarelerin okunması ve tercüme edilmesinde yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Osman Aslanoğlu'na ayrıca teşekkür ediyorum. Çalışmam boyunca bana karşı olabildiğince sabırlı ve hoşgörülü davranıp birikimiyle bana yol gösteren sayın Doç. Dr. Emrullah Yakut hocama can u gönülden teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Malik Çiçek

Mardin-2022

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN ..... **iii**

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **xii**

SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

1. TÜRK EDEBİYATʾINDA HĀFIZ DĪVĀNI'NA YAPILAN ŞERHLER **6**

1.1. Sûrûrî (ö. 969/1561-62) ve Hâfız Divânı Şerhi 6

1.2. Şemʿî (ö. 1011/1602-1603) ve Hâfız Divânı Şerhi 8

1.3. Sûdî-i Bosnevî (ö. 1007/1599) ve Hâfız Divânı Şerhi 9

1.4. Konevî (ö. 1244/1828-29) ve Hâfız Divânı Şerhi 10

1.5. Diğer Hāfız Şerhleri 11

2. ZAHİD BİN MUHAMMED VE KİTÂB-I ŞEMʿÎ VE SÜRÛRÎ ʿÂLÂ DÎVÂN-I HÂFIZ **12**

2.1. Zahid bin Muhammed 12

2.2. Kitâb-ı Şemʿî ve Sürûrî Âlâ Dîvân-ı Hâfız ve Eserin Tertip Metodu 13

2.3. Eserin Nüshasının Tavsifi 14

2.4. Kitâb-ı Şemʿî ve Sürûrî Âlâ Dîvân-ı Hâfız ile Sürûrî ve Şemʿîʾ Şerhlerinin Kıyaslanması 15

2.5. Zâhid bin Muhammed Tarafından İlave Edilen Şevâhidler 23

2.6. Şerh Metninde Geçen İktibaslar 24

2.6.1. Ayetler 25

2.6.2. Hadisler 29
2.6.3. Arapça ibāreler, kelām-ı kibar ve darb-ı meseller 31
2.7. Metinde Geçen Şevāhid Şiirler 33
2.7.1. Türkçe şiirler 33
2.7.2.Farsça şiirler 34
2.7.3. Arapça şiirler 42
3. METİN 44
3.1. Metin Tesisinde İzlenen Yol 44
3.2. Kitāb-ı Şemʿi ve Sūrūrî ʿAla Dîvān-ı Hāfız (225b-250a) 45
Ḥarfü'd-Ḍād 45
[Ġazel 340] 45
[Ġazel 341] 48
Ḥarfüʾṭ-Ṭā 51
[Ġazel 342] 51
Ḥarfü'ẓ-Ẓā (ʿĀded -1) 55
[Ġazel- 343] 55
Ḥarfü'l -ʿAyn 60
[Ġazel 344] 60
[Ġazel 345] 63
[Ġazel 346] 68
[Ġazel 347] 71
Ḥarfü'l-Ġayin 76
[Ġazel 348] 76
Ḥarfü'l-Fā 79
[Ġazel 349] 79
Ḥarfüʾl-Ḳāf 84
[Ġazel 350) 84
[Ġazel 351] 88
[Ġazel 352] 93
Ḥarfüʾl-Kaf (ʿAded 1) 96

[Ġazel-353] 96
[Ġazel 354] 100
[Ġazel 355] 103
[Ġazel 356] 106
[Ġazel 357] 109
[Ġazel 358] 114
[Ġazel 359] 117
[Ġazel 360] 122
Velehu Eyżen 126
[Ġazel 361] 126
[Ġazel 362] 129
[Ġazel 363] 133
[Ġazel 364] 138
[Ġazel 365] 143
[Ġazel 366] 148
[Ġazel 367] 153
Ḥarfü'l-Vāv 158
[Gazel-368] 158
[Gazel 369] 164
[Gazel 370] 169
[Gazel 371] 174
[Ġazel 372] 178
[Ġazel 373] 182
[Ġazel-374] 186
[Ġazel 375] 191
[Ġazel 376] 195
[Ġazel-377] 199
[Ġazel 378] 202
[Ġazel 379] 206

SONUÇ 210

KAYNAKÇA 212

EKLER..... 215

ÖZGEÇMİŞ..... Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. (G. 340/1) Zâhid – Sürûrî 16
Tablo 2.2. (G. 340/1) Zâhid – Şemʿî 16
Tablo 2.3. (G. 340/2) Zâhid – Sürûrî 17
Tablo 2.4. (G. 340/2) Zâhid – Şemʿî 18
Tablo 2.5. (G. 340/3) Zâhid – Sürûrî 19
Tablo 2.6. (G. 340/3) Zâhid – Şemʿî 20
Tablo 2.7. (G. 340/4) Zâhid – Sürūrî 20
Tablo 2.8. (G. 340/4) Zâhid – Şemʿi 21
Tablo 2.9. (G. 340/5) Zâhid-Sürūrî 22
Tablo 2.10. (G. 340/5) Zâhid-Şemʿî 23

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu tez çalışmasında kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda belirtilmiştir.

Çeviri yazıda kullanılan harfler

ء: ʿ

ا: A, a; E, e Ā,ā

آ: Ā, ā,A,a

ب: B, b

پ: P, p

ت:T,t

ث: Ŝ, ŝ

ج: C, c

چ: Ç, ç

ح: Ḥ, ġ

خ: Ḫ, ḫ

د: D, d

ذ: Ẕ, ẕ

ر:R, r

ز: Z, z

ژ: j, J

ى: Y, y, I, ı, İ, i, ī

س: S,s

ش: Ş, ş

ص: Ṣ,ŝ

ض: Ż, ż

ط:Ṭ, ṭ

ظ: Ẓ, ẓ

ع:ʿ

غ: Ġ, ġ

ف: F, f

ق: Ḳ, ḳ

ك: K, k, G, g, ñ

ل: L, l

م: M, m

ن: N, n

و: V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, Ū, ū

ه: H, h, a, e

Kısaltmalar	Açıklamalar
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
D	: Doğumu
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
M	: Miladî
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Ö	: Ölümü
S	: Sayfa
S	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb	: Ve benzeri
Vs	: Ve saire
Vr	: Varak
Yay	: Yayınları

GİRİŞ

Şerh ve Şerh Edebiyatı

Geçmişten günümüze gerek dinî, tasavvūfî ve edebî metinler ve gerekse din dışı metinlerdeki anlamın ağır ve muğlak olması sonucu insanları bu metinlerdeki anlamı açık olmayan kısımları anlamlandırması için bazı çalışmaların yapmalarına sevk etmiş ve bunun sonucunda şerh ve şerh edebiyatı denilen bir alan doğmuştur. Tarafımızca hazırlanan çalışmada Zāhid bin Muhammed'in *Kitāb-ı Şemʿî ve Sūrūrî ʿAla Dîvān-ı Hāfız* adlı eserinin 225b-250a varakları transkripsiyon alfabesiyle yazılmış ve birçok yönden incelenmiştir. Bu çalışmanın yapılmasının nedeni *Hâfız Dîvânı* üzerine şerh yazan iki şarihin Sürūrî ve Şemʿî'nin şerhlerinin bir arada verilerek bu şerhleri okuyanlara kolaylık sağlamak ve bu alanda çalışma yapmak isteyenler için bir kaynak olması ümid edilmesinden ileri gelmektedir.

Kelime anlamı olarak şerh (şaraha), "eş-şerh, et-teşrih" organdan etin kesilmesi ve "eş-şerh: keşf" manalarına gelir. Ayrıca metnin içerisinde gizli kalan mânaları ortaya çıkarmak, keşfetmek, kesmek, bir şeyi açmak, açıklığa kavuşturmak anlamlarına gelir (Yılmaz, 2012: 12). Yine şerhin açma, ayırma; açıklama, yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap, açık ve ayrıntılı anlatma gibi anlamı da vardır (TDK Türkçe Sözlük: 2087).

Anlaşılması zor olan bazı yabancı kökenli sözcüklerin (Arapça-Farsça) çok fazla olduğu metinlerde kullanılan şerh kavramını Devellioğlu şu şekilde açıklar: "Açma, ayırma; açıklama (bir ibareyi veya eseri), bir kitabın ibāresini kelime kelime açıp îzāh ederek yazılan kitap, açık anlama." Tunca Kortantamer ise şerhi "Bir metin daha iyi anlaşılsın diye o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklaması olarak ifade eder. (Kortantamer, 1994: 1). Kāmus-ı Türkî de ise şerh "Bir kitabın ibaresini yine o lisanda veya bir lisan-ı āherde tafsil ve îzāh ederek müşkilātı açma" (Sāmi, 2012: 773) şeklinde açıklar.

Şerh edebiyatı Türkçe, Arapça, Farsça yazılmış ve çoğunlukla klāsik kabul edilen eserler için yapılmış bir alandır. Kapsamlı bir alan olan şerh edebiyatı sayısız eser örneğini içerinde barındırır (Yılmaz, 2007: 271). Tüm toplumlar mevcut durum ve koşullarına göre külürel ve formlarına göre çeşitli edebi metinler üretmişlerdir.

Üretilen bu metinlerin bir kısmı çok fazla ilgi görmemiştir ve bunlar kendi dünyasının dışına çıkmayarak sınırlı bir çerçevenin içerisinde kalmıştır. Ancak oluşturulan bazı metinler yaşadıkları dönemin, çağın dışına çıkarak bir anlamda süreklilik sağlamışlardır ve bu eserler dikkat çekmiş ve çalışmaların konusu olmuşlardır. Bu bağlamda "klāsik eser" denilen bu metinlere olan ilgi zamanla ilgili farklı çalışmalar yapılması ihtiyacını ortaya çıkmış ve şerh ve yorumlama denilen bu alan da buradan doğmuştur.

Metinlerin yorumlanması meselesi İslām'ın ilk dönemlerine kadar gider. Özellikle Kur'ān-ı Kerim'in yorumlanması, hükümlerinin açıklanması sonucu başlayan bir süreçtir. Dört halife döneminde kutsal kitabın bir araya getirilmesi, çoğaltılması, yorumlanması Kurʾan'ın doğru bir şekilde okunması gerektiğini de beraberinde getirmiştir. Böylece "tefsir" adı verilen Kur'an ilmi ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2012: XI). Bu şekilde şerh edebiyatında gelişmeler böylece başlar ve devam eder. Şerh kavramı da tefsirle birlikte kullanılmıştır. İki kelime aynı anlam dairesinde paralel olarak yer alır ve bu, Osmanlı şairleri ve dönemin şārihleri tarafından bu minvalde değerlendirilmiştir.

Türk edebiyatında şerh edebiyatı XV. yüzyılda başladığı, XVII ve XVIII. yüzyılda olgunluğa erişip en velūd dönemini yaşadığı söylenebilir. İlk şerhler hadîs-i şerîflere, *Bostân*'a, *Gülistân*'a ve *Gülşen-i Râz*'a yazılmıştır (Erdoğan, 1997: 4). Türk dili ve edebiyatının eski Anadolu Türkçesi döneminde İhlas tefsiri, Mülk, Amme, Tebāreke tefsiri vb. tefsirlerin el yazmalarına da rastlamak mümkündür (İz, 2010: 3-13).

Edebiyatımızda yazılan başlıca şerhler dinî, tasavvūfî ve edebî şerhler ve dinî olmayan şerhler şeklindedir (Erdoğan, 1997: 4). Dinî şerhler, genellikle medereselerde ders kitabı olarak okutulan İslâmi ilimlerin çeşitli dalları ile alakalı muhtelif dini kitaplar üzerine tertip edilmiştir. Besmele şerhleri, dua şerhleri, hadîs-i şerîflere yazılan şerhler, fıkıh, kelâm, akaid vs. üzerine yazılan şerhler bu alandaki başlıca şerhlerdir.

Tasavvūfî ve edebî şerhler, daha çok Farsça ve Türkçe eserlere yazılmıştır. Farsça tasavvūfî eserlerin başında Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si gelir. Ayrıca *Bostân,*

Gülistân, Gülşen-i Râz, Dîvân-ı Hâfız gibi eserlere de Türkçe şerhler yazılmıştır (Edoğan, 1997: 5). Yunus Emre, Niyâz-i Mısrî, Sünbül Sinan gibi mutasavvufların eserlerine yapılan şerhler de bu anlamda büyük bir önem arz ettiği söylenebilir. Özellikle Niyâz-i Mısrî'nin şiirlerine birçok kişi tarafından şerhler kaleme alınmıştır. Bunun nedeni ise kendi şiirlerinin çok okunması, bu şiirlerin çokça sevilmesi ve bu şiirlerin çoğu kişi üzerinde derin izler bırakmasından dolayı olduğu söylenebilir.

Arapça tasavvūfi eserlere de şerhler kaleme alınmıştır. Muhyiddîn-i Arabî'nin *Füsūsü'l-Hikem*'i bu anlamda ön plana çıkmış ve İsmâil Ankaravî, Beyâzid-i Rumî, Yazıcızâde Muhammed vd. şahsiyetler bu eser üzerine şerhler yazmışlardır.

Dinî ve tasavvūfî olmayan şerhler dil, gramer, kâfiye, mantık, felsefe, astronomi kitaplarına, lugatlara vs. şerhler tertip edilmiştir. Halîmî Lutfullâh bin Yusuf'un *Şerh-i Bahru'l-Garâ'ib*'i, İbnü'ş-Şeyh Mehmed bin Abdulkerîm'in *Şeyhü'l-Lugat-ı Ferişteho*ğ*lı'*sını, Lâ'lî Ahmed bin Mustafa'nın *Şerhu Emsilesi*'ni, Sūdî Bosnevî'nin *Şerh-i Kâfiyesi*'ni, Yaylaköylü Ahmed Reşîd'in *Şerhu Tâbirü'l-Rüyâsı*'nı, Gelibolu Mustafa Âlî'nin *Şerh-i Falnâme*'sini, Seyyid Burhaneddin'in *Letâyif-i Nasreddin Hoca Şerhi*'ni bunlara örnek gösterilebilir (Erdoğan, 1997: 9).

Sonuç itibariyle şerh geleneğinde asıl iş metindeki sözcüklerin anlam noktasında açıklığa kavuşturulması olayıdır. Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılığı verir ya da kelimelerin bu dillerde hangi mânalarda kullanıldığı belirtilir ve bazen de mâna dışında bir de gramer bilgisi sunulur. Metinde asıl amaç anlamdır. Çünkü metinler anlaşılmak için vardır. Anlaşılmayan metinlerin okunmasının pek bir yararı yoktur. Şerh kültürü de tam olarak bunun için vardır yani bilinmeyen mânaya ulaşmak, çözülemeyen anlamı çözüme kavuşturmaktır.

Hāfız-ı Şirāzî'nin Hayatı

Hāfız, Doğu edebiyatının lirizm konusunda en iyisi, ustası olarak adlandırılır. XVI. yüzyılda İran'da yaşayan ünlü şair, ününü sadece Doğu'da değil Batı'da da adından söz ettirmiştir. Asıl adı Hāce Şemseddîn Muhammed Hāfız olan şāirin İran'ın güneybatısındaki Şîrāzî kentinde doğduğu (717/1317-726/1326) bilinmektedir (Ayar, 2001: 4). Hāfız'ın hayatı hakkında elde bulunan en eski belge onun şiirlerini ölümden sonra toplayıp bir araya getiren sınıf arkadaşı Muhammed

Gülendâm'ın Hâfız Dîvânı'na yazdığı ön sözdür (Gölpınarlı, 1992: 1151). Muhammed Gülendam'dan Hâfız'ın şiirlerini övmekle birlikte zâhir ve bâtın ehlinin halkın ileri gelenlerinin makbûlu olduğunu, şirlerinde herkesin kendine göre bir mâna bulduğunu, bilgi sâhibi olsun olmasın herkes tarafından sevildiğini, gazellerinin az bir zaman içerisinde Horasan, Türkistan, Hindistan, Irakeyn ülkelerinde yayıldığını; sofîlerin sema, padişahların zevk meclislerinde okunduğu dile getirir (Gölpınarlı, 2017: vii).

Hâce iyi bir eğitim almıştır. "Hâce" unvanın kullanması seçkin bir aileye mensub olduğunu düşündürmektedir. Onun eserlerine bakıldığında dönemin mûsikisi hakkında ve bazı el sanatlarında bilgi edindiğine rastlanır (Yazıcı, 1997: 103-106). Şair gazellerinde sık sık edebî sanatlar kullanmasına rağmen şiirde mâna ve ifadeyi boğmaktan kaçınmıştır. Şiir sanatı üzerinde Ömer Hayyâm, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Saʿdî-i Şîrâzî ve Kemâleddîn İsfahânî gibi şahısların etkisinde çokça kalmıştır (Yazıcı, 1997: s. 103-106).

Hâfız, Türk edebiyatı şairleri için ilham kaynağı olmuştur. Örneğin Ziya Paşa'nın Harabat eserinde bunu dile getirdiği bilinir. Sadece Türk şairleri için değil ünlü Alman şair Geothe için de Hâfız çok önemlidir. Hâfız'dan çok istifâde ederek onun için sarf etmiş olduğu düşüncelerini başka bir kimse için ifade etmemiştir. Dolayıyısıyla Hâfız sadece doğduğu ve büyüdüğü Doğu edebiyatında değil Batı edebiyatı nazarında da büyük bir şair olarak bilinir.

Hâfız'ın nâmı Fars sınırlarını aşıp ününü Hindistan ve Bengal'e kadar ulaşmıştır. Ebu İshâk'ın son dönemlerinden itibaren hükümeti baskıcı yönetimlerin ele geçirmesi sonucunda Şîrâz'ı terk etmek zorunda kalan Hâfız, 791(1188) yılında vefat etmiştir (Ayar, 2007: 4)

Hâfız, hayatı boyunca yazdığı eserlerle adından söz ettirmeye devam edecektir. Yazdığı gazeller Fars edebiyatında bu türün en mükemmel örnekleri olarak kabul edilir. Şiirlerindeki ahenk, akıcılık, dilinin sade olması gibi sebeblerle beğeni kazanmıştır. Genel olarak şiirlerinde tasavvufî mevzular mevcuttur. Hakikate ulaşmanın kılavuzsuz varılamayacağından söz eder. Ancak kendisinin herhangi bir tarikate veya şeyhe intisab ettiğine dair bilgiye de ulaşılamamıştır. (Yazıcı, 1997:

105). Gazel başta olmak üzere diğer nazım türlerinde eser verenlerin içerisinde üstād olarak nitelendirilebilecek olan şair, gazele yoğunlaşmıştır. Nasıl ki kendisi bazı şairlerden etkilendiyse kendinden sonra gelen şairleri de sanatıyla etkilemiştir.

Hāfız-ı Şirāzî'nin Dîvānı

Farsça İslām klāsiklerinden olan Hāfız Dîvānı (Gölpınarlı, 2017: XXVI) gerek Osmanlı sahasında gerekse diğer İslām beldelerinde Fars dili ve edebiyātı öğretiminde kullanılan başyapıtlardan biridir (Kartal, 2001: 101). Hāfız Dîvānı'nın Cumhuriyet döneminde ilk tercümesi Abdulbaki Gölpınarlı tarafından yapılmıştır. Gölpınarlı bazı eski nüshalardan istifade etmekle birlikte asıl olarak Süleymaniye koleksiyonun 3945 numarada kayıtlı nüshadan faydalanarak Hāfız Dîvānı tercümesini kaleme almıştır (Kanar, 2011: 11).

Son 10 yıllık zaman diliminde ise Prof. Dr. Mehmet Kanar (2011), Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç (2013) ve İsmail Söylemez (2021) tarafından eserin yeni tercümeleri yapılmıştır. 1970 yılında Rüştü Şardağ dîvānın sadece 50 gazelini manzum olarak tercüme etmiştir.

Osmanlı sahasında XVIII. yüzyıla kadar şerh metinleri içindeki tercümeler hariç, Hāfız Dîvānı'nın müstakil bir tercümesine henüz rastlanmamıştır. Eldeki mevcut bilgilere göre Hāfız Dîvānı ilk defa Ferîdî tarafından 18. yüzyılda manzum olarak Türkçeye çevrilmiştir. Eserde 573 gazel, 2 kaside, 6 mesnevi, 41 kıt'a, 69 rubā'î ve 1 muhammes vardır (Yakut, 2019: 58). İnsanlığın ortak malı olmuş olan Hāfız Dîvānı, Batı dünyasını da derinden etkilemiş olmalı ki birçok dile çevrilip büyük bir aşkla okunmuştur. Eserin en önemli çeviri ise Joseph von Hammer tarafından gerçekleştirilmiştir. (1-2, Der Diwan von Mohammed Schemseddin Hafıs, Stutgard 1812-13; Neudruck 1973). Bunun yanında İngilizce çevirileri arasında H. Wilberforce Clarce'ın dîvān tercümesi vardır. (Diwan, London, 1891) ile A.J. Arberry (Fifty Poems of Hāfız Cambridge 1947). Ayrıca Arthur Guy'un Sūdî'nin şerhine dayanarak yaptığı Fransızca tercüme ve seçmelerle P.Ch. Devillers'nin gazelleri Fransızcaya çevirisi örnek verilebilir (Yazıcı, 1997: 103-106).

1. TÜRK EDEBİYATʾINDA HĀFIZ DĪVĀNI'NA YAPILAN ŞERHLER

Bir metinde anlamın muğlak ve girift olması metinden istifāde etmeyi zorlaştırmış ve bu sorunun çözümlenmesi için de şerhler kaleme alınmıştır ve böylece şerh geleneği ortaya çıkmıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı en parlak dönemini yaşamış ve bu parlak dönem kültürel ve edebi alana da yansıyarak şiir ve nesirde zirveye ulaşmıştır.

Osmanlı eğitim sisteminde şerhler başlıca ders kaynakları arasında yer aldığı söylenebilir. Şemsüddîn es-Semerkandî'nin *Eşkālü't-te'sîs*'ine yapılan Kadızāde Rūmî'nin yazdığı şerh, Bahā'uddîn el-Amili'nin *Hulāsātu'l-Hisāb*'ına yazılan şerh, Tıpta ibn-i Sinā'nın *el-Kānun* adlı eserine yazılmış şerhlerin, fizikte Esîrüddîn el-Ebheri'nin *Hidāyetü'l-Hikme*'si ile Necmüddîn el-Kātîbî'nin *Hikmetü'l-Ayn*'ına yazılmış şerhin ders kitabı olarak okutuldukları bilinmektedir (Ayar, 2013: 8).

Hāfız'ın Dîvānı'na XVI. yüzyıldan itibaren şerhler yazılmaya başlanmıştır. Dönemin önemli şārihleri Sürūrî, Şemʿî, Sūdî Bosnevî Hāfız Dîvānı'nı bir bütün olarak şerh ederek bu anlamda ön plana çıkmışlardır. Hāfız'ın Dîvānı tamamen şerh eden diğer bir şārih de XVIII. yüzyılda yaşayan Konevî'dir (Kaya, 2008: 171). Sūdî şerhi dışındaki diğer şerhlerde Hāfız'ın şiirlerine tasavvufî, derin manalar yüklenilmiş ve şiirler o şekilde yorumlanmıştır.

Sürūrî ve Şemʿî'nin Hafız Dîvānı üzerine yapmış oldukları şerh pek itibar görmüş olmalı ki Zāhid bin Muhammed adındaki bir mürettibin bu iki şārihin şerhlerini *Kîtāb-ı Sürūrî ve Şemî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız* adlı eserinde tertip etmiştir. Osmanlı sahasında Hāfız Dîvānı üzerine yazılan şerhlerle öne çıkan başlıca şarihler:

1.1. Sûrûrî (ö. 969/1561-62) ve Hâfız Divânı Şerhi

XVI. asrın ünlü tefsir, hadis, belagat biliginlerinden olan Sürūrî (Latifî, 1314), 897/1491 yılında dünyaya gelmiştir. Asıl adı Muslihuddîn Mustafa Sürūrî'dir. (Güleç, 2010: 170) Donanımlı bir eğitim aldıktan sonra değişik devlet kademelerinde görevler yapan şārih, bir dönemden sonra da toplumdan kendini soyutlayarak dünyevi işlerden el çekmiş olup tasavvufa yönelmiştir. İkamet ettiği yerlerde çok sevilip sayılmış hatta veli bir mutasavvuf muamelesi görmüştür. Ömrünü ilme

adamış ve hiç evlenmemiştir (Güleç, 2010: 171). Şārih, 1000/1591'de vefat etmiş ve Üsküdar'da defnedilmişştir (Ayar, 2013: 293).

Sultan Süleyman döneminin en popüler şairi olarak bilinen Sürūrî Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır (Güleç, 2010: 171). Çalışkanlığı ve üretkenliğiyle bilinen şārih, birçok eseri kaleme almıştır. Ancak kendisini asıl olarak tanınmasına vesile olan "*Bahrü'l- maʿarif*" ve "*Şerh-i Mesnevî*" adlı eserlerdir. Özellikle *Şerh-i Mesnevî* sayesinde "Şārih-i Mesnevî" olarak anılmıştır (Ayar, 2013: 192). Sürūrî'ye ait başlıca eserler şunlardır:

-Bahrü'l-Maʿārif

-Şerh-i Mesnevî

-Şerh-i Bostān

-Şerh-i Gülistān

-Şerh-i Dîvān-ı Hāfız

-Dîvānçe

-Şerhu İsāgocî

-Tārih-i Hıtā vü Huten ü Çin u Māçîn

-Şerh-i Muʿammayāt

-Şerh-i Muʿcāz Mine't-tıb

-Şerh-i Şebistān-ı Hayāl

-Tefsîr-i Sūre-i Yūsūf (Güleç, 2010: 171).

Hāfız Dîvānı üzerine yazılan ilk Türkçe şerh Sürūrî'ye aittir. (Kaya, 2008: 45). Dîvānda geçen mazmūnları Türkçe açıkladığı için çokça eleştirilmiştir. Ayrıca Hāfız Dîvānı'ndaki tasavvufi mazmūn ve remzlerin açıklanmış olması, tasavvufî sırlara āşinā olmayan Batılı araştırmacılar tarafından da fazla rağbet görmemiştir (Akgündüz, 2019: 7).

Şārih, şerh ederken şu şekilde bir metod uygular: Şerh ettiği beyitlerin 2 mısrasını ayrı olarak değerlendirir, öncelikle kelimeleri anlamlandırmakla işe başlar.

Sonra mısraları dil yönünden değerlendirip mısrayı anlamlandırır. Bunu yaparken de ağırlıklı olarak Türkçe kelimeler tasarruf eder.

Sürûrî'nin *Şerh-i Hâfız* adlı eseri üzerine dönem dönem kısa çalışmalar yapılmıştır. Ancak eserin belli bir disiplin ve norm gözetilerek bir bütün olarak 2019'da Mustafa Atila tarafından bir doktora çalışmasında incelenip yayımlanmıştır (Mungan, 2020: 8).

1.2. Şemʿî (ö. 1011/1602-1603) ve Hâfız Divânı Şerhi

Kendi döneminde Hâfız Dîvânı üzerine yazmış olduğu şerh ile ünlenen Şemʿî, Fasçadan yaptığı tercüme ve şerhlerle tanınmıştır (Öztürk, 2010: 503). Prizenli olduğu belirtilen şârihin hem kendi kaynaklarında hem de sâ'ir kaynaklarda bir tek ismi geçer. Bunun haricinde herhangi bir bir yerde raslanmamıştır (Ayar, 2013: 292). Şemʿî'nin ismi muhtelif kaynaklarda farklı biçimlerde ifade edilmiştir. Örneğin *Tezkiretü'ş-Şüʿarā*'da Mevlânâ Şemʿî, *Tuhfetü'l-ʿĀşıkîn'de* Şemʿullāh, *Keşfu'z-Zünūn'da* Şemʿî, Mevlânâ Şemʿî; *Tezkire-i Şuʿarā-yı Mevlevî'*de Şemʿî Dede şeklinde geçer (Gök, 2014: 413-414).

Dönemin meşhur ālimlerin rahle-i tedrisātından geçen Şemʿî, farklı statülerde devlet gö- revlerinde bulunulmuştur. Ancak dünyevi makamlardan hoşnut olmayan şârih, yaşamının belli bir döneminden sonra devlet işlerinden uzaklaşıp tasavvufa yönelmiştir. Geçimini ders vererek idame etmiştir. Çok iyi bir eğitim alan Şemʿî, birçok eser için şerhler kaleme almıştır. Başlıca eserleri şunlardır:

-Şerh-i gülistān

-Şerh-i Pend-i ʿAttār

-Şerh-i Dîvān-ı Şāhî

-Şerh-i Bahāristān

-Tuhfetü'l-ʿĀşıkîn

-Şerh-i Bostān

-Şerh-i Mantıku't-Tayr

-Şerh-i Mahzenu'l-Esrār (Öztürk, 2010: 503-504)

Şemʿî'nin Hâfız Dîvânı şerhinde izlediği yöntem şu şekildedir: İlk önce beyitleri mısra halinde verir ve mısranın tercümesini yaptıktan sonra mısrada geçen kelimelerin anlamıyla İlişkin açıklamalarda bulunur. Ancak Şemʿî daha çok Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmayı tercih eder. Yapılan açıklamalardan sonra da beyitin ana fikrini kısa ve öz bir şekilde açıklar (Arı, 2016: 97). Şemʿî, beyitlerde geçen dinî-tasavvufî manaları beyitin anlam bütünlüğüne bağlı kalarak ve konunu dışına çıkmadan açıklar. Bunu yaparken de genellikle "murād" ibaresini kullanır. Ancak bu ibāre bazı yerlerde sözlü açıklamaları göstermek için de tasarruf etmiştir. (Mungan, 2020: 9).

Şārih Şemʿî'nin *Şerh-i Dîvān-ı Hāfız* adındaki eseri son dönemlerde akademik cāmianın dikkatini celp etmiş ve bu anlamda eser üzerine bazı akademik çalışmalar yapılmıştır. Zira 2015'te Elif Beyzā tarafından mezkūr eser üzerinde yüksek lisan çalışmasını yapılmıştır. Ayrıca 2019'da İran asıllı Naser Soleimanzadeshekarab, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde eser üzerine doktora çalışmasını yapmıştır.

1.3. Sûdî-i Bosnevî (ö. 1007/1599) ve Hâfız Divânı Şerhi

Boşnak asıllı ve Osmanlı ālimi ve şārihi olan Sūdî, XVI. yüzyılının önemli şarihleri arasında yer alır. Bosnevî, Bosna-Hersek'te doğdu ve asıl adı Ahmet'tir ve Sūdî lākabını doğduğu köye nispetledir. İlk eğitimini Bosna'da alan şārih, daha sonra İstanbul'a geçerek burada eğitimini tamamladı ve daha sonra Erzurum ve Diyarbakır'ın önemli sayılabilecek ālimlerinden dersler aldı. Daha sonraki yıllarını Bağdat, Kūfe ve Necef'te geçirerek buradaki tahsilini bitirip İstanbul'a tekrar geri döndü. Bir dönem devlet kademelerinde çalışmış ancak bu kısa sürmüştür. Kendisi hiç evlenmemiştir. Dünyadan soyutlanarak inzivaya çekilmiş, eserlerini yazmakla meşgul olmuştur (Aruçi, 2009: 466). Şārihin ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir ancak "Osmanlı Müellifleri" adlı eserinde 1005/1596'da İstanbul'un Üsküdar ilçesinde Yusuf Kāmil Paşa Camii'sini avlusunda medfen olduğu belirtilmiştir (Ayar, 2013, 293).

Sūdî'nin kaleme aldığı başlıca eserleri şunlardır:

-Şerh-i Dîvān-ı Hāfız

-Şerh-i Gülistān

-Şerh-i Bostān

-Şerh-i Lugat-i Şāhidî

-Risale-i Sūdî Efendi

-Şerh-i Kāfiye

-Şerh-i Şāfiye (Aruçi, 2009: 466).

Hāfız'ın Dîvān şerhleri arasında en çok ilgi gören Sūdî'nin Şerhi olduğu söylenebilir. Zira Farsçanın yanı sıra Batı dillerine çevrilip zevkle büyük bir zevkle okunmuştur (Kaya, 2011: 600). Sūdî'nin şerh metodunda gazeller beyitler halinde irdelenir. Birinci kısımda beyitte geçen kelimelerin anlamı verilerek dil bilgisi yönünden incelenir ve gerektiği kadar kültürel ve tārihî bilgiler aktarılır. Şārih burada kelimelerin kullanımlarıyla ilgili bilgiler verir ve farklı kitaplardan iktibaslar yapar. Bu yönden Sūdî'nin şerhi, başka bir yerde bulunması zor olan bilgileri içerir (Arı, 2016: 106).

Sūdî, Hāfız Dîvānı şerhinde tasavvufî yorulamalara pek yer vermez. Bunu sebebini de eserinin giriş kısmında îzāh eder. Şārih, beyitleri çoğunlukla şuʿārā dilindeki mānasına değinmektedir. Dolasıyla Sūdi, Hāfız ve onun dîvānının tasavvufî yönünü inkâr etmemekte, sözlü ve hakîki māna farkını eserin bütününde bilinçli olarak gözetmektedir (Arı, 2016: 106).

1.4. Konevî (ö. 1244/1828-29) ve Hâfız Divânı Şerhi

Bir Mevlevî şeyhi olan Mehmet Vehbi Konevî'nin (Kaya, 2011, 1414) hayatına ilişkin kaynaklarda pek fazla bilgiye raslanılmaz (Ayar, 2013: 295). Ona atıf yapılan hiçbir metinde hayatı hakkında bilgi verilmemiştir (Arı, 2016: 109). Konevî'ye dair en temel bilgi, şerhin 1273/1857'de, yani müellifin vefâtından yaklaşık yirmi sekiz yıl sonra yapılan Bulak basımı başında yer alan bilgilerdir. Bu bilgiye göre Konevî XIX. yüzyıl Mevlevîlerinden bir zât olup babasının adı Hasan Eş'arî el-Konevî'dir (Arı, 2017: 247). II. Mahmud döneminde yaşayan ve Hâfız Dîvânı'nın son şerhini kaleme alan Konevî, 1244 (1828/29) yılında vefat etmiş ve kabri Mevlânâ Dergâhı yakınlarındaki Üçler Mezarlığı'nda yer almaktadır (Arı,

2017: 247).

Bilindiği kadarıyla Konevî'ye ait tek eser *Şerh-i Dîvān-ı Hāfız'*dır (Arı, 2016: 110). Dolayısıyla Konevî'nin ilmî ve tasavvufî kişiliğine dair kanaatler, şerhinden hareketle ulaşılabilecek fikirlerden ibaret kalacaktır (Arı, 2017: 247). Vehbi Efendi'nin bu kitabında savunması sayılabilecek ön sözünde bazı mazmūnların ne mānaya geldikleri hakkında bazı izāhatlerde bulunmuştur. Konevî, şerhlerini teşkil etmeden önce yorumlayacağı metinler üzerinde yapılan polemiklere kendi dahil olmuş ve fikirlerini açıklamıştır. Hāfızʾın kaleme almış olduğu şiirler gibi metinlerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda bazı açıklamalarda bulunarak tasavvufî şerh metodunu şiddetli bir şekilde savunmuştur (Kaya, 2013, 296).

Konevî, Hāfız Dîvānı'na tasavvufî anlamlar yükleme hususunda Şemʿî ve Sürūrî'ye göre daha aşırı gitmiş ve yüzden açıkça eleştirilmiştir (Kaya, 2011: 1414). Bu eleştrilerin sebebi ise Hāfız Dîvānı'nı şerh ederken Hāfız'ın hemen hemen her sözünü bir tasavvufî yoruma tābiʿ tutmuş ve bunun da onun gerçek düşüncelerini ve sanatını yansıtmamasına neden olmuştur (Ayar, 2013: 295-296).

1.5. Diğer Hāfız Şerhleri

Türk edebiyatında Hāfız Dîvānı'nın ilk şerhlerine XVI.yüzyılda da rastlanmaktadır. Sürūrî, Şemî, Sūdî, Konevî şerhleri hariç Hāfız Dîvānı üzerine yazılan diğer şerhler dîvānın belli bir kısmını ihtiva eder. Hāfızʾın Dîvānı'nın tamamını şerh edip bu yönüyle ön plana çıkan mezkūr kişilerden olan Sudî, şerh yaparken tasavvufî mānaları yorumlarına katmayarak diğer şarihlerden farklı bir yol izlemiştir (Kaya, 2008: 45).

XVI. yüzyılda Hāfız Dîvānı'nın ilk gazelini şerh eden İbrāhim Cevri Çelebî, Hāfızʾın sadece bir beytini şerh eden Muhammed b. Rıdvan er-Rūmî (Şafak, 2012: 53) ve Hāfızʾın 133 gazelini şerh eden- bu şerh 1910ʾda basılmıştır- Mūsā Bigiyef gibi şahsiyetler (Kaya, 2008: 45) *Dîvān-ı Hāfız* üzerine kısmen şerh yazan şārihler kategorisinde anılabilir.

2. ZAHİD BİN MUHAMMED VE KİTÂB-I ŞEMʿÎ VE SÜRÛRÎ ʿÂLÂ DÎVÂN-I HÂFIZ

Bir müstensih olan ve *Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız* adlı eseri kaleme alan Zāhid bin Muhammed, doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak kitabının 1597 kaleme aldığını göz önünde bulundurulursa kendisinin XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşandığı tahmin edilmektedir. Meşâirü'ş-Şuʿarâ, Latifî Tezkiresi, Kınalızâde Tezkiresi, Şakayık Tezkiresi ve zeyllerine bakılıp incelenilmesine rağmen mezkūr kişi hakkında bir bilgi edinilememiştir. (Akgündüz, 2019: 10).

2.1. Zahid bin Muhammed

Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız adlı eserin mürettibi olan Zāhid bin Muhammed hakkında oldukça sınırlı bilgiler vardır. Eserin sadece dua ve sebeb-i tertip bölümünde kendisinin vermiş olduğu bazı bilgiler dışında hiçbir tezkirede onun hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Hakkında bilgi vermiş olduğu isminden haberdar olunan kısım dua bölümünde yer alır ve "Mümin kardeşlerimin bana dua etmeleri, bir fatiha okumalarını ümîd ediyorum." şeklinde bir ibare geçmektedir. Zāhid bin Muhammed, kendisinin bir mürettip olduğunu eserinin ilgili kısmında şöye belirtir:

"El-mürettib el-fakîr Zāhid bin Muhammed ʿafā ʿanhümāʾr Rabbu's-Samed. Es-sākin fî mahmiyye-i İpek." (1b)

Mürettibi bunun Zāhid Efendi
İpekli ġāzîlerin şeh-levendi

Ḳazā çevgānınun yaʿnî esîri
Faḳîri müstemendi derdmendi (338b)

Zāhid bin Muhammed'in eserinde geçen bu ibarelerden hareketle kendisinin İpekli olduğunu ve burada yaşadığı anlaşılmaktadır. Yine kendisini "gāzî" olarak tanımlamasına bakılırsa kendisinin bir asker olduğu ve Osmanlı fetih gazalarına katılmış olduğu düşünülebilir. Doğum-ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Ancak eserin yazılış tarihi 1005 (1597)'den hareketle XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşandığı söylenebilir.

2.2. Kitâb-ı Şem'î ve Sürûrî Âlâ Dîvân-ı Hâfız ve Eserin Tertip Metodu

Zāhid bin Muhammed tarafından XVI. yüzyılda kaleme aldığı *Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfiz*, Sürūrî ve Şemʿî'nin şerhlerini cemʿ edip bir araya getirilmesinden teşkil olunmuştur. Yapılan tüm incelemelere rağmen eserin yalnızca Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 3962 numaralı kayıtta bulunan nüshasına ulaşılmış olup bunun haricinde başka herhangi bir nüshası bulunmamaktadır.

Mürettip tarafından iki şārihin şerhlerini cemʿ etmesinde gözettiği gāye, Hāfız Dîvānı'nı okuyanların dîvānı rahat bir şekilde anlamalarını sağlamaya yönelik yapılan bir çalışma olduğu söylenebilir. Sürūrî'nin Hāfız Dîvānı üzerine yaptığı şerhin daha sufîyāne bir şekilde şerh ettiği bilgisinden hareketle mürettip mezkūr eserinde önce Sürūrî'nin şerhine ardından Şemʿî'nin şerhine yer vermesine karar kılmıştır. Dolayısıyla mürettip bunu eserinin mukaddime kısmında da îzāh etmiştir.

Eseri anlatım tekniği bakımından değerlendirmek gerekirse mürettip önce Hāfızʾa ait gazellerin beyitini verir. Sonra Sürūrî'nin şerhine ardından Şemʿî'nin şerhine yer verir. Mürettip Şemʿî'den bahsederkem "dir", Sürūrî'den bahsederken "dimiş" ifadelerini kullanır. Eserin başındaki varaklarda Sürūrî adı sıkça geçer. Ancak tarafımızca incelenen kısımlarda birkaç beyit dışında Sürūrî'nin adı hemen hemen hiç geçmez. Beyitlerdeki mānayı îzāh etmek için "murād budur ki" şeklinde klişeleşmiş, kalıplaşmış bir ifade kullanılır. Cümleler genel itibariyle devriktir ve bu, söz diziminden kaynaklanmaktadır. Zira beyitler Farsçadan kelimelerin yeri değiştirilmeden doğrudan aktarılmıştır.

Eserde bol miktarda derkenar bulunmakatadır. Bunlar bazen beyitte geçen bir kelimenin mānasını ya da beyitle ilgili şārihlerin bir notu veya bir îzāhı olabilmektedir. Metin içerisindeki düzeltmeler "ṣaḥḥ" ibaresi bulunan derkenarlar vasıtasıyla yapılır. Tarafımızca incelen kısımda birkaç taneye rastlanmıştır. Ayrıca bazı beyitlerde Hāfız Dîvānıʾna ait bazı kelimelerin nüsha farkları da gösterilmiştir. Bu farklar da ekseriyetle Şemʿî'nin şerhinde nasıl geçtiğini belirtmek içindir. Metinde geçen her bir gazelin vezni derkenarlarda verilmemiştir. Tarafımızca

incelenen kısımda (225b-250a) bulunan 40 tane gazelde bazı gazellerin vezinleri verilmediği tespit edilmiştir. Metinde geçen beyitlerin şerhleri okuyanı tatmin etmek ve beyitlerin daha iyi anlaşılması sağlamak maksadıyla ayetler, hadisler, kelām-ı kibarlar, darb-ı meseller…vs. iktibaslarla desteklenmiştir. Yalnız mürettip ayetleri verirken bazen ayet ibarelerinin tamamını bazen de birkaç kelimesini -muhtemelen metin hacminin artması kaygısından dolayı- verilmiştir. Durum böyle olunca da ayetin hangi sūreye ait olduğunu tespit etme konusunda çok güçlükler çekilmesine neden olmuştur. Son olarak da metin hurde rika yazı tipiyle yazıldığı için bazı yerlerde kelimeler silik çıkmıştır ve bu da metnin okunmasında birtakım sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.

2.3. Eserin Nüshasının Tavsifi

Zāhid bin Muhammed tarafından XVI. yüzyılda tertip ettiği *Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız*'ın bir tek nüshası vardır ve bu da Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmani 3962 numarada kayıtlıdır. Kırmızı deri içinde iki tarafı kopmuş olan kitap hurde rikayla yazılmıştır. Varakalarda 33 satır bulunur, ancak bazı varaklarda satır sayısı 34'e çıkar. Derkenarlarda bazı not ve açıklamalar yer alır. Eserin başında bulunan gazellerin ilk beyitlerin başında kırmızı mürekkeble "*velehū eyzān"* ibaresi yer alır. Ancak takip eden sonraki varaklardaki gazellerin başında bu ibare yer almayıp sadece boşluk bırakılmıştır. El yazmasının etek kısmında eserin adı yer alır. Zahriye sayfasında 2 tane mühür vardır. Biri III. Osman'a ait büyük bir mühürdür ve sayfanın üst tarafında yer alır. Mührün altında III. Osman'ın vakfettiği bir eser olduğuna dair bir ibare bulunur. Bunun hemen altında ise evkāf memuruna ait bir mühür bulunmaktadır ve üzerinde "Bende-i latîf İbrāhim Hanif" yazar. Vikāye sayfasında ise *Kitāb-ı Şemʿi ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız* yazmaktadır.

Mürettip eserinin tertip metodunu mukaddime kısmında belirtmiştir. İlk önce Sürūrî'nin şerhini ardından Şemʿî'nin şerhini özet şeklinde vererek eserini teşkil etmiştir ve bunu şöyle ifade etmiştir: "İmdi evvelā Sürūrí Efendinün şerḥ ü beyān itdügi ʿalā vechiʾt-telḫis yazılup andan sonra Mevlānā Şemʿí şerḥ ü ʿayān itdügi ʿalā vechi't-taʿḳíb yazılup tertíb olundı, gaflet olunmaya." (1b) Zāhid bin Muhammed kensine ait eserini okuyan kimseden -hangi statüde olursa olsun- bir fatiha okumasını ister ve mümin kardeşlerinin sonunun hayır olmasını diledikten sonra sözlerine son

verir. Mukaddimesinin sonunda ise kendisinin İpek şehrinden olduğunu belirten tanıtıcı şu ifadelere yer verir: “El-mürettibü’l-faḳîr Zāhid bin Muḥammed ʿafâ ʿanhüma’r-Rabbuŝ-Ṣamed. Es-sākin fī maḥmiyye-i İpek, ḥumiyet min şerr-i mā ḫalaḳ, Ḫālıḳuʾl-ins vel-melek.” (1b) (Turan, 2019: 23-24).

2.4. Kitâb-ı Şemʿî ve Sürûrî Âlâ Dîvân-ı Hâfız ile Sürûrî ve Şemʿîʾ Şerhlerinin Kıyaslanması

Sürūrî ve Şemʿî ‘nin Hāfız Dîvānı şerhleri incelendiğinde iki şārihin de şerhlerinde aynı metodu uyguladığını söyleyebiliriz: İlk önce Farsça beyitin birinci mısrasını ve onun tercümesini ardından Farsça beyitin ikinci mısrasını ve tercümesi verildikten sonra beytin şerhi verilmiştir.

Aşağıda şārihlerin metni ile mürettibin metni aralarındaki farklılıklar belirtmek için karşılaştırılarak verilmiştir. Metinler arasındaki farklılıklar bazen kelime değişikliği, bazen kelimelerin yer değişikliği, bazen mürettibin kendi eklediği ifadeler ve bazen de tamamıyla değişik ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Karşılaştırma yapılırken aradaki farkları göstermek maksadıyla her iki metin üzerinde bulunan farklar için bold punto kullanılmıştır.

Beyitlerin karşılaştırlması: 340. Gazel

Tablo 2.1. (G. 340/1) Zâhid – Sürûrî

[Zāhid, Sürūrî]	**[Sürūrî]**
Ḥüsn ü cemāl-i tu cihān cümle girift ṭūl u ʿarż **Şems-i felek ḫacel şude ez-ruḫ ḫūb-ı māh-ı ʿarż** Senüñ ḥüsnüñ u cemālüñ cihānı cümle dutdı uzununa ve inine felek **cümle** güneşi olmışdur yer ayınuñ ḫūb yüzinden. Murād muḥāṭabdan *Resūluʾllāh* ***ʿaleyhiʾṣ-ṣalātu veʾs-selām*** anuñ ḥüsn ü cemāli cihānı dutmişdür u ol nūr-ı ilāhîdür. Lācerem **anuñ yüzinden** şems-i felek şermende ü ḫaceldür.	**Ḥüsn ü cemāl-i tu cihān cümle girift ṭūl u ʿarż** Senüñ ḥüsnüñ u cemālüñ cihānı cümle dutdı uzunına ve inine **Şems-i felek ḫacel şude ez-ruḫ-ı ḫūb-ı māh-ı ʿarż** Felek güneşi ḥacel olmışdur yer ayınuñ ḫūb yüzinden. Murād muḥāṭabdan *Resūluʾllāh* ***ṣallāhu*** *ʿaleyhi* ***veʾs-sellemdür*** anuñ ḥüsn ü cemāli cihānı **cümle** dutmışdur u ol nūr-ı ilāhîdür. Lācerem **anuñ yüzinden** şems-i felek şermende ü ḫaceldür.

Tablo 2.2. (G. 340/1) Zâhid – Şemʿî

[Zāhid, Şemʿî]	**[Şemʿî]**
Mevlāna Şemʿî dir, **ḥüsn u cemālüñ ṭūlen** u **ʿarżen** cümle cihānı ṭutdı. Yer **māhınuñ** ḫūb ruḫından **felek şemsi**ḫacel olmışdur. **Baʿżı nüsḫada ḥüsn ü cemāl vāḳiʿ olmişdür. İżāfetle ol vaḳt cemāl rūy maʿnâsına olur.**	**Ḥüsn ü cemāl-i tu cihān cümle girift ṭūl u ʿaraż** **Ḥüsn-i cemālüñ ṭūlen** u **ʿarżen** cümle cihānı ṭutdı. **Şems-i felek ḫacel şudeh ez-ruḫ ḫūb-ı māh-ı ʿarż** yer **māhuñ** ḫūb rūḫından **şems-i felek** ḫacel olmışdur. **Cemāl bunda rūy maʿnāsınadur.**

Mürettip, Sürūrî şerhi aktarırken "felek **cümle** güneşi" ibaresindeki bold yazılan kelimesinin kendisinin dahil ettiği görülmektedir. Yine Sürūrî şehindeki

"*ṣallāhu ʿaleyhi veʾs-sellemdür*" ibaresini" ***ʿaleyhiʾṣ-ṣalātu veʾs-selām***" şeklinde aktarmıştır. Ayrıca "Lācerem **anuñ yüzinden"** ibaresini Lācerem **yüzinden** şeklinde aktarmıştır.

Şemʿî nüshası aktarımında ise "**Ḥüsn-i cemālüñ ṭūl** u **ʿarż"** ibaresi mürettip tarafından "**ḥüsn u cemālüñ ṭūlen** u **ʿarżen**" şeklinde aktarmıştır. Ayrıca "**māhuñ"** kelimesini "**māhınuñ"** şeklinde aktarılımştır. **"Şems-i felek"** terkibini "**felek şemsi"** şeklinde aktarmıştır. Şerhin son cümlesi olan "**Cemāl bunda rūy maʿnāsınadur."** ifadesi **"Baʿżı nüsḫada ḥüsn ü cemāl vāḳiʿ olmışdür iżāfetle ol vaḳt cemāl rūy maʿnisine olur."** ibaresi içerisinde aktararak ayrıca bazı izahatler yapılmıştır.

Tablo 2.3. (G. 340/2) Zâhid – Sürûrî

[Zāhid, Sürūrî]	**[Sürūrî]**
Dîden-i ḥüsn ü ḫūbet ber-heme ḫalḳ vācib est **Ru'yet-i rūt belki ber-cümle me lāʾikest farż** Senüñ ḥüsniñi u ḫūblığıñı görmek cemîʿ-i ḫalḳ üzre **vācibdür**. Senün yüzüñ görmek belki cümle melekler üzre farżdur. Murād budır ki şol z̲āt-ı şerîf ki ḥażret-i Ḥaḳḳ anı ḥabîb iḫtiyār ide cümle ḫalḳ-ı cihān u ehl-i āsmān anı görmek istemek lāzımdur.	**Dîden-i ḥüsn ü ḫūbet ber-heme vācib est** Senüñ ḥüsniñi u ḫūblığıñı görmek cemîʿ-i ḫalḳ üzre **eḥabbdur**. **Ru'yet-i rūt belki ber-cümle melāʾikest farż** Senün yüzüñ görmek belki cümle melekler üzre farżdur. Murād budır ki şol z̲āt-ı şerîf ki ḥażret-i Ḥaḳḳ anı ḥabîb iḫtiyār ide cümle ḫalḳ-ı cihān u ehl-i āsmān anı görmek istemek lāzımdur.

Tablo 2.4. (G. 340/2) Zâhid – Şemʿî

[Zāhid, Şemʿî]	**[Şemʿî]**
Mevlāna Şemʿî dir, senüñ ḥüsn ü ḫūblığıñı görmek **cemîʿ-i** ḥalḳ üzre vācibdür. Belki senüñ yüziñi görmek cümle melāʾike üzre farżdür. Ḥiṭāb *Ḥabîb-i Ekrem* **ḥażretedür.**	**Dîden-i ḥüsn ü ḫūbet ber-heme ḫalḳ vācib est.** Senüñ ḥüsn u ḫūblığıñı görmek **dükeli** ḥalḳ üzre vācibdür. **Ru'yet-i rūt belki ber cümle melāʾikest farż** Belki senüñ yüziñi görmek cümle melāʾike üzre farżdür. Ḥiṭāb *Ḥabîb-i Ekreme* **olmak rūşendür**. **Rūt ru'yet maʿnāsınadur.**

Mürettip, Sürūrî şerhi aktarırken "**dükeli** ḥalḳ üzre" ibaresi **"cemîʿ-i** ḥalḳ üzre" şeklinde aktarmıştır. Bunun haricinde şerhin diğer kısmını olduğu gibi aktarmıştır Şemʿî. Şerhine bakıldığında ise "**dükeli** ḥalḳ üzre vācibdür" ibaresindeki bold yazılan kelime, **"Cemîʿ-i** ḥalḳ üzre vācibdür" şeklinde aktarılmıştır. Ayrıca Ḥiṭāb Ḫabîb-i Ekreme **olmak rūşendür**" ibaresi, "Ḥiṭāb *Ḥabîb-i Ekrem* **ḥażretedür"** şeklinde aktarılmıştır.

Son kısımda ise "**Rūt ru'yet maʿnāsınadür."** Cümlesinden rūt hakkında bir açıklama bulunulmuştur.

Tablo 2.5. (G. 340/3) Zâhid – Sürûrî

[Zāhid, Sürūrî]	**[Sürūrî]**
Ez-rūḫ-ı tust muḳtebes ḫor zi-çehārüm āsmān **Hemçū zemîn-i heftümîn mande be-zîr bār-ı ḳarż** Senüñ yüzüñden şuʿle alıcıdur güneş dördünci felekden yedinci yir gibi ḳalmışdur. Ḳarż yüki altında. Murād budur ki *Levlāke lemā ḫalaḳtüʾl-eflāk* ḥasebince **felek-i rābiʿ** şemsinüñ nūrı senüñ yüzinden almış diyendür ki sen olmasan felek olmaz u aña nūr olmaz. Lācerem şems senüñ medyūnuñdur u ol deyn **bār-ı girān olmişdür.**	**Ez-rūḫ-ı tust muḳtebes ḫor zi-çehārüm āsmān** Senüñ yüzüñden şuʿle alıcıdur güneş dördinci felekden **Hemçū zemîn-i heftümîn mande be-zîr bār-ı ḳarż** Yedinci yir gibi ḳalmışdur ḳarż yüki altında. Murād budur ki *"Levlāke lemā ḫalaḳtüʾl-eflāk"* ḥasebince **felek** şemsinüñ nūrı senüñ yüzinden alınmış diyendür ki sen olmasan felek olmaz ve **şems olmaz** u aña nūr olmaz. Lācerem şems senüñ medyūnuñdur u ol deyn **altındadur ki aña deyn bār-ı girān olmişdür.**

Mürettip, Sürūrî şerhi aktarırken "**felek** şemsinüñ nūrı" ibaresini "**felek-i rābi**ʿ şemsinüñ nūrı" şeklinde bir değişiklik yaparak aktarmıştır. Ayrıca "sen olmasan felek olmaz ve **şems olmaz"** ibaresinin **"**ve **şems olmaz"** kısmını aktarmamıştır. Son olarak da "ol deyn **altındadur ki aña deyn bār-ı girān olmışdur"** ibaresini **"**ol deyn **bār-ı girān olmışdur"** şeklinde aktararak "**altundadur ki ana"** kısmını aktarmamıştır.

Tablo 2.6. (G. 340/3) Zâhid – Şemʿî

[Zāhid, Şemʿî]	[Şemʿî]
Mevlāna Şemʿî dir, **āftāb āsmān-ı rābiʿden** senüñ ruḫundan nūrlancıdur. Āftāb yedinci yer gibi ḳarż yüki altında ḳalmışdur. Murād *Ḥabîb-i Ekrem* **ḥażreti** olmaḳ rūşendür **ki** *Levlāke lemāḫalaḳtuʾl-eflāk* ḥasebince ***cemîʿ-i*** *mevcudāt* anuñçün vücūda gelmişdür.	**Ez-rūḫ-ı tust muḳtebes ḫor zi-çehārüem āsmān** **Felek-i rābiden āfitāb** senün yüzünden nūrlancıdur. **Hemçū zemîn-i heftümîn mande be-zîr bār-ı ḳarż** Āftāb yedinci yer gibi ḳarż yüki altında ḳal- mışdur. Murād *Ḥabîb-i Ekrem* olmak rūşendür. *Levlāke lemā ḫalaḳtuʾl-eflāk* ḥasebince **cümle** mevcudāt anuñçün vücūda da gelmişdür.

Şemʿî şerhine bakıldığında ise "*Ḥabîb-i Ekrem*" ibaresini "*Ḥabîb-i Ekrem* **ḥażreti"** şeklinde aktarmıştır. Ayrıca yukarıda geçen hadisi aktarırken "**ki** *Levlāke lemā ḫalaḳtuʾl-eflāk"* şeklinde aktarmış ve hadisin başına **"ki"** bağlacını getirmiştir. Son olarak da "**cümle** mevcudāt" ibaresini "***cemîʿ-i*** *mevcudāt*" şeklinde aktarmıştır.

Tablo 2.7. (G. 340/4) Zâhid – Sürūrî

[Zāhid, Sürūrî]	[Sürūrî]
Cān ki fedā-yı ū ne-şüd mürde-i cāvidān be-mānd **Ten kî esîr-i ū ne-şüd lāyıḳ-ı üst ḳaṭʿ u berż** Cān ki anuñ fedāsı olmadı ebedî meyyit ḳaldı. Ten ki anuñ esîri olmadı anuñ lāyıḳıdur kesmek ve eksilmek. Murād budur ki şol cān ki *Resūluʾllāh* ***ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve's-sellem*** ḥaż-retine fedā u teslîm **olur.**	**Cān ki fedā-yı ū ne-şüd mürde-i cāvidān be-mānend** Cān ki anuñ fedāsı olmadı ebedî meyyit ḳaldı. **Ten kî esîr-i ū ne-şüd lāyıḳ-ı üst ḳaṭʿ u berż** Ten ki anuñ esîri olmadı anuñ lāyıḳıdur kesmek ve eksilmek. Murād budur ki şol cān ki *Resūluʾllāh* ***ʿaleyhi's-selām*** ḥażretine fedā u teslîm **olmaya küfrü ḍalāletde ḳalur vekāfir ü żall-i meyyit menābesindedür ve her ten ki anuñ muḳayyedi olmaya yaʿni sünneti**

Tablo 2.8. (G. 340/4) Zâhid – Şemʿi

[Zāhid, Şemʿî]	**[Şemʿî]**
Mevlāna Şemʿî dir, cān ki aña fedā olmadı ebedî ölmiş ḳaldı. Ten aña esîr olmadı aña ḳaṭʿ u berż lāʾiḳdür. Ḳaṭʿ bunda kesilmek maʿ nisinedür. Murād ḥ *Ḥabîb-i Ekrem* **ḥażretine** îmān getürüb **emr-i şerîfine** inḳiyād itmeyin ebedî küfr u ḍelālet u ʿaẕāb u miḥnetde ḳaldı dimekdür.	**Cān ki fedā-yı ū ne-şüd mürde-i cāvidān be-mānd** Cān ki aña fedā olmadı ebedî ölmiş ḳaldı. **Cāvidān ebedî maʿnâsınadur.** **Ten kî esîr-i ū ne-şüd lāyıḳ-ı üst ḳaṭʿ u berż** Ten **ki** aña esîr olmadı aña ḳaṭʿ u berż lāʾiḳdür. Murād *Ḥabîb-i Ekrem**e*** îmān getürüb emrine inḳiyād itmeyin ebedî küfr u ḍelālet u ʿaẕāb u miḥnetde ḳaldı dimekdür.

Mürettip, Sürūrî şerhi aktarırken "*Resūluʾllāh ʿaleyhi's-selām* ḥażretine fedā u teslîm **olmaya"** ibaresini "*Resūluʾllāh **ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve's-sellem*** ḥażretine fedā u teslîm **olur**" şeklinde aktarmıştır. Ayrıca burada "**küfrü ḍalāletde ḳalur ve kāfir ü żall-i meyyit menābesindedür ve her ten ki anuñ muḳayyedi olmaya yaʿni sünneti ile maḥalli olmaya ḳaṭʿ-ı ʿalaḳa ve noḳsān-ı sevāba müstehaḳ olur"** ibaresini dahil ederek konuya ilişkin ek izāhātlarde bulunmuştur.

Şemʿî şerhine bakıldığında ise "*Ḥabîb-i **Ekreme*** îmān getürüb **emrine** inḳiyād itmeyin" ibareyi "*Ḥabîb-i **Ekrem*** **ḥażretine** îmān getürüb **emr-i şerîfine** inḳiyād itmeyin" şeklinde aktarılmıştır.

Tablo 2.9. (G. 340/5) Zâhid-Sürūrî

[Zāhid, Sürūrî]	**[Sürūrî]**
Būse be-ḥāk-i pāy-ı ū dest küca dehed tü-rā **Ḳıṣṣe-i ʿışḳ-ı Ḥāfiżā bād resānedeş be-ʿarż** Anuñ ḥāk-i pāyın öpmek ḳaçan el virür saña Ḳıṣṣe-i ʿışḳı ey Ḥāfıẓ yil **erişdirür** aña ʿarża**.** Murād budır ki ***Resūl-i ʿaleyhiʾş-ṣelātu veʾs-selām*** ḥażretine dünyāda vuṣūl müyesser degüldür yā faḳir olan ḳabri ḳurbına varmaḳ ʿasîrdür amma ʿarż-ı ʿışḳ u şevḳ müsehhildür ki ***Resūluʾllāh*** **buyurmışdur** *Men ṣallā ʿaleyye biḳabri semiʿtuhū ve men ṣallā nāʾiyen übliġtuhu* Yaʿni bir kimse baña ṣalavāt virse ḳurbumda ben anı eşidürem ve bir kimse baña ṣalavāt virse baʿîd iken baña **yetişdürürler.**	**Būse be-ḫāk-i pāy-ı ū dest küca dehed tü-rā** Anuñ ḥāk-i pāyın öpmek ḳaçan el virür saña **Ḳıṣṣe-i ışḳ-ı Ḥāfiżā bād resānedeş be- ʿarż** Ḳıṣṣa-i ʿışḳı ey Ḥāfıẓ yil **itişdirür** aña ʿarża**.** Murād budır ki ***Resūlullāh ʿaleyhiʾṣ-selām*** ḥażretine dünyāda vuṣūl müyesser degüldür yā faḳir olan ḳabri ḳurbına varmaḳ ʿasîrdür amma ʿarż-ı ʿışḳ u şevḳ müsehhildür ki ***Resūl-iʿaleyhiʾṣ-ṣelātu veʾs-selām*** **buyurmış** *Men ṣallā ʿaleyye biḳabri semiʿtuhū ve men ṣallā nāʾiyen übliġtuhu* Yaʿni bir kimse baña ṣa- lavāt virse ḳurbumda ben anı eşidürem ve bir kimse baña ṣalavāt virse baʿîd iken baña **yetişürler.**

Tablo 2.10. (G. 340/5) Zâhid-Şemʿî

[Zāhid, Şemʿî]	**[Şemʿî]**
Mevlāna Şemʿî dir, anuñ ḫāk-i pāyını öpmek saña ḳanda müyesser olur? **Şevḳiñ** ḳıṣṣasını ey Ḥāfıẓ bād aña ʿarżla irişdire. **Yaʿni senüñ iştiyākıñı aña meger bād aña erişdire. Yoḫsa aña erişmek ḳādir degülsün. Murād *Ḥabîb-i Ekrem* ḫażretinüñ ʿulūvv ḳadrün beyāndur** bu ġazelden murād *Ḥabîb-i Ekrem* **ḫażretinüñ medḥidür.**	**Būse be-ḫāk-i pāy-ı ū dest küca dehed türā** Mevlāna Şemʿî dir, anuñ ḫāk-i pāyını öpmek saña ḳanda müyesser olur? **Ḳıṣṣe-i ʿışḳ Ḥāfiżā bād resānedeş be-ʿarż** **Şevḳ** ḳıṣṣasını ey Ḥāfıẓ bād aña ʿarżla irişdire. Bu ġazelden murād *Ḥabîb-i Ekrem* **olmaḳ rūşendür.**

Mürettip, Sürūrî şerhi aktarırken "yil **itişdirür"** ibaresini "yil **erişdirür"** şeklinde ak- tarmıştır. Ayrıca "***Resūlullāh ʿaleyhiʾş-selām"*** ibaresini **"*Resūl-i ʿaleyhiʾş-şelātu veʾs-selām"*** olarak değiştirerek aktarmıştır. Yine **"*Resūl-i ʿaleyhiʾş-şelātu veʾs-selām* buyurmış"** ibaresini **"*Resūluʾllāh* buyurmışdur"** şeklinde aktarmıştır. Son olarak "baña **yetişürler" ibaresi "**baña **yetişdürürler"** şeklinde aktarmıştır.

Şemʿî şerhine bakıldığında ise "**Şevḳ** ḳıṣṣasını" ifadesini "**Şevḳiñ** ḳıṣṣasını" şeklinde aktarılmıştır. Ayrıca "**Yaʿni senüñ iştiyākıñı aña meger bād aña erişdire. Yoḫsa aña erişmek ḳādir degülsün. Murād ḫabîb-i ekrem ḫażretinüñ ʿulūvv ḳadrün beyāndür"** ilgili kısma dahil edilerek ek bir izāhāt getirilmiştir. En son olarak "Bu ġazelden murād *Ḥabîb-i Ekrem* **olmaḳ rūşendür"** ibaresini "bu ġazellden murād *Ḥabîb-i Ekrem* **ḫażretinüñ medḥidür"** şeklinde bir değişiklik yaparak aktarmıştır.

2.5. Zâhid bin Muhammed Tarafından İlave Edilen Şevâhidler

Zāhid bin Muhammed'in *Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız* adlı eserin 225b-250a kısmı tarafımızca incelenmiş, ilgili kısımda müstensihin sadece Sürūri ve Şemʿî'den şevâhidler almadığı, ayrıca kendisi tarafından eklendiği düşünülen şevâhidler mevcuttur. Mustafa Atila'nın doktora çalışması olan *Muslihuddîn Mustafâ*

Sürūrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfız ile Naser Soleimanzadeshekarab'ın *Şemʿî Şemʿullâh ve Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* adlı doktora çalışmasının incelenip mukayese edilmesi sonucu bu kanaate varılmıştır. Zāhid bin Muhammed'in kendisi tarafından eklendiği düşünülen şevâhidler şunlardır:

Beyt: ʿAynı bālā-yı bedende eylemiş ḫallāḳ-ı ḫalḳ
Ben de ḥarf-i ʿaynı ḳıldum evvel-i cild-i düvum. (Gazel-343/8)

Beyt: Bezen ber evc-i felek ḥāliyā serâ def-i ʿışḳ?
Ki ḫod bered ʿāḳibet be-tîre meġāk. (Gazel-354/5)

Beyt: Eger yārüm benümle yār olursa
Ne ġam baña cihān aġyār olursa. (Gazel-355/1)

Beyt: Ne idrāk der-künh-i ẕāteş resed
Ne fikret be-ġavr-i ṣıfāteş resed. (Gazel-355/5)

Beyt: Rūhi fedāk ey ṣanem-i ebṭaḥî laḳab
Āşub-ı Türk ü şūr-ı ʿAcem fitne-i ʿArab. (Gazel-362/1)

Ber āsitān ʿacz-i miskînet
Bih ez ṭāʿet u ḫˇîşten bînet
Ez-în nevʿ-i ṭāʿet neyāyed be-kār
Be-rev ʿöẕr-i taḳṣîr-i ḫiẕmet beyār. (Gazel-373/6)

Beyt: Çeşm înest ü ebrū în u nāz u şîve în
Elvedāʿ ey zühd u taḳvā el-firāḳ ey ʿaḳl u dîn. (Gazel-378/6)

2.6. Şerh Metninde Geçen İktibaslar

Dinî kaynaklar içerisinde büyük bir önem arz eden āyet ve hadisler, tarih boyunca Müslüman topluluklarınca baş ucu kaynaklar olarak kabul edilmiştir. Müslüman toplulukların Türk, Arap, Fars…vs. sosyal hayatlarını düzenlemede bu kaynaklar kullanıldığı gibi edebî eserlerde de duygu ve düşüncelerini desteklenmesi noktasında bunlardan çokça faydalanılmıştır. *Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı*

Hāfız'da Sürūrî ve Şemʿî şerhleri incelendiğinde bu iki şārihin beyit yorumlamaları yaparken ayetler, hadisler, kelām-ı kibārlar, darb-ı meseller iktibas ederek böyle bir yola başvurdukları göze çarpar. Tarafımızca incelen kısımda (225b-250a) geçen iktibasların metinde geçtiği yeri parantez içerisinde belirtildikten sonra hangi şārih tarafından kullanıldığı ayrıca belirtilmiştir.

2.6.1. Ayetler

Ayet: *Ve ʿaṣā Ādeme Rabbehu feġavā. (*Zahid 227a-Sürūrî)

Tercümesi: Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu sūretle) Ādem, Rabbine āsi olup yolunu şaşırdı. (Taha-121)

Ayet: *İnna'llāhe'ṣṭafā Ādeme. (Zahid* 227a-Sürūrî)

Tercümesi: Allāh Ādem'i, Nūh'u, İbrahim ailesi ile İmrān ailesini seçip ālemlere üstün kıldı. (Āli İmrān-33)

Ayet: *Vema ʿaleʾr- resūli ille'l-belāġ.* (Zāhid 230a-Sürūrî)

Tercümesi: Peygamberin üzerine düşen ancak tebliğdir. Allāh sizin açıkladığınızı da gizle diğinizi de bilir. (Māide-99)

Ayet: *Elleẕine yaḥmilūneʾl-ʿarşe ve men ḥavlehu yusebbiḥūne bi-ḥamdi rabbihim ve yuʾminūne bihi ve yestaġfirūne li'l-leẕîne āmenū rabbenā vesiʿat külle şeyʾin raḥmeten ve ʿilmen fa'ġfir li'l-leẕîne tābu veʾt-tebeʿū sebîleke veḳıhim ʿaẕābeʾl-ceḥîmi rabbenā ve edḫilhüm cennāti ʿadniʾl-letî ve ʿadtehüm ve men ṣalaḥe min ābāʾihim ve ezvāchim ve ẕürriyātihim.* (Zāhid 232b-Sürūrî)

Tercümesi: Arşı taşıyanlar veonun çevresinde bulunan (melekler) Rablerini hamd ederek tessbih ederler. Oʾna inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: "Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azābından koru. Rabbimiz! Onları ve atalarından, eşlerinden ve nesillerinden olup da iyi yolda bulunanları kendilerine vaad ettiğin Adn Cennetlerine kabul buyur. Kuşkusuz sen sınırsız izzet ve hikmet sahibisin." (Müʾmin 7-8)

Ayet: *Yā nefsi inni ʿaleyküm le-ḥāfiẓîne kirāmen kātibîne.* (Zāhid 233a-Sürūrî)

Tercümesi: Halbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. Onlar yapmakta olduğunuzu bilirler. (İnfitār 10-11)

Ayet: *İnneʾl-ḥasenāti yuẕhibneʾs-seyyiʾāt.* (Zāhid 233a-Şemʿî)

Tercümesi: (Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerin de namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür. (Hūd-114)

Ayet: *Laḳād ḫalaḳneʾl-insāne fî aḥseni taḳvîm.* (Zāhid 234b-Şemʿî)

Tercümesi: Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık**.** (Tin -4)

Ayet: *Ve lev terā iẕiʾl-mücrimūne nākisū ruʾusihim ʿinde rabbihim.* (Zāhid 235a-Sürūrî)

Tercümesi: Suçlular Rablerinin huzurunda boyunlarını büküp, "Rabbimiz! (Gerçi) gördük ve işittik. Artık şimdi bizi (dünyaya) döndür ki sālih amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inanmaktayız." dedikleri vakit (onları) bir görsen! (Secde-12)

Ayet: *Yā nāru kūnî berden ve selamen ʿalā ibrāhîm.* (Zāhid 235a-Sürūrî)

Tercümesi: "Ey ateş! İbrāhimʾe karşı serin ve esenlik ol." dedik. (Enbiyā-69)

Ayet: *Vaʾllāhūʾl-ġaniyü ve entümüʾl- fuḳarāʾi.* (Zāhid 236b-Sürūrî)

Tercümesi: İşte sizler, Allāh yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz. Ama içinizde cimrilik yapanlar var. Kim cimrilik yaparsa ancak kendi zararına cimrilik yapmış olur. Allāh, her bakımdan sınırsız zengindir. Siz ise fakirsiniz. Eğer Oʾndan yüz çevirecek olursanız yerinize başka bir toplum getirir de onlar sizin gibi olmazlar. (Muhammed-38)

Ayet: *Ve tebettel ileyhi tebtîlen.* (Zāhid 237a-Sürūrî)

Tercümesi: Rabbinin adını an ve bütün benliğinle O'na yönel. (Müzzemil-8)

Ayet: *Ḳuliʾllāh ŝümme ẕerhüm.* (Zāhid 237a-Şemʿî)

Tercümesi: Allāh'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü, Allāh hiç kimseye

hiçbir şey indirmedi" dediler. De ki: "Mūsā'nın insanlara bir nūr ve hidayet olarak getirdiği, parça parça kağıtlar hāline koyup ortaya çıkardığınız, pek çoğunu ise gizlediğiniz; (kendisiyle) sizin de babalarınızın da bilmediği şeylerin size öğretildiği kitabı kim indirdi?" (EyMuhammed!) "Allāh" (indirdi) de sonra bırak onları, içine daldıkları batakta oynayadursunlar. (En'am -91)

Ayet: *Ve'lleyli iẕā ʿaṣʿase veʾṣ-ṣubḥi iẕā teneffese.* (Zāhid 237a-Şemʿî)

Tercümesi: Kararmakta olan geceye and olsun. Ağarmakta olan sabaha and olsun ki. (Tekvîr 17-18)

Ayet: *Elestu birabbikum.* (Zāhid 240b-Sürūrî / Şemʿî)

Tercümesi: Hani Rabbin (ezelde)Ādemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış, onları kendilerine şāhit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da "Evet, şāhit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyāmet günü, "Biz bundan habersizdik." dememeniz içindir. (Aʿrāf-172)

Ayet: *Elem yeʾni li'lleẕîne āmenū en taḫşeʿa ḳulūbühüm li-ẕikriʾllāhi.* (Zāhid 241b-Sürūrî)

Tercümesi: İman edenlerin Allāhʾı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi? Daha önce kendilerine kitap verilip de üzerinden uzun zaman geçen böylece kalpleri katılaşanlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu fāsık kimselerdir. (Hadîd -16)

Ayet: *Elleẕîne yenḳudūne ʿahdeʾllāhî min baʿdi mîsāḳihi.* (Zāhid 241b-Sürūrî)

Tercümesi: Onlar Allāhʾa verdikleri sözü pekiştirilmesinden sonra bozan, Allāhʾın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlākî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzüne bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir. (Bakara-27)

Ayet: *Yevme neṭviʾs-semāʾi keṭayyîʾs-siccili liʾl-kütübi.* (Zāhid 243b-Sürūrî)

Tercümesi: Yazılı kâğıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimizi düşün. Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak -üzerimize aldığımız bir vaat olarak- onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız. (Enbiyā-104)

Ayet: *Ve mā min dābbetin fiʾl-arḍi illā ʿalāʾllāhi rızḳuhā.* (Zāhid 243b-Sürūrî)

Tercümesi: Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allāhʾa ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuzʾda) yazılıdır. (Hūd-6)

Ayet: *Vaʾllāhu min verāʾihim muḥîṭ.* (Zāhid 244a-Sürūrî)

Tercümesi: Oysa Allāh onları arkalarından kuşatmıştır. (Būrūc-20)

Ayet: *İnne ʿaleyküm le-ḥāfiẓîn.* (Zāhid 245b-Sürūrî)

Tercümesi: Halbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. (İnfitār 10-12)

Ayet: *Efemeniʾt-teḫaẕe ilāhehu hevāhu.* (Zāhid 245b-Sürūrî)

Tercümesi: Nefsinin arzusunu ilāh edinen, Allāhʾın (hālini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allāhʾtan başka kim doğru yola eriştirilebilir? Hālā düşünüp ibret almayacak mısınız? **(**Cāsiye-23)

Ayet: *Yaʿlemūne ẓāhiren mineʾl-ḥayātiʾd-dünyā.* (Zāhid 245b-Sürūrî)

Tercümesi: Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler. (Rūm-7)

Ayet: *İnne'l-ḥasenāti yüẕhibne's-seyi'āti.* (Zāhid 246b-Şemʿî)

Tercümesi: Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder. (Hūd-114)

Ayet: *Ve evfū biʾl-ʿahdi inneʾl- ʿahde kāne mesʾūlen.* (Zāhid 247a-Şemʿî)

Tercümesi: Rüştüne erişinceye kadar yetimin malını ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur. (İsrā-34)

Ayet: *Ve cāʾe rabbüke veʾl-melekü ṣaffen saffen.* (Zāhid 249b-Sürūrî)

Tercümesi: Rabbin (emri) gelip melekler de saf saf dizildiğinde. (Fecr-22)

Ayet: *Ve fî yevmeʾiẕin bi-cehenneme.* (Zāhid 249b-Sürūrî)

Tercümesi: O gün cehennem de getirildiğinde insan işte o gün yaptıklarını birer birer hatır- layacaktır. Fakat bu hatırlamanın ona ne faydası var! (Fecr-23)

2.6.2. Hadisler

Hadis: *Levlāke levlāke lemā ḫalaḳtuʾl-eflāk* (Zahid 225b-Sürūrî /Şemʿî)

Tercümesi: Sen olmasaydın olmasaydın ālemleri yaratmazdım.

Hadis: *Men ṣallā ʿalā biḳurbi semʿatehū ve men ṣallā nāʾimā ebleġateh* (Zāhid-225b-Sürūrî)

Tercümesi: Bir kimse yakınımda salavat getirse ben onu işitirim. Bir kimse uzaktan bana salavat getirirse o salavat bana yetişir.

Hadis: *Yōsufe ebyeḍ minnî ve enā emleḥu minhū (*Zahid-226a-Sürūrî)

Tercümesi: Yusuf benden daha beyazdır, ben ondan daha güzelim.

Hadis: *Ḫayrüʾn-nās men yenfeʿuʾn-nās.* (Zāhid-228b-Şemʿî)

Tercümesi: İnsanların hayırlısı insanlara faydalı olanlardır.

Hadis: *El-muʾminu fî ḳaletin ev ẕeletin.* (Zāhid-232a-Sürūrî)

Tercümesi: Müʾmin eksiklik ya da aşağılanma içerisindedir.

Hadis: *Lā ḫayre fi'ṣ-serefi velā serefe fi'l-ḫayri.* (Zāhid-233a-Sürūrî)

Tercümesi: Hayırda israf olmaz, israfta hayır omaz**.**

Hadis: *El-mevtü rāḥatünel-müʾmîni ve ḥayyuʾl-mevtü tuḥfetüʾl-müʾmini.* (Zāhid-233a-Sürūrî)

Tercümesi: Ölüm mü'minin rahatıdır hatta ölüm mü'minin hediyesidir.

Hadis: *El-maʿsūme men ʿasemaʾllāh.* (Zāhid-233b-Sürūrî)

Tercümesi: Günahsız olan kişi Allah'ın koruduğu kişidir.

Hadis: *İʿmelli-dünyāke bi-ḳadri maḳāmike fîhā v'aʿmel li-āḫiretike bi-ḳaderi be-ḳā'ike fîhā v'aʿmel li'llāhi bi-ḳaderi ḥācetike ileyhi.* (Zāhid-236b-Sürūrî)

Tercümesi: Dünyaya ondaki makamın kadar çalış. Ahiretine ise ona olan ihtiyacın kadar çalış.

Hadis: *Teḫalleḳū bi-aḫlaḳillāhi.* (Zāhid-237a-Sürūrî)

Tercümesi: Allāhʾın ahlakıyla ahlaklanın.

Hadis: *Levleʾl-ʿibādu'r-ruḳḳeʿu veʾṣ-ṣıbyānu'r-ruḍḍeʿu mā ḳaṭrühu ḳaṭretün ve ṣubbe ʿaleykümüʾl-belā'u.* (Zāhid-238a-Sürūrî)

Tercümesi: Eğer beli bükülmüş ihtiyarlarınız ve süt çocuklarınız (bebekler) olmasaydı bir katre yağmur düşmez ve üzerinize sel gibi belalar yağardı.

Hadis: *Ḳateret ḳaṭretün fî-femî ʿalimtu bihā ʿilmeʾl- evvelîne veʾl āḫirîne.* (Zāhid-238a Sürūrî)

Tercümesi: Ağzıma bir damla damladı. Onunla evvellerin ve āhirlerin ilimlerini öğrendim.

Hadis: *İnna'llāhe lā yemellu ḥattā temellū.* (Zāhid-239a-Sürūrî)

Tercümesi: Muhakkak ki Allāh siz yorulmadan (sevap vermekten) yorulmaz.

Hadis: *Mā min ʿamelin illā ve fîhi şā'ibetün mineʾr-riyāʾ.* (Zāhid-239b-Sürūrî)

Tercümesi: Hiçbir amel yoktur ki onda riyadan bir şey bulunmasın. (Hadis-i Şerif).

Hadis: *En-nedeme tevbetun.* (Zāhid-241b-Sürūrî)

Tercümesi: Pişmanlık duymak bir tövbedir.

Hadis: *Ehluʾn-nār mine't-tesvîf.* (Zāhid-242a-Sürūrî)

Tercümesi: Ateş ehlinin çoğu geciktiricidirler.

Hadis: *İnneʾl-meyyitü kalġarîḳi'l-yeteġavvesü.* (Zāhid, 242a-Sürūrî)

Tercümesi: Ölü, boğulmak üzere olup imdat isteyen kişi gibidir.

Hadis: *Feʾenne yaḥfūne ve en yerḥamūne.* (Zāhid, 242a-Şemʿî)

Tercümesi: Muhakkak etrafları çevrelenseydi kesinlikle merhemet edilirdi.

Hadis: *Rubbe aġbere lev aḳseme ʿalāʾllāhi li-eberrehū.* (Zāhid, 243a-Sürūrî)

Tercümesi: Nice saçı başı dağınık pejmürde, eğer bir şey hakkında Allāh'a yemin etse Allāh yemininde sadık çıkarır.

Hadis: *Lev küşifeʾl-ġıṭāʾu māʾzdedtü yaḳînen.* (Zāhid-243b-Sürūrî)

Tercümesi: Eğer perde açılsa yakînim (îmānım) artmayacak.

Hadis: *Ettāʾibu mineʾz-zenbi kemen lā zenbe lehu.* (Zāhid, 246a-Sürūrî)

Tercümesi: Günahından tevbe eden günahı işlememiş gibidir.

Hadis: *Veʾttāʾibi mineʾz-zenbi kemen lā zenbe lehu*. (Zāhid-246a-Şemʿî)

Tercümesi: Günahından tevbe eden günahı işlememiş gibidir.

Hadis: *Er-rāḥimūne yerḥamuhümüʾr-rāhmānu.* (Zāhid-249a-Sürūrî)

Tercümesi: Merhamet edenlere Rahmān merhamet eder.

2.6.3. Arapça ibāreler, kelām-ı kibar ve darb-ı meseller

Kelām-ı Kibār: *Haẕā tilāvete'l-Kur'āni ve eyne'l-bükā'ü.* (Zāhid-226b)

Tercümesi: Kurʾān tilāveti budur. Peki ağlamak neredir?

Kelām-ı Kibār: *Eyneʾr-rabbü'l celîl ve eyne ʿabdüʾz-zelîl.* (Zāhid 227a-Sürūrî)

Tercümesi: Ulu Rabb nerede, zelîl kul nerede?

Darb-ı Mesel: *Meżā mā meẓā ve istiva elvedde beynina.* (Zāhid 227a-Sürūrî)

Tercümesi: Geçen geçti, giden gitti. Aramızda dostluk kaldı.

Kelām-ı kibār: *ʿAmmemū duʿāʾikum*. (Zāhid 227b-Sürūrî)

Tercümesi: Duanızda umum lafız kullanınız. Yani duanızı genel olarak söyleyiniz.

Arapça İbare-Dua: *Vallāhuʾl-muʿînu ve bihi esteʿîn min ḥicretuʾl-Musṭefā 927."Bismillāhiʾr-raḥmāniʾr-rahîm elhamdu lillāhiʾl-lezî eʿyānuʾd-dîne lā cezāʾu ʿayneʾl-ʿilme ve yanbeʿuʾl yaḳîn veʾṣṣelatu ʿala ʿayneʾl-enbiyāʾi veʾl-murselîn ve biʿaynehu ʿala ālihî ve ṣaḥbihi ecmeʿîn.* (Zāhid 227b-Sürūrî)

Tercümesi: Allāhʾın zātına yemin olsun ki ondan yardım diliyorum. Mustafa'ın (a.s.) hicre tinden 967. Esirgeyen ve bağışlayan Allāhʾın adıyla. Hamd

ancak Allāhʾadır. İlmi uygulamak için ve yakînin pınarları için dinin önde gelenleri tahsis etmiştir. Salat resūl ve peygamberlerin ve onun āl ve eshābının üzerine olsun.

Kelām-ı Kibār: *Ḳaddemeʾl-ḫurūc ḳabluʾl-vülūc*. (Zāhid-234a-Sürūrî)

Tercümesi: Girmeden önce çıkın.

Kelām-ı Kibār: *Kerîm ü Raḥîm ü Ġaffārüʾn-ẕünūb u Settāruʾl-ʿuyūb***.** (Zāhid-234b-Sürūrî)

Tercümesi: İkrām eden ve şefkatli ve günahları çok bağışlayan ve ayıpları örten (Allāh).

Kelām-ı Kibār: *Eʾddelîlu ŝümmeʾs-sebîl.* (Zāhid-235b-Sürūrî /Şemʿî)

Tercümesi: Önce rehber sonra yol.

Kelām-ı Kibār: *Er-refîḳu ŝümmeʾṭ-ṭarîḳ.* (Zāhid-235b-Sürūrî)

Tercümesi: Önce yoldaş sonra yol.

Kelām-ı Kibār: *Eʾd-delîlu ŝümmeʾs-sebîl*. (Zāhid-235b)

Tercümesi: Önce rehber sonra yol.

Arapça İbare: *Ḳaseme'ş-şey'e keserehu yaḳîn.* (Zāhid-236b)

Tercümesi: Şüphesiz bir şeyi ikiye ayırmak.

Arapça İbare*: Lā dürre dürrehu*. (Zāhid-239a-Sürūrî)

Tercümesi: Arkanı dönme!

Arapça İbare: *Lillāhi derruhu.* (Zāhid-239a-Sürūrî)

Tercümesi: Māşāllāh.

Kelām-ı Kibār*: Hemmeʾs-saʿîdi āḫirretehu ve hemmüʾş-şaḳîyi dünyā*. (Zāhid 241a-Sürūrî)

Tercümesi: Said (bahtiyar) kişinin derdi ahretidir. Şaki (kötü) kişinin derdi ise dünyasıdır.

Arapça İbare: *Yā ʿalā sebîluʾl-bedeli ve bāt*. (Zāhid-241b-Sürūrî)

Tercümesi: Ey kötü yol üzerinde geceleyen.

Arapça İbare: *Yesūddüʾl-merʾu ḳavmihi biʾl-iḥsāni ileyhim.* (Zāhid-242b-Sürūrî)

Tercümesi: Kişi kavmine iyilik etmekle onların efendisi olur.

Arapça İbare: *Muṣteḥābuʾd-daʿvet ve maḳbūluʾl-ḥaḍret*. (Zāhid-243a-Sürūrî)

Tercümesi: Dāvetine icābet edilen zāt-ı makbūl birisidir.

Arapça İbare: *Vekāne verāʾihim melek.* (Zāhid-244a-Sürūrî)

Tercümesi: Ve arkalarında bir melik vardı

Kelām-ı Kibār: *Lā müşāḥate fiʾl-veḍʿi velā münāḳaşetu fiʾl-istiʿmāli ṣarfi*. (Zāhid-249a-Şemʿî)

Tercümesi: Vazıʿda tartışma, sarfta münākaşa olmaz.

2.7. Metinde Geçen Şevāhid Şiirler

2.7.1. Türkçe şiirler

Beyt: Baña ol maḥbūb göndermüş ʿaceb mektūb-ı ḫūb
Oḳıyub anı baña eltāfun añdum aġladum. (Zāhid 226b-Sürūrî)

Beyt: Yār dimiş şevkāñum cevr u cefālar iderüz
Ḳatlanursa ṣoñ ucı mihr ü vefālar iderüz. (Zāhid 227a-Şemʿî)

Beyt: ʿAynı bālā-yı bedende eylemüş ḫallāḳ-ı ḫalḳ
Ben de ḥarf-i ʿaynı ḳıldum evvel cild-i düvüm. (Zāhid 227b-Şemʿî)

Beyt: Eger yārüm benümle yār olursa
Ne ġam baña cihān aġyār olursa. (Zāhid 233b-Şemʿî)

Beyt: Eşkle taṣvîri gitmez ḳalbden
Lā yuzîlüʾl-māʾü naḳşenfiʾl-ḥacer. (Zāhid 239b-Şemʿî)

Beyt: ʿĀlemi himmet meyinden cümle sarḫoş eyledük
Bendeki bir cürʿadan niçün ferāmuş eyledük. (Zāhid 241a-Şemʿî)

Beyt: Dünyevî kārum ḫarāb ve uḫrevî maʿmūrdur

Müşkil oldur kim ola dünyā vü ʿuḳbā olmaya. (Zāhid 248a-Sürūrî)

2.7.2.Farsça şiirler

Beyt: Servist ḳadd-ı ū çemen-ārā-yı festaḳim

Ṭūbā be-bāġ-ı sidre hevā-dāran-ı ān ḳad est. (Zāhid 226a-Sürūrî)

Tercümesi: Onun servi gibi uzayan boyu festakimi (dosdoğru) süsleyendir. Tūba sidre bahçesinde boyun sevdalısıdır.

Beyt: Verd-i cihān ez ʿaraḳ-ı ʿārıżeş dehed

Z'ān verd ḥadd-ı şāhid-i giti müverred est. (Zāhid 226a-Sürūrî)

Tercümesi: Cihān onun yüzünün teriyle yeşerdi. O gülden maksat dünyanın şahidinin sınırıdır.

Beyt: Zi mihr rūy u evtābi meh-i bedr

Zi müşk mūy-ı evtārî şeb ḳadr . (Zāhid 226a-Sürūrî)

Tercümesi: Ey dolunay, onun (Muhammed'in a.s.) güneşli yüzünden bir ışıklısın. Ey kadir gecesi onun misk gibi kokan siyah saçından bir telsin.

Beyt: Āferîn bād āferîn bād āferîn

Hîç kes şiʿrî negoftet în çonîn. (Zāhid 226b-Sürūrî)

Tercümesi: Yaşasın, Yaşasın, Yaşasın. Hiç kimse böyle bir şiir söylemedi.

Beyt: Eger ez în bār cān berem zi ġamet

Digerem ʿāşıḳî heves bende. (Zāhid 227a-Sürūrî)

Tercümesi: Eğer bu yükten senin derdinden canlı kalırsam artık ben hevesin kölesi olan bir āşık oldum.

Beyit: Ser ber âverdî be-devlet pā-yı merdi kun be luṭf

Dest res dādet ḫudā uftād ki ānra destgîr. (Zāhid 228b-Sürūrî)

Tercümesi: Başın devlete kavuşunca lutufla yardım et. Düştüğünde Allāh elinden tutar.

Beyt: Ġulām-i ʿışḳ-i tu endîşe înest
Heme ṣāḥib-dilan rā pîşe înest. (Zāhid 229a-Sürūrî)

Tercümesi: Aşkının kölesinin düşüncesi budur. Gönül sahiplerinin mesleği budur.

Beyt: Der menzil-i mā çū meh neyābî
Ḫod ṭāliʿ-i ān kücāst mā rā. (Zāhid 229b-Şemʿî)

Tercümesi: Bizim evimizde ay gibisini bulamazsın. O şans nerede? (Bizde ne arar)

Beyt: Gerçi netüvān be-dust-i reh buden
Şerṭ-i yār best der ṭaleb-i morden. (Zāhid 230a-Sürūrî)

Tercümesi: Gerçi yol arkadaşı olunamaz. Yārin şartı ölümü istemektir.

Beyt: Ne rūzı ki be bî-çāre bî-çâregi cān
Dahı hemān be ki der pā-yı cānān dehî. (Zāhid 230a-Şemʿî)

Tercümesi: Çaresizlikten bir gün can vermen değil cānānın yanıbaşında cān vermen daha iyidir.

Beyt*:* Eṣbaḥtu zāʾiren leke yā şeḥneteʾn-Necef
Beher şār merḳad-i tu naḳd-i cān bekef. (Zāhid 231a-Şemʿî)

Tercümesi: Ey Necef'in kahyāsı senin ziyāretçin oldum. Her şehirde mezarın eldeki sermāyedir.

Beyt: Mekon ʿömr żāyiʿ bā füsūs u ḥāyf
Ki fırṣāt ʿazîzest u veʾl-vaḳt seyf. (Zāhid 231a-Şemʿî)

Tercümesi: Ömrünü üzüntü ve kederle zāyi etme. Çünkü fırsat değerlidir ve vakit kılıçtır.

Beyt: ʿĀşıḳān her çend müştāḳ-ı cemāl dilberend
Dilberān bā ʿāşıḳāñ ez ʿāşıkān ʿāşıḳ-ı terend. (Zāhid 231b-Sürūrî)

Tercümesi: Āşıklar her ne kadar sevgilinin güzelliğine hasret iseler de güzeller āşıklarla beraber āşıklardan daha āşıktır.

Beyt: Lebā lebest zi ḫūn-i ciger piyāle-i mā
Dem-i noḫost çonîn şud meger ḥavāle-i mā. (Zāhid 232a-Sürūrî)

Tercümesi: Kadehimiz ciğerin kanıyla dopdoludur. Meğer *ö*nce bize böyle havāle edilmiştir.

Beyt: Bezen ber evc-i felek ḥāliyā ser evf-i ʿaşḳ
Ki ḫūd ber u ʿāḳibet bî-tereh suḫān. (Zāhid 233b-Sürūrî)

Tercümesi: Aşkın sıkıntısıyla feleğin zirvesine çık. Çünkü ecelin kendisi sonunda karanlığı götürür.

Beyt: Ne idrāk der-künh-i ẕāteş resed
Ne fikret be-ġavr-i ṣıfāteş resed. (Zāhid 233b-Sürūrî)

Tercümesi: O'nun (Allah'ın) zātının özünü idrak edemezsin. Senin fikrin O'nun aslı sıfatına ulaşamaz.

Beyt: ʿİlm u taḳvā serber-i daʿvî best maʿnî digerest
Merd maʿnî diger u meydān-i daʿvî digerest. (Zāhid 236a-Sürūrî)

Tercümesi: İlim ve takvā başta birdaʿvādır, anlamı farklıdır. Mert bir kişi bir anlamdır, davā meydanı ise farklıdır.

Beyt: Çu ḥall ne-mî-şeved suḫan müşkilāt-ı ʿışḳ
Der ḥayretem ki fāʾide-i ḳîl u ḳāl çist. (Zāhid 236b-Şemʿî)

Tercümesi: Aşkın sorunları sözle hal olmaz. Söyletilerin faydası nedir diye hayretteyim.

Beyt: Ḫüsrevā ger der nemî genci be-ḫalvetgāh-ı dūst
Hem-nişîn bā-ʿāşıḳāñ zār būden hem-ḫoşest. (Zāhid 236b-Sürūrî)

Tercümesi: Ey pâdişâḥ, dostun halvetgāhına sığmazsa aşıklarla oturup ağlamak da güzeldir.

Beyt: Mî-keşed peykān zi dil-āh ez- ciger
Şāhî ez- dest-i tu înhā mî-keşed. (Zāhid 236b-Şemʿî)

Tercümesi: Gönülden temren ciğerden āh çeker. Şādî senin elinden bunları çeker.

Beyt: Nām-ı nîkū bih zi-māl u cāh çün baʿd ez-vefāt
Nām-ı nîkū hest merdüm-rā vü māl u cāh nîst. (Zāhid 237b-Sürūrî)

Tercümesi: İyi isim ölümden sonra mal ve makamdan daha iyidir. İnsanın iyi adı vardır, mal ve makamı yoktur.

Beyt: Ez berā-yı maʿrifet mā-rā hüveydā kerdeend
Genc-i maʿnā-rā der-în gencîne peydā kerdeeend. (Zāhid 238a-Sürūrî)

Tercümesi: Marifet için eğer bizi āşikār etmişlerse māna hazinesini bu hazinede bulmuşlardır.

Beyt: Eger ḫāˇhî ẓafer ber-düşmen-i dîn
Salāḥ-ı ʿilm ü taḳvā-rā tu bu'gzîn. (Zāhid 288a-Sürūrî)

Tercümesi: Eğer din düşmanına karşı zafer kazanmak istersen ilim ve takvā silahını seç.

Beyt: Ḥādî ki behr-i nāfe-i selmi ḥadi kuned
Bāyed zi-çarḫ-ı firḳat-i mā ibtidā kuned. (Zāhid 238b-Şemʿî)

Tercümesi: Mahbub kafilesi için şarkı söyleyen şarkıcı, her şeyden bizim ayrılık şarkımızı söylese gerektir.

Beyt: Ki zedi ber-ser-i mā bi-ceheti nist
Leyli be-tekellüf şikened kāse-i Mecnūn. (Zāhid 239a-Şemʿî)

Tercümesi: Başımıza vurduğun taş sebebsiz değil. Nitekim Leyli tekellüf ile Mecnūn'un testisini kırar.

Beyt: Ger pes ez- murden biyāyî gāh gāh
Her kesî gūyed Ḫudāvendā revāneş şād bād. (Zāhid 239a-Sürūrî)

Tercümesi: Eğer öldükten sonra bazen gelirsen herkes Allāh'ım ruhu şād olsun desin.

Beyt: Her kim der nāy-i naẓm-ı Cāmî
Did ü güft lillāh dürr ü nāẓımhā. (Zāhid 239a-Şemʿî)

Tercümesi: Herkim Cāmi'nin nazımlarını gördü, and içerek inci olduğunu söyledi.

Beyt: Ey dil ḥicāb-ı cānān cānest der-miyāne
Ḫod ez-miyān çü refti dîger ne-mānd ḫāʾil. (Zāhid 239a-Sürūrî)

Tercümesi: Ey gönül, cānan ile aramızdaki perde cāndır. Sen aradan çıktığında geride bir şey kalmaz.

Beyt: Herkes be-ḳadr-i imkān taḥṣîl-i fażl kerdend
Māyîm ü ʿışḳ-ı cānān ez-cümle-i feżāʾil. (Zāhid 239b-Sürūrîî)

Tercümesi: Herkes kendi gücü kadar fazilet tahsil etmiş. Cānanın aşkı bu faziletlerdendir.

Beyt: Er ʿayn-ı gūşe-gîrî ʿaḳlem zi-reh beyendāḫt
Eknūn şudem çü mestān ber-ebrū-yı tu māʾil. (Zāhid 239b-Sürūrî)

Tercümesi: Gözümde yer alman aklımı yoldan çıkardı. Şimdi sarhoşlar gibi kaşına doğru eğildim.

Beyt: İlāhî be-Ḥaḳḳ benî Fāṭımā
Ki ber-ḳavl îmān kunem ḫāṭime. (Zāhid 240a-Sürūrî)

Tercümesi: Allāh'ım Hz. Fatıma'nın çoçuklarının hatırına sözümle îmānımı tamamlıyorum.

Beyt: Mîdār bendegān-ı ḫud ender ḥarîm emn
Tā kirdgār dāred emān-i ḫ͘îş. (Zāhid 240b-Sürūrî)

Tercümesi: Kölelerini güvenli bir yerde tut. Allāh'ın emānı olduğu sürece.

Beyt: Elā ey sāḳî an bāḳî ki ez dest bāz āver
Ṣabūḥ āmed çi ḥasbî ḫayred mey-mî-rîz der-sāġar. (Zāhid 240b-Sürūrî)

Tercümesi: Ey sākî, dün geceden kalan şarabı tekrar getir. Sabah oldu, hayrına kadehi doldur.

Beyt: Zi-men pursid rāh u resm-i şehristān-ı şeydāyi
Ki çün Ferhād u Mecnūn nîstem kūhî vü ṣaḥrāyi. (Zāhid 240b-Sürūrî)

Tercümesi: Bana mestlerin memleketlerinin ādet vegeleneğini sordu. Ben Ferhād ve Mecnūn gibi dağ ve çölde değilim.

Beyt: Gerçi ne-tüvān be-dūst reh burden
Şārṭ-ı yārist der-ṭaleb murden. (Zāhid 241b-Sürūrî)

Tercümesi: Gerçi dosta gitmek mümkün olmasa da aşkın şartı taleb yolunda ölmektir.

Beyt: Āmed bahār u şud çemen ü lāle-zār ḫoş
Ḫoş bahār ki vaḳt-i bahār ḫoş (Zāhid 242a-Sürūrî)

Tercümesi: Bahar geldi, çemen ve bahçeler güzelleşti. Güzel baharın zamanı

güzel olur.

Beyt: Çerā dāmen-i ʿālūde-ra ḫad zenem
Çü der-ḫod şināsem ki ter dāmenem. (Zāhid 243a-Şemʿî)

Tercümesi: Kendi günahım olduğu halde niye diğerlerinin suçlarına ceza keseyim

Beyt: Dilā çün ʿālemi diger hemî ḫ ̆āhed şuden peydā
Biyā tedbîr-i ān ʿālem kunîm imrūz mā pîşîn. (Zāhid 243b-Sürūrî)

Tercümesi: Ey gönül, diğer ālemin hepsi tekrar oluşmak ister. Gel biz de o ālemin tedbirini şimdi alalım.

Beyt: Ne ḫud mî-reved her ki cūyā-yı ū'st
Be-ʿunfeş keşān mî-bered luṭf-ı dust. (Zāhid 244a-Şemʿî)
Tercümesi: Onu arayan tek başına gitmez. Dostun lutfu onu cebr ile götürür.
Naẓire: Bāġbān pervereşem mî-dihed ez-āb u hevā
Tu me-pendār der-în bāġ be-ḫod mî-rūyem. (Zāhid 244b-Sürūrî)

Tercümesi: Beni yetiştiren bahçıvan bana su ve hava verir. Zannetme ki bu bahçede kendi kendime yetişirim

Beyt: Şerefḫ ̆āhî be-gerd muḳbelān gerd
Ki zūd ez mukbelān muḳbil şeved merd. (Zāhid 244b-Sürūrî)

Tercümesi: Üstünlüğü tālihlilerin etrafında ara. Çünkü insan tālihlilerle tâlihli olur çabuk.

Beyt: Sūfî er bāde-i ṣāfî be-ḫurem ʿayb me-kun
Dil-i ḫod-rāzi-ġam u kibr ü riyā mî-şūyem. (Zāhid 244b-Sürūrî)

Tercümesi: Ey sofî, eğer saf şarabı içersem beni kınama. Çünkü kalbimi gam, kibir ve riyadan temizlerim.

Beyt: ʿĀsiyān ez günāh tovbe konend

ʿĀrifān ez ʿibādet istiġfār. (Zāhid 244b-Şemʿî)

Tercümesi: Asiler günahtan tövbe eder, ārifler ibadetten istiğfar.

Beyt: Dilem būy-ı Ḫoṭen yābed zi-mey çün bād mî-āyed
Çü rūy-ı ḫūb mî-bînem Ḫudāyem yād mî-āyed. (Zāhid 244b-Sürūrî)

Tercümesi: Gönlüm rüzgâr esince şaraptan misk kokusunu alır. Çünkü güzel yüz görünce Allāh aklıma gelir.

Beyt: Dilā ger yār dāred ḳaṣd-ı cānet
Ne yārî ger ser ü cān ber ne-ḫ͟ʷîzî. (Zāhid -245b-Sürūrî)

Tercümesi: Ey gönül, eğer sevgili canına kasdederse başını ve canını vermezsen yâr değilsin.

Beyt: Cenāb-ı dūst be-ġāyet bülend ü men ednā
Çi güne der füted ān hemçü māhî der-şüstem. (Zāhid -246a-Sürūrî)

Tercümesi: Sevgilinin mertebesi gayet yüksek, ben ise alçak. Ben balık gibi suda çırpınırken o nasıl benim nasibim olur.

Ber āsitān ʿacz-i miskînet
Bih ez ṭāʿet u ḫ͟ūşîn beyaft
Ez-în nevʿ-i ṭāʿet neyābed be-kār

Be-rev ʿöz͟r-i taḳṣîr ḫiz͟met beyār. (Zāhid-246a-Şemʿî)

Tercümesi: Senin acz ve miskinlik eşiğinde, itaātden düşmek daha iyidir. Bu türden itaāti yapılması gerekmez. Ona özür ve kusurla hizmet et.

Beyt: Ne men ser zi-ḥükmet be-der mi-berem
Ki ḥikmet çünîn mi-reved ber-serem. (Zāhid -248a-Şemʿî)
Tercümesi: Senin hükmüne karşı çıkamam, hikmetin böylesi karşıma çıkar.
Beyt: eşme ger înest u ebrū în u nāz u şîve în

Elvedāʿ ey zühd u taḳvā el-firāḳ ey ʿaḳl u dîn. (Zāhid -249b-Şemʿî)

Tercümesi: Göz eğer bu ise; kaş, nāz ve şive bu ise elveda ey zühd ve takva; uzak kal ey akıl ve din.

Beyt: Baḫt u devlet ān buved ki dāʾim ü bāḳî buved
Kār-ı tu ḫalḳî ne-bāşed belki ḫallāḳî buved. (Zāhid 249b-Sürūrî)

Tercümesi: Baht ve devlet odur ki dāim ve bākî olsun. Senin işin yaratılanlarla ilgili değil aksine ilāhî olsun.

2.7.3. Arapça şiirler

Şiʿr-i ʿarabî: Ve men tereke'd-dünyā ve aṣbeḥe zāhiden
Femā liʾl-ezā yevmen ileyhi sebîlün. (Zāhid 228a-Sürūrî)

Tercümesi: Dünyāyı terk edip zāhid olan kişiye hiçbir vakit sıkıntıların ve eziyetlerin ulaşması mümkün değildir.

Ḳıṭʿa: ʿAniʾl-merʾi lā tesʾel ve selʿan ḳarinehu
Fekulli ḳarînun biʾl meḳārini muḳtedā
İẕā künte fî ḳavmin feṣāḥet ḫiyārihim
Vela teṣḥābuʾl-erḍi fitredi meʿaʾr-reddî. (Zāhid 231a-Sürūrî)

Tercümesi: Kişiyi araştırma, kişinin dostunu araştır. Her arkadaş dostuna tābidir. Eğer sen bir toplulukta isen onların en iyisi ile dostluk yap. Onların kötüsü ile dostluk yapma ki kötü olmayasın.

Beyt: İştiyāḳî bi-ḳurbi ḥażretikum
Şartuhu lā yunem biʾl-ḳalem. (Zāhid 231b-Sürūrî)

Tercümesi: Benim hazretlerimize olan yakın olma arzumun şartı kalemle yazılmaz.

Şiʿr: Mā mer men ẕikriʾl-ḥami bi-semʿi

Lev ṣamʿat varaḳuʾl-ḥami ṣāḥat maʿi. (Zāhid 236a-Şemʿî)

Tercümesi: Kuş bahçesinden kulağıma ulaşan sözleri, o bahçede olan güvercinler duysalardı benimle beraber feryād ve nāle ederdi.

Beyit: Rūhi fedāk ey ṣanem-i ebṭaḥî laḳab

Āşub-ı Türk ü şūr-ı ʿAcem fitne-i ʿArab.

Tercümesi: Ey abtahi lakap olan güzel sevgili, sana Türk aşubunun, Acem gürültüsünün ve Arap fitnesinin canları kurban olsun. (Zāhid 237a-Şemʿî)

Şiʿr: Zümretüʾl-ʿuşşāḳi ḳad ḳurbeʾl-viṣāl

Zübdetüʾl-ʿuşşāḳi lā-temşū teʿāl.

Eyyüheʾl-aḥbābe ḳavmu niyām

İşrabū min keʾsihi şurbeʾl-müdām. (Zāhid 242b-Sürūrî)

Tercümesi: Ey istekliler zümresi, muhakkak vuslat yaklaştı. Ey seçkin āşıklar yürümeyin; (koşarak) gelin. Ey dostlar! Uykudan uyanın ve onun (sevgilinin) kadehinden şarāb için.

Şiʿr: Ḥayātüʾl ḳalbi ʿilmun faʾġtenimhu

Ve mevtüʾl-ḳalbi cehlün feʾctenibhu. (Zāhid 243a-Sürūrî)

Tercümesi: Kalbin yaşaması ilimledir. Öyle ise ilmi ganimet bil. Kabin ölmesi ise cehālettendir. Ondan da uzak dur.

Kıtʿa: Kefā ḥazenen ennî mūḳimün bibeldetin

Feḍāyilü ehliʾl ʿilmi fîhā menāḳışun

Fe-nāḳışuhum min kesretiʾl-māli kāmilu

Ve kāmiluhüm min ḳilletiʾl māli nāḳişun. (Zāhid-244a-Sürūrî)

Tercümesi: Bir memlekette ikāmet eden kişiye; o memlekette ilim ehlinin fazîletlerinin az olması hüzün olarak yeterlidir. Ve o memleketin nākıs insanları, malları çok olduğu için kāmil konumundadırlar. O memleketin kāmilleri mallarının az olması yüzünden nākıs konumundadırlar.

3. METİN

3.1. Metin Tesisinde İzlenen Yol

Kitāb-ı Sürūrî ve Şemʿî ʿAlā Dîvān-ı Hāfıẓ ‘ın (225b-250a) tarafımızca incelenenirken şu şekilde bir yol izlenmiştir:

1. Metin transkripsiyonlu çeviri yazı ile yazılmış olup imlā ve noktalama işaretlerine özen gösterilmiştir.

2. Metinde geçen Arapça-Farsça iktibaslar, Türkçe, Arapça ve Farsça şevāhid şiirler italik bir şekilde yazılmış ve anlamları da dipnot olarak belirtilmiştir.

3. Ayetlerin meāli için Diyānet Vakfı’na ait Kurʾān-ı Kerim ve açıklamalı meʿālinden istifāde edilmiştir.

4. Mürettibin düzeltme mahiyetindeki derkenarlardaki ifadeleri -ṣaḥḥ- metin kısmında belirtilmiştir. Bunun haricindeki açıklama ve bilgiler dipnot yoluyla gösterilmiştir.

5. Şerhi yapılan beyitler satır başı yapılarak bold puntoyla yazılmıştır.

6. Metinde geçen şevāhid beyit ve kıtʿalar metinden ayrı olarak tek satır biçiminde ya zılmıştır.

7. Varak numaraları köşeli parantezle gösterimiş ve metin içerisinde yer alan satırlar her beş satırda bir numaralandırılmıştır. Metin tamiri mahiyetindekiler köşeli parantez içinde [ ], okunamayan bölümler ise köşeli parantez içinde üç nokta [….] şeklinde gösterimiştir.

8. Farsça edatlar tire çizgisi ile ayrılarak yazılmıştır.

9.Metin kısmındaki Farsça ibarelerin çevirileri yapılırken Doç. Dr. Emrullah Yakut’un “Farsça metinlerde yazı problemleri ve Hammer tercümesinde Türk telaffuzunun izleri” adlı makalesinde geçen öneriler baz alınarak yapılmıştır.

10. Metnin tamamındaki sıra esas alınarak gazeller numaralandırılmıştır. Yani gazel numaralandırılması 1. gazelden başlanılmamıştır.

3.2. Kitāb-ı Şemʿi ve Sūrūrî ʿAla Dîvān-ı Hāfız (225b-250a)

[225-b]

Ḥarfü'd-Ḍād

[Ġazel 340]

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

[1.Beyit]

حسن و جمال تو جهان جمله گرفت طول و عرض

شمس و فلک خجل شده از رخ خوب ماه عرض

Ḥüsn ü cemāl-i tu cihān cümle girift ṭūl u ʿarż

Şems-i felek ḫacel şude ez-ruḫ-ı ḫūb-ı māh-ı ʿarż

Senüñ ḥüsnüñ ve cemālüñ cihānı cümle dutdı uzununa ve inine felek güneşi ḫacel olmışdur yer ayınuñ ḫūb yüzinden. **Murād** muḫāṭabdan Resūluʾllāh ʿaleyhiʾṣ-ṣalātu veʾs-selām anuñ ḥüsn ü cemāli cihānı cümle dutmışdur ve ol nūr-ı ilāhîdür lācerem yüzinden şems-i felek şermende ü ḥaceldür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḥüsn ü cemālüñ ṭūlen ü ʿarżen cihānı ṭutdı. **[5]** Yer māhınuñ ḫūb ruḫından felek şemsi ḫacel olmışdur. Baʿżı nüsaḫda ḥüsn ü cemāl vāḳiʿ olmışdur. İżāfetle ol vaḳt cemāl rūyı maʿnāsına olur.

[2.Beyit]

دیدن حسن و خوبت بر همه خلق واجب است

رؤیت روت بلکه بر جمله ملائک است فرض

Dîden ḥüsn u ḫūbiyet ber-heme ḫalḳ vācib est

Ru'yet-i rūt belki ber-cümle melā'ikest farż

Senüñ ḥüsnüñi ve ḫūbluġıñı görmek cemîʿ-i ḫalḳ üzre vācibdür. Senün yüzüñ görmege belki cümle melāʾike üzre farżdür. **Murād** budur ki şol ẕāt-ı şerîf ki ḥażret-i Ḥaḳ anı ḥabîb iḫtiyār ide cümle ḫalḳ-ı cihān u ehl-i āsümān anı görmek istemek

lāzımdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ḥüsn ü ḫūbluġuñı görmek cemîʿ-i ḫalḳ üzre **[10]** vācibdür.[1] Belki senüñ yüzüñi görmek cümle melāʾike üzre farżdur. Ḥiṭāb Ḥabîb-i Ekrem ḥażretidür.

[3. Beyit]

از رخ تست مقتبس خور ز چهارم آسمان

همچو زمین هفتمین مانده بزیر بار قرض

Ez ruḫ-ı tust muḳtebes ḫor zi-çehārüm āsmān

Hemçü zemîn-i heftümîn mānde be-ẕîr-i bār-ı ḳarż

Senüñ yüzüñden şuʿle alıcıdur güneş dördünci felekden yedinci yer gibi ḳalmışdur ḳarż yüki altında. **Murād** budur ki *Levlāke lemā ḫalaḳtuʾl-eflāk*[2] ḥasebince felek-i rābiʿ şemsinüñ nūrı senüñ yüzünden alınmış deyndür ki sen olmasan felek olmaz ve aña nūr olmaz. Lācerem şems senüñ medyūnuñdur ve ol deyn bār-ı girān olmışdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, āftāb āsümān-ı rābiʿden senüñ ruḫuñdan[3]nūrlanıcıdur. Āftāb yedinci yer gibi ḳarż yüki altında **[15]** ḳalmışdur. **Murād** Ḥabîb-i Ekrem ḥażreti olmaḳ rūşendür ki *Levlāke lemā ḫalaḳtuʾl-eflāk* ḥasebince cemîʿ-i mevcudāt anuñiçün vücūda gelmişdür.

[4. Beyit]

جان که فدای او نشد مردهٔ جاودان بماند

تن که اسیر او نشد لایق اوست قطع و برض

Cān ki fedā-yı ū ne-şüd mürde-i cāvidān be-mānd

Ten kî esîr-i ū ne-şüd lāyıḳ-ı üst ḳaṭʿ u berż

Cānıña anuñ fedāsı olmadı ebedî meyyit ḳaldı. Ten ki anuñ esîri olmadı. Ānuñ lāyıḳıdur kesmek ve eksilmek. **Murād** budur ki şol cān ki Resūluʾllāh ṣallallāhuʿaleyhi ve sellem ḥażretine fedā u teslîm olur.[4] **Mevlānā Şemʿî** dir, cān ki

---

[1] [Derkenar] Bunda murād cemîʿ-i ḫalḳa peyġamber oldığına işāretdür. (Mollā Şemʿî)
[2] Sen olmasaydın olmasaydın ālemleri yaratmazdım. (Hadis-i Şerif)
[3] [Derkenar] Rūyun anda olan tā ḫiṭāb içündür. (Mollā Şemʿî)
[4] [Derkenar]……. berż filan ey aʿṭānî ḳalîlā (Mollā Sürūrî)

aña fedā olmadı ebedî olmuş ḳaldı. Ten aña esîr olmadı aña ḳaṭʿ u berż lāʾiḳdür. Ḳaṭʿ bunda kesilmek maʿnāsınadur. **Murād** Ḥabîb-i Ekrem ḥażretine **[20]** îmān getürüp emr-i şerîfine inḳiyād itmeyen ebedî küfr ü ḍalālet ü ʿaẕāb u miḥnetde ḳaldı dimekdür.

[5.Beyit]

بوسه بخاک پای او دست کجا دهد ترا

قصة شوق حافظا باد رساندت بعرض

Būse be-ḫāk-i pāy-ı u dest küca dehed türa

Ḳıṣṣe-i ʻışḳ-ı Ḥāfiżā bād resānedet[5] be-ʿarż

Anuñ ḫāk-i pāyın öpmek ḳaçan el virür saña. Ḳıṣṣa-i ʿışḳ ey Ḥāfıẓ yil erişdirür aña ʿarża**.** **Murād** budur ki Resūl-i ʿaleyhiʾṣ-ṣelātu veʾsselām ḥażretine dünyāda vuṣūl müyesser degüldür. Ya faḳr olan ḳabri ḳurbına varmaḳ ʿasîrdür. Ammā ʿarż-ı ʿışḳ u şevḳ müsehhildür ki Resūluʾllāh buyurmışdur *Men ṣallā ʿalā bi-ḳurbi semiʿtehū ve men ṣallā nāʾimen übliġtuhu*.[6]-[7] Yaʿni bir kimse baña ṣalavāt virse ḳurbımda ben anı **[25]** işidürem ve bir kimse baña ṣalavāt virse baʿîd iken baña yetişdürürler. **Mevlānā Şemʿî** dir, anuñ ḫāk-i pāyını öpmek saña ḳanda müyesser olur? Şevḳüñ ḳıṣṣasını ey Ḥāfıẓ bād aña ʿarżla irişdüre. Yaʿni senüñ iştiyākuñ aña meger bād aña erişdire. Yoḫsa aña erişmege ḳādir degülsün. **Murād** Ḥabîb-i Ekrem ḥażretinüñ ʿulūvv-i ḳadrin beyāndur. Bu ġazelden murād Ḥabîb-i Ekrem ḥażretinüñ medḥidür.

[5] [Derkenar] Resāned, irişdürür maʿnāsına daḫi cāʾizdür. (Mollā Şemʿî)
[6] Bir kimse yakınımda salavat getirse ben onu işitirim. Bir kimse uzaktan bana salavat getirirse o salavat banayetişir. (Hadîs-i Şerif)
[7] [Derkenar] Bu ḥadiş erbaʿîn şerḥinde meẕkūrdur. (Mollā Sūrūrî)

[Ġazel 341]

[1.Beyit]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

بیا که میشنوم بوی جان از آن عارض

که یافتم دل خود را نشان از آن عارض

Biyā ki mî-şinevem būy-ı cān ez-ān ʿārıż[8]

Ki yāftem dil-i ḫod-rā nişān ez-ān ʿārıż

Gel ki duyarum cān ḳoḳusın ol ʿārıżdan ki buldum kendü göñlüm içün nişān ol **[30]** ʿarıżdan. **Murāḍ** muḫāṭabdan Resūl-i ʿaleyhiʾs-ṣalātu veʾs-selāmdur ki rūḥ-ı muṭahhardan teveccüh ṭalebe ider ve ol vecihden rūḥ-ı aʿẓam istişmām itdügin ẕikr ve ḳalb içün ol ḳalbde nişān bulduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, gel ki ol ʿārıżdan cān rayiḥāsın istişmām iderüm ki kendü göñlüm içün ol ʿārıżdan nişān buldum. Ḫiṭāb Habîb-i Ekrem ḥażretinedür ki muḫāṭab menzilesine tenzîl itmişdür ki anuñ rūḥ-ı pākından feyż ṭaleb eyler.

[2.Beyit]

معانئی که ز حوری بشرح میگویند

ز حسن و لطف بپرسی بیان از آن عارض

Maʿānî ki zi-ḥūrî be-şerḥ [226-a] mî-gūyend

Zi-ḥüsn u luṭf be-pürsî beyān ez-ān ʿārıż

Şol maʿnālar ki ḫurîden şerḥ ile dirler luṭf u ḥüsnden ṣorasun beyān ol ʿārıżda. **Murād** budur ki ḥūruñ cihāt-ı ḥüsnin şerḥ idüp ki söyler ol ʿārıżdan beyān ṣor ki kemāl-i ḥüsn ü leṭāfet ü celāl ü cemāl u melāḫat anuñ arıżından rūşendür. Ḫüsn nice idügi bunda mübîndür. **Mevlānā Şemʿî** dir, şol maʿnileri ki şerḥimle ḫūriden iderler. Ḫüsn ü luṭfda beyān ol ʿārızdan ṣoraşın. M**urād** ġayrlarda olan ḥüsn **[5]** ü melāḥat Ḫabîb-i Ekrem ḥażretinün ḥüsn ü melāḥatından bir şemme idügin beyāñdur.

[8] [Derkenar] ʿĀriż, ʿiẕār maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

[3.Beyit]

بگِل بمانده قد سرو ناز از آن قامت

خجل بمانده گل گلستان از آن عارض

Be-gil be-mānde ḳad-i serv-i nāz ez-ān ḳāmet

Ḫacel be-mānde gül-i gülsitān ez-ān ʿārız

Balçıḳda ḳalmışdur serv-i nāzuñ ḳaddi ol ḳāmetinden gülistānuñ güli ol ḫacel ḳalmışdur ʿarıżdan. **Murād** ḥażret-i risālet-penāhuñ ʿulūvv-i derecesin beyāndur ki *Ene seyyidu benî Ādeme velā faḫr* [9] ḥasebince derece-i ʿāliyyesi olan aña nisbet-i pestdür ve ehl-i mükāşefe keşfi ol vech-i vechîden şermendedür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ol ḳāmetden serv-i nāzun ḳaddi balçıḳda ḳalmışdur ki reftāre ḳādir olmışdur. Gülistānuñ güli ol ʿārıżdan ḫacel kalmışdur. **[10] Murād** yine Ḥabîb-i Ekrem ḥażretidür.

Beyt: *Servîst ḳadd-i ū çemen-ārā-yı feṣṭaḳîm / Ṭūbā be-bāġ-ı sidre hevā-dāran-ı ān ḳad est.*[10]

[4.Beyit]

بشرم مانده تن یاسمین از آن اندام

بخون نشسته دل ارغوان از آن عارض

Be-şerm mānde ten-i yāsemîn ez-ān endām

Be-ḫūn nişeste dil-i erġuvān ez-ān ʿārıż

Ḫacletde ḳalmışdur yāsemînüñ teni ol endāmdan. Ḳanda otırmışdur yaʿni ḳana ġarḳ olmışdur erġuvān yüregi ol ʿārıżdan. **Murād** Resūluˀllāh ḥażretinüñ melāḥatin beyāndur ki *Yōsufu ebyaḍu minnî emlaḥa minhu*[11] mūcebince beyāż olanuñ teni anuñ melāḥat-i endāmından şerm-gîndür ve surḫ-ı rūy olan anuñ ġām-ıʿışḳından ḳalbi ḳana ġarḳ oldıġiçün rengîndür. **Mevlānā Şemʿî** dir, **[15]** yāsemenüñ

[9] Ben insanoğlunun seyyidiyim ve bunda hiçbir gurur da yoktur.
[10] Onun servi gibi uzayan boyu festakimi (dosdoğru) süsleyendir. Tūba sidre bahçesinde boyun sevdalısıdır.
[11] Yusuf benden daha beyazdı, ben ondan daha güzelim. (Hadîs-i Şerif)

teni ol endāmdan şermende ḳalmışdur. Erġuvānuñ güli ol ʿārıżdan ḳana ġarḳ olmışdur.

[5.Beyit]

گرفته نافهٔ چین بوی مشک از آن گیسو

گلاب یافته بوی جنان از آن عارض

Girifte nāfe-i Çîn būy-i müşk ez-ān gîsū

Gül-āb yāfte būy-ı cinān ez-ān ʿārıż

Dutmışdur Çîn nāfesi müşk ḳoḳusın ol gîsūdan. Gül-āb bulmışdur cennetler ḳoḳusın ol ʿārıżdan. **Murād** bilād-ı baʿîdede olan ol silsile-i şerîʿatden rāyiḥā-ı ṭayyibe bulmışdur ve ehl-i riyāżet olan ol vecihden būy-ı ṭarîḳāt bulmışdur dimekdür. **Mevlānā Şem**ʿ**î**dir, Çîn nāfesi misk rāyiḥasını ol gîsūdan ṭutmışdur. Gül-āb cennetler rāyiḥasını ol ʿārıżdan bulmışdur. Vech-i ŝāni üzre **[20]** çünāndan cim-i Fārsinüñ żammesiyle. Yine murād Ḥabîb-i Ekrem ḥażretidür.

Beyt: Verd-i cihān ez ʿaraḳ-ı ʿārıżeş dehed / Z'ān verd ḥadd-i şāhid-i gîtî müverred est.[12]

[6.Beyit]

ز مهر روی تو خورشید گشته غرق عرق

نزار مانده مه آسمان از آن عارض

Zi-mihr-i rūy-ı tu hūrşîd geşte ġarḳ-ı ʿaraḳ

Nizār mānde meh-i āsmān ez-ān ʿārıż

Senüñ yüzüñ muḥabbetinden güneş olmış ġarḳ-ı ʿaraḳ. Żaʿîf ḳalmışdur āsmān ayı ʿārıżdan. **Murād** Resūl-i ʿaleyhiʾs-selām ḥażretinüñ cemāl ü kemālāt u aña eṣḥāb-ı cemāl ve erbāb-ı ḥāl ʿāşıḳ olduġın ẕikrdür. M**evlānā Şemʿî** dir, senüñ yüzüñ muḥabbetinden āftāb ʿaraḳa ġarḳ olmışdur. Āsmānuñ māhı ol ʿārıż sebebinden lāġar ḳalmışdur.

[12] Cihān onun yüzünün teriyle yeşerdi. O gülden maksat dünyanın şahidinin sınırıdır.

Beyt: *Zi mihr* **[25]** *rūy-ı ū tābi meh-i bedr / Zi-müşk mūy-ı ū tārî şeb-i ḳadr*[13]

[7.Beyit]

ز نظم دلکش حافظ چکیده آب حیات

چنانکه خوی شده جانها چکان از آن عارض

Zi naẓm-ı dil-keş-i Ḥāfıẓ çekîde āb-ı ḥayāt

Çünān ki ḫey-şude cān[14] çekān ez-ān ʿārıż

Ḥāfıẓuñ göñül çekici naẓmından ṭamamış aḳarşu. Öylekim terlemişe cān ṭamlar ol ʿārıżdan. **Murād** kendünüñ naẓmını ʿārıż-ı yāre teşbîh ü bundan tereşşüḥ ü ẓuhûr iden maʿnā laṭîfi āb-ı revāna ve ʿaraḳ-ı cānāna teşbîhdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, Ḥāfıẓuñ dil-keş ü laṭîf naẓmından āb-ı ḥayāt ṭammışdur. Ancılayın ki terlemişle ol ʿārıżdan cānlar ṭamlar. **Murād** Ḥabîb-i Ekrem ḥażretidür. Ḫˇāce Ḥāfıẓ bunda kendü şiʿrini leṭāfetde cānānuñ ʿaraḳnāk ʿārıżına teşbîh itmişdür. **[30]** ḫey vāv-ı resmîyle ney kāfiyesinde vāḳiʿ olur ʿaraḳ maʿnāsınadur.

Ḥarfüʾṭ-Ṭā

[Ġazel 342]

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

[1.Beyit]

گرد عذار یار من تا بنوشت دور خط

ماه فلک ز روی او راست فتاد در غلط

Gird-i ʿiżār-i yār-ı men tā be-nivişt devr ḫaṭ

Māh-ı felek zi-rūy-ı ū rāst fütād der-ġalaṭ

ʿİẕār eṭrafına benüm yārüm tā yazdı ḥaṭṭ-ı devrini yā benüm yārimiñ ʿiẕārı eṭrafına tā yazdı. Devr-i ḫaṭṭı felek anuñ yüzünden rast düşmişdür. Ġalaṭ yaʿni māh-ı felek anuñ ʿiẕārı eṭrafında ḥaṭṭ ile göricek kendüyi ṣanur hāle dāyiresi içinde.

[13] Ey dolunay, onun (Muhammed'in a.s.) güneşli yüzünden bir ışıklısın. Ey kadir gecesi onun misk gibi kokan siyah saçından bir telsin.
[14] [Derkenar] Cānhā. (Şemʿî)

Mevlānā Şemʿî dir, benüm yārimün ʿiẕārı eṭrafına tā ki devr-i ḫaṭṭ yazdı.[15] **[226-b]** Māh-ı felek anuñ yüzünden rast ġalaṭa düşdi. Ẕîra māhda bir miḳdar siyāhlıḳ vardur. Rūy-ı yārde siyāh ḫaṭ görecek kendüsini aña müşābih ṣandı bî-ḥaber ki ḫaṭṭ buña muḥassin düşdi.

[2.Beyit]

از هوس لبش که آن از آب حیات خوشترست

گشته روان ز دیده ام چشمهٔ آب همچو شط

Ez heves-i lebeş ki ān zi-āb-ı ḥayāt ḫoşterest

Geşte revān zi-dîdeem çeşme-i āb hemçü şaṭ

Anuñ lebi hevesinden ki āb-ı ḥayātdan ḫoşraḳdur. Olmışdur revān gözümden ṣuçeşmesi şaṭ gibi. **Murād** kelām-ı ilāhî içün aġladuġın ẕikrdür ki **[5]** selef-i ṣāliḥîn Ḳurʾan oḳıyacaḳ aġlarlar imiş ve bir kimse muṣḥaf açup tilāvet idüp *haẕā tilāvete'l-Kur'āni ve eyneʾl-bükā'ü*[16] dirler imiş.

Beyt: *Baña ol maḥbūb göndermiş ʿaceb mektūb-ı ḫūb / Oḳıyub anı baña eltāfın añdum aġladum.*

Şaṭ, Baġdād ırmaġına dirler ve muṭlaḳā ırmaḳ maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur**.** **Mevlānā Şemʿî** dir, anuñ lebi hevesinden ki ol āb-ı ḥayātdan laṭîfrekdür. Çeşmünden şaṭ gibi āb çeşmesi revān olmışdur. **Murād** kelām-ı Rabbāni içün olan keŝret büḳāsın işʿārdur. Şaṭ nehire maḥṣūṣ ve muṭlaḳa nehir ve nehir kenārı.

[3.Beyit]

گه بهوات می دهم [گرد مثال] جان و دل

گاه بآب میکشم آتش عشق او چو بط

Geh be-hevāt mî-dehem gerd-miŝāl[17]cān u dil

[15] [Derkenar] Ḫaṭṭa nisbet devr ḫūb vāḳiʿ olmışdur. (Mollā Şemʿî)
[16] Kur'ān tilāveti budur. Peki, ağlamak neredir? (Kelām-ı kibār)
[17] [Derkenar] Mi§āl bunda teşbîh içündür. (Mollā Şemʿî)

[10] Gāh be-āb-i mî-keşem āteş-i ʿışḳ-ı ū çü beṭ[18]

Gāh senüñ hevāñ virürem toz gibi cān u göñli. Gāh ṣuya çekerin senüñ ʿışḳun odını ḳaz gibi. **Murād** gāh muḥabbetiñe toz gibi cān u dili perrān iderüm gāh āteş-i ʿışḳuñ söyündürmek içün kendümi ṣuda nihān iderem dimekdür. **Mevlānā Şemʿî dir**, muḥabbetiyle ġubār gibi cān u dil virürem. Nitekim ġubār bî-itibar u der-miyāndur. Benüm cān u dilim daḫı anuñ yolında eyledür. Gāh ḳaz gibi anuñ ʿaşḳı āteşini āba germ murād āb-ı çeşmle ḥarāret dili teskîn iderüm dimekdür.

[4.Beyit]

خال سیاه او بر آن عارض سیم رنگ بین

راست به مشگ ماند آن بر رخ ماه یک نقاط

Ḫāl-i siyāh-ı ū ber-ān ʿārıż-ı sîm-reng bîn

Rāst be-müşg mānedān [15] ber-ruḫ-ı māh yek nuḳaṭ

Anuñ ḳara beñi ol gümüş renklü ʿārıż üzre gör rāst müşge beñzer ol ay yañaġı üzre bir noḳṭa yaʿni anuñ ḳara beñi aḳ yüzinde ay yüzinde müşg noḳṭaya beñzer.[19] **Murād** bunda daḫi ġarāyib-i ṣunʿ-ı Ḥaḳḳı beyāndur.[20]

[5.Beyit]

زلف گشاده کرد خوی چن بچمن در امدی

شد رخ کل چو ارغوان مشک و کل آب شد سفط

Zülf küşāde kerde ḫūy çün be-çemen der āmidî

Şüd rūḫ-ı gül çü erġuvān müşg ü gül-āb şüd seḳeṭ[21]

Zülfün çözmiş ve terlemiş çün çemene girdüñ. Gül yüzi erġuvān oldı yaʿni ḳızardı ve müşg ü gül-āb seḳeṭ oldı. **Murād** ġayb-ı hüviyyetden defʿ-i ḥicāb idüp ve istiʿcāl-i feyż eyleyüp mecmaʿ-ı mükāşifeye duḫūl idüp ehl-i keşfi şermsār **[20]** u

[18] [Derkenar]Geh be-hevāş mî-dehem gerd-misāl cān u dil / Gāh be-āb mî-keşem āteş-i ʿışḳ hem-çü beṭ. (İḫtar-ı Şemʿî)
[19] [Derkenar] Nuḳaṭ bunda noḳṭa maʿnāsınadur. (Mollā Sürūrî)
[20] [Derkenar] Şemʿî şerḫ itdügi nüsḫada bu beyt bulunmadı.
[21] [Derkenar] Seḳeṭ bunda işe yaramayan maʿnāsına gelür. (Mollā Sürūrî)

revāyiḥ-i ṭayyibe ṣāḥibi olanları bî-kār ḳılduġın beyāndur. Lācerem tecellî-i cemāl ġayrıları bî-mecāl ider. Bu beyt daḫi Şemʿî şerḥ ittügi nüsḫada bulunmadı.

[6.Beyit]

گر بغلامی خودم شاه قبول **میکند**

تا بمبارکی دهم بنده به بندگیش خط

Ger be-ġulāmî[22] ḫodem şāh ḳabūl mî-kuned

Tā be-müberekî dihem bende be-bendegîş ḫaṭṭ

Eger beni kendü ḳulluġına şāh ḳābul iderse tā mübāreklige vire ḳul anuñ ḳulluġuna ḫaṭṭ yaʿni temessük-i murād-ı ʿubūdiyyet ile maḳbūl olmaġa ṭālib ve rāġıb olduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî dir**, eger şāh beni kendü ḳulluġına ḳabul ide Allāh Ḥaḳḳıçün bende mübārekligi ile anuñ bendeligine ḫaṭṭ virürüm. Żāmîr-i ġā'ib şāha rāciʿdür. Tā bunda ḳasem içündür.

[7.Beyit]

آب حیات حافظا گشته ز نظم تو خجل

کس بهوای عشق او شعر نگفت ازین نمط

Āb-ı ḥayāt-ı [25] Ḥāfıẓā geşte zi-nazm-ı tu ḫacel

Kes be-hevā-yı ʿışḳ-ı u şiʿr ne-guft ez-în nemeṭ

Āb-ı ḥayāt ey Ḥāfıẓ oldı senüñ naẓmuñdan cümle kimse añun ʿışḳı hevāsında şiʿr dimedi bu üslūbdan. **Murād** kendü şiʿrini medḥdür. Fiʾl-vāḳiʿ bu üslūb üzre kimse söylememişdür ki ṣūret-i mecāzda bu deñlü ḥaḳāyıḳ-ı ṭarîḳat u deḳāyıḳ-ı ḥaḳîḳat kimseden vāḳiʿ olmamışdur ve āb-ı ḥayāt bu naẓmdan ḫacel olsa cā'izdür ki ol ḥayāt-ı dünyā-yı fânîyeye bāʿisdür ve bu ḥayāt-ı ʿuḳbā-yı bāḳiye-i mūrisdür.

Beyt: *Āferîn bād āferîn bād āferîn / Hîç kes şiʿrî ne-guftet în çonîn*[23].

Mevlānā Şemʿi dir, ey Ḥāfıẓ āb-ı ḥayāt señün **[30]** naẓmuñdan ḫacel olmışdur. Āñun ʿışḳı hevāsıyla kimse bu üslūbdan şiʿr dimemişdür. Żamir-i ġāʾib Ḫudāya rāciʿ

[22] [Derkenar] Ġulāmîde yā maṣdar içündür. (Mollā Şemʿî)
[23] Yaşasın Yaşasın Yaşasın. Hiç kimse böyle bir şiir söylemedi.

olmaḳ ziyāde rūşendür.[24]

Ḥarfü'ẕ-Ẕā (ʿĀded -1)

[Ġazel- 343]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilāt

[1.Beyit]

ز چشم بد رخ خوب ترا خدا حافظ

که کرد جمله نِکویی بجای ما حافظ

Zi-çeşm-i bed ruḫ-ı ḫūb-ı tu-rā Ḫudā ḥāfıẓ

Ki kerd cümle nikūyî be-cāy-ı mā Ḥāfıẓ

Yaramaz gözden señün ḫūb yüzüñi Ḫudā saḳlayıcı eyledi.[25] Cümle iyülügin bizüm içün ey Ḥāfıẓ. **Murād** mürşid-i ṭarîḳate duʿādur. Añun kārı iyülik itmekdür ki cenāb-ı ʿizzetten feyż ü fażla bāʿîsdür dünyāda ve āḫiretde. **Mevlānā Şemʿî** dir, yaramaz gözden senüñ ḫūb yüzüñi **[227a]** Ḫudā ḥıfẓ idici olsun ki bize cümle iyülik eyledi ey Ḥāfıẓ. **Murād** mürşidine duʿādur ṣınʿatuʾl-iltifāt vardur ḫiṭābdan ġaybete.

[2.Beyit]

بیا که نوبت صلحست دشمنی بکذار

که با تو نیست مرا جنگ و ماجرا حافظ

Biyā ki nevbet-i sulḥest düşmenî be'gẕār[26]

Ki bā-tu nîst merā ceng ü mācerā Ḥāfıẓ

Gel ki ṣulḥ nevbetidür düşmenligi terk ḳıl. Ki senüñle bañā yoḳdur cenk ü mācerā ey Ḥāfız. **Murād** maḥbūb-ı ḥaḳîki ṭarafından kelāmdur ki ol cānibden ḥarb u mācera yoḳdur ḳaçan dergāhına varılsa iḳbāl u ḳabūl ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, gel ki ṣulḥda dostluḳ ve vefā nevbetidür ki benüm senüñle **[5]** cenk ü ḫuṣūmetüm yoḳdur

[24] [Derkenar] Ey Ḥāfıẓ taḳdîrindedür. (Mollā)
[25] [Derkenar] Mışrāʿ-ı evvel mażmūnı cümle-i duʿāiyyedür yaʿni yaramaz gözden Allāh senüñ güzel yüzüni saḳlasun. (Mollā Sürūrî)
[26] [Derkenar] Biyā ki nevbet-i ṣulḥest ü dustî vü vefā (İḫtār-i Şemʿî)

ey Ḥāfıẓ. **Murād** Ḥaḳḳla kendüñün ortasında ḳabūlını beyāndur. Cenk ü mācerādan ġaẓab u intiḳāmdur. Yaʿni ġaẓab u intiḳāmum saña yoḳdur belki rıẓā u iḥsānum vardur.

[3.Beyit]

اگرچه خون دلت خورد لعل من بستان

ز لبم بوسه خونبها حافظ بجان من

Egerçi ḫūn-ı dilet ḫord laʿl-i men besitān

Be-cān-ı men zi-lebem būse-i ḫun-behā Ḥāfıẓ

Egerçi senüñ gönlüñ ḳanını içdi benüm laʿlüm el benüm cānım ḥaḳḳıçün lebümden būse ḳān behā ey Ḥāfıẓ. **Murād** bundan daḫi maḫbūb-ı ḥaḳîḳi ṭarafından kelāmdur ki cefā vü riyāżet muḳābelesinde vefā vü ʿināyet iderüm dir. Ḫord lafẓınuñ fāʿili laʿl-i mendür ve lafẓ-ı bestān merhūndur anuñ mefʿūlı būsedür. Ḫūn-ı behā anuñ ṣıfatıdur **[10]** yā andan bedeldür ve be-cān lafẓında bā ḳasem içündür ve lafẓ-ı lebem maḥall-i būse-i beyāndur.

Beyt: *Yār dimiş şuña kim cevr ü cefālar iderüz / ḳatlanursa ṣoñ ucı mihr ü vefālar iderüz.*

Mevlānā Şemʿî dir, egerçi benüm lebüm señün ḫūn-ı dilüñi içdi. Benüm baḳām ḥaḳḳıçün lebümden ḫūn-behā būse al. **Murād** kelimāt-ı ilāhiyenüñ ḥuṣūlünde çoḳ zaḥmet çeküp âḳıbet behremend olduġın işʿārdur. Gūyā bu iki beyt maḫbūb-ı ḥaḳîki ṭarafından Hāfıza ḫiṭāb ṭarīḳiyle vāḳiʿ olmışdur. Besitān lafẓınuñ maʿnāsı mıṣraʿ-ı sāniye ḳayd olundı.

[4.Beyit]

تو از کجا و امید وصال او ز کجا

به دامنش نرسد دست هر گدا حافظ

Tu ez-kücā vü ümîd-i viṣāl-i ū zi-kücā

Be-dāmeneş ne-resed dest-i her gedā [15] Ḥāfıẓ

Sen ḳande anuñ viṣāli ümîdi ḳande anuñ etegine irmez her gedā eli ey Ḥāfıẓ.

Murād ḥażret-i Ḫaḳḳuñ ʿaẓemet ü celālini ü ʿabdinüñ ḥaḳāret ḥālini ẕikrdür ki meşāyıḫ dimişlerdür.

Eyneʾr-rabbe'l-celîl ve eyne'l-ʿabdiʾẕ-ẕelîl[27]ammā ʿaceb budur ki bu ḳadar kemāl-i istiġnā ile bende-i günāhkāra terk-i māsivā idüp kendü cānına daʿvet idüp vaʿd-i ḳurbet ider ve bu luṭf-ı ʿaẓîm u fażl-ı cesîm delîl budur ki *ve ʿaṣā Ādemu Rabbehu feġavā*[28] diyüp *İnnellāhe'ṣṭafā Ādeme*[29] ḫaberin virüp anı iḫtibār itdi. Lācerem terk-i ġayr idene *Mażā mā maẓā ve'stevā'l-vuddebeynenā*[30] ḥāsebince kemāl-i luṭfundan dir. **[20] Mevlānā Şemʿî** dir, sen ḳande ü anuñ viṣāl-i ümîdi ḳande ey Ḥāfıẓ. Her gedānuñ eli anuñ dāmenine irişmez. Dāmeneşde olan żamir-i ġāʾib Ḫudāya rāciʿdür.

[5.Beyit]

بزلف و خط بتان دل مبند جان و دیگر

اگر بجستی از این بند و این بلا حافظ

Be-zülfü u ḫaṭṭ-i bütān dil me-bend ü cān dîger[31]

Eger be-cüsti ez-în bend ü în belā Ḥāfıẓ

Bütlerüñ zülf ü ḥaṭṭına göñül ü cān baġlama daḫi. Eger ḳurtulursañ bu bendden ve belādan ey Ḥāfıẓ. **Murād** budur ki ʿışḳ-ı mecāzî ve ḥubb-ı ġayra mübtelā olan andan ḫalāṣa saʿy idüp bir daḫi aña giriftār olmamaḳ gerek nitekim dimişlerdür.

Beyt: *Eger ez-în bār cān berem zi-ġamet* / **[25]** *Digerem ʿāşıḳî heves nebüved.*[32]

Mevlānā Şemʿî dir, ḫūblaruñ zülf ü ḫālına gerü göñül baġlama. Eger bu bendden ve bu belādan ḳurtulduñsa ey Ḥāfıẓ yaʿni eger ḫalaṣ bulasın murād maḥbūb-ı mecāzîdür ki żararı maḥfdur.

---

[27] Yüce yaratıcı nerede zelîl kul nerede? (Kelām-ı Kibār)
[28] Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerinicennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu sūretle) Ādem Rabbine āsi olup yolunu şaşırdı.(Taha-121)
[29] Allāh Ādem'i, Nūh'u, İbrahim ailesi ile İmrān ailesini seçip ālemlere üstün kıldı (Āli İmrān-11)
[30] Geçen geçti, giden gitti. Aramızda dostluk kaldı. (Darb-ı mesel)
[31] Be-zülf ü ḫāl-ı bütān dil me-bend dîger-bār. (Şemʿî)
[32] Eğer bu yükten senin derdinden canlı kalırsam artık ben hevesin kölesi olan bir āşık olurum.

[6.Beyt]

بیا بخوان غزلی خوب و تا زه و تر و نو

که شعر توست فرحبخش و جانفزا حافظ

Biyā be-ḫᵛān ġazelî ḫūb u tāze vü ter ü nev

Ki şiʿr-i tust feraḫ-baḫş u cāñ-fezā Ḥāfıẓ[33]

Gel oḳı ḫūb u tāze vü ter ü yeñi ġazeli. Ki senüñ şiʿrüñdür şādılıḳ baġışlayıcı ve cān artırucı ey Ḥāfıẓ. **Murād** bundan bir naẓm ṭaleb itmekdür ki ġam-ı dünyāyı ferāmūş itdürüp cāna cūş u ḫurūş itdüre. **Mevlānā Şemʿî** dir, gel yeñi ter bir tāze laṭîf ġazeldür oḳu. Zirā senüñ **[30]** şiʿrüñ feraḫ-baḫş u ġam izāle idicidür ey Ḥāfıẓ.

[7.Beyit]

تو دلق شعبده پوشیدهٔ برو زاهد

ز درد درد بنوشیدهٔ بیا حافظ

Tu delḳ-i şeʿbede pūşîdeî be-rev żāhid[34]

Zi-derd derd-i tu nūşideî biyā Ḥāfıẓ[35]

Señ ḥoḳḳa-bāzlıḳ ḥırḳasın giymişsiñ yüri zāhid derd pūsesiñden sen içmişsin gel ey Ḥāfıẓ. **Murād** budur ki mürāyî merdūd-ı dergāh ve ehl-i derd maḳbūl-i İlāh olur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, sen şuʿbede vü riyā delḳini giymişsin yüri ey zāhid. Sen derd-i ʿışḳ derdini nūş eylemişsin gel ey Ḥāfıẓ. **Murād** ʿışḳ u riyā bir yere cemʿ olmaduġın beyândur. Şuʿbede ḥoḳḳa-bāzlıḳ **[227b]** bunda riyā u ḫurde murāddur.

[33] [Derkenar] Ki şiʿr-i tust feraḫ-baḫş u ġam-zede-i Ḥāfıẓ. (İhtār-ı Şemʿî)
[34] [Derkenar] Pūşîde ü nūşide'îde hemze ḫiṭāb içündür. (Mollā Şemʿî)
[35] [Derkenar] Tu dürd-i derd be-nūşîdeî biyā Ḥāfıẓ. (İhtār-ı Şemʿî)

[8.Beyit]

به صبحگاه چو رندان بنال از دل و جان

به کار من کنی آندم یکی دعا حافظ

Be-ṣubḥgāh çü rindān be-nāl ez-dil ü cān

Be-kār-ı men kunî ān dem yekî duʿā Hāfıẓ[36]

Ṣabaḥ vaḳtinde rindler gibi iñle dil ü cāndan. Benüm işüme idesin ol dem bir duʿā ey Ḥāfıẓ. **Murād** budur ki ṣubḥ vaḳtinde nāle vü tażarruʿ rindler yaʿni muḫlişler ḥālîdür ve ol vaḳt icābe-i duʿā maḥallidür lācerem *ʿammemūduʿāʾiküm*[37] ḥasebince ġayrılar daḫi duʿā itmek gerekdür ve ġayrılar seḥer-ḫîz ü muḫliṣ olanlardan istidʿā itmek gerekdür. Keŝret-i eṣġālüm ve teṣevvüṣ-i ḥālüm ve teferruḳ-ı bālüm ve ṣümūl-i melālüm var iken *Dîvān-ı* **[5]** *Ḫᵛāce Ḥāfıẓ*ve beyān-ı meʿānî-i lāfıẓa on ay miḳdarı zamānda ve bu deñlü evānde nıṣf mikdarı şerḥ olınup ʿayn ḥarfi şerḥine gelinüp andan şürūʿa taṣmîm ve bu vechle tetmîm olınmışdur.[38] *Vallāhuʾl muʿînu ve bihi esteʿîn min ḥicretuʾl-Muṣṭefā 967. Bismillāhiʾr-raḥmāniʾr-rahîm elhamdu lillāhiʾl-lezî eʿyānuʾd-dîne lā cezāʾu ʿayneʾl-ʿilme ve yanbeʿuʾl-yaḳîn veʾṣṣelati ʿala ʿayneʾl-enbiyāʾi veʾl-murselîn ve biʿaynehu ʿala ālihî ve ṣaḥbihi ecmeʿîn.*[39]

Beyt: ʿAynı bālā-yı bedende eylemiş ḫallāḳ-ı ḫalḳ / Ben de ḥarf-i ʿaynı ḳıldum evvel-i cild-i düvum

Mevlānā Şemʿî dir, ṣabaḥ vaḳti ʿāṣıḳlar gibi dil ü cāndan nāle eyle ol vaḳt **[10]** benüm işüme yaʿni benden ötüri bir duʿā eyle ey Ḥāfıẓ. **Murād** seḥer vaḳitlerinde duʿālar maḳbūl olduġın işʿārdur.

---

[36] [Derkenar] Be vaḳt-i ṣubḥ çü rindān be-nāl ez dil ü cān / Be-kār-i men be-kon ān-dem yekî duʿā Hāfıẓ

[37] Duanızda umum lafız kullanınız. Yani duanızı genel olarak söyleyiniz. (Kelām-ı kibār)

[38] [Derkenar] Beyt: Her ki ḫᵛaned ḫaṭ-i men ümîd mî-dārem revān /Ez berā-yı rūḥ-i men yek fātiha ḫᵛāned revān.

[39] Allāhʾın zātına yemin olsun ki ondan yardım diliyorum. Mustafa (a.s.)'ın hicretinden 967. Esirgeyen ve bağışlayan Allāhʾın adıyla. Hamd ancak Allāhʾadır. İlmi uygulamak için ve yakînin pınarları için dinin önde gelenleri tahsis etmiştir. Salat resūl ve peygamberlerin ve onun āl ve eshābının üzerine olsun.

Ḥarfü’l -ʿAyn

[Ġazel 344]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilāt

[1.Beyit]

بعزم دولت گیتی فروز شاه شجاع

که با کسم نبود بهر مال و جاه نزاع

Be-ferr-i devlet-i gîtî-fürūz şāh şücāʿ

Ki bā-kesem ne-büved behr-i māl u cāh nizāʿ[40]

Şah Şücāʿuñ cihān nūrlandurıcı devletinüñ ḳuvveti ḥaḳḳıçün ki kimseyle yoḳdur benüm mal u manṣıb içün nizāʿum. **Murād** ẓāhire naẓar şāh Şücāʿdan Yezd pādşahıdur yā Şîrāz pādşahıdur ki saḫî vü kerîm şāh idi ṭarîḳata naẓar. **Murād** ol şāh-ı dîn ki nefs ü şeyṭān cenginde Şücāʿdur. Lācerem anuñ ʿālemi nurlandurıcı naṣîḥatinüñ devleti ve ʿilm ü maʿrifeti ḳuvvetinde māl **[15]** u manṣıb içün kimse ile nizāʿ olmayup salṭanat ferāġat ve niʿmet-i ḳanaʿat ile istiġnā-yı küllî ḥāṣıl itmişümdür. Baʿżı kütüblerde şāh Şücāʿ Yezd şehrinüñ pādşāhıdur diyü taṣrîḥ olunup sābıḳan aña taḥsîs ḳılundı ve baʿżı kütüblerde şāh Şücāʿ Şîrāz şehrinüñ pādşāhıdur diyü muṣarraḥ bulunub bunda taʿmîm ḳılındı iḥtimal vardur ki evvel bir şehre soñra ol bir şehre pādşāh ola. **Mevlānā Şemʿî** dir, andum şāh-ı Şücāʿuñ ʿizzet ü celāli anuñ ʿazemetinedür ki māl u manṣıbdan ötüri kimse ile benüm nizāʿım yoḳdur.

[2.Beyit]

بیارمی که چو خورشید مشعل افروزد

رسد بکلبهٔ درویش نیز فیض شعاع

Biyār mey ki çü ḫūrşîd meşʿal efrūzed

Resed be-külbe-i dervîş nîz feyż-i şuʿāʿ

[20] Getür şerābı ki çün güneş, meşʿal yalañlandura. İrer dervîş evine daḫi

[40] [Derkenar] Ḳasem be-ḫaşmet-i cāh u celāl-i şāh-ı şücāʿ / Ki nîst bā-kesem ez behr-i māl u cāh nizāʿ

feyż. **Murād** şarābdan ʿışḳ-ı ilāhîdür pes şol kimse ki ʿilm ü ʿamel dervîş ola āftāb-ı ḥaḳîḳi ki ḥażret-i Ḥaḳḳdur çün beẕl-i nūr ider.[41]**Mevlānā Şemʿî** dir, şarābı getür ki āftāb gibi meşʿallendüre dervîşüñ ḫücresine daḫi şüʿāʿ-ı feyż irişe.

[3.Beyit]

صراخی و حریفی خوشم ز دنیا بس

که غیر ازین همه اسباب تفرقست وصداع

Ṣurāḫî vü ḥarîfi ḫoşem zi-dünyā bes

Ki ġayr ez-în heme eṣḥāb-ı tefriḳest ü ṣadāʿ

Bir sürāḫî ve bir ḫoş muṣāḥib baña dünyādan yeter. Ki bundan ġayrı dökeli perîşānlıḳ ve baş aġrısı esbābıdur. **Murād** ṣürāḫîden maḳāmdur ve hoş muṣāḥibden mürşîd-i ṭarîḳat urefîḳ-i ṭarîḳ-i Ḥaḳḳdur dünyādan **[25]** bu ikisi ṭālib-i Ḥaḳḳa kāfidür bundan ġayrı her ne var ise tefriḳa-i ḳalbe ve baş aġrısına sebebdür. **Mevlānā Şemʿî** dir bir ṣürāḫî ve bir ḫoş muṣāḥib dünyāda baña yeter zirā bunda ġayrı cemîʿisi perākendelik esbābı ve baş aġrısıdur. Ṣürāḫîden murād ʿışḳ-ı ilāhîdür ḥarîfden murād mürşiddür.

[4.Beyit]

برو ادیب بجامی بدل کن این شفقت

که من غلام مطیعم نه پادشاه مطاع

Be-rev edîb be-cāmi bedel kun în şefḳat

Ki men ġulam-i muṭîʿem ne pādşāh-ı muṭāʿ

Yüri ey edeblici bir ḳadeḥe bedel ḳıl bu şefḳati. Ki ben muṭîʿ ḳulam şāh-ı muṭāʿ degülem sen meṭāʿsun. **Murād** edibden muʿallim ü üstād ve ḥākim-i ʿibaddur. Āña dir ki eger baña şefḳat u luṭfuñ var ise ol şefḳati ʿışḳ-ı **[30]** ilāhîyyeye bedel ḳıl yaʿni şefḳatüñ baña ʿışḳ-ı ilāhî olsun ki saña anda iḳtidā ideyin lācerem iṭāʿatüm saña nāfiʿ olur ḥuṣusda olsun dimekdür.

[41] [Derkenar] Şuʿāʿ-ı nūr ṭavîl maʿnāsınadur. (Mollā Sürūrî)

[5.Beyit]

ز مسجدم بخرابات میفرستد عشق

حریف باده رسید ای رفیق توبه وداع

Zi-mescidem be-ḫarābāt mî-firisted ʿışḳ

Ḥarîf-i bāde resîd ey refîḳ-i tevbe vedāʿ[42]

Mescidden beni ḫarābāta gönderür ʿışḳ. Şarāb muṣāḥibi irişdi ey tevbe yoldaşı vedāʿ. **Murād** budur ki ehl-i ẓāhir maḳamından ḫanḳāha gönderdi beni ʿışḳ-ı ilāhî pes ʿışḳ yoldaşı yaʿni şeyḫ ü sālik irişdi ḳoşuldı ey ṭevbe yoldaşı yaʿni āḫiretden **[228a]** rücūʿ-ı refîḳi olan ehl-i dünyā sana vedāʿ. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḫānede ḥāṣıl olmuş şarābım çoḳ baña. Muġlar şarābun getür, bāde ḥarîfi irişdi ey tevbe refîḳi. Vedāʿ-ı ḥarîfden murād tevbedür iżāfet-i beyāniye ṭārîḳiyledür. Mey-i müġāneden **murād** mürşîdüñ terbiyesiyle ḥāṣıl olan feyż ü ʿışḳdur. Şarāb-ı ḫanegeyden murād kendü saʿyiyle ẓuhūr bulan şevḳ ü ḥāletdür.

[6.Beyit]

هنر نمی خرد ایّام غیر ازینم نیست

کجا روم بتجارت بدین کساد متاع

Hüner nemî-ḫured eyyām ġayr ez-înem nîst

Kücā revem be-ticāret bedîn kesād metāʿ

Hüneri almaz eyyām benüm bundan ġayrı **[5]** yoḳdur. Ḳande gidem ticārete bu kesād metāʿ ile. Pes kūşe-i ferāġat iḫtiyār itmek gerekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, zamāne yaʿni zamānede olan kimse hüner ṣatun almaz ve benüm bundan ġayrı nesnem yoḳdur. Bu kāsid ü bî- iʿtibār metāʿla ḳanda ticarete gidem metāʿ-ı kesād taḳdîrindedür.

[42] [Derkenar] Şerāb-ı ḫāne-gîyem bes mey-i muġāne biyār / Ḥarîf-i bāde resîd ey refîḳ-i tevbe vedāʿ (İḫtār-ı Şemʿî)

[7.Beyit]

ز زهد حافظ و طامات او ملول شدم

بساز رود و غزل خوان من سرود سماع

Zi-zühd-i Ḥāfıẓ u ṭāmāt-ı ū melūl şüdem

Be-sāz rūd ġazel-ḫᵛān-ı men sürūd-ı semāʿ[43]

Ḥāfıẓuñ zühdinden ve anuñ dāʿvi ile zāhid ıṣṭılāḥātından uṣandım. Düz ḳıla benüm ġazel-ḫᵛānum semāʿ ırını. **Murād** budur ki zühd-i huşkdan ve ḳavl-ı bî-ʿamelden ve daʿva u lafdan uṣandum ve yigrendüm ey baña şevḳ viren semāʿ vü zevḳ vir **[10]** ṣadā-yı peydā ḳıl. **Mevlānā Şemʿî** dir, zāhidüñ zühdinden ve anuñ tāmātından melūl oldum. Ālet-i ṭarabı ḥāżır eyle ve ġazel oḳu bu sürūdla semāʿ eyle.

[Ġazel 345]

Fāʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Faʿlün

[1.Beyit]

بامدادان که ز خلوتگه کاخ ابداع

شمع خاور فکند بر همه اطراف شعاع

Bāmdādān ki zi-ḫalvetgeh-i kāḫ-i ibdāʿ

Şemʿ-i ḫāver fikened ber-heme eṭrāf şuʿāʿ

Ṣabaḥ vaḳtinde ki îcād köşkünüñ ḫalvetgāhından maşrıḳ şemʿi ana dükeli eṭraf üzre şüʿāʿ îcād köşkünden. **Murād** felekdür şemʿ-i ḫāverden murād güneşdür yaʿni çünki felekden şems ṭulūʿ idüb eṭrāf- ı ʿāleme şuʿāʿ bıraġa. **Mevlānā Şemʿî dir**, ʿalaʾṣ-ṣabāḥ ki ḥādes-i ḳasruñ gūşesinden ki murād felekdür. Maşrıḳ şemʿi cemîʿ-i eṭrafa şuʿāʿ bıraġa. **Murād** āftābuñ ṭulū **[15]** ʿıyla ʿâlem münevver ola dimekdür.

[43] [Derkenar] Be-sāz rūd u ġazel-ḫᵛān be-dîn sürūd-ı semāʿ (İḫṭār-i Şemʿî)

[2.Beyit]

برکشد آینه از جیب افق چرخ و در آن

روی گیتی بنماید به هزاران انواع

Ber-keşed āyine ez-ceyb ufuḳ çerḫ u der-ān

Rūy-i gîtî be-nümāyed be-hezārān envāʿ

Çeke āyineyi kenār-ı āsmān yaḳasından çarḫve anda[44] felek yüzin göstere nice biñ envāʿ ile āyineden[45] murâd şemsdür ki çarḫ anı kenāre çeküb çıḳarur ve andan cihān yüzün göster nice biñ nevʿ ile. **Mevlānā Şemʿî** dir, felek ufuḳ ḳoynından cihānuñ yüzi nice biñ nevʿle görine. Āyineden **murād** āftābdur ki anuñ sebebiyle baʿdeʾl-ṭulūʿ cihānda ne var ise ẓāhir olur zirā şeb gelmek ile cemîʿ-i eşyāyı ẓulümāt iḥāṭā ider.

[3.Beyit]

در زوایای طربخانه جمشید فلک

ارغنون ساز کند زهره به آهنگ سماع

Der zevāyā-yı ṭarabḫāne-i Cemşîd-i felek

Erġanūn sāz kuned Zühre [20] be-āheng-i semāʿ

Felek pādşāhınuñ şenlik evi bucaḳlarından erġanūn sāz ide Zühre semāʿ āhengi ile feraḥ ve sürūr ẓāhir ola dimekdür. Cemşîd, aṣlda bir pādşāhuñ ismidür. Bunda muṭlaḳa pādşāh maʿnāsına olmaḳ münāsibdür ve sāz kuned lafẓınuñ fāʿili Zühre ve mefʿūli erġanūndur ve erġanūn bir ālet-i sāzdür. **Mevlānā Şemʿi** dir, felek Cemşîdinüñ ṭarabḫānesi zāviyelerinde semāʿ ḳaṣdine Zühre erġanūn düze. Cemşîd-i felekden murād āftāb olmaḳ rūşendür felek olmaḳdan.

[44] [Derkenar] Ber-keşed lafẓınuñ fāʿili çarḫ ve mefʿūli rūy-ı gitîdür.(Mollā Sūrūrî)
[45] [Derkenar] Be-nümāyed lafẓınuñ fāʿili żamîr-i çarḫdür mefʿūli rūy-ı gitîdür. (Mollā Sūrūrî)

[4.Beyit]

چنگ در غلغله آید که کجا شد منکر

جام در قهقهه آید که کجا شد مناع

Çeng der-ġulġule āyed ki kücā şüd münkir

Cām der-ḳahḳaha āyed ki kücā şüd mennāʿ

Çeng ġulġuleye geldi ki ḳande gitdi münkir. **[25]** Ḳadeh ḳahḳahaya güle ki ḳande kendi menʿ idici. **Murād** çengden şeyḫMünhānîdür ki çeng gibi ḳaddi bükülmişdür ve cāmdam **murād** ḳalbdur ki neşāt-ı aṣḥāb ḥāṣıl itmiş ola bu dört beyit merhūndur. Ve ḫulāṣa-i murād bu dört beyitden budur ki çün ṣabaḥ olup işrāḳ u Ḍuḥâ namazı ḳılınup şeyḫ taʿbîr-i vāḳiʿa ve beyān-ı leṭāyif-i ṭarîḳat ḳılup neşāt-ı aṣḥāb ḥāṣıl ola. **Mevlānā Şemʿî** dir, çeng ġulġuleye geldi ki münkir-i ʿışk ḳande gitdi mennaʿ olan kimse ḳanda gitdi cām ḳahḳahaya gele yaʿni istihzā ṭarîḳiyle. **Murād** çengden mürşiddür, cāmdan murād dil-i pür ʿışḳdur.

[5.Beyit]

وضع دوران بنگر ساغر عشرت بر گیر

که به هر حالتی این است بهین اوضاع

Vażʿ-ı devrān be-niger ü ṣāġar-ı ʿişret ber-gîr

Ki be-her ḥāletî înest [30] bihîn-ı evżāʿ

Devrān vażʿını gör ve ʿişret ḳadeḥin ṭut. Ki her ḥāletde budur yegrek evżāʿ. **Murād** budur ki vażʿ-ı devrān ġām-ı cihān ve ifnā-yı ʿömrdür lācerem ʿārif olan anı görüp ʿışḳ-ı ilāhî nūşına meşġul olmaḳ gerekdür. Dünyāya ve āḫirete naẓar yegrek vażıʿ budur.

Şiʿr-i ʿarabî: *Ve men tereke'd-dünyā ve aṣbaḥe zāhiden / femā liʾl-eẕā yevmen ileyhi sebîlun.*[46]

Mevlānā Şemʿi dir, devrānuñ vażʿ ve üslūbunı gör ve ʿişret ṣāġarını ṭut zîra

[46] Dünyāyı terk edip zāhid olan kişiye hiçbir vakit sıkıntıların ve eziyetlerin ulaşması mümkün değildir.

her bir ḥāletde evżaʿuñ iyüsü budur. *Murād* ʿışḳ-ı ilāhîye **[228b]** saʿydur.

[6.Beyit]

طره شاهد دنیی همه بند است و فریب

عارفان بر سر این رشته نجویند نزاع

Ṭurra-i şāhid-i dünyā heme bendest ü firîb

ʿĀrifān ber-ser-i în rişte ne-cūyend nizāʿ

Dünyā maḥbūbı ṭurrası dükeli benddür ve aldamaḳdur.[47] ʿĀrifler bu iplik üzre nizāʿ istemezler. **Murād** budur ki dünyā zülfi bend ü ḫudʿadur ve bu iplik ki ṭurra-i dünyādur çün sebeb-i ḳayddur ʿārifler anuñ üzerine nizāʿ itmezler. **Mevlānā Şemʿî** dir, dünyā şāhidinüñ ṭurrası dükeli bend ü firibdür. ʿĀrifler bu ḫuṣuṣda nizāʿ itmezler. **Murād** dünyānuñ cemîʿ-i münāṣib [……] bend ü firib **[5]** ü mekr idügin beyāndur.

[7.Beyit]

عمر خسرو طلب ار نفع جهان می طلبی

که وجودیست عطابخش و کریمی نفاع

ʿÖmr-i ḫüsrev ṭaleb er-nefʿ-i cihān mî-ṭalebî

Ki vücūdîst ʿaṭā-baḫş u kerîmî nifāʿ

Pādşāhuñ ʿömrin iste eger cihān fāyidesi ister iseñ. Ki bir vücūddur ʿaṭâ baġışlayıcı ve bir kerîmdür fāyide idici. **Murād** ẓāhir naẓar pādşāhını medḥ ve ʿumūm nefʿini beyāndur ve aña duʿa-i ḫayr nefʿ-i cihān idügin ẕikrdür ve ṭarîḳata naẓar-ı şeyḫ-i ṭarîḳat ve şāh-ı ḥaḳîḳat içün duʿādur ki ʿaṭâ idici vücūd-ı kerîm ve ṣāḥib-i cūd u keŝîrüʾn-nefʿdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, pādşāha ʿömr ṭaleb ile eger cihān ḫalḳına nefʿṭaleb iderseñ zirā ʿatâ-baḫş bir vücūd ve ziyāde nefʿlü bir kerîmdür.

[47] [Derkenar] Şāhid-i dünyā lafẓında olan iżāfet iżāfet-i beyāniyedür. (Mollā Sūrūrî)

[8.Beyit]

منظر لطف ازل روشنی چشم امل

جامع علم و عمل جان جهان شاه شجاع

Manẓar-ı [10] luṭf[48]-ı ezel rūşenî-i çeşm-i emel

Cāmiʿ-i ʿilm ü ʿamel cān-ı cihān Şāh Şücāʿ

Luṭf-ı ezelüñ naẓargāhı ve ümîd gözinüñ rūşenligi ilm ü ʿamelüñ cāmiʿi cihānuñ cānı Şāh Şücāʿ. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür ki ẓāhire naẓar medḥ-i şāh maḫṣuṣ ider ve ṭarîḳate naẓar hidāyet-i ezeliyeye maẓhar olup ʿayn-ı ricānuñ rūşenāsı ve ʿilm ü ʿamelüñ cāmiʿi olan şeyḫ-i kāmil ü mükemmeldür lācerem aña kāmil dimek gerekdür.[49] Luṭf-ı ezelüñ maẓharı çeşm-i emelüñ rūşenligi ʿilm ve ʿamel cāmiʿi cihānüñ cānı Şāh Şücāʿ **murād** şāh Şücāʿı medḥdür.

[9.Beyit]

حافظا بنده صفت بر در او باش مقیم

که جهاندار مطیعست و شهنشاه متاع

Ḥāfıẓā bende-ṣıfat ber-der-i ū bāş muḳîm

Ki cihāndār-ı mūṭîʿest ü şehinşāh muṭāʿ

Ey Ḥāfıẓ ḳul gibi **[15]** anuñ ḳapusı üzre muḳîm ol. Ki muṭîʿ ü cihān dutıcıdur ve iṭāʿat olunmış ulu pādşāhdur. **Murād** ol şāhuñ emr-i ilāhîye muṭîʿ olup ve kendüsi sulṭān-ı muṭāʿ olduġın beyāndur ve ṭarîḳata naẓar-ı şāh-ı Şücāʿdan murād sābıḳa beyān olınan nefs ü şeyṭān cenginde şecîʿolan mürşid-i kāmildür lācerem anuñ ḳapusında ḳul gibi muḳîm olmaḳ gerek ki cihānı dutan oldur ki evliyāuʾllāh-ı evtād [50]-ı arżdur ve ḥażret-i Ḥaḳḳa mutîʿ ve kendüsi mutāʿ ve duʿāsı müsteḥābdur ve murād bu iki gelecek ġazelde ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey Ḥāfıẓ Şāh Şücāʿuñ ḳapusında bende-ṣıfat[51] muḳîm ol ki cihāndār u mutîʿdür ve **[20]** pādşāhlar pādşāhı mutāʿdur.

[48] [Derkenar] Maẓhar-ı luṭf. (Şemʿî)
[49] [Derkenar] Mevlāna Şemʿî dir, yaʿni anda hem ʿilm ve hem ʿamel vardur. (Mollā Şemʿî)
[50] [Derkenenar] Evtād..... …….. …bi't-Türkî şeyḫ. (Mollā Sürūrî)
[51] [Derkenar] Lafẓ-ı ṣıfat edāt-ı teşbîhdür. (Mollā Şemʿî)

Yaʿni bu kimse ki ʿilm ü ʿamel cemʿ idüp emr-i Ḫudāya muṭîʿ ola ve ḫalḳa mürşîd ola *Ḫayrüʾn-nās men yenfeʿuʾ-nās*[52] muḳteżāsınca nāsuñ ḫayırlısı oldur şehenşāh-ı ḥaḳîḳatde budur bunuñ gibi kimsenenüñ ḳapusında ḳul olup ḫiżmete irşāddur.

[Ġazel 346]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

[1.Beyit]

قسم به حشمت و جاه و جلال شاه شجاع

که نیست با کسم از بهر مال و جاه نزاع

Ḳasem be-ḥaşmet ü cāh u celāl-i Şāh Şucāʿ

Ki nîst bā-kesem ez-behr-i māl u cāh nizāʿ

Andum Şāh Şücāʿuñ manṣıb u celāli ʿaẓemetinedür. Ki yoḳdur ki kimse ile benüm māl u manṣıb içün nizāʿum. **Murād** ġazel-i evvel maṭlaʿındaki gibidür. **Mevlānā Şemʿî** dir, andum Şāh Şücāʿuñ izzet ü celālı ʿazemetinedür. Ki māl u mansıbdan ötüri **[25]** kimse ile benüm nizāʿum yoḳdur.

[2.Beyit]

به عاشقان نظری کن به شکر این نعمت

که من غلام مطیعم تو پادشاه مطاع

Be-ʿāşıḳān naẓarî kun be-şükr-i în niʿmet

Ki men ġulām-ı mūṭîʿem tu pādşāh-ı muṭāʿ

ʿĀşıḳlara bir naẓar ḳıl bir nimet şükrine ki ben muṭîʿ ḳulam ve sen sulṭān-ı muṭaʿsın. **Murād** budur ki bundan ẓāhir pādşāhına ḫiṭāb degül idügi ẓāhirdür lācerem murād sulṭān-ı ṭarîḳatdür ki muḥiblere andan naẓar ricā ider şol şükr içün ben ʿabd-i muṭîʿem senüñ emrüñe ve irşāduna muḥiblere andan naẓar ricā ider şol şükür içün ki sen sulṭān-ı muṭāʿsın dir.

Beyit: *Ser ber-āverdi be-devlet pāy-ı merdî kun be-luṭf / dest-res dādet Ḫudā*

[52] İnsanların hayırlısı insanlara faydalı olanlardır. (Hadis-i Şerif)

üftādegān rā destgîr.[53]

Mevlānā Şemʿî dir, bu niʿmet şükrine ʿāşıklara bir naẓar **[30]** ḳıl ki ġulām-ı muṭîʿim sen pādişāh-ı mutāʿsın.[54]

[3.beyit]

به فیض جرعهٔ جام تو تشنه‌ایم ولی

نمی‌کنیم دلیری نمی‌دهیم صداع

Be-feyż-i cürʿa-i cām-ı tu teşneîm velî

Nemî-kunîm dilîrî nemî-dihîm ṣudāʿ

Senüñ ḳadeḥüñ cürʿası feyżine ṣusuzuz velî. Bahādurluḳ itmezüz baş aġrısı virmezüz. **Murād** muḥāṭabdan şeyḫ-i mürşîddür ki anuñ cāmı ḳalbidür andan baḳiye-i feyże ṣusuz ve muḫtācuz. Amma cürʾet ü iḳdām u tasdîʿ itmezüz dir. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ cāmun cürʿası feyżine teşneyüz ammā cürʾet itmezüz baş ağırtmazuz.[55]

[4.Beyit]

شراب خانگیم بس می مغانه بد ه

حریف باده رسید ای رفیق توبه وداع

Şerāb-ı ḫānegiyem bes mey-i muġāne [229a] be-dih

Ḥarîf-i bāde resîd ey refîḳ-i tevbe vedāʿ[56]

Evdeki şarābum ancaḳ yaʿnî tamam oldı şarāb-ı muġāne vir bāde muṣāḥibi irişdi ey tevbe yoldaşı vedāʿ. **Murād** kendümden olan ʿışḳ u ḥālet tamam oldı. Mürşid ü şeyḫ-i ʿışḳ ve zevḳi gerekdür çün andan feyż ola āḫiretden rücūʿ itdürüp refîḳden yaʿni ehl-i dünyādan vedâʿ. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḫānede ḥāṣıl olmuş şarābum çoḳ baña muġlar şarābın getür. Bāde ḥarîfi irişdi ey tevbe refîḳi vedaʿ-ı ḥarîfden murād tevbedür. İżāfet-i **[5]** beyāniye ṭarîḳiyle mey-i muġāneden murad mürşidüñ

[53] Başın devlete kavuşunca lutufla yardım et. Düştüğünde Allāh elinden tutar.
[54] [Derkenar] Muṭîʿ ism-i fāʿildür. Muṭāʿ ism-i mefʿuldur. (Mollā Şemʿî)
[55] [Derkenar] Ṣudaʿ baş aġrısı. (Şemʿî)
[56] [Derkenar] Bu mıṣraʿ biʿaynihî ġazel-i evvelde geçmişdür. (Mollā Sürūrî)

terbiyesiyle ḥaṣıl olan feyż ü ʿışḳdur. Şarāb-ı ḫānegîden murād kendü saʿyiyle ẓuhūr bulan şevḳ ü ḥāletdür.

[5.Beyit]

خدای را به می‌ام شست و شوی خرقه کنید

که من نمی‌شنوم بوی خیر از این اوضاع

Ḫudāy-rā be-meyem şüst ü şūy-ı ḫırḳa kunîd

Ki men nemî-şinevem būy-i ḫayr ez-în evżaʿ

Allāh içün benüm ḥırḳamı şarāb ile yuyup arıtmaḳ gerek. Ki ben duymazam ḫayır ḳoḳusın bu evżaʿdan murād ḫırḳadan vücūd-ı insānîdür. Anı ışḳ ile yuyub pāk itmek ṭaleb ider ki ḥāliyā olan evżaʿdan būy-ı ḫayr gelmez diyü ehl-i dünyā zeyyininden şikāyet ider.[57] **Mevlānā Şemʿî** dir, Allāh içün benüm ḥırḳamı şarāb ile yuyup arıdunuz. Zîra ben bu evżaʿdan rāyiḥasın işitmezem. **[10] Murād** riyā olan ṭāʿat u riyāżet viṣāli cānāne vesîle olmaz dimekdür.

[6.Beyit]

ببین که رقص کنان می‌رود به ناله چنگ

کسی که رخصه نفرمودی استماع سماع

Be-bîn ki raḳṣ künān mî-reved be nāle-i çeng

Kesî ki ruḫṣat ne-fermūdî istimāʿ-i simāʿ

Gör ki raḳṣ ururaḳ gider çeng nālesiyle[58] bir kimse ki icāzet buyurmaz idi semāʿ istemege. **Murād** budur ki ʿilm-i ẓāhir ehli olup semāʿdan nehy iden sālik-i ṭarîḳat olup ẕevḳ ü ḥālet kesb idüp şeyḫ Munhanî ü murāḳib nālesi ṣāḥib-i vecd ü ḥālet olmışdur.

Beyt: *Ġulām-ı ʿışḳ şev endîşe înest / heme ṣāḥib-dilan-rā pîşe înest.*[59]

Mevlānā Şemʿî dir, gör ki çeng nālesiyle raḳṣ iderek gider. Şol kimse ki

[57] [Derkenar] Şenîden, işitmek ve ḳoḳu dutmaḳ maʿnāsına gelür. (Mollā Sürūrî)
[58] [Derkenar] Mî-reved lafẓınuñ fāʿili mışraʿ-ı sānî evvelinde vāḳıʿ olan kesîdür.(Mollā Sürūrî)
[59] Aşkının kölesinin düşüncesi budur. Gönül sahiplerinin mesleği budur.

semāʿuñ istimāʿını icāzet **[15]** buyurmadı idi. **Murād** semāʿ rıżāsı olmayan kimse şimdi mürşide mürîd olup raḳṣ u semāʿ eyler dimekdür.

[7.Beyit]

جبین و چهره حافظ خدا جدا مکناد

ز خاک بارگه کبریای شاه شجاع

Cebîn ü çehre-i Hāfıẓ Ḫudā cüdā me-kunād

Zi-ḫāk-ı bārgeh-i kibriyā-yı Şāh Şücāʿ

Hāfıẓuñ alnın ve yüzin Allāh ayırmaḳ eylemesün. Şah Şücāʿuñ kibriyāsı bārgāhı ṭopraġından. **Murād** ġazel-i evvel maḫlasında olan gibidür. *Bārgeh* lafẓı bārgāhdan muḫaffefdür. Bārgāh aşılda icāzet yeri dimekdür. Şimdi pādşāh ḳapusı dergāhı murāddur. **Mevlānā Şemʿî** dir, Hāfıẓuñ alnını ve yüzüni Ḫudā cüdā eylemesün Şāh Şücāʿuñ kibriyāsı bārgāhınuñ ḫākinden.

[Ġazel 347]

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

[1.Beyit]

در وفای عشق تو مشهور خوبانم چو شمع

شب نشین کوی سربازان و رندانم چو شمع

Der-vefā-yı ʿışḳ-ı tu meşhūr-ı ḫūbānem [20] çü şemʿ

Şeb-nişîn-i kūy-ı serbāzān u rindānem çü şemʿ

Senüñ ışḳuñ ve vefāsınuñ ḫūblar meşhūrı şemʿ gibi. Serbāzlaruñ ve rindler maḥallesinüñ gice muṣāḥibiyin şemʿ gibi. **Murād** ḫūbān-ı ṭarîḳat içinde ʿahde vefā itmekde ve bezl-i rūḥ ḳılup yanmaḳda meşhūrın ve baş fedā idenler muḫlişler maḥallesinde gice muṣāḥibiyin yaʿni iḥyā-yı leyl ve ifnā-yı vücūd iderin şemʿ gibi dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ʿışḳuñ vefāsında ḫūblaruñ meşhūruyum şemʿ gibi. Serbāzlar ve rindler maḥallesinüñ şeb-nişîniyüm şemʿ gibi.

[2.Beyit]

شب رو خوابم نمی‌آید به چشم غم پرست

بس که در بیماری هجر تو گریانم چو شمع

Şeb-rev ḫ̬ᵛābem nemî-āyed be-çeşm-i ġam-perest[60]

Bes ki [25] der-bîmarî[61]-i hecr-i tu giryānem çü şemʿ

Uyḳu şeb-i rūy gelmez benüm ġām ṭapıcı göñlüme. Nice ki senüñ hicrüñ ḫasteliginde aġlayıcıyın şemʿ gibi. **Murād** uyanıḳ olup maraż-ı hicrde giryān olduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, benüm ġam-perest çeşmüme hîç şeb ḫ̬ᵛāb gelmez. Ziyāde ki senüñ firāḳuñ ḫasteliginde şemʿ gibi giryānum. **Murād** firāḳ ziyāde müʾellim idügin beyāndur. Bu hem vechdür benüm ġarîp perest çeşmüme gece hîç ḫ̬ᵛāb gelmez ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[3.Beyit]

رشته عمرم به مقراض اجل ببریده شد

همچنان در آتش عشق تو خاندا نم چو شمع

Rişte-i ʿömrem be-miḳrāz-ı ecel bubrîde şüd

Hem-çünān der-āteş-i ʿışḳ-ı tu ḫāndānem çü şemʿ

ʿömrüm ipligi eceli miḳrażı ile kesildi. Ancılayın senüñ ʿışḳuñ odında ḫandānın **[30]** şemʿ gibi. **Murād** senüñ ʿışḳuñda ḥālet-i nizaʿda daḫi olursam şād u ḫandānın dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ʿömrüm riştesi senüñ ġamun miḳrāżıyla kesilmiş oldı. Hem-çünān senüñ ʿışḳuñ āteşinden şemʿ gibi ḫandānum. *Hem-çünān* bunda henüz maʿnāsınadur.

[60] [Derkenar] Hîç şeb ḫ̬ᵛābem nemî-āyed be-çeşm-i ġam-perest. (Şemʿî)
[61] [Derkenar] Bîmāride bā maṣdar içündür. (Mollā)

[4.Beyit]

در شب هجران مرا پروانه وصلی فرست

ور نه از دردت جهانی را بسوزانم چو شمع

Der şeb-i hicrān merā pervāne-i vaṣlî firist[62]

Verne ez-derdet cihānî-rā be-sūzānem çü şemʿ[63]

Hicrān gicesinde baña bir vaṣl pervānesin gönder. Yoḫsa senüñ derdüñden cihānı yaḳarın şemʿ gibi. **[229b] Mevlānā Şemʿî dir**, firāḳ gicesinde bir vaṣl pervānesini gönder yoḫsa senüñ yüzüñsiz cihān ḫalḳını yandururum. Pervāne bunda teẕkire vü ḫaberci maʿnāsınadur. Bu beytlerde ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[5.Beyit]

گر کمیت اشک گلگونم نبودی گرم رو

کی شدی روشن به گیتی راز پنهانم چو شمع

Ger kumeyt-i eşk-i gülgūnem ne-būdi germ-rev

Key şudî rūşen be-gîtî rāz-ı pinhānem çü şemʿ

Eger benüm eşk gülgūnum atı germ yürüyici olmayaydı[64] ḳaçan rūşen olurdı benüm rāz-ı pinhānum şemʿ gibi. **Murād** gözüm yaşı benüm rāz-ı pinhānum āşkāre ḳıldı dimekdür. **Mevlānā Şemʿî'**dir, eger eşk-i gulgūnem **[5]** kümeyni sürʿatle yüriyici olmayaydı benüm pinhān-ı rāzım şemʿ gibi ʿâleme ḳaçan rūşen olurdı.[65] *Kumeyt* ṭorı at ki yelesi ve ḳuyruġı siyāh ola. Muṣaġġardur ki mükebbiri yoḳdur.

[62] [Derkenar] Firist emr-i ḥāżırdur. Be-sūzānem fiʿl-i mużāriʿdür. (Mollā Şemʿî)
[63] [Derkenar] Verne bî-rūyet cihānî-rā be-sūzānem çü şemʿ (İḫtār-i Şemʿî)
[64] [Derkenar] Kumeyt ṭorı at ve yelesi ve ḳuyruġu ḳara at dimekdür. (Mollā Sürūrî)
[65] [Derkenar] Şemʿe nisbet kerem-i ḫūb vāḳıʿ olmuşdur. (Mollā Şemʿî)

[6.Beyit]

در میان آب و آتش همچنان سرگرم توست

این دل و زار و نزارو اشک بارانم چو شمع

Der miyān-i āb u āteş hem-çünān ser-germ-i tust

İn dil ü zār u nizār u eşk-i bārānem çü şemʿ

Āb u āteş ortasında ancalayın başı senüñ ḳızmışıñdur. Bu ḳalb-i zār u żaʿîf ve gözyaşı yaġdırıcı şemʿ gibi. **Murād** kendüni birḳaç vechle şemʿe teşbîhdür ki şemʿüñ başı āb u āteş ortasında ḳızmışdur ki kendü daḫi öyledür. **Mevlānā Şemʿî** dir, āb u āteş içünde hem-çünān senüñ ser-germdür **[10]** bu benüm eşk yaġdırıcı lāġar żāʿîf göñlüm şemʿ gibi sergerm-i tust señün ḥarāretli ve ṣādıḳ ʿāşıḳuñdur.

[7.Beyit]

کوه صبرم نرم شد چون موم در دست غمت

تا در آب و آتش عشقت گدازانم چو شم

Kūh-ı ṣābrem nerm şüd çün mūm der-dest-i ġamet

Tā der-āb u āteş-i ʿışḳet güdāzānem çü şemʿ

Benüm ṣabrum ṭaġı yumuşadı mūm gibi ġamuñ elinden. Tā senüñ ʿışḳuñ āb u āteşinden eriyiciyem şemʿ gibi. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ṣābrum ṭaġı yaʿni kūha beñzer ṣabrum senüñ ġamun elinde mūm gibi nerm oldı. Tā ki senüñ ʿışḳuñ āb u āteşinden şemʿ gibi eriyiciyem.

[8.Beyit]

بی جمال عالم آرای تو روزم چون شب است

با کمال عشق تو در عین نقصانم چو شمع

Bî-cemālî-i ʿālem-ārā-yı tu rūzem çün şebest[66]

Bā kemāl-i ʿışḳ-ı tu der-ʿayn-ı noḳṣānem çü şemʿ

[66] [Derkenar] Bî-cemāl-i ʿālem-ārā-yı tu der-men şebest (Şemʿî)

Senüñ **[15]** ʿalem bezeyici cemālüñsüz gündüzüm gice gibidür. Senüñ ʿışḳuñ kemāli ile ʿayn-ı noḳsāndayın şemʿ gibi. **Murād** tecellî-i cemālsüz gündüz aña ḳarañu geldügin beyāndur ve kemāl-i ʿışḳ ile noḳṣānda olmaḳ kemāl idügin ẕikrdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ʿālî zînet idici cemāluñsız benüm rūzum şebdür. Senüñ ʿışḳuñ kemāliyle şemʿ gibi ʿayn-ı noḳṣandayum. **Murād** kemāl-i ʿışḳı vücūd-ı fānînüñ noḳṣanını iḳtiżā ittügin işʿārdur.

[9.Beyit]

سرفرازم کن شبی از وصل خود گردن کوشا

تا منور گردد از دیدارت ایوانم چو شمع

Ser-firāzem kun şebî ez-vaṣl-ı ẖod gerden-küşā

Tā münevver gerded ez-dîdāret eyvānem çü şemʿ

Beni ser-firāz ḳıl bir gice kendü vaṣluñda boyın aç. Tā münevver ola senüñ [**20]** dîdāruñdan eyvānum şemʿ gibi. **Murād** tecellî-i ṣadr ḥāṣıl olduġın beyān ve anı ṭaleb ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey gerden-keş bir gice beni kendü vaṣluñda ʿâlî-ḳadr eyle[67] tā senüñ dîdāruñdan eyvānum şemʿ gibi münevver ü rūşen ola ẖiṭāb Ḫudāyadur. Gerden-keş cebbār maʿnāsınadur.

Beyt: *Der-menzil-i mā çū meh ne-yāyî / Ḫod ṭāliʿ-i ān kücāst mā rā.*[68]

[10.Beyit]

همچو صبحم یک نفس باقیست با دیدار تو

چهره بنما دلبرا تا جان برافشانم چو شمع

Hem-çü ṣubḥem[69] yek nefes bākîst bî-dîdār-ı tu

Çihre bü'nmā dilberā tā cān ber-efşānem çü şemʿ

Ṣubḥ gibi bir nefesim bāḳîdür yaʿni heman bir nefesüm vardur senüñ dîdāruñsuz. Yüz göster ey dilber tā cān saçam şemʿ gibi. **Murād** kemāl-i tecellî ile

---

[67] [Derkenar] Gerden-keş, vaṣf-ı terkibidür. Āẖirinde olan elif nidā içündür. (Mollā Şemʿî)
[68] Bizim evimizde ay gibisini bulamazsın. O şans nerede? (Bizde ne arar?)
[69] [Derkenar]Hem-çü şemʿem (Şemʿî)

teslîm-i rūḥ **[25]** ve vuṣūl-i küllî ṭalebidür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ dîdāruñsuz şemʿ gibi bir nefes bāḳîdür. Ey dilber yüzüñi göster tā şemʿ gibi cānumı nisār idem. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[11.Beyit]

آتش مهر تو را حافظ عجب در سر گرفت

آتش دل کی به آب دیده بنشانم چو شمع

Āteş-i mihr-i tu-rā Ḥāfıẓ ʿaceb der-ser-girift[70]

Āteş-i dil key be-āb-ı dîde bi'nşānem çü şemʿ

Senüñ muḥabbetüñ āteşin Ḥāfıẓ ʿaceb başda dutdı. Göñül āteşin ḳaçan göz ṣuyı ile söyündürem şemʿ gibi. **Murād** alçaḳda olan āteş āb ile ṣöyünür yüksekde olan söyünmez benüm āteşüm bālādur söyünmez dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ʿışḳuñ āteşi Ḥāfıẓuñ ʿaceb depesine çıḳdı. Göñli āteşi gözyaşı ile ḳaçan söndürürüm. **Murād** āteş-iʿışḳ **[30]** gözyaşıyla söyündürmege mümkün degül idigün işʿārdur.

Ḥarfü'l-Ġayin

[Ġazel 348]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Faʿlün

[1.Beyit]

سحر به بوی گلستان همی شدم در باغ

که تا چو بلبل بیدل کنم علاج دماغ

Seḥer be-būy-i gülistān hemî şüdem der-bāġ

Ki tā çü bülbül-i bî-dil kunem ʿilāc-ı dimāġ

Ṣabāḥ gülistān ḳokusı ile gitdüm bāġa ki bülbül-iʿāşıḳ gibi idüm dimāġ ʿilācını. **Murād** vüṣūl ila'llāh rāyiḥāsı ile bāġ-ı cihān seyrin itdüm tā ʿāşıḳ-ı mükāşif ve merd-i ʿārif gibi bundan ʿibret-i elem ve ʿamel-i āḫiret ḳılam dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir,

[70] [Derkenar] Āteş-i ʿışḳ-i tu Ḥāfıẓ-rā ʿâceb der-ser girift (Şemʿî)

seḥer vaḳti gülistān seyri ümîdiyle bāġa gitdüm. Ki tā ʿāşıḳ bülbül gibi **[230a]** dimāġa ʿilāc idem.

[2.Beyit]

بچهره گل سوری نگاه می‌کردم

که بود در شب تیره به روشنی چو چراغ

Be-çihre-i gül-i sūrî nigāh mî-kerdem

Ki būd der-şeb-i tārî be-rūşenî çü çerāġ

Gül-i sūrî yüzine naẓar eyler idüm ki[71] ḳarañu gicede idi aydınlıḳda çerāġ gibi. Bu beyt merhūndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, gül-i sūrînüñ yüzine (1) naẓar eyledüm. Ki leyl-i muẓlimde rūşenlikde çerāġ gibi idi.

[3.Beyit]

چنان به حسن و جوانی خویشتن مغرور

که داشت از دل بلبل هزار گونه فراغ

Çünān be-ḫüsn ü cevānî-i hˇîşten maġrūr

Ki dāşt ez-dil-i bülbül hezār güne ferāġ

Öyle kendü ḫüsnine ve yigitligine maġrūr ki var idi bülbül göñlinden biñ ṭürlü ferāġı. **Murād** erbāb-ı münāsib ve **[5]** nev-devlet olanları ve aġniyā vü ṣāḥib-i niʿmet olanları muḥtāc u faḳîr olanların ġāfil ü fāriġ gördüm dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, gül-i sūri kendünüñ ḫüsnine vü cevānlıġına ancılayın maġrūr idi. Ki bülbülüñ gönlüñden biñ dürlü ferāġ u istiġnā ṭutardı.

[4.Beyit]

گشاده نرگس رعنا ز حسرت آب از چشم

نهاده لاله ز سودا به جان و دل صد داغ

Güşāde nergis-i raʿnā zi-ḥasret āb ez-çeşm

[71] [Derkenar] Gül-i sūri, ḳızıl gül ve bir nevʿ ḳızıl çiçek. (Mollā Sürūrî)

Nihāde lāle zi-sevdā be-cān u dil ṣad dāġ

Açmış raʿnā nergiz ḥasretinden ṣuyı gözden ḳomış lāle ḥasret-i sevdādan cān u göñle yüz daġ. **Murād** ḫalḳuñ baʿżısı fikr-i ʿuḳbā ile ġamnāk gördüm dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, raʿnā nergis ḥayretden iki gözini açmış. Lāle sevdādan cān u diline yüz dāġ ḳomuş.

[5.Beyit]

زبان کشیده چو تیغی به سرزنش سوسن

دهان گشاده شقایق چو مردم ایغاغ

Zebān keşîde [10] çü tîġî be-serzeniş sūsen

Dehān küşāde şaḳāyıḳ çü merdüm eyġāġ

Dil çekmiş ḳılıc gibi başa ḳaḳmaġa sūsen. Aġız açmış şaḳāyıḳ ġammāz ve çoḳ söyler kişi gibi.[72] **Murād** cihānuñ baʿżısını dil-āzār u mevẕî ü mevt ve āḫiretde fāriġ ü ġāfil gördüm dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, sūzen taʿna bir tîġ gibi zebān çekmiş. Çoḳ söyler kimse gibi şaḳāyıḳ aġzını açmış. Eyġāġ feṭḥ-i hemze ile çoḳ söyler kimsedür ve kesr-i hemze ile ġammāz maʿnāsınadur. **Murād** ḫalḳ-ı ʿālem ʿışḳ u ṭāʿatdan dūr olup ʿömürlerin ġafletle geçürdüklerin işʿārdur.

[6.Beyit]

چو باده پرستان صراحی اندر دست گهی

گهی چو ساقی مستان به کف گرفته ایاغ

Gehî çü bāde-perestān ṣurāhî ender-dest

Gehî [15] çü sāḳî-i mestān be-kef girifte ayāġ

Gāhi bāde-perestler gibi ṣurāḥî elinde gāhi mestler sāḳîsi gibi ayada dutmış ayāġ. **Murād** baʿżı mest-i devlet ve ehl-i kibr ü ḫissed ve baʿżını ṣāḥib-i himmet ve ġayra muvaṣṣıl-ı niʿmet ü muʿṭî-i ḥālet gördüm dimekdür. **Mevlānā Şemʿî dir**, şaḳāyıḳ bāde-perestler gibi gāhi ṣurāḥî elinde gāhi mestlerüñ sāḳîsi gibi elinden ayāġ

[72] [Derkenar] Îġāġ, feṭḥ-i hemze ile ġammāz ve kesr-i hemze ile çün söyler keştî maʿnāsına gelür. (Mollā Sürūrî)

ṭutmış.[73]

[7.Beyit]

نشاط و عیش و جوانی چو گل غنیمت دان

که حافظا نبود بر رسول غیر بلاغ

Neşāt u ʿıyş u cevānî çü gül ġanîmet dān

Ki Ḥāfıẓā ne-buved ber-resūl ġayr-ı belāġ

Şenligi ve ʿıyşı ve yigitligini gül gibi ġanîmet bil. Ki ey Ḥāfıẓ olmaz Resūle belāġdan ġayrı. **Murād** budur ki devlet **[20]** ü niʿmeti ve ṣıḥḥat ü ḳudreti ve taḥṣîl-i ḳarîb içün fırṣātı fevt itme deyü naṣîḥat itdüm. *Ve ma ʿaleʾr-resūli illeʾl-belāġ*[74] ḥasebince itmām-ı risālet ḳabul u ʿamel senüñ ʿahdüñde ḳalmışdur. **Mevlānā Şemʿî dir**, neşāt u ʿıyş u cevānlıġı gül gibi ġanîmet bil. Ki ey Ḥāfıẓ Resūl üzre belāġdan ġayrı olmaz yaʿni Resūle lāzım olan ḫayır irişdirmekdür.

Ḥarfü'l-Fā

[Ġazel 349]

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

[1.Beyit]

طالع اگر مدد دهد دامنش آورم به کف

گر بکشم زهی طرب ور بکشد زهی شرف

Ṭāliʿ eger meded dihed dāmeneş āverem be-kef

Ger be-keşem zihî ṭarab v'er be-kuşed zihî şeref

Ṭāliʿüm meded vire etegin getürem ele eger çekem zîhi şādılıḳ eger ḳātl ide zihî şeref. **Murād** budır ki **[25]** vuṣūl ila'llāha el virüb şemme-i feyż ḥāṣıl olup zîhi ki anuñ maḳtūli olam anuñ ṭalebinde olam.

---

[73] [Derkenar] Ayaġ meşhūrdur ki anuñla şarāb nūş eylerler. (Mollā Şemʿî)

[74] Peygamberin üzerine düşen ancak tebliğdir. Allāh sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir (Māide-99)

Beyt: *Gerçi ne-tüvān be-dūst reh-burden / Şarṭ-ı yārîst der-ṭaleb-i murden.*[75]

Mevlānā Şemʿî dir, ṭāliʿ eger muʿāvenet ide anuñ dāmenini ele getürürüm eger cānānuñ dāmenini çekem yaʿni aña vāṣıl olam zihî şevḳü sürūr beni ḳatl ide zihî ʿizzet ü şeref.[76] **Murād** viṣāl-i cānāñı ṭalebdür her ne vechle müyesser olur.

Beyt: *Ne rūzi ki be-bî-çāregi cān dehi / Hemān bih ki der pāy-ı cānān dehi*[77].

[2.Beyit]

طرف کرم ز کس نبست این دل پر امید من

گر چه سخن همی‌برد قصه من به هر طرف

Tarf-ı kerem zi-kes ne-best în dil-i pür-ümîd-i men

Gerçi suḫan hemî[78] bered ḳıṣṣa-ı men be-her ṭaraf

[30] Kerem gözinkimseden bağlamadı bu benüm pür ümîd göñlüm. Egerçi söz iletür benüm ḳıṣṣamı her ṭarafa. **Murād** ḳalb-i ṭalebde saʿy olup benüm ḳıṣṣamda her şeyḫ ü vāʿiẓ söz iletir ammā kimseden murādı ḥāṣıl olup ḥużūr bulup göz yummamışdur diyü şikāyet ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, bu benüm pür-ümîd göñlüm kimseden kerem ümîdini bağlamadı yaʿni kerem görmedi. Egerçe sözüm benüm ḳıṣṣa u aḥvālımı her ṭarafa iledir yaʿni fāş eyler.

[3.Beyit]

چند به ناز پرورم مهر بتان سنگدل

یاد پدر نمی‌کنند این پسران ناخلف

Çend be-nāz perverem mihr-i bütān-ı seng-dil

Yād-ı peder nemî-kunend în püserān-ı [230b] nā-ḫalef

Niçe nāz ile besliyem ṭaş göñüllü bütler muḥabbetini. Atayı añmaz bu nā-ḫelef olanlar. **Murād** ḳuvvā-yı nefsāniyye ve hevācis-i şehvāniyye ıṣlāḥ içün pend-i ḥikmet ile besledüm. Ammā Ādemden ḥiṣṣe alup terk-i muḥārremāt itmezler ve

[75] Gerçi yol arkadaşı olunamaz. Yārin şartı ölümü istemektir.
[76] [Derkenar] Ṭarab şevḳ ü sürūr maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)
[77] Çaresizlikten bir gün can vermen değil cānānın yanıbaşında cān vermen daha iyidir.
[78] [Derkenar] Hemî bered lafẓınuñ fāʿili dildür. (Mollā Şemʿî)

tevbe vü ʿināyet ḳılmazlar dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ dil maḥbūblarüñ muḥabbetini niçe bir nāzla besleyim. Bu nā-ḫalef peserler pederi yād eylemezler. **Murād** ebnā-yı zamāne naṣîḥat-peẕîr olmadıḳlarından muʿallim oldıġın işʿardur. *Nā-ḫalef* yaramaz ferzend maʿnāsınadur.

[4.Beyit]

از خم ابروی توام هیچ گشایشی نشد

وه که در این خیال کج عمر عزیز شد تلف

Ez-ḫam-ı ebrū-yı tuem [5] hîç güşāyişî[79] ne-şüd

Veh ki der-în ḫayāl-i kec ʿömr-i ʿazîz şüd telef

Senüñ ḳāşun büklüminden hîç feth olmadı. Vāh ki bu egri ḫayālde ʿömr-i ʿazîz telef oldı. Ḫām-ı ebrūdan bunda murād süḳūṭ-ı sālikdür derecesinden ṭāḳṣîri sebebi ile pes sālikṭāḳṣîri sebebi ile derecesinden sakıṭ ola añā hîç keşf ü fetḥ olmaz mādam ki ihtimām itmeye ʿömrün ẕāyiʿ idüp feyż ḥāṣıl itmez dimektür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ebrūñ ḫamından baña hîç bir küşāyiş olmadı. Vāh ki bu egri ḫayālde yaʿni ḥuṣūl-i asîr fikirde ʿömr-i ʿazîẓ telef oldı. **Murād** ġayb-ı hüviyyetden mütemettiʿ olmaduġın işʿārdur.

[5.Beyit]

ابروی دوست کی شود دستکش من ضعیف

کس نزده‌ست از این کمان تیر مراد بر هدف

[10] Ebrū-yı dūst key şeved dest-keş-i men-i żaʿîf

Kes ne-zedest ez-în kemān tîr-i murād ber-hedef

Dostuñ ḳaşı ḳaçān olur ben żaʿîfüñ elin çekici. Kimse urmamışdur bu yaydan murād oḳın nişāna.[80] **Murād** süḳūṭ-ı derece delîl rāḥ olmaz ki kimse süḳūt-ı derece ile vāṣıl olmamışdur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, dostınuñ ebrūsı ḳaçan ben-i ẓaʿîfüñ dest-keşi olur. Yaʿni aña ḳaçan elüm irişür ü anı çekmege niçe ḳādir olurum

[79] [Derkenar] Küşāyiş ism-i fāʿildür. (Mollā Şemʿî)
[80] [Derkenar] Hedef nişāne-i tîrdür. (Mollā Şemʿî)

kimse bu kemānden murād tîrini hedefe urmamışdur. **Murād** ġayb-ı hüviyyetüñ ḥaḳîḳatına kimse vāṣıl olmadı dimekdür.

[6.Beyit]

من به خیال زاهدی گوشه‌نشین و طرفه آنک

مغبچه‌ای ز هر طرف می‌زندم به چنگ و دف

Men be-ḫayāl-i zāhidî güşe-nîşin ü be turfe ānk

Muġbeçeî zi-her [15] ṭaraf mî-zenedem be-çeng ü def

Ben zāhidlik ḫayāliyle güşe-nîşinem ve ʿaceb ol ki bir muġbeçe oġlancuġı ṭarafdan urur beni çeng ü defle. **Murād** budur ki ben zāhid-i ḫuşk olup bir güşede oturmaḳ isterem irāde-i ġaybı beni her ṭarafdan şeyḫ-i münḥānî ve murāḳıb u zevḳ ṭaleb ile deyü urup sālik ü ṭalib ider. **Mevlānā Şemʿî dir**, ben zāhidlik fikriyle güşe-nîşinüm ve ʿaceb ol ki bir muġbeçe her ṭarafdan çeng ü defle benüm yolumı urur. **Murād** bir ʿāşıḳ kendüsini mürşidlere terġib itdügin işʿārdur.

[7.Beyit]

بی خبرند زاهدان نقش بخوان و لاتقل

مست ریاست محتسب باده بده و لاتخف

Bî-hāberend zāhidan naḳş be-hʷān u lā-teḳul

Mest-i riyāst muḥtesib bāde be-dih [20] ü lā-taḫaf

Bi-ḫaberlüdür zāhidler naḳş oḳı ve dimeye mest-i riyādur muḥtesib şarāb vir ve ḳorḳma. **Murād** budur ki zāhid-i ḫuşk olanlar esrār-ı ṭārîḳātdan ġāfillerdür. Ol esrārı oḳıyup añlara dimek gerek ve ehl-i ẓāhir ki ʿālem-i ġayr-ı ʿāmil mest-i riyādur. ʿIşḳ-ı ilāhî ṣun ve ḳorḳma ki ol bunı idrāk idemez. **Mevlānā Şemʿî** dir, zāhidler esrār-ı ʿışḳdan bî-ḫaberdür naḳş okı dime. Muḥtesib riyāya mestdür şarāb vir ve ḫavf itme.[81] **Murād** ʿulemā vu zühhād esrār-ı ʿışḳdan bî-ḫāber idügin beyāndur. *Naḳş be-ḫʷān*den murād her sözi ẓāhiri üzre ḳo murādına idügin fāş **[25]** eyle dimekdür.

[81] [Derkenar] Lā-teḳul velā taḫaf nehî ḥāżırdur, müẕekker-i muḫāṭabdur. (Mollā Şemʿî)

[8.Beyit]

صوفی شهر بین که چون لقمه شبهه می‌خورد

پاردمش دراز باد آن حیوان خوش علف

Sūfî-i şehr bîn ki çün loḳma-ı şübhe mî-ẖored

Pārdumeş dırāz bād ān ḥayvān-ı ẖoş-ʿalef

Şehr ṣūfîsin gör ki çün şüphe loḳmasın yir. Ḳuşḳunı uzun olsun ol ʿalefi ẖoş ḥayvānuñ **Murād** şübehātdan iḥtirāz itmeyeni ḥayvāna teşbîhdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, şehrüñ ṣūfîsini gör ki şübhe loḳmasını yaʿni şübhelü loḳmayı nice yer aṣla perhîz eylemez ol ʿalefi ẖoş ḥayvānuñ ḳuşḳunı uzun olsun. **Murād** şübhātdan perhîz olmayan kimse ḥayvān müşābihisinde idügin işʿārdur. Pārdumeş dırāz bād ḥayvāniyetini ziyāde olsun **[30]** maʿnāsınadur.

[9.Beyit]

حافظ اگر قدم زنی در ره خاندان عشق

بدرقه رهت شود همت شحنه نجف

Hāfıẓ eger ḳadem zenî der-reh-i hānedān-ıʿışḳ

Bedraka-i rehet şeved himmet-i şiẖne-i Necef

Ey Ḥāfıẓ eger ḳadem urursan ʿışḳ ẖānedānı yolında senüñ yoluñ ḳulaġuzı olur Necef ḥākiminün himmeti. Necef vilāyetinde ḥākim ve anda medfūn olan emîrüʾl-muʾminîn ʿAlî raḍiyaʾllāhu ʿanh ḥażretinüñ himmeti senüñ ḳulāġuzuñ olur ekŝer ṭarîḳatüñ silsilesi emîrüʾl-muʾminîn ʿAlîye müntehî olur ve herkim ki ṭarîḳata sülūk ide anuñ ruḥāniyetinden aña himmet ü meded ü taḳviyet vāṣıl olur dimekdür. **[231a] Mevlānā Şemʿî** dir, Ey Ḥāfıẓ ʿışḳ ẖānedānı yoluna ḳadem urasın Necef ḥākiminüñ himmeti senüñ yoluña ḳulaġuz olur. Şiẖne-i Necefden murād ḥażret-i ʿAlidür kereməʾllāhu veche ki silsilenüñ ekŝeri aña dimekdür. **Murād** ṣıdḳla sülūk idene ḥażret-i ʿAlinüñ rūḥ-ı şerîfinden muʿāvenet irüşür dimekdür.

Beyt: *Aṣbaḥtu zāʾiren leke yā şıẖnetüʾl-Necef / Behr-i niŝār-ı merḳad-i tu*

naḳd-i cān be-kef.[82]

Ḥarfüʾl-Ḳāf

[Ġazel 350)

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

[1.Beyit]

مقام امن و می بیغش و رفیق شفیق

گرت مدام میسّر شود زهی توفیق

Maḳām-ı emn ü mey-i bî-ġış u refîḳ-i şefîḳ

Geret müdām müyesser şeved zihî [5] tevfiḳ

Emn maḳāmı çirksiz şarāb ve müşfiḳ yār eger sañā dāyim müyesser ola zihî tevfîḳ. **Murād** budur ki mevżuʿ-ı ʿibādet ki şeyṭāndan emn maḳāmdur ve şarāb-ı ṣāfî ki ʿışḳ-ı ḫāliṣ ve iḫlāṣ-ı ʿibādetdür ve mürşid-i müşfiḳ eger saña ey sālik dāyim naṣîb olursa zihî tevfîḳ-i ilāhî. **Mevlānā Şemʿi** dir, maḳām-ı emn ü ṣāfî şarāb u müşfiḳ refîḳ eger bu ḥāl saña dāyim müyesser ola zihî tevfîḳ. **Murād** maḳām-ı emnden vesvese-i şeyṭāndan ḫavf olmaya dimekdür. *Mey-i bî-ġış*dan murâd ʿışḳdur. *Refîḳ-i şefîḳ*den **murād** mürşiddür.

[2.Beyit]

جهان و کار جهان جمله هیچ در هیچ است

هزار بار من این نکته کرده‌ام تحقیق

Cihān u kār-ı cihān cümle hîç der-hîçest

[10] Hezār bār men în nükte kerdeem taḥḳîḳ

Cihān daḫı kār-ı cihān cümle hîçde hîçdür. Biñ kere ben bu nükteʾi itmişümdür taḥḳîḳ. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, cihān daḫı cihānuñ işi cümle hîç içünde hîçdür. Biñ kere ben bu nükte'i taḥḳîḳ itmüşüm. Zirā bu ġazele

[82] Ey Necef'in kahyāsı, senin ziyāretçin oldum. Her şehirde mezarın eldeki sermāyedir.

gelince nice nice bunuñ gibi kelimāt geçmişdür.

[3.Beyit]

بمأمنی رو و فرصت شمر غنیمت وقت

که در کمینگَهِ عمرند قاطعان طریق

Be-me'menî rev ü furṣat şumur ġanîmet-i vaḳt

Ki der-kemîngeh-i ʿömrend ḳāṭiʿān-ı ṭarîḳ

Bir emn yirine git ve furṣat ṣay vaḳt ġanîmetini. Ki ʿömr pusı-gāhındadur ḳaṭʿ-ı ṭarîḳ idiciler. **Murād** emn yerinde mevżuʿ-ı ʿibādetdür anda gidüp vaḳti ġanîmet ṣayup furṣatı fevt itmemege delāletdür **[15]** ki ecel ü emel ü maraż u ʿarż-ı ḳāṭʿ-ı sülūk idücülerdür dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, bir meʾmene yüri ve vaḳt ġanîmetini furṣat ṣay. Zîra ʿömr kemîn-gāhında yol kesiciler vardur. **Murād** furṣatı fevt itmemege tenbîhdür.

Beyt: *Me-kun ʿömr-i żāyiʿ be-efsūs u ḥāyf / Ki furṣāt ʿazîzest veʾl-vaḳt seyf*[83]

[4.Beyit]

دریغ و درد که تا این زمان ندانستم

که کیمیای سعادت رفیق بود رفیق

Dirîġ u derd ki tā în zemān ne-dānistem

Ki kîmiyā-yı seʿādet refîḳ būd refîḳ

Ḥayf u derd ki bu zamāna dek bilmedüm. Ki saʿādet kimyāsı yoldaş imiş yoldaşdan. **Murād** ṭarîḳat u mürşid-i ṭarîḳ-ı Ḥaḳḳ kîmyā-yı saʿādet idügin şimdi bildüm dimekdür.

Ḳıṭʿa: ʿ*Aniʾl-merʾi lā tesʾal* **[20]** *ve selʿan ḳarînihi / Fe-küllü ḳarînin biʾl-muḳāreni muḳtedî / İẕā kunte fî ḳavmin feṣāḥib ḫıyārehum / Vela teṣḥebiʾl-arḍa feterdā meʿaʾr-radî.*[84]

[83] Ömrünü üzüntü ve kederle zāyi etme. Çünkü fırsat değerlidir ve vakit kılıçtır.

[84] Kişiyi araştırma, kişinin dostunu araştır. Her arkadaş dostuna tābidir. Eğer sen bir toplulukta isen

Mevlānā Şemʿî dir, diriġ u derd ki bu zamāna degin bilmedüm. Ki saʿādet kîmiyāsı refîḳ idi.

[5.Beyit]

بیا که توبه ز لعل نگار و خندهٔ جام

تصوریست که عقلش نمیکند تصدیق

Biyā ki tevbe zi-laʿl-i nigār u ḫande-i cām

Taṣavvurîst ki ʿaḳleş nemî-küned taṣdîḳ

Gel ki laʿl-i nigārdan ve ḫande-i cāmdan tevbe bir taṣavvurdur ki ʿaḳl anı taṣdîḳ itmez yaʿni ʿāḳil olan kelām-ı ilāhîden feyż-i ḳalbîden rücūʿ taṣavvurunı ḳabul ḳılmaz. **Mevlānā Şemʿî** dir, gel ki nigāruñ lebinden ve cāmuñ ḫandesinden tevbe bir taṣavvurdur ki ʿaḳl **[25]** anı taṣdîḳ eylemez. **Murād** *leb*den kelām-ı ilāhîdür. *Ḫande-i cām*dan murād cāmuñ şarābla pür olmasıdur ve andan **murād** ʿāşḳ-ı ilāhîdür. *Nigār*dan **murād** Bārî teʿālādur.

[6.Beyit]

ملاحتی که تو را در چه زنخدانست

بکنه آن نرسد صد هزار فکر عمیق

Melāhati ki tu-rā der-çeh-i zeneḫdānest

Be-künh-i ān ne-resed ṣad hezār fikr-i ʿamîḳ

Bir melāḥāt ki saña çāh-ı zeneḫdāndadur anuñ künhine irmez yüz biñ fikr-i ʿamîḳ. **Murād** melāḥātdan kemālātdur ve çāh-ı zeneḫdāndan müşkilāt-ı esrār-ı müşāhededür ve añda bir vechle kemālat u merāṭib-i ʿaliyye vardur ki anuñ künhine çoḳ fikr-i ʿamîḳ irmez. **Mevlānā Şemʿî** dir, şol melāḥāt ki senüñ zenāḫdānuñ çāhındadur. Yüz biñ **[30]** refîḳ ü ʿamîḳ-i fikr anuñ künhine irişmez. **Murād** ḥaḳîḳat-ı zāta taʿammuḳ müyesser degül idügin beyāndur.

---

onların en iyisi ile dostluk yap. Onların kötüsü ile dostluk yapma ki kötü olmayasın.

[7.Beyit]

کجاست اهل دلی تا کند دلالت خیر

که ما بدوست نبردیم ره بهیچ طریق

Kücāst ehl-i dilî tā küned delālet-i ḫayr

Ki mâ be-dūst ne-burdim reh be-hîç ṭarîḳ

Ḳandedür bir ehl-i dil ki delālet-i ḫayr ide. Ki biz dosta iletmedük yolı hîç bir ṭarîḳ ile. **Murād** mürşidsüz vuṣūl-ı ilaʾllāh olmaz dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, bir ehl-i dil ḳandedür ki ḫayra delālet ide. Zîra hiçbir ṭarîḳ ile dosta yol iletmedük. *Ehl-i dil*den murād mürşiddür, *dost*tan murād Bārî Teʿālā ḥażretidür.

[8.Beyit]

اگرچه موی میانت بچون منی نرسد

خوشست خاطرم از فکر این خیال دقیق

[231b] Egerçi mūy-ı miyānet be-çün menî ne-resed

Ḫoşest ḫāṭırem ez fikr-i în ḫayāl-i daḳîḳ

Egerçi senüñ bilüñ ḳılı benüm gibiye irişmez ḫoşdur ḫāṭırum bu ḫayāl-i daḳiḳ fikrinden. **Murād** mūy-ı miyāndan deḳāyıḳ-ı ṭarîḳātdur ki ol her żaʿîfe irmez ammā ḫāṭır-ı fātır anuñ fikri ile ḫoşdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, egerçisenüñ mūy gibi ince miyānuñ bir bencileyine irişmez bu daḳîḳ ḫayālüñ fikrinden ḥāṭırum ḫoşdur. *Mūy-ı miyān*dan murād ġavāmız-ı esrār u sırr-ı ġaybuʾl-ġaybdur.

[9.Beyit]

اگر برنگ عقیقست اشک من چه عجب

لب ست که مهر خاتم چشمم همچو عقیق

Eger be-reng-i ʿaḳîḳest [5] eşk-i men çi ʿaceb

Ki mühr-i ḫāṭem-i çeşm lebîst hemçü ʿaḳîḳ[85]

[85] [Derkenar] Ki mühr-i ḫāṭem-i çeşm-i men est hem-çü ʿaḳîḳ. (Şemʿî)

Eger ʿaḳîḳ renginde isem benüm gözüm yaşı ne ʿaceb. Ki gözüm yüzügi mühri bir lebdür ʿaḳîḳ gibidür yaʿni. **Murād** reng-i maʿşūḳ ʿāşıḳda teʾsîr idüp anuñ eŝeri bunda ẓuhūr ider dimekdür.

Beyt: *ʿĀşıḳān her çend müştāḳ-ı cemāl-i dilberend / Dilberān bā-ʿāşıḳāñ ez-ʿāşıkān ʿāşıḳterend.*[86]

Mevlānā Şemʿî dir, eger benüm gözüm yaşı ʿaḳîk renginde ise ne ʿaceb. Zîra benüm çeşmüm ḫātemünüñ mühri ʿaḳîḳ gibidür yaʿni çeşmüm pür-ḫūndur. Baʿżı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ŝānî böyle vāḳiʿ olur. Bu vech daḫı laṭîfdür. Zirā benüm çeşmüm ḫāteminüñ mühri ʿaḳîḳ gibi **[10]** ḳırmızı bir lebdür. **Murād** kelām-ı ilāhînüñ şevḳinden ḳan aġladuġın beyāndur.

[10.Beyit]

بخنده گفت که حافظ غلام طبع توام

ببین که تا بچه حدّم همی‌کند تحمیق

Be-ḫande guft ki Ḥāfıẓ ġulām-ı tabʿ-ı tuem

Be-bîn ki tā be-çi ḥaddem hemî küned taḥmîḳ

Gülmek ile didi ki Ḥāfıẓ senüñ tabʿuñ ḳulıyam. Gör ki tā ne ḥadde dek beni taḥmîḳ ider. **Murād** bir dost Ḫʷāce Ḥāfızuñ maʿārif- i keŝîresin görüp medḥ ü taḥsîn itdügin ve kendüsi tevāżuʿ u tenezzül eyleyüp anuñ kelāmını taḥmiḳe ḥaml itdügin beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, Ḫande ile didi ki ey Ḥāfıẓ senüñ ṭābʿuñ ġulāmıyum gör ki beni tā ne ḥadde ve ne mertebede taḥmîḳ eyler.[87] *Güft* lafẓınuñ fāʿili mürşiddür.

[Ġazel 351]

Mefāʿîlün Feʿîlātün Mefāʿîlün Feʿîlātün

[1.Beyit]

زبان خامه ندارد سر بیان فراق

[86] Āşıklar her ne kadar sevgilinin güzelliğine hasret iseler de güzeller āşıklarla beraber āşıklardan daha āşıktır.
[87] [Derkenar] Ey Ḥāfıẓ taḳdîrindedür. (Mollā Şemʿî)

وگرنه شرح دهم با تو داستان فراق

Zebān-ı ḫāme ne-dāred ser-i beyān-ı firāḳ

V'egerne şerḥ dihem bā-tu dāstān-ı firāḳ

[15] Ḳalem dilinüñ beyān-ı firāḳ başı yoḳdur niçe şerḥ saña firāḳ ḳıṣṣasın. **Murād** firḳāt-i ḥabîb ḳālem ile taḥrîr olınmaduġın beyāndur.

Beyt: *İştiyāḳî bi-ḳurbi ḥażretüküm / şerḥuhü lā yutimmu biʾl-ḳalem.*[88]

Mevlānā Şemʿî dir, ḳalemüñ dili firāḳ beyānınuñ hevesini ṭutmaz. Yaʿni beyāna ḳādir degüldür. Yoḫsa saña firāḳ dāstānınuñ şerḥini virdüm yaʿni virürem. **Murād** ālām-ı firāḳ ḳābil-i taʿbîr ü beyān degül idügin beyāndur.

[2.Beyit]

رفیق خیل خیالیم و رکاب شکیب

قرین آتش هجران و هم قران فراق

Refîḳ-i ḫayl-i ḫayālîm ü hem-rikāb-ı şekîb

Ḳarîn-i āteş-i ḥicrān hem-ḳırān-ı firāḳ

Ḫayāl atlularına yoldaşuz ve ṣabr rikābı āteş-i hicrān yoldaşıyuz ve firāḳ ile koşulmuş. **Murād** her vechle firḳatde olup żiyā u ṣabr **[20]** ile ḳarar itdügin beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḫayāl ʿaskerinüñ refîḳiyüz ve ṣabırla hem-rikābuz.[89] Hecr āteşine ḳarînüz ve firāḳla muṣāḥibüz.

[3.Beyit]

دریغ مدت عمرم که بر امید وصال

به سر رسید و نیامد به سر زمان فراق

Dirîġ müddet-i ʿömrem ki ber-ümîd-i viṣāl

Be-ser resîd ü neyāmed be-ser zemān-ı firāḳ

---

[88] Benim hazretlerimize olan yakın olma arzumun şartı kalemle yazılmaz.
[89] [Derkenar] Ḫayl bunda ʿasker maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

Dirîġ ʿömrüm müddeti viṣāl ümîdi üzre başa irdi, başa gelmedi firāḳ zamānı. **Murād** ʿömr-i āḫir oldı dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḥayf ʿömrüm zamānı ki viṣāl ümîdi üzre. Bu hem vechdür dirîġ ʿömür zamānı başa irişdi ve firāḳ zamānı başa gelmedi.

[4.Beyit]

سری که بر سر گردون به فخر می‌سودم

براستان که نهادم بر آستان فراق

Serî ki ber-ser-i gerdūn be-faḫr mî-sūdem

Be-rāstān ki nihādem ber-āstān-ı firāḳ

Bir baş ki felek başı üzre faḫrla sürter **[25]** idüm doġrular ḥaḳḳıçün ḳodum firāḳ eşigi üzre. **Murād** tefaḫḫur u tekebbür ider idüm. Şimdi teezzül idüp vaṣl ister oldum. **Mevlānā Şemʿî dir**, şol başı ki faḫrla feleküñ başı üzre sürürdüm. **Murād** ziyāde ʿālî ḳadr olmuş idim dimekdür. Râstlar ḥaḳḳıçün ki firāḳ āsitānı üzre ḳodum. **Murād** ʿālem-i bast u müşāhededen ʿālem-i ḳabża irişdügün beyāndur.

[5.Beyit]

چگونه باز کنم بال در هوای وصال

که ریخت مرغ دلم پر در آشیان فراق

Çigūne bāz kunem bāl der-hevā-yı viṣāl

Ki rîḫt murg-ı dilem per der-āşiyān-ı firāḳ

Niçe açam ḳanadı viṣāl hevāsında ki dökeli göñlüm ḳuşı ḳanadı firāḳ yuvasında. **Murād** manṭūkdan ẓāhirdür ki firāḳ āşiyanından ḫülāṣa ālāt u esbābum **[30]** yoḳdur dir. **Mevlānā Şemʿî** dir, viṣāl hevāsında niçe kanad açam yaʿni pervāz idem. Ki göñlüm murġı firāḳ yuvasında ḳanadını dökdi. **Murād** viṣāle istiʿdād ḳalmaduġın işʿârdur.

[6.Beyit]

چگونه دعوی وصلت کنم به جان که شده‌ست

تنم وکیل قضا و دلم ضمان فراق

Çigūne daʿvî-i vuṣlat kunem be-cān ki şüdest

Tenem vekîl-i ḳażā vü dilem żimān-ı firāḳ[90]

Niçe vuṣlat daʿvîsin idem cāna ki olmışdur bedenüm ḳaża vekîli ve göñlüm firāḳ kefîli. **Murād** bende żıdd-ı vaṣl ẓāhir iken vaṣl daʿvîsin itmek ṣaḥîḥ degüldür dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, cānla senüñ vaṣluñ daʿvîsini niçe **[232a]** idem ki olmışdur göñlüm ḳażaya vekil ve cismüm firāḳa żāmin. **Murād** bunlar kendünüñ üzerine müstevlî olduġın işʿārdur.

[7.Beyit]

ز شوق دلم شد کباب دور از یار

مدام خون جگر می‌خورم ز خوان فراق

Zi şevḳ dilem şüd kebāb dūr ez-yār[91]

Müdām ḫūn-ı ciger mî-ḫurem zi-ḫān-ı firāḳ

Şevḳ ḥarāretinden göñlüm kebāb oldı yārdan ıraḳ. Dāyim ciger ḳanın içerem firāḳ sofrasından. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür ki firāḳdan elemden ġayrı ḥaẓ yoḳdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, yāruñ şevḳinden göñlüm kebāb oldı ve yārdan ıraḳ firāḳ sofrasından **[5]** dāyim ciger ḳanı yirüm.

Beyt: *Leb-ā-lebest zi-ḫūn-ı ciger piyāle-i mā / Dem-i nuḫust çünîn şüd meger ḥavāle-i mā.*[92]

[8.Beyit]

کنون چه چاره که در بحر غم به گردابی

فتاد زورق صبرم ز بادبان فراق

Künün çi çāre ki der-baḥr-i ġām be-girdābî

Fütād ẕevrak-ı ṣabrem zi-bādbān-ı firāḳ

Şimdi ne çāre ki ġam deñizinde bir girdāba düşdi ṣabrum ṣandalı firāḳ

[90] [Derkenar] Dilem vekîl-i ḳażā u tenem żamān-ı firāḳ. (İḫtār-i Şemʿî)
[91] [Derkenar] Zi-şevḳ-i dilem yār şud kebāb u dūr ez yār. (Şemʿî)
[92] Kadehimiz ciğerin kanıyla dopdoludur. Meğer önce bize böyle havāle edilmiştir.

yelkeninden. **Murād** firāḳ yelkeni benüm ṣabrum ṣandalı sürüp ġam deñizinde girdāba düşürdi ki ḫülāṣa çāre yoḳdur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, şimdi çāre ne ki ġam deryāsında bir girdāba düşdi ṣabrum ẕevrāḳı firāḳ bādbānından murād firāḳ sebebiyle ṣabra mecālim ḳalmadı dimekdür. Bādbān, yelken maʿnāsınadur.

[9.Beyit]

بسی نماند که کشتی عمر غرقه شود

ز موج شوق تو در بحر بی‌کران فراق

Besî ne-mānd [10] ki keştî-i ʿömr ġarḳa şeved

Zi-mevc-i şevḳ-i tu der-baḥr-i bî-kerān-ı firāḳ

Çoḳ ḳalmadı ki ʿömr gemisi ġarḳ ola senüñ şevḳüñ mevcinden firāḳuñ ḳerānsuz deñizinden. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, çoḳ ḳalmadı ki ʿömr keştisi ġarḳ ola. Senüñ şevḳüñ mevcinden firāḳuñ kenārsuz deryāsında. **Murād** keŝret-i şevḳ mühlik idügin beyāndur.

[10.Beyit]

فلک چو دید سرم را اسیر چنبر عشق

ببست گردن صبرم به ریسمان فراق

Felek çü dîd serem-rā esîr-i çenber-i ʿışḳ

Be-best gerden-i şabrem be-rîsmān-ı firāḳ

Felek çün gördi başumı ʿışḳ çenberi esîrî baġladı ṣabrum boynını firāḳ ipine. **Murād** ʿāşıḳa ġālib aḥvāl-i firḳat olur ḥuṣūl-i vuṣlat sühūlet ile olmaz dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, **[15]** felek çünki benüm başumı ʿışḳ çenberine esir gördi. Firāḳ ipi ile ṣabrum boynını baġladı.

[11.Beyit]

فراق و هجر که اورد در جهان یا راب

که روز هجر سیه باد و خانمان فراق

Firāḳ u hicr ki āverd der-cihān yā Rāb

Ki rūz-ı hicr siyeh bād u ḫānmān-ı firāḳ

Firāḳ u hicri kim getürdi cihāna yā Rābbi. Ki hicrüñ güni ḳara olsun daḫi firāḳ ḫānmānı. **Murād** hicr ü firāḳa duʿā-yı ʿaliyyedür. **Mevlānā Şemʿî** dir, Firāk u hicri ʿāceb cihāna kim getürdi. Ki hicrüñ yüzi ve firāḳuñ ḫānmānı siyāh olsun.

[12.Beyit]

به پای شوق گر این ره به سر شدی حافظ

به دست هجر ندادی کسی عنان فراق

Be-pā-yı şevḳ ger în reh be-ser şudî Ḥāfıẓ

Be-dest-i hicr ne-dādî kesî ʿinān-ı firāḳ

Şevḳ ayaġı ile eger bu yol başa varaydı ey Ḥāfıẓ ḥicr eline virmez idi kimse firāḳ uyanın. **Murād** şevḳ ayaġı ile firāḳ mesāfesi **[20]** ḳāṭʿ olınmaz yārdan ʿināyet olunmayınca vuṣlata irilmez dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger bu yol şevḳ ayaġıyla nihāyet bulaydı ey Hāfıẓ kimse hicr eline virmez firāḳ uyanun.

[Ġazel 352]

Mefāʿîlün Feʿîlātün Mefāʿîlün Feʿilāt

[1.Beyit]

کسی مباد چو منِ خسته مبتلای فراق

که عمر من همه بگذشت در بلای فراق

Kesî me-bād çü men-i ḫaste mübtelā-yı firāḳ

Ki ʿömr-i men heme büg’ẕeşt der-belā-yı firāḳ

Kimse olmasun ben ḫasta gibi firāḳ mübtelāsı. Ki benüm ʿömrüm dükeli geçti firāḳ belāsında. **Murād** kendünüñ firāḳından belā-yı ʿaẓîme mübtelā idügin beyāndur ve vuṣūlilaʾllāh ḥuṣūl bulduġından şikāyetdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ben ḫaste gibi bir kimse firāḳa mübtelā olmasun. Ki benüm ʿömrüm dökeli firāḳ mübtelāsından geçdi.

[2.Beyit]

اگر بدست من افتد فراق را بکشم

زهر دو دیده دهم باز خون بهای فرا ق

Eger be-dest-i men [25] üfted firāḳ-rā be-kuşem

Zi-her dü dîde dihem bāz ḫūn-ı bahā-yı firāḳ

Eger benüm elüme düşerse firāḳı öldürürem. İki gözden virürem girü firâḳ ḳan bahāsın. **Murād** budur ki vaṣl u vuṣūl ḥuṣūl bulursa firāḳ helāk olur ben ol dem şevḳden ḳan aġlaram ki ḳan bahā-yı firāḳ olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger benüm elüme düşe firāḳı depelerüm gerü her iki gözümden firākuñ ḫūn-behāsını virürüm.

[3.Beyit]

غریب و عاشق و بیدل فقیر و بی چاره

کشیده محنت ایام و جورهای فراق

Ġarîb ü ʿāşıḳ u bî-dil faḳîr ü bî-çāre[93]

Keşîde miḥnet-i eyyām u cevrhā-yı firāḳ

Ġarîb ü ʿāşıḳ u miskîn-i faḳîr u bî-çāreʾem. Çekdi eyyām miḥnetini ve firāḳ cevrlerin. **Murād** budur ki *El-müʾminu* **[30]** *fî ḳılletin ev zilletin*[94] ḥasebince müʾmin miḥnet ü cevr çekmekden ḫālî olmaz. **Mevlānā Şemʿî** dir, ġarîb ü ʿāşıḳ u bî-dil faḳir ü ḫayrānum. Eyyām miḥnetini vü firāḳ dāġlarını çekmişüm.

[4.Beyit]

کجا روم چه کنم حال دل کرا گویم

که دادمن بستاند دهد سزای فراق

Küca revem çi kunem ḥāl-i dil ki-rā gūyem

Ki dād-ı men be-sitāned dihed sezā-yı firāḳ

Ḳande varam neyleyem göñül derdin kime diyem ki benüm dādum ala vire firāḳuñ lāyıḳını. **Murād** budır ki ḳanı bir irşād u bir himmete kādir ehl-i taṣarruf ve

[93] [Derkenar] Faḳîr ü ser-gerdān. (Şemʿî)
[94] Muhakkak mümin hastalıktan, fakirlikten ve aşağılanmaktan boş olmaz. (Hadîs-i Şerif)

ṣāḥib-i ḥāl ki baña irşād u himmet idüp u vuṣūl taḥṣîl itdürüp **[232b]** firāḳı mehçūr ve benden dūr ide. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḳanda gidem nice idem göñlümüñ ḥālini kime diyüm ki benüm dādumı ala firāḳ lāyıḳı cezasını vire.[95] Baʿżı nüsaḫda sezā yerine cezā vāḳiʿ olur. **Murād** viṣāl-i cānāne vesîle olur bir mürşid ṭaleb itmesidür.

[5.Beyit]

فراق را به فراق تو مبتلا سازم

چنانکه خون بچکانم ز دیده های فراق

Firāḳ rā be-firāḳ-ı tu mübtelā sāzem

Çünān ki ḫūn be-çekānem zi-dîdeḫā-yı firāḳ

Firāḳ senüñ firāḳuna mübtelā iderüm öyle kim ḳan ṭamladuram firāḳ gözlerinden. **Murād** māniʿ-i vuṣlat ve ḳurb olana senüñ ʿışḳuñ düşürüp anı mübtelā-yı firāḳ idüp **[5]** ḳan aġladuram tā ki benüm ile hem-ḥāl ola dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, firāḳı senüñ firāḳuña mübtelā idem ancalayın ki firāḳuñ gözlerinden ṭamladum.

[6.Beyit]

من از کجا و فراق از کجا و غم ز کجا

مگر بزاد مرا مادر از برای فراق

Men ez kücā vü firāḳ ez kücā vü ġam zi-kücā

Meger be-zād merā māder ez-berā-yı firāḳ

Ben ḳande ve firāḳ ḳande ve ġam ḳande. Meger ṭoġurdı beni ana firāḳ içün. **Murād** budur ki her birimüz bir yerden gelüp bir yerde müctemiʿ olduḳ anlar benden müfāraḳat itmezler meger anam beni anlara maḥal olmaḳ içün doġurmış dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ben ḳanden ve firāḳ ḳanden ve ġam ḳanden yaʿni bunlar benüm başıma belā oldı var ise māderüm beni firāḳ içün ṭoġurdı.

[95] [Derkenar] Sezā, lāyıḳ maʿnāsınadur. (Mollā)

[7.Beyit]

از این جهت من و حافظ چو بیدلان شب وروز

چو بلبل سحر می زنم نوای فراق

Ez-în cihet men ü [10] Ḥāfıẓ çü bî-dilān şeb ü rūz[96]

Çü bülbül[97]-i seḥer mî-zenem nevā-yı firāḳ

Bu cihetden ben daḫi Ḥāfıẓ ʿāşıḳlar gibi gice ve gündüz seḥer bülbüli gibi ururam firāḳ nevāsını. **Murād** budur ki ehl-i firāḳ egerçi firḳātdedür ammā bülbül-i seher gibi ḫūbnevādur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ʿışḳ dāġında Ḥāfıẓ gibi bir sebebden şeb ü rūz bu hem vechdür ʿışḳ dāġıyla seḥer bülbülleri gibi firāḳ nevāsını ururum. **Murād** firāḳda şeb ü rūz feryād u fiġān eylerüm dimekdür.

Ḥarfüʾl-Kaf (ʿAded 1)

[Ġazel-353]

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fâʿilün

[1.Beyit]

ای دل ریش مرا با لب تو حق نمک

حق نگه دار که من می‌روم الله معک

Ey dil-i rîş-i merā bā leb-i tu ḥaḳḳ-ı nemek

Ḥaḳ nigehdār ki men mî-revem Allāhu meʿak

[**15]** Ey dilber benüm yaralu göñlümüñ vardur senün lebüñ ile ṭuz ḥaḳḳı ḥaḳḳı ṣaġlaya ki ben giderüm Allāh senüñle olsun. **Murād** muḫāṭabdan nefsdür ki ḳālb-i mecrūḥūñ anuñ ıṣlāḥı içün ḥaḳḳı ve anuñ ile ḥaḳḳ-ı nān u nemeki vardur. Lācerem ol ḥaḳḳı żāyiʿ itmeyüp nuṣḥı ḳabūl ḳılmaḳ gerek tā ki ten ü ḳalb ḳabre gidecek nefs Ḥażret-i ʿindiyyet-i ilāhiyyede ola. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey kimse ki benüm mecrūḥ göñlümüñ senüñ lebüñ ile nemek ḥaḳḳı vardur. Mābeynimüzde olan ḥaḳḳı ḥıfẓ eyle ki ben giderüm. Allāh senüñ ile olsun. Ḫiṭāb mürşidedür.

---

[96] [Derkenar] Be-dāġ-ı ʿışḳ çü Ḥāfıẓ ez-în cihet şeb ü rūz. (Şemʿî)
[97] [Derkenar] Çü bülbülān-ı seḥer. (Şemʿî)

[2.Beyit]

تویی آن جوهر پاکیزه که در عالم قدس

ذکر خیر تو بود حاصل تسبیح ملک

Tüyî ân cevher-i pākize ki der-ʿālem-i ḳuds

Ẕikr-i ḫayr-ı tu büved ḥāṣıl-ı tesbîḥ-ı melek

[20] Sensin ol cevher-i pākize ki ʿālem-i ḳudsde senüñ ẕikr-i ḫayruñ olur tesbîḥ-i melek ḥāṣılı. **Murād** müʾmin olanlar içün melāʾike *ẕikr-i biʾl-ḫayr* idüp tesbîḥ itdüklerin beyāndur. Nitekim *Ḥâ mîm* Müʾmin sūresinde Ḥaḳḳ Teʿālā ḫaber virür *elleẕine yaḥmilūneʾl-ʿarş ve men ḥavlehu yusebbiḥūne bi-ḥamdi rabbihim ve yuʾminūne bihi ve yestaġfirūne liʾl-leẕîne āmenū rabbenā vesiʿat külle şeyʾin raḥmeten ve ʿilmen faʾġfir liʾl-leẕîne tābu veʾt-tebeʿū sebîleke veḳıhim ʿaẕābeʾl-ceḥîmi rabbenā ve edḫilhüm cennāti ʿadniʾl-letî ve ʿadtehüm ve men ṣalaḥe min ābāʾihim ve ezvācihim ve ẕürriyātihim.*[98] **Mevlānā Şemʿî** dir, sensin ol pākize ẕāt ki ʿālem-i ḳudsda melek tesbîḥi ḥāṣıl senüñ ẕikr-i ḫayruñdur. **[25]** Hiṭāb yine mürşidedür. **Murād** *Elleẕîne yaḥmilūneʾl-ʿarşe ve men ḥavlehu yusebbiḥūne bi-ḥamdi rabbihim yestaġfirūne liʾl-leẕîne āmenū.* Ḥasebince melāʾikenüñ müʾminler ḥaḳḳında olan istiġfārun ve duʿāsın beyāndur. Ḫuṣūṣen eşrefü'n-nās içün ki bunda mürşid murāddur.

[3.Beyit]

در خلوص منت ار هست شکی تجربه کن

کس عیار زر خالص نشناسد چو محک

Der-ḫulūs-ı menet er hest şekî tecrübe kün

Kes ʿayār-ı zer-i ḫālis ne-şināsed çü mihek

---

[98] Arşı taşıyanlar veonun çevresinde bulunan (melekler) Rablerini hamd ederek tessbih ederler. Oʾna inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler:"Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azābından koru. Rabbimiz! Onları ve atalarından, eşlerinden ve nesillerinden olup da iyi yolda bulunanları kendilerine vaad ettiğin Adn Cennetlerine kabul buyur. Kuşkusuz sen sınırsız izzet ve hikmet sahibisin." (Müʾmin 7-8)

Benüm saña ḥulūṣumda bir şeküñ var ise tecrübe ḳıl. Kimse ḫāliṣ altunuñ ʿāyārın bilmez miḥek gibi.[99] **Murād** ḳalbüñ nefse kelām-ı rūhānisin beyāndur ki ḳalb-i nefse dir eger benüm sañā iḫlāṣumda şekküñ var ise tecrübe ḳıl ki kelāmımı mihek-i şerîʿate ve ṭarîḳata ur gör ki şerîʿat **[30]** ü ṭarîḳāt mūcebince kelāmum ḥaḳḳ ve ḫayrdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, benüm ḫulūṣumda eger senüñ bir şekküñ var ise tecrübe ile ṣāfî altunuñ ʿayārını kimse mihek gibi egilmez ve temyîz u rūşen eylemez.

[4.Beyit]

گفته بودی که شوم مست و دو بوست بدهم

وعده از حد بشد و ما نه دو دیدیم و نه یک

Gūfte būdî ki şevem mest ü dü būset be-dihem

Vaʿde ez ḥad be-şüd u mā ne dü dîdîm ü ne yek

Dimiş idüñ ki mest olayın daḫi sañā iki būse vireyin vaʿde ḥadden gitdi biz ne iki gördük ne bir. **Murād** muḥāṭabdan nefsdür ki ḳalb aña dir vaʿde itmiş idüñ ki mest-i ʿışḳ-ı ilāhîde olayın daḫi terk-i **[233a]** dünyā vü āḫiri ḳılayın vaʿde ḥadden geçdi ne ikisin terk itdüñ ne birin. **Mevlānā Şemʿî** dir, dimiş idüñ ki mest olam ve saña iki būse virem. Vaʿde ḥadden tecāvüz eyledi ve biz ne iki ne bir gördük. **Murād** mürşidüñ ġalebāt-ı ʿışḳda kendüsine feyż vaʿdesinde teʾḫir vāḳiʿ olduġın beyāndur.

[5.Beyit]

بگشا پسته خندان و شکرریزی کن

خلق را از دهن خویش میناز به شک

Be-küşā piste-i ḫāndan u şeker-rîzî kün

Ḫalḳ-rā ez-dehen-i ḫᵛîş meyendāz be-şek

Aç piste-i ḫandānı ve şeker dökicilik ḳıl ḫalḳı kendü aġzuñdan şekke bıraḳma. **Murād** ḳalbüñ nefse ḫiṭābıdur ki aġzuñı açup kelimāt-ı **[5]** ʿibādet söyle ḫalḳdan bu kimse ẕikr ü tesbîḥ itmez ve tilāvet-i Ḳurʾān ḳılmaz dilsüzdür dimeyeler. **Mevlānā**

[99] [Derkenar] ʿAyār aṣlda vezn ve miḳdār maʿnāsına gelür. Bunda iyülükde ve kötülükde miḳdār murāddur. (Mollā Sürūrî)

Şemʿî dir, zamāne ḫande idici dehānuñ aç şeker-rîzlik ve şeker güftārluk ile yaʿni söyle ḫalḳı kendü dehānuñdan şekke atma.[100] Hiṭāb mürşidedür.

[6.Beyit]

چرخ برهم زنم ار غیر مرادم گردد

من نه آنم که زبونی کشم از چرخ فلک

Çarḫ ber-hem zenem er ġayr-ı murādem gerded

Men ne ānem ki zebūnî keşem ez-çarḫ-ı felek

Çarḫı birbirine ururam eger murāddan ġayrıya dönerse ben ol degülem ki zebūnlıḳ çekem çarḫ-ı felekden. **Murād** müstecābu'l-daʿvetin ḥāżret-i Ḥaḳḳ murād ḥāṣıl ider devr-i felek ḫilāfından ġam çekmezin dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, çarḫı yaḳarum eger murādum ʿaḳsına döne. Ben ol degülem ki çarḫ-ı felekden zebūnlıḳ çekem**. Murād [10]** ḥuṣūl-i murādum feleke iʿtibār itmeyüp Ḫudāya tevekkül ittigün işʿārdur.[101]

[7.Beyit]

چون بر حافظ خویشش نگذاری باری

ای رقیب از بر او یک دو قدم دورترک

Çün ber-i Ḥāfiẓ-ı ḫᵛîşeş ne-güzārî bārî

Ey rāḳîb ez ber-i ū yek dü ḳadem dūr-terek

Çün yāruñ kendü Ḥafıẓı ḳatında ḳomazsın bārî ey raḳîb anuñ ḳatından bir iki kādem ıraġcaḳ. **Murād** muḥātab olan raḳîbden şeyṭāndur ḳalb aña dir eger rūḥı *yā nefsi inni ʿaleyküm le-ḥāfiẓîne kirāmen kātibîne*[102] ḥasebince Ḥāfiẓ olan melek ḳatında ḳomazsañ bārî ḳatı iżlāl itmeyüp bir miḳdār ıraḳ ol.[103] **Mevlānā Şemʿî** dir, çünkü anı kendü Ḥāfıẓı ḳatında uġratmazsın bāri ey raḳîbanuñ ḳatından bir iki ḳadem ıraḳ çekil raḳîbden. **[15] Murad** ʿāmidür ki mürşidler kendüsi mābeyninde olan

[100] [Derkenar] Piste fıstıḳ ki bunda dehān murāddur. (Mollā Şemʿî)
[101] [Derkenar] Çarḫ-ı §ānî dönmek maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)
[102] Halbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. Onlar yapmakta olduğunuzu bilirler. (İnfitār 10-11)
[103] [Derkenar] Dūr ıraḳdur ve ter tafḍîl içündür ve kāf tasġîr içündür. (Mollā Sürūrî)

muṣāḥabete māniʿdür.

[Ġazel 354]

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Feʿulün

[1.Beyit]

اگر شراب خوری جرعه‌ای فشان بر خاک

در آن گناه که نفعی رسد به غیر چه باک

Eger şerāb ḫūrî cürʿaî feşān ber-ḫāk

Der ān günāh ki nefʿî resed be-ġayr çi bāk

Eger şarāb içerseñ bir cürʿa saç ḫāḳ üzre[104] ol günāhda ki bir fāyide ide ġayra ne ġam. **Murād** ẓāhire budur ki eger ʿıyşda olursañ fuḳarāyı daḫi ḥiṣṣedār ḳıl ki isrāf daḫi iderseñ *lā ḫayre fi'ṣ-serefi velā serefe fi'l-ḫayri*[105] ḥasebince ġam yoḳdur ve ṭarîḳate naẓar. **Murād** budur ki ʿışḳ-ı ilāhî nūş idüp ṭarîḳa sülūk iderseñ ġayrıları irşād u duʿādan ferāmuş itme egerçi sülūk-ı ṭarîḳat ehl-i ẓāhir katında ḫatā ve günāhdur ammā şol **[20]** günāh ki anda ġayra nefʿ ola ġam degüldür. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger şarāb içer iseñ ḫāk üzre bir cürʿa saç. Ol günāhdan ki ġayra bir nefʿ irişene bāk. **Murād** *İnne'l-ḥasenāti yuẕhibneʾs-seyyiʾāt.*[106] ḥasebince ʿıyş u nūş ider iseñ bārî Allāh içün muḫāṭablara riʿāyet eyle dimekdür.

[2.Beyit]

برو به هر چه تو داری بخور دریغ مدار

که بی‌دریغ زند روزگار تیغ هلاک

Be-rev be-her çi tu dārî be-ḫor dirîġ me-dār

Ki bî-dirîġ zened rūzgār tîġ-i helāk

Yüri her neñ var ise ye ḥayf dutma. Ki dirîġ u tevaḳḳufsuz urur rūzgār helāk ḳılıcını. **Murād** mevtden ol beẕl-i māl-i irşāddur. **Mevlānā Şemʿî** dir, yüri her neye

[104] [Derkenar] Cürʿa şerāb dibinde ḳalan şarāb baḳiyyesine dirler. (Mollā Sürūrî)
[105] Hayırda israf olmaz, israfta hayır omaz. (Hadîs-i Şerif)
[106] (Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür. (Hūd-114)

ki māliksiñ ye ve ḥayf itme. Zirā zamāne helāk tîġini dirîġ u teraḥḥumsuz urur.

[3.Beyit]

به خاک پای تو ای سرو نازپرور من

که روز واقعه پا وا مگیرم از سر خاک

Be ḫāk-i pāy-ı tu ey [25] serv-i nāz-perver-i men

Ki rūz-ı vāḳıʿa pā vā me-gîrem ez-ser-i ḫāk

Senüñ ḫāḳ-i pāyuñ ḥaḳḳıçün ey benüm nāz ile beslenmiş servüm ki ecel güninde ayaḳ çekmezem ṭopraḳ başından. **Murād** mevtden ve ḫāk altına girmekden iḫtirāz itmez dimekdür ki Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşdur ki*el-mevtü rāḥatüneʾl-müʾmîni ve ḥayyuʾl-mevtü tuhfetüʾl-müʾmini.*[107] **Mevlānā Şemʿî** dir, ḫāk-ı pāyüñ ḥaḳḳıçün ey benüm nāzla beslenmiş servüm ki mevt güni benüm ḳabrümden ayaġunı gerü ṭutma yaʿni mezâruma gel. *Pā vā me-gîr ez ser-i ḫakem* taḳdîrindedür ki *me-gîr* nehy-i ḥâżırdur ve aña muttaṣıl olan *mîm* żamir-i mefʿūldur, żamir-i fāʿil degüldür. Ḫiṭāb mürşidedür.

[4.Beyit]

چه دوزخی چه بهشتی چه آدمی چه پری

به مذهب همه کفر طریقت است امساک

Çi dūzehî çi [30] bihiştî çi ādemi çi perî

Be-mezheb-i heme küfr-i ṭarîḳatest imsāk

Ne ehl-i cehennem ne ehl-i cennet ne âdemî ne melek. Dükelinün meẕhebinde küfr-i ṭarîḳatdur ḫisset. **Murād** ḫisset ve imsāk ṭarîḳatda ḫaṭā idügine cemîʿ-i tavāyif ittifāḳ itmişlerdür dimekdür. **Mevlānā Şemʿî**'dir ne cehennemlü ne cennetlü ne Ādemi ne melek. Cemîʿi senüñ meẕhebinde ḫisset ṭarîḳat küfridür. Yaʿni küfr meŝābesindedür yaʿni ḫisset ü imsāk ḳabîḥ idügin işʿārdur.

[107] Ölüm mü'minin rahatıdır hatta ölüm mü'minin hediyesidir. (Hadîs-i Şerif)

[5.Beyit]

مهندس فلکی راه دیر شش جهتی

چنان ببست که ره نیست زیر دام مغاک

Mühendis-i felekî rāh-ı deyr-i şeş cihetî

Çünân be-best ki reh nîst zîr-i dām-ı muġāk

Feleke mensūb mühendis cihāt-ı sitte mensūb deyri **[233b]** öyle bağlamışdur ki yol yoḳdur çıḳup duzāġı altına. **Murād** mühendis-i felekîden taḳdîr-i ilāḥîdür ve deyr-i şeş cihetden murād dünyādur lācerem taḳdîr-i Ḥaḳ bunı şöyle bağlamışdur ki her kimse yer altına girse gerekdür**.**

Beyt: *Bezen ber evc-i felek ḥāliyā serâ def-i ʿışḳ? / Ki ḫod bered ʿāḳibet be-tîre meġāk.*[108]

Mevlānā Şemʿî dir, Bārî Teʿālā cihāt-ı sitte mensūb olan deyrüñ yolını ancalayın bağladı ki ḳabir ṭuzağı altına yol yoḳdur. Yaʿni ecelden ḫalāṣ müyesser degüldür. *Meġāk* çuḳur **[5]** bunda ḳabir murāddur. *Mühendis*den murād Bārî Teʿālā, *deyr*den murād ʿālemdür.

[6.Beyit]

فریب دختر رز طرفه می‌زند ره عقل

مباد تا به قیامت خراب طارم تاک

Firîb-i duhter-i rez ṭurfa mî-zened reh-i ʿaḳl

Me-bād tā be-ḳıyāmet ḫarāb ṭārem-i tāk

Üzüm çubuġı ḳızı aldaması ʿaceb urur ʿaḳl yolın olmasun ḳıyāmete dek ḫarāb üzüm evi. **Murād** üzüm çubuġı ḳızından şarābdur ki ʿışḳ-ı ilāhîdür ʿaḳl-ı maʿāş yolın urur ḳıyāmete dek anuñ evi yaʿni ḫānḳāh ḫarāb olmasun. **Mevlānā Şemʿî** dir, duḫter-i rezüñ firîbi ʿaḳl yolını ʿaceb urur[109] aşma çārṭağı ḳıyāmete degin ḫarāb olmasun.[110]

---

[108] Aşkın sıkıntısıyla feleğin zirvesine çık. Çünkü ecelin kendisi sonunda karanlığa götürür.
[109] [Derkenar] Ṭurfa ʿaceb dimekdür. (Mollā)
[110] [Derkenar] Ṭārem çār-ṭāḳdur. (Mollā Şemʿî)

[7.Beyit]

به راه میکده حافظ خوش از جهان رفتی

دعای اهل دلت باد مونس دل پاک

Be rāh- ı meygede Ḥāfıẓ ḫoş ez-cihān reftî

Duʿā-yı ehl-i dilet bād mūnis-i dil-i pāk

[10] Meyḫāne yolına Ḥāfıẓ ḫoş cihāndan gitdüñ. Ehl-i dil duʿāsı senüñ pāk ḳalbüñe mūnis olsun. **Murād** budur ki terk-i cihān idüp sülūk-ı ṭarîḳ-i ḫānkāh ḳılduñ ehl-i dilüñ duʿāsı senüñ pāk ḳalbüñe mūnis olsun diyü duʿā idüp her kim ki böyle ide duʿāya müsteḥaḳ olduġın işʿārdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, meyḫāne yolında ey Hāfıẓ cihāndan laṭîf gitdüñ. Ehl-i dilüñ duʿāsı senüñ pāk dilüñe mūnis olsun. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî ile vefāt itdügün ve ʿışḳ-ı ilāhî sebebiyle ehl-i dilüñ duʿāsına istiḥḳāḳı olduġın işʿārdur.

[Ġazel 355]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

[1.Beyit]

هزار دشمنم ار می‌کنند قصد هلاک

گرم تو دوستی از دشمنان ندارم باک

Hezār düşmenem er mîkünend ḳaṣd-ı helāk

Gerem tu dūstî ez düşmenān ne-dārem bāk

[15] Biñ düşmen eger iderlerse baña ḳaṣd-ı helāḳ eger sen dūst iseñ düşmenlerden baña ne ġam. **Murād** budur ki şeyāṭîn-i cinn ü ins ve nefs-i ḫabîse ve ḳuvvā-yı nefsāniyye eger benüm helāküm ḳaṣd iderlerse *el-maʿsūme men ʿasemaʾllāh*[111] ḥasebince ḥażret-i Ḥaḳ baña ʿāṣım ve dost olursa anlardan ġam yoḳdur.

Beyt: *Eger yārüm benümle yār olursa / Ne ġam baña cihān aġyār olursa.*

[111] Günahsız olan kişi Allāh'ın koruduğu kişidir. (Hadîs-i Şerif)

Mevlānā Şemʿî dir, biñ düşmen eger benüm helāka ḳaṣd ideler eger sen baña dost iseñ düşmanlardan bāk ṭutmaz. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[2.Beyit]

مرا امید وصال تو زنده می‌دارد

و گر نه هر دمم از هجر توست بیم هلاک

Merā ümîd-i viṣāl-i tu zinde mî-dāred

Vegerne her demem ez hicr-i tust bîm-i helāk

Beni senüñ viṣālüñ ümîdi diri **[20]** dutar. Yoḫsa her dem vardur baña senüñ hecrüñden helāk ḳorḳusı. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ viṣālüñ ümîdi beni diri ṭutar. Yoḫsa senüñ hecrüñden her dem baña helāk ḫavfı vardur.

[3.Beyit]

بضرب سیفک قتلی حیاتنا ابدا

لأن روحی قد طاب ان یکون فداک

Bi-ḍarbi seyfike ḳatlî ḥayātinā ebedā

Li'enne[112] rūḥî ḳad tābe în yekūne fidāk

Senün ḳılıcuñ ḍarbı ile benüm ḳatlüm ḥayātımuzdur ebedî zîra benüm rūḥum gökcek olur senüñ fedāñ ola. **Murād** nefsümi ḳatl itdügüñ ḥayāt-ı ebediyyedür ki riyāżet birle beẕl-i rūḥ itdügüm ṭayyib ʿıyşdur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ seyfüñ ḍarbıyla benüm ḳatlüm bize ḥayāt-ı ebedidür. Zirā taḥḳiḳ benüm rūḥum taḥḳîḳ-ı laṭîf oldı mı ki saña **[25]** fedā ola. **Murād** tîġ-ı ʿışḳla nefsini helāk itmek ebedî ḥayāta sebeb olur dimekdür.

[4.Beyit]

عنان مپیچ که گر می‌زنی به شمشیرم

سپر شدم و دستت ندارم از فتراک

[112] [Derkenar] Baʿżı nüsaḫda liʾenne yerüne biʾenne vāḳiʿ olmuşdur. (Mollā)

ʿİnān me-pîç ki ger mî-zenî be-şemşîrem

Siper şudem ü destet ne-dārem ez-fitrāk

Uyan döndürme eger beni ursañ ḳılıc ile ḳalḳan oluram ve el çekmezem ḳayışundan. **Murād** ḳātl-i dostdan ḳaçmayup añā cānın fedā itdügin beyāndur. Fitrāk aṣlda *tā* iledür. Taḳdîr-i kelām *dest ne-dārem ez-fitrāk*dur. *Tā* ḫiṭāb içündür. Dest lafẓuna dāḫil olduġı vezn içündür ve ḳāfiye ṣaḥîḥ olmaġıçün. **Mevlānā Şemʿî** dir, ʿinān çevürme yaʿni benden iʿrāż eyleme zirā eger beni tîġle urasın başumı siper iderüm ve senüñ fitrākuñdan el çekmezem. **Murād** hiçbir vechle dergāh-ı Ḫudādan dūr u cüdā olmaġa rıżā göstermedügün beyāndur.

[5.Beyit]

تو را چنان که تویی هر نظر کجا بیند

بقدر بینش خود هر کسی کند ادراک

Tu-rā çünân ki tūî her naẓar kücā bîned

Be-ḳadr-i [30] bîniş-i ḫod her kesî küned idrāk

Señi böyle ki sensin her naẓar ḳande görür kendü naẓarı miḳdārı her kimse idrāk ider. **Murād** Ẕāt-ı Bārîyi kendü ḥaḳîḳatiyle idrāk müyesser olduġun beyāñdur.

Beyt: *Ne idrāk der-künh-i ẕāteş resed / Ne fikret be-ġavr-i ṣıfāteş resed.*

[6.Beyit]

به چشم خلق عزیز آن زمان شود حافظ

که بر در تو نهد روی مسکنت بر خاک

Be-çeşm-i ḫalḳ ʿazîz ān zamān şeved Ḥāfıẓ

Ki ber-der-i tu nihed rūy-ı meskenet ber-ḫāk

Ḫalḳuñ gözine ʿazîz ol zamān olur Ḥāfıẓ ki senüñ ḳapuñ üzre ḳoya meskenet **[234a]** yüzin ḫāk üzre. **Murād** dergāh-ı Ḥaḳdan ẕillet ü ʿarż niyāz iden kimse ḫalḳ naẓarında ʿazîz olduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḫalḳuñ çeşminde Ḥāfıẓ ol zamān ʿazîz olur ki senüñ ḳapuñ üzre meskenet ü tevāżuʿ yüzüni ḫāk üzre ḳoya. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

Ḫarfüʾl-Lām

[Ġazel 356]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilāt

[1.Beyit]

اگر به کوی تو باشد مرا مجال وصول

رسد به دولت وصلت نوای من به اصول

Eger be-kūy-ı tu bāşed merā mecāl-i vuṣūl

Resed be-devlet-i vaṣlet nevā-yı men be-uṣūl[113]

Eger senüñ maḥalleñe ola baña mecāl-i vuṣūl irüşür senüñ vaṣluñ devletinde benüm **[5]** nevām uṣūle. **Murād** taḳarrüb-i sülūkı ḥāṣıl olıcaḳ vuṣūl ḥūṣūl bulup intiẓām-ı aḥvāl ve teʾsîr-i maḳāl müyesser olur dimekdür. *Nevā* bunda ʿilm-i mūsıḳîden bir perde maʿnāsına ve bir ālet-i sāz maʿnāsınadur. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger senüñ maḥalleñe baña vuṣūl mecāli ola senüñ vaṣluñ devletinde benüm işim uṣūle irişür. **Murād** ḳurb-ı Ḫudā cemîʿ-i murāduñ ḥusūlına sebeb olur dimekdür. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[2.Beyit]

قرار برده ز من آن دو سنبل رعنا

فراغ برده ز من آن دو نرگس مکحول

Ḳarār bürde zi-men ān dü sünbül-i raʿnā

Ferāġ bürde zi-men ān dü nergis-i mekḥūl

Ḳarâr iletmüşdür benden ol iki sünbül-i raʿnā, ferāġı iletmişdür benden ol iki sürmeli göz. **Murād** ġayb-ı hüviyet-i ẕāt ve künh-i ṣıfāt beni **[10]** bî-ḳarar ḳıldı ve ʿayn-ı ẕāt ve ʿayn-ı ṣıfāt ki mestūrlardur benüm ferāġ-ı ḳalbümi aldı dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ol iki raʿnā sünbül benden ḳarārı iletmişdür ol iki sürmelenmiş nergis benden ferāġı iletmişdür. **Murād** ġayb-ı hüviyyet ü esrār-ı ilāhîye vü teʾsîrāt-ı

[113] [Derkenar] Resed be-devlet-i vaṣl-ı tu kār-i men be-uṣūl. (Şemʿî)

ẕāt u ṣıfāt beni bî-ṣabr u bî-arām eylediler dimekdür. *Dü sünbül*den murād be-ḥasbüʾl-ẓāhir iki zülfdür ve *iki nergis*den **murād** iki çeşmdür.

[3.Beyit]

دل از جواهر مهر تو صیقلی دارد

بود ز زنگ حوادث هر آینه مصقول

Dil ez-cevāhir-i mihr-i tu sayḳalî dāred[114]

Buved zi jeng[115]**-i ḥevādiŝ her āyine meṣḳūl**

Gönlümüñ senüñ muḥabbetüñ cevāhirinden bir ṣayḳalı vardur. Olur ḥavādiŝ pasından elbette sayḳallanmış. **Murād** ḳalb muḥabbetuʾllāh ile meṣḳūl olıcaḳ ḥavā **[15]** diŝden berî u ṣāfî olur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, çün göñül senüñ muḥabbetüñ cevherinden bir ṣayḳalı ṭuta ḥevādiŝ pasından elbette meṣḳūl olur. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî olan ḳalbde muḥabbet-i māsivā olmaz dimekdür.

[4.Beyit]

من شکستهٔ بدحال زندگی یابم

در آن نفس که به تیغ غمت شوم مقتول

Men-i şikeste-i bed-ḥāl zindegî yābem

Der-ân nefes ki be-tîġ-i ġamet şevem maḳtūl

Ben yaramaz ḥāllü ṣınıḳ ḥayāt buluram. Ol nefesdeki senüñ ġamuñ ḳılıcıyla olam maḳtūl. **Murād** nefsümi ḳatl ittügüñ nefesde ḥayāt-ı ebediyye buluram dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ben bed-ḥāl şikeste ḥayāt buluram. Ol nefesde ki senüñ ġamuñ tîġı ile maḳtūl olam. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[5.Beyit]

چه جرم کرده‌ام ای جان و دل به حضرت تو

که طاعت من بیدل نمی‌شود مقبول

---

[114] [Derkenar] Çü dil zi-cevher-i mihr-i tu sayḳalî dāred. (İḫtār-ı Şemʿî)
[115] [Derkenar] Jeng, zā-i ʿAcemle meşhūrdur ve zā-i ʿArapla meftaḥdur. (Mollā Şemʿî)

Çi cürm kerdeem ey cān [20] u dil be-ḥażret-i tu

Ki tāʿat-i men-i bî-dil nemî-şeved maḳbūl

Ne günāh eyledüm ey cān u dil senüñ ḥażretüñde ki ben ʿāşıḳuñ ṭaʿati olmaz maḳbūl. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey cān u dil ḥużūrunda ne günāh eylemişem ki ben ʿāşıḳuñ ṭāʿatı maḳbūl olmaz. **Murād** ṭāʿat u ʿibādetini herkes Ḥaḳ Teʿālā ḥażretine lāʾiḳ görmedügin beyāndur.

[6.Beyit]

چو بر در تو من بینوای بی زر و زور

به هیچ باب ندارم ره خروج و دخول

Çü ber-der-i tu men-i bî-nevā-yı bî-zer ü zūr

Be-hîç bāb ne-dārem reh-i ḫurūc u duḫūl

Çün senüñ ḳapuñ üzre altunsuz ve ḳuvvetsüz bî-nevā hîç bāb ile dutmazam ḫurūc u duḫūl yolın bu beyt merhūndur. Egerçi ḫurūc duḫūl üzre muḳaddem olduġı **[25]** żarūret-i ḳāfiye içündür ammā bu faḳîr böyle dir ki *Ḳaddemeʾl-ḫurūc ḳabluʾl-vülūc.*[116] daḫi ḳaṣd olınmışdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, çünki senüñ ḳapuñ üzre ben zersiz ü zorsız bî-nevā hiçbir vechle ḫurūc u duḫūl yolını ṭutmazam. Yaʿni çünki senüñ ḳatunda ḳurbum yoḳdur.

[7.Beyit]

کجا روم چه کنم چون شوم چه چاره کنم

که گشته‌ام ز غم و رنج روزگار ملول

Kücā revem çi künem çün şevem çi çāre künem

Ki geşteem zi-ġam u renc-i rūzgār melūl[117]

Ḳānde gidem ne idem nice olam ne çāre idem ki olmışam ġam u renc-i rūzgārdan melūl. **Murād** budur ki egerçi hîç vechle vuṣūle mecālüm yoḳ u renc-i

[116] Girmeden önce çıkın. (Kelām-ı kibār)

[117] [Derkenar] Kücā revem çi kunem çün ziyem çi çāre kunem / Ki geşteem zi-ġam u cevr-i rūzgār melūl. (İḫtār-ı Şemʿî)

rūzgārdan melūlin ammā ḳande gidüp ne çāre ideyin ki senüñ dergāhuñdan ġayrı ḳarārgāhım yoḳdur. **Mevlānā Şemʿî dir,** ḳande **[30]** gidem neyleyem nice dirilem ne çāre idem. Ki rūzgāruñ ġam u cevrinden melūl olmışum.

[8.Beyit]

خرابتر ز دل من غم تو جای نیافت

که ساخت در دل تنگم قرارگاه نزول

Ḫarābter zi-dil-i men ġam-ı tu cāy ne-yāft

Ki şāḫt der-dil-i tengem ḳarārgāh-ı nüzūl

Benüm göñlümden ḫarābrek senüñ ġamuñ pür bulmadı. Ki düzdi ṭar göñlümde ḳonmaḳ ḳarargāhın. **Murād** budur ki ġam münāsib-i mekān-ı ḫarābedür çün benüm ḳalbüm ġāyetde ḫarāb idi senüñ ġamuñ anı mekān-ı iḫtiyār itdi. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ġamuñ ḳalbümden ḫarābrek yer bulmadı ki benüm teng ḳalbümde nüzūl ḳarargāhunı düzdi yaʿni anda nüzūl idüp ḳarar eyledi dimekdür. **[234b] Murād** ʿışḳ-ı ilāhî dil-i ḫarābda ḳarār itdügin beyāndur.

[9.Beyit]

به درد عشق بساز و خموش کن حافظ

رموز عشق مکن فاش پیش اهل عقول

Be-derd-i ʿışḳ be-sāz u ḫamūş kün Ḥāfıẓ

Rumūz-ı ʿışḳ me-kün fāş pîş-i ehl-i ʿuḳūl

ʿIşḳ derdi ile düzel ve sākit ol Ḥāfıẓ. Rumūz-ı ʿışḳı fāş itme ehl-i ʿuḳūl öñinde. **Murād** ehl-i ḥāl u hem-zebān olmayan kimse ile mükāleme ve keşf-i rāz revā degüldür dimekdür. **Mevlānā Şemʿî dir,** ʿışk derdiyle geçin ve ḫāmūş ol ey Ḥāfıẓ. Ehl-i ʿuḳūl ḳatında ʿışḳ remzlerini fāş eyleme. Bu ġazelde olan **[5]** ḫiṭāb Bārî Teʿālā ḥażretinedür.

[Ġazel 357]

Mefāʾilün Feʾilātün Mefāʾilün Feʾilün

[1.Beyit]

به عهد گل شدم از توبهٔ شراب خجل

که کس مباد ز کردار ناصواب خجل

Be-ahd-i gül şüdem ez-tevbe-i şarāb ḫacil

Ki kes me-bād zi-kirdār-ı nā-ṣavāb ḫacil

Gül ʿahdinde oldum şarāb tevbesinden ḥacil ki kimse olmasun nā-ṣabāb ʿamelden ḥacil. **Murād** zamān-ı mükāşefede ʿışḳ-ı ilāhîden ferāġat itdügümden şermsārın diyüp kimse ḫaṭālu ʿamelden ḥacil olsun deyü duʿādur. **Mevlānā Şemʿî** dir, gül zamānında şarāb tevbesinden ḫacil oldum ki kimse nā-maʿḳūl fiʿlden ḥācil olmasun. **Murād** mükāşefe zamānında ʿışḳ u ṭāʿatda ferāġat itmekden sebeb-iḫacālet idügin beyāndur.

[2.Beyit]

صلاح ما همه دام ره است و من زین بحث

نیم ز شاهد و ساقی به هیچ باب خجل

Ṣalāḥ-ı mā heme dām-ı rehest ü men zîn baḥŝ

Niyem zi-şāhid ü sāḳî [10] be-hîç bāb ḫacil

Bizüm ṣalāḥımuz dükeli yol duzāġıdur ve ben bu baḥŝden degülem maḥbūb u sāḳîden hîç bāb ile ḥacil. **Murād** budur ki bize ṭarîḳatden hîç vechle şermende degülem. **Mevlānā Şemʿî** dir, benüm ṣalāḥum dükeli dām-ı rāhdur ve ben bu baḥiŝden şāhid ü sāḳiden hiçbir vechle ḥacil degülüm. Şāhidden **murād** Ḫudā, sāḳîden **murād** mürşiddür. Ḥāṣıl-ı maʿnî budur ki ẓāhiren münkir-i ʿışḳ gibi görünürüm ammā ḥaḳîḳatde cān u dilden ṭālibüm.

[3.Beyit]

ز خون که رفت شب دوش از سراچهٔ چشم

شدیم در نظر شبروان خواب خجل

Zi-ḫūn ki reft şeb-i dūş ez serāçe-i çeşm

Şūdîm der-naẓar-ı şeb-revān-ı ḫˇāb ḫacil

Ḳandan ki gitdi dün gice göz sarāycuġından olduḳ uyḳu şeb-revleri naẓarında **[15]** ḫacil. **Murād** ḫᵛāb-ı şeb-revleri gelmege gözümden aḳan yaş māniʿ oldı anlardan şermende oldum diyü kendünüñ bî-ḫᵛāblıġın ḥikāyet ider. **Mevlānā Şemʿî dir,** dün gice çeşm serāçesinden ḫūn-ı dil ki gitdi[118] yaʿni ol cereyān iden ḳandan ḫᵛab şeb-revānuñ naẓarında ḫacil olduḳ. **Murād** keŝret-i bükādan ḫˇāb görmedügün işʿārdur. *Şeb-revān*dan murād ḫᵛābdur. Baʿżı nüsaḫda *serāçe* yerine derîçe vāḳiʿ olmış.

[4.Beyit]

تو خوب ر ویتری ز آفتاب و شکر خدا

که نیستم ز تو در روی آفتاب خجل

Tu ḫūb-rūy-terî z'āftāb u şükr-i Ḫudā

Ki nîstem zi-tu der-rūy-ı āftāb ḫacil

Sen güneşden ḫūb yüzlüreksin şükür Ḫudāya ki degülem senden güneş yüzinde ḫacil. **Murād** budur ki vech-i maḥbūb cāñ-ı āftābdan aḥsen idügin beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, sen āftābdan ḫūb-rūyreksin ve Hudāya şükr olsun ki senden āftābuñ yüzinde ḫacil degülüm zirā insān āftābdan **[20]** ḫūb-rekdür ki *laḳād ḫalaḳneʾl-insāne fî aḥseni taḳvîm*[119] buna şāhiddür. Ḫiṭāb mürşidedür.

[5.Beyit]

بود که یار نپرسد کنه ز خلق کریم

که از سؤال ملولیم و از جواب خجل

Büved ki yār ne-pursed güneh zi-ḫulḳ-ı kerîm

Ki ez-su'āl melūlîm ü ez-cevāb ḫacil

Ola ki yār ṣormaya günāhı ḫulḳ-ı kerîmden ki suʾālden melūlüz ve cevābdan ḫacil. **Murād** budur ki ḥażret-i Ḥaḳ ki *Kerîm ü Raḥîm ü Ġaffārüʾn-ẕünūb u Settāruʾl-*

[118] [Derkenar] Serāçe saraycık maʿnāsınadur.
[119] Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık**.** (Tin-4)

ʿ*uyūb*[120]dur ümîd-vār ki kendü aḫlāḳından bizüm ʿisyānumuz suʾāl itmeye illā suʾāl ve cevābdan melālet veḫacāletdeyüz. **Mevlānā Şemʿî** dir, ola ki yār kerîm ü laṭîf ḫulḳından günāhı ṣormaya zîra suʿāldan melūl u cevābdan ḫacilüz. **Murād** Hudā-yı Kerîmüñ kerem bî-payānından ricā eyler ki bî suʾāl **[25]** u bî-ḥesāb günāhı ʿafv ola yārdan murād Bārî Teʿālādur.

[6.Beyit]

رخ از جناب تودیگر نتافته‌ام

نیم بیارئ توفیق ازان جناب خجل

Ruḫ ez-cenāb-ı tu dîger netāfteem

Niyem be-yārî-i tevfîḳ ez-ân cenāb ḫacil

Yüzi senüñ cenābuñdan ġayrı yere döndürmedüm. Degülem tevfîḳ yārlıġıyla ol cenābdan ḫacil. **Murād** cenābdan yaʿni cenāb-ı Ḥaḳdan ġayrıya teveccüh itmedüm ki tevfîḳ-i refîḳ olduġiçün cenāb-ı Ḥaḳdan şermende degülem diyü şükr ẕikr ider. Bu beyt kendü ḥālini ve tevfîḳ-i ilāhîye maẓhar olduġın beyāndur. Beyt-i sābıḳ ġayrılaruñ ḥālini beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ cenābuñdan iʿrāż idüp bir ġayrı yere teveccüh itmemişem tevfîḳ-i ilāhî muʿāvenetiyle **[30]** bu cenābdan ḫacil degülem. **Murād** cemîʿ-ı ḥuṣūsda tevecühi Ḫudâya olduġın beyāndur.

[7.Beyit]

چرا بزیر لب از جام خنده زند

اگر نه از لب لعل تو شد شراب خجل

Çerâ be-zîr-i leb ez-cām-ı ḫande be-zened[121]

Eger ne ez-leb-i laʿl-i tu şüd şarāb ḫacil

Niçün leb altında ḳadeḥden bir ḫande urur. Eger senüñ laʿl-i lebüñde degül ise şarāb ḫacil şarābuñ ḫande-i ḫacletdür dimekdür pes anuñ ḫandesine maġrūr u meftūn

[120] İkrām eden ve şefkatli ve günahları çok bağışlayan ve ayıpları örten (Allāh). (Kelām-ı kibār)
[121] [Derkenar] Çera be-zîr-i leb-i cām zehr-ḫande zened. (İḫtār-ı Şemʿî)

olmaḳ gerek. **Mevlānā Şemʿî** dir, niçün cāmuñ lebi altından zehr-ḫande urur.[122] Eger şarāb senüñ ḳırmızı lebüñden olmadıysa ḫacil zehr-ḫande **[235a]** ıżdırāb u ġażab vaḳtinde olan ḫandeye dirler. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[8.Beyit]

رواست نرگس مست ار فکند سر در پیش

که شد ز شیوهٔ آن چشم پر عتاب خجل

Revāst nergis-i mest er fikende ser der-pîş

Ki şüd zi-şîve-i ān çeşm-i pür ʿitāb ḫacil

Revādur nergis-i mest eger baş öñe bıraġursa ki oldı ol çeşm-i pür-ʿiṭābdan ḫacil. **Murād** şermende olan baş aşaġa ider nergis gözüñden utanup baş aşaġa itmişdür diyüp ʿayn-ı ẕāt-ı tecellîsinden ʿuṣāt-ı ʿarṣa-i ʿareṣātda *ve lev terā iẕiʾl-mücrimūne nākisū ruʾusihim ʿinde rabbihim*[123] ḫasebince baş aşaġı itdüklerine remz ider. **[5] Mevlānā Şemʿî** dir, Revādur mest-i nergis eger çeşmüni öñüne bıraḳdıysa zirā ol ziyāde ʿitāblü çeşmüñ şîvesinden ḫacil oldı. *Çeşm*den murād Ẕāt-ı Bārîdür. *Pür-ʿiṭāb* ẕikri ḳahhāriyet u cebbāriyetden kināyedür.

[9.Beyit]

حجاب ظلمت از آن بست آب خضر که گشت

ز طبع حافظ و ز این شعر همچو آب خجل

Hicāb-ı ẓulmet[124] ez-ān best āb-ı Ḫıżr ki geşt

Zi ṭabʿ-ı Ḫāfıẓ u z'în şiʿr hemçü āb ḫacil

Ẕulmet ḥicābını andan baġladı Ḫıżr ṣuyı ki oldı Ḫāfıẓ tabʿından ve bir ṣu gibi şiʿrden ḫacil. **Murād** budur ki kendünüñ ṭabʿ-ı laṭîfini ve ḥaḳāyıḳ-ı ṭarîḳat beyān iden şiʿrini āb-ı ḥayātdan tercîḥdür ki ol ḥayāt esbāḥa bu ḥayāt ervāḥa sebebdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, āb-ı ḥayāt ol sebebden ẓulmetde **[10]** pinhān oldı. Zirā Ḫāfıẓuñ ṭabʿından

[122] [Derkenar] Zened lafẓınuñ fāʿili şarābdur. (Mollā Şemʿî)
[123] Suçlular Rablerinin huzurunda boyunlarını büküp, "Rabbimiz! (Gerçi) gördük ve işittik. Artık şimdi bizi (dünyaya) döndür ki sālih amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inanmaktayız." dedikleri vakit (onları) bir görsen! (Secde-12)
[124] [Derkenar] Niḳāb-ı ẓulmet. (Şemʿî)

ve bir āb gibi laṭîf şiʿrinden ḫacil oldı ki geşt lafẓınuñ maʿnāsı mıṣraʿ-ı sâniye ḳayd olındı sühūlet-i maʿnā içün.

10.Beyit]

ازآن نهفت رخ خویش در نقاب صدف

که شد ز لؤلوی نظمم دُری خوشاب خجل

Ez-ān nühüft ruḫ hˇîş der-niḳāb-ı ṣādef

Ki şüd zi-lü'lü-yi naẓm dürr-i ḫoş-āb ḫacil

Anuñçün örtmişdür kendü yüzüni ṣadef niḳābından. Ki oldı benüm naẓmum incüsinden ḫoş ṣulu incü ḫacil. **Murād** kendü naẓmunı lü'lü-yi ābdārdan tercîḥdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ol sebebden kendü yüzini ṣadef perdesinde sitr itmişdür nāẓik ü lāṭîfdür zirā benüm lü'lüye beñzer naẓmumdan ḫacil oldı.

[Ġazel 358]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[1.Beyit]

ای رخت چون خلد و لعلت سلسبیل

سلسبیلت کرده جان و دل سبیل

Ey ruḫet [15] çün ḫuld u laʿlet selsebîl

Selsebîlet kerde cān u dil sebîl

Ey dilber ruḫuñ cennet gibidür ü lebüñ selsebîldür. Selsebîl eylemiş saña cān u göñül sebîl. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey cānān ki senüñ ruḫuñ cennet ve lebüñ selsebîl gibidür. Selsebîl saña cān u dilini sebîl eylemişdür. *Selsebîl* cennet pınarudur. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[2.Beyit]

سبزپوشان خطت بر گرد لب

همچو مورانند گرد سلسبیل

Sebz-pūşān-ı ḫaṭet ber gird-i leb

Hemçü mūrānend gird-i selsebîl

Senüñ ḫaṭṭuñuñ yeşil giyenleri lebüñ eṭrafında ḳarınca gibidürler selsebîl çevresinde. **Murād** budur ki ʿāşıḳ dîdār-ı Ḥaḳḳa cennet cemāl-ı Ḥaḳḳ u selsebîl cemāl-ı ilāhîdür. **[20]** Lācerem anuñ kelāmuna selsebîl kenarında melāʾike-i muḳarribîn ki kelām-ı ilāhî ḥafzasıdur ol ḥażrete nisbet ḳarınca gibi dururlar selsebîl ḳırañında. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ḫaṭṭuñuñ sebz-pūşları selsebilüñ eṭrafında olan mūrlar gibidür. *Ḫaṭt*dan murād cenāb-ı kibriyādur. *Sebz-pūşān* ḫaṭṭuñ vaṣfıdur. **Murād** cenāb-ı kibriyāya fenā vu taġyir ʿārıż olmaduġın işʿārdur. Zirā sebz ẕikri ṭerāvet ü leṭāfetden kināyedür. *Leb*den murād ṣıfāt-ı kelāmdur. Ḫiṭāb Ḫudāyadur. *Sebz-pūşan*dan murād melāʾike olmaḳ iḥtimāl-iḫafîdür. Zirā *sebz-pūşan* bu maʿnāya göre ḫaṭṭuñ ġayrı olmak gerekdür.**[25]** Baʿżı nüsaḫda *mūrān* yerine ḥūrān vāḳiʿ olur.

[3.Beyit]

یا رب این آتش که در جان من است

سرد کن زان سان که کردی بر خلیل

Yā Rab în āteş ki der-cān-ı menest

Serd kun z'ān sān ki kerdî ber-Ḫalîl

Yā Rab bu od ki benüm cānımdadur. Ṣoġuḳ eyle anuñ gibi ki itdüñ Ḫalîl üzre. **Murād** *yā nāru kūnî berden veselamen ʿalā ibrāhîm*[125] ḥasebince bārid ü gülistān-ı selāmet ḳıl dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, yā Rab bu āteş ki benüm cānumdadur serd eyle anuñ gibiden ki ḥażret-i İbrāhîm üzre eyledüñ. *Āteş*den murād bunda hevā vu heves olmaḳ rūşendür lafẓ-ı *sān* teşbîh içündür.

[4.Beyit]

من نمی‌یارم مجال ای دوستان

ز آن که او دارد جمال بس خجیل

Men ne-mî-yārem mecāl ey dūstān

Z'ān ki ū dāred cemāl-i bes ḫacil

[125] "Ey ateş! İbrāhimʾe karşı serin ve esenlik ol." dedik. (Enbiyā-69)

Ben ḳādir degülem mecāle ey dostlar. **[30]** Zirā anuñ ziyāde cemîl cemāli vardur. **Murād** tecellî-i cemāl-i Ḥaḳḳa mecāl ü ḳudretüm yoḳdur diyüp ol cemāl ġāyetde cemîl idügin beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ben mecāle ḳādir degülem ey dostlar. Zirā ol ziyāde cemîl bir cemāl ṭutar. **Murād** tecellî-i ẕāta ṭāḳat getürmedügin beyāndur. Cemāl bunda çehre maʿnāsınadur.

[5.Beyit]

پای ما لنگ است و منزل چون بهشت

دست ما کوتاه و خرما بر نخیل

Pāy-ı mā lengest u menzil çün behişt[126]

Dest-i mā kūtāh u ḫurmā ber-naḫîl

Ayaġumız aġsaḳ ve ḳonacaḳ cennet gibi bizüm elimüz ḳışa ve ḫurmā aġac üzre. **Murād** menzil-i maṭlūb **[235b]** baʿîd ve ayaġumuzda istiṭāʿat-ı meşy yoḳ maṭlūbumuz aʿlā elümüz ḳısa diyü ḳuṣūrından şikāyetdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, bizüm ayaġımuz lengdür ve menzil ziyāde uzaḳdur. Bizüm elimüz ḳışadur ve ḫurma aġac üzredür.[127] **Murād** Cenāb-ı Ḳuds ziyāde baʿîd u sülūka tamām ḳudret yoḳ ve feyż-i ilāhînüñ ḥuṣūlı ziyāde ṣuʿūbet üzre ve bizde aña istiʿdād yoḳ dimekdür.

[6.Beyit]

ناوک چشم تو در هر گوشهٔی

همچو من افتاده دارد صد قتیل

Nāvek-i çeşm-i tu der-her gūşeî[128]

Hem-çü men üftāde dāred ṣad ḳatîl

Senüñ gözüñ oḳınuñ her bir köşede ben üftāde gibiyüz **[5]** maḳtūli vardur. **Murād** ẕātuʾllāh sehmi ile maḳtūl-i keŝîr idügin beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ çeşmüñ nāveki her bir köşede ben-i üftāde gibi yüz maḳtūl ṭutar.[129]**Murād**

[126] [Derkenar] ü menzil bes baʿîd (İḫṭār-ı Şemʿî)
[127] [Derkenar] Naḫil, ḫurma aġacı. (Mollā Şemʿî)
[128] [Derkenar] gūşeʾîde hemze vaḥdet içündür. (Mollā Şemʿî)
[129] [Derkenar] Nāvekden murād müjgāndur. (Mollā Şemʿî)

ġayb-ı hüviyyetinüñ keŝretin iş'ārdur.

[7.Beyit]

حافظ از سرپنجهٔ عشق نگار

همچو مور افتاده شد در پای پیل

Ḥāfıẓ ez-ser-pençe-i ʿışḳ-ı nigār

Hemçü mūr üftāde şüd der-pāy-ı pîl

Ḥāfıẓ ʿışḳ-ı nigār ser-pençesinden Ḥāfıẓ nigāruñ ʿışḳ-ı ser-pençesinden ḳarınca gibi düşmi şümdür fil ayaġına. **Murād** kendünüñ ve nāluñ olduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, filüñ ayaġına yaʿni ayaġı altına düşmiş mūr gibi oldı. Nigārdan murād Ḫudādur.

[8.Beyit]

شاه عالم را بقا و عز و ناز

باد و هر چیزی که خواهد زین قبیل

Şāh-ı ʿālem-rā beḳā vü ʿizz ü nāz

Bād u her çîzî ki ḫ̬ʷāhed z'în ḳabîl

Şāh-ı ʿāleme beḳā ve ʿizz ü nāz **[10]** olsun her ne ki bu ḳabîlden Ḫ̬ʷāce Ḥāfıẓuñ ʿādetidür maḫ̬laṣ beytden ṣoñra şāhına duʿā ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, şāh-ı ʿāleme beḳā u ʿizz u nāz olsun. Ve her bir nesne ki bu ḳabîlden ve bunuñ gibiden ister. *Bād* lafẓınuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı. *Ḳabîl* bilüñ maʿnāsınadur.

[Ġazel 359]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt

[1.Beyit]

رهروان را عشق بس باشد دلیل

آب چشم اندر رهش کردم سبیل

Reh-revān rā ʿışḳ bes bāşed delîl

Āb-ı çeşm ender-reheş kerdem sebîl

Sāliklere ʿışk yeter delîl. Gözyaşı anuñ yolına ḳıldum sebîl. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî sāliküñ delîl-i rāhı olduġın ẕikr ve ʿāşıḳ-ı sālik anuñ yolında eşkin sebîl ḳılduġun ḥikāyetdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, **[15]** sāliklere ʿışḳ-ı ilāhî delîl yeter. Gözüm yaşı anuñ yolına sebîl eyledüm.

[2.Beyit]

موج اشک ما کی آرد در حساب

آن که کشتی راند بر خون قتیل

Mevc-i eşk-i mā key āred der-ḥesāb

Ān ki keştî rāned ber-ḫūn-ı ḳatîl

Bizüm gözümüz yaşı mevcini ḳande ḥesāba getürür. Ol ki gemi sürdi maḳtūl ḳanı üzre. **Murād** budur ki maḥbūb-ı ḥaḳîḳî ki anuñ maḳtūlleri keŝîrdür ve maḳtūlleri ḳanı baḥr olmışdur bizüm gözümüz yaşı baḥr-i mevvāc olduġı anuñ ḥużūrında ḥesāba gelmez ve iʿtibār bulmaz lācerem aʿmāl-i keŝîresi ve ṭāʿat-i kāmilesi olan enbiyā vü evliyā ve zümre-i mollā-yı aʿlāya bizüm efʿālimizüñ aṣlā nisbeti yoḳdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, bizüm gözümüz yaşınuñ mevcini **[20]** ḳaçan ḥesāba getürür. Ol ki maḳtūluñ ḳanı üzre keşti sürdi. **Murād** Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ kemāl-i istiġnāsın beyāndur ḳıṣṣa-ı Nūḥa işāret ṭarîḳiyle.

[3.Beyit]

اختیاری نیست بدنامئ من

ضلّنی فی العشق من یهدی السّبیل

İḫtiyārı nîset bednāmî-i men

Żallenî[130] fi'l-ʿaşḳi min yehdi's-sebîl

İḫtiyāri degüldür benüm bednāmlıġım az derdi beni ʿışḳda yol hidāyet iden. **Murād** taṣrif u fiʿl-i Ḥaḳḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḳudretindedür. ʿAhd-i ʿabd-i ḫalḳ fiʿle ḳādir degüldür dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, benüm bednāmlıġım iḫtiyārı degüldür ʿışḳda beni iḍlāl itdi nādî-i sebîl olan Ḫudā murād cemîʿ-i efʿāl u aḥvālde taṣarruf u

[130] [Derkenar] Żalle bunda aḍelle maʿnāsınadur. (Mollā Sürūrî)

ḥükm-i Ḫudānuñ dest-i ḳudret **[25]** tende olduġun beyāndur. *Ḍalle* bunda aḍelle maʿnāsınadur *fî* ile taḳdî itmek üzre.

[4.Beyit]

آتش روی بتان در خود مزن

یابر آتش خوش گذر همچون خلیل

Āteş-i rūy-ı bütān der-ḫod me-zen

Yā ber-āteş-i ḫoş güẕer hemçün Ḫalîl

Bütler yüzi odın kendüñe urma yā âteş üzre ḫoş uġra Ḫalîl gibi. **Murād** nār-ı ışḳ-ı ẕāt u ṣıfāta teveccüh itme yāḫūd nār-ı riyāżete duḫūli iḫtiyār ḳıl dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḫūblaruñ ʿışḳı āteşini kendüñe urma yā ḥażret-i İbrāhim gibi āteş güẕer eyle. **Murād** ʿışḳı iḫtiyār iderseñ riyāżat meşaḳḳatını ḳabūl eyle dimekdür. *Bütān*dan murād mürşidler olmaḳ rūşendür.

[5.Beyit]

ره مرو و با خود که مقصد کم کنی

پا منه تو اندرین ره بی سبیل

Reh me-rev u bā-ḫod ki maḳṣad kem kunî

Pā me-nih [30] tu enderîn reh bî-sebîl[131]

Yola gitme kendüñ eyle ki maḳṣadı yitürürsün ayāḳ ḳoma bu yolda vāsıtāsuz. **Murād** budur ki *ed-delîlu ŝümmeʾs-sebîl*[132] ḥasebince daḫi *er-refîḳu ŝümmeʾṭ-ṭarîḳ*[133] mūcibince sālik-i ṭarîḳāta şeyḫ u mürşid lāzımdur. **Mevlānā Şemʿî**dir, yā muḳarrer bil ki maḳṣadı yitirürsün böylen delîlsüz gitme. **Murād** *ed-delîlu ŝümmeʾs-sebîl*[134] ḥasebince ṭarîḳ-i ʿışḳa mürşidsüz sülūk itme dimekdür.

[6.Beyit]

سالها در فکر آن بیتم که گفت

---

[131] [Derkenar] Yā be-nih ber-ḫod ki maḳṣad güm kunî / Ya me-nih pā ender-în reh bî-delîl. (Şemʿî)
[132] Önce rehber sonra yol. (Kelām-ı kibār)
[133] Önce yoldaş sonra yol.(Kelām-ı kibār)
[134] Önce rehber sonra yol. (Kelām-ı kibār)

پیلبانی بر لب دریای نیل

Sālhā der-fikr-i ān beytem ki güft

Pil-bānî ber-leb-i deryā-yı Nîl

Nice yıllar ol beyt fikrindeyim ki didi bir filci Nil ırmaġı kenārında bu beyt merhūndur. Bu beyt Şeyḫ Ṣaʿdînüñdür Ḫāce Ḥāfıẓ anı taẕmîn idüp sülūka münāsib beyt żamm itmişdür ve Şeyḫ Saʿdî kelāmında bundan aşaġa olan beyt bu beytdür.

Zîr-i pāyet ger be-dānî ḥāl-i mūr

Hemçü ḥāl-i tust zîr-i pāy-ı pîl

Bu beyt Şemʿî şerḥ itdügi dîvānda bulunmadı.

[7.Beyit]

با رسوم پیلبانانییاد کن

یا مرو هندوستان با یاد پیل

[236a] Yā rüsūm-ı pil-bānî yād kun

Yâ me-rev Hindūstān bā-yād-ı pîl[135]

Yā filciler ʿādetiñ ḥāṭırda ṭut yā gitme Hindistāna fil yādına. **Murād** budur ki bir maṭlab-ı ʿaẓîme ṭālib olan anuñ ehlinüñ rüsūm u ʿādatın riʿāyet itmek gerek. **Mevlānā Şemʿî** dir, yā fil-bānānlaruñ ʿâdetlerini ḥıfẓ eyle yāfil yādıyla yaʿni fil ṭalebine Hindistāna gitme. **Murād** her nesnenüñ levāzımını görmeyince ol nesneye şürūʿ eyleme dimekdür.

[8.Beyit]

یا مکش بر چهره داغ عاشقی

یا فروبرجامه تقوا بنیل

Yā me-keş ber-çehre dāġ-ı ʿāşıḳî

Yā fürū ber-cāme-i taḳvā be-Nîl[136]

[135] [Derkenar] Pîl Fārisî, fil ʿArābîdür.(Mollā Şemʿî)

Yā çekme yüz üzre **[5]** ʿāşıḳlıḳ dāġın yā ṭaldur taḳvā ḳaftanın Nîle yaʿni cūyda. **Murād** ʿāşıḳ-meşrebler sîmāsı gibi simā iḫtiyār itme yāḫūd zühd-i ḫuşkı ʿışḳ rengine boyayup ʿāşıḳ-ı maḥż ol dimekdür. **Mevlānā Şemʿî dir**, yā yüzüñ üzre ʿāşıḳlıḳ Nilini çekme yaʿni ʿāşıḳ olma yā taḳvā cāmesini Nile batur. Mısrāʿ-ı evvelde olan Nil çivit maʿnāsınadur. Mışrāʿ-ı sānîde olan Nil daḫi çivit maʿnāsına olmaḳ rūşendür Mışırda olan nehir olınmaḳdan. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhîyi ḳabūl idene melāmetden ḫalāṣ müyesser degül idügin beyāndur. Baʿżı nüsaḫda *me-keş* yerine *be-keş* vāḳiʿ olur ammā ḳavl-i evvel maḥalle evlādur.

[9.Beyit]

بی می و مطرب بفردوسم مخوان

راحتی فی الرّاح لا فی السّلسبیل

[10] Bî-mey ü muṭrıb be-firdevsem me-ḫˇān

Rāḥatî fi'r-rāḥ lā fi's-selsebîl

Şarābsuz ve muṭrıbsuz beni firdevse oḳıma. Benüm rāḥatum şarābdadur selsebîlde degüldür. **Murād** beni ʿışḳ-ı ilāhîsüz ve şeyḫ-i ṭarîḳatsüz cennete daʿvet itme ki benüm ʿışḳdadur tenāum-ı cismāniyyede degüldür. **Mevlānā Şemʿî** dir, mey u muṭrıbsuz beni firdevse daʿvet itme. Benüm rāḥatum şarābdadur, selsebîlde degüldür.[137] **Murād** ʿışḳ-ı ilāhîyi cennetden tercîḥ itdügin işʿārdur. Zirā cennetde ʿuşşāḳ-ı dîdār-ı şerîf müşāhedesindedürler.

[10.Beyit]

حافظا گر معنیئ داری بیار

که دعوی نیست غیر از قال و قیل زان

Ḥāfızā ger maʿnîî dārî biyār

Z'ān ki daʿvî nîst ġayr ez-ḳāl u ḳîl

Ey Ḥāfıẓ eger maʿnîñ var ise getür zîra daʿvî **[15]** yoḳdur ḳāl u ḳîlden ġayrı.

---

[136] [Derkenar] Yā merev ber cāme-i taḳvā be-Nîl. (İḫtār-i Şemʿî)
[137] [Derkenar] Rāḥ, bunda şarāb maʿnāsınadur.(Mollā)

Murād ḳāl u ḳîl daʿvîdür iʿtibār aña degül maʿnāyadur dimekdür.

Beyt: *ʿilm ü taḳvā ser-be-ser daʿvist maʿnî dîgerest / Merd-i maʿnā dîger meydān-ı daʿvî dîgerest.*[138]

Mevlānā Şemʿî dir, ey Ḥāfıẓ eger bir maʿnî ṭutar iseñ getür yoḫsa daʿvî ḳāl u ḳîlden ġayrı degüldür, iʿtibār ḫūd ḥāledür ḳîl u ḳālde degüldür.

[Ġazel 360]

Fāʿilātün mefāʿilün feʿîlün

[1.Beyit]

خوش خبر باد ای نسیم شمال

که به ما می‌رسد زمان وصال

Ḫoş ḫaber bād ey nesîm-i şimāl[139]

Ki be-mā mî-resed zemān-ı viṣāl

Ḫoş ḫaber ol ey şimāl yeli ki bize irüşür viṣāl zamānı. **Murād** nefḥa-i Rabbāniye midḥatidür ki muḳāddime-i viṣāldür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḫoş ḫaberlü bād ey nesîm-i şimāl **[20]** ki bize viṣāl zamānı irüşür. **Murād** nefḥa-i raḥmāniyeyi medḥdür ki sebeb-i viṣāldur nesîm-i şimālden **murād** faẓl-ı ilāhîdür.

[2.Beyit]

یا برید الحِمی حَماکَ الله

مرحباً مرحباً تعال تعال

Yā berîde'l-ḥimâ ḥamākaʾllāh

Merḥabā merḥabā teʿāl teʿāl[140]

Ey ḳorı peyki Allāh ṣaḳlasun seni merḥabā merḥabā gel gel. **Murād** *berîde'l-*

---

[138] İlim ve takvā başta birdaʿvādır, anlamı farklıdır. Mert bir kişi bir anlamdır, davā meydanı ise farklıdır.

[139] [Derkenar] Ḫoş ḫaber bād ey nesîm-i şimāl. Şimāl bunda feṯḥ-i şınladur, kesr-i şınla ḫaṭadur. (Mollā Şemʿî)

[140] [Derkenar] Teʿāl, emr-i ḥāżırdur. (Mollā Şemʿî)

*ḥimâ*dan gerü nefḥa-i Rabbāniye u feyżān-ı ilāhîdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey ḳorınuñ peyki Allāh seni ḥıfẓ eylesün, merḥabā merḥabā gel gel *ḥimâ* ḳorı maʿnāsınadur ki bunda nefḥa-i raḥmāniyye murāddur ki ʿArabuñ ʿadetidür ki maḥbūba senüñ ḥaremüñi ḳorıya teşbîh eyler nitekim gülistānuñ bu ʿArabî beyti böyle delālet ider.

Şiʿr: *Mā mer men ẕikriʾl-ḥimâ bi-semʿî / Lev ṣemʿat varaḳuʾl-ḥimâ ṣāhat maʿi.*[141]

[3.Beyit]

ما لِسَلمی و من بذی سَلَمِ

أینَ جیرانُنا و کیف الحال

[25] Mā li-selmā ve men bi-ẕî selem

Eyne cirānunā ve keyfe'l-ḥâl

N'oldı Selmāya ve ẕî-selemede olanlara ḳandedür bizüm ḳoñşılarımuz ve nice oldı ḥāl. **Murād** maʿşūḳ-ı ḥaḳîḳî ṭarafından ve ʿâlem-i ilāhîden ve anda olan yārān aḥvālinden istifsārdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, Selmānuñ ve ẕî-selemde olanuñ ḥāli nedür. Bizüm ḳoñşılarımuz ḳañdadur ve anlaruñ hāli nicedür. **Murād** maʿşūḳ-ı ḥaḳîḳîden didār-ı beḳāya riḥlet iden ʿuşşāḳdan istifsārdur nitekim bu beyit anı meşʿardur.

[4.Beyit]

عرصهٔ بزمگاه خالی ماند

از حریفان و ر طل مالامال

ʿArṣa-i bezmgāh ḫālî mānd

Ez-ḥarîfān u rıṭl-ı māl-ā-māl

Bārgāh meydānı ḥālî ḳaldı muṣāḥiblerden ve ṭopṭolu ḳadeḥden. **Murād** iḫvān-ı ṣafā ve ḫullān-ı **[30]** vefā gidüp meclis insânlardan ḥālî ve ʿışḳ-ı ilāhî zāyil olduġın

[141] Kuş bahçesinden kulağıma ulaşan sözleri, o bahçede olan güvercinler duysalardı benimle beraber feryād u nāle ederlerdi.

ẕikrdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, bezmgāh ʿarṣāsı ḥālî ḳaldı[142] ʿāşıḳlardan ve ṭolu ḳadeḥden murād ʿuşşāḳ u ʿışḳdan ẓāhiren ʿālem ḥālî ḳalduġın işʿārdur.

[5.Beyit]

عَفَتِ الدارُ بعدَ عافية

فاسألوا حالَها عَنالاطلال

ʿAfetiʾd-dāru baʿde ʿāfiyetin

Fes'elū ḥālehā ʿani'l-uṭlāl

Eskidi o ʿāfiyetden soñra sorañ ol dār ḥālini eŝerlerden. **Murād** dār-ı ʿışḳ-ı ilāhî münderis olup ṣoḥbet nurlanduġın ḥikāyetdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, dāruñ ʿafeti ʿāfiyetden saña ḥālini **[236b]** ṭalellerden suʾāl eyle gör. *Dār* mü'enneŝi semāʿidür. Anuñ içün müʾenneŝ żamirini ircāʿ itmişdür. *Aṭlāl* cemʿ-i ṭaleldür ki ḫarāb olmış binānuñ eŝeridür.

[6.Beyit]

خاليا خواب رفت و فكر امد

تا چه بازند شب روان خيال

Ḫāliyā ḫˇāb reft ü fikr āmed[143]

Tā çi bāzend şeb-revān-ı ḫayāl

Şimdi uyḳu gitdi ve fikr geldi tā ne oynayalar ḫayāl şeb-revleri. **Murād** uyanup fikr ü taḥayyül ḳılup bir netîce-i ṣaḥîḥa ẓuhūrın istidʾâdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, firāḳ gicesi şimdi ẓāhir oldı. Ḫayāl-i şeb-revleri ʿaceb ne ẓuhūre getürürler. **Murād** firāḳda viṣāl ümîdlendügin beyāndur.

[7.Beyit]

قصّةُ العشقِ لا انفصام لها

فُصِمَت ها هُنا لسان مقال

---

[142] [Derkenar] ʿArṣa meydān ortası ve meydan maʿnāsına istiʿmāl olunur. (Mollā Şemʿî)
[143] [Derkenar] Sāye efkend ḫāliya şeb-i hicr. (Şemʿî)

[5] Ḳıṣṣatu'l -ʿışḳi lenfişām lehā

Fuṣimet hāhünā[144] lisāni maḳāl

ʿIşḳ ḳıṣṣasına inḳıṭāʿ u intihā yoḳdur ṣındı bunda maḳāl dili. **Murād** iḫbār-ı ʿışḳ-ı mütenāhî degüldür lācerem söylemek ile tükenmez lisān-ı maḳāl anda yorulup ṣınup ʿāciz ḳalur dimekdür. *Fuṣimet* ḍamme *fā* ile ṣamaḳ maʿnāsınadur ki ayrılmaya veḳaseme ṣımaḳ maʿnāsınadur ki ayrıla nitekim ṣıḥahda dimiş *ḳaseme'ş-şey'e keserehu yaḳîn*[145] bunda nüsaḫ-ı ṣaḥîḥede *fā* ile bulundı ve ṣîġa-imechūl gerekdür tā ki müteʿaddî olan lāzım menzilesine tenzîl ḳılınmaġa ḥācet olmaya. **Mevlānā Şemʿî** dir, ʿışḳ ḳıṣṣasınuñ inḳıṭāʿı yoḳdur. Lisān-ı maḳāl bunda maḳṭūʿu lāl oldı. **Murād** aḥvāl-i **[10]** ʿışḳ lisān-ı maḳāl ile ʿayān u beyān olınmaz dimekdür.

Beyt: *Çü ḥall ne-mî-şeved be-suḫan müşkilāt-ı ʿışḳ / Der-ḥayretem ki fāʾide-i ḳîl u ḳāl çist.*[146]

[8.Beyit]

ترک ما سوی کس نمی‌نگرد

آه از این کبریا و جاه و جلال

Terk-i mā sūy-ı kes nemî-nigered

Āh ez-în kibriyā vü cāh u celāl

Bizüm maḥbūbumuz kimse cānibine naẓar itmez. Āh bu kibriyā ve manṣıb u celālden. **Murād** ʿaẓemet ü celāl-i cenāb ʿizzeti ẕikridür. **Mevlānā Şemʿî** dir, bizüm dil-berümüz kimsenüñ cānibine naẓar u iltifāt eylemez. Āh bu kibriyā vu cāh u celālden. **Murād** Ḥaḳ Teʿālānuñ ʿaẓamet ü celālını beyāndur, *terk*den murād mürşiddür.

[9.Beyit]

فی جمالِ الکمالِ نِلتَ مُنی

صَرَّفَ اللهُ عَنکَ عَینَ کمال

---

[144] [Derkena] Fuṣimet hāhünā. (Şemʿî)
[145] Şüphesiz bir şeyi ikiye ayırmak.
[146] Aşkın sorunları sözle hal olmaz. Söylentilerin faydası nedir diye hayretteyim.

Fî cemāli'l-kemāli nilte[147] munan[148]

Ṣarrafa'llāhu ʿanke ʿayne kemāl

Kemāl-i cemālinde irüşdüm ārzūlara. **[15]** Allāh döndürsin senden ʿayn-ı kemāli. **Murād** muhāṭabdan şeyḫ-i kāmildür ki anuñ kemāl-icemālinde murāda irdügi içün añā göz degmesün diyü duʿā ider. Ḥüsn ü cemālı ve fażl u kemāli olanlara göz degmek keŝîruʾl-vuḳūʿdur anuñiçün ʿayn-i kemāl işābet-i ʿayn şerḥ olundı. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḥüsn-i kemālinde arzularıña irüşdük yaʿni ziyāde ḫūb olduk. Allāh Teʿālā ḥażreti senden kemāl ʿaynını defʿ eylesün. Zirā kemāle çeşm-i bedden żarar irüşür. Bu maʿnādan ḳaṭʿ-ı naẓar Kemāl bir bed-çeşm kimsenüñ nāmıdur dirler.

[10.Beyit]

حافظا عشق و صابری تا چند

نالهٔ عاشقان خوش است بنال

Ḫāfıẓā ʿışḳ u ṣābirî tā çend

Nāle-i ʿāşıḳān ḫoşest be-nāl

Ey Ḥāfıẓ ʿışḳ u sabr idicilik niceye dek **[20]** ʿāşıḳlaruñ nālesi ḫoşdur iñle. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür.

Beyt: *Ḫüsrevā ger der nemî kunci be-ḫalvetgāh-ı dust / Hem-nişîn bā-ʿāşıḳāñ zār būden hem-ḫoşest.*[149]

Mevlānā Şemʿî dir, ey Hāfıẓ ʿışḳ u ṣābirlik niçeye dek ʿāşıḳlaruñ nālesi ḫoşdur nāle eyle.

Velehu Eyżen

[Ġazel 361]

Mefʿulü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿulün

[1.Beyit]

---

[147] [Derkenar] Nilte ṣıġġa-ı mütekellim taṣḥîḥ olındı maʿnā-ı ḥāḳîḳîye münāsib oldıġİçün añа ḥaṣr olundı ve illā ṣıġġanuñ ḫiṭāba iḫtimālı daḫi vardur. (Mollā Sürūrî)
[148] [Derkenar] Fî'l-kemāli'l-cemāli nilte munan. Munan cemʿ-i müniyedür ārzū. (Şemʿî)
[149] Eğer Hüsrev dostun halvetgāhına sığmazsa aşıklarla oturup ağlamak da güzeldir.

ای برده دلم را تو بدین شکل وشمائل

پروای کست نیست جهانی به تو مائل

Ey burde dilem-rā tu be-dîn şekl ü şemā'il

Pervā-yı keset nîst cihānî be-tu mā'il

Ey kimse ki iletmişsindür göñlümi bu şekl ü şemāyil ile, sañā kimse pervāsı yoḳdur bir cihān saña māʾil. **Murād** ḥüsn ü cemāl-i Ḥaḳḳa ʿāşıḳ olup ve ol ḥaẓretüñ kemāl-i istiġnāsı ve ḫalḳuñ aña *va'llāhūʾl-ġaniyü ve entümüʾl- fuḳarāʾi*[150] mücebince iḫtiyācı olduġın beyāndur **[25]** pes ʿāḳil olan *iʿmelli-dünyāke bi-ḳadri maḳāmike fîhā v'aʿmel li-āḫiretike bi-ḳaderi be-ḳā'ike fîhā v'aʿmel li'llāhi bi-ḳaderi ḥācetike ileyhi*[151]ḥadîs-i şerîfi ḥasebince ʿamel itmek gerekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey göñlümi bu şekl ü şemāyil ile iletmiş kimse cihān ḫalḳı saña mā'il saña kimse fikri yoḳdur. **Murād** Ḫudā Teʿālānun kemāl-i istiġnāsın beyāndur. *Şekl ü şemāyil* ẕikri maḥbūba teşbîh münāsebetiyledür ve illā Ḫūdā-yı Teʿālā ṣūretden münezzehdür. *Şemāyil* aḫlāḳ maʿnāsınadur gāhî ḳıyāfet maʿnāsına istiʿmāl olınur.

[2.Beyit]

گه آه کشم از دل و گه تیر تو ای جان

پیش تو چه گویم که چها میکشم از دل

Geh āh keşem ez-dil ü geh tîr-i tu ey cān

Pîş tu çi gūyem ki çihā mî-keşem ez-dil

Gāh āh çekerin göñüldem gāh senüñ **[30]** oḳuñ ey cān senüñ öñüñde ne diyem ki neler çekerem göñülden. **Murād** ḳalbüñ taḳallübinden şikāyetdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey cān gāh dilden āh u gāh senüñ tîrüñi çekerem. Senüñ ḥużūruñda ne diyem ki dilden neler çekerem. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

---

[150] İşte sizler, Allāh yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz. Ama içinizde cimrilik yapanlar var. Kim cimrilik yaparsa ancak kendi zararına cimrilik yapmış olur. Allāh, her bakımdan sınırsız zengindir. Siz ise fakirsiniz. Eğer Oʾndan yüz çevirecek olursanız yerinize başka bir toplum getirir de onlar sizin gibi olmazlar. (Muhammed-18)

[151] Dünyada ne kadar kalacaksan dünya için o kadar çalış, ahirette ne kadar kalacaksan ahret için o kadar çalış, Allāh'a (cc) ne kadar ihtiyacın varsa Allāh (cc) için o kadar çalış. (Hadîs-i Şerif)

Mî-keşed peykān zi-dil āh ez- ciger / Şāhî ez- dest-i tu înhā mî-keşed.[152]

[3.Beyit]

وصف لب لعل تو چه گویم برقیبان

نیکو نبود معنئ رو شن بر جاهل

Vaṣf-ı leb-i laʿl-i tu çi güyem be-rakîbān

Nîkū ne-buved maʿnî-i rūşen ber-i cāhil

Senüñ laʿl-i lebüñ vaṣfını ne diyem raḳîblere iyü degüldür rūşen maʿnî cāhil **[237a]** ḳatında. **Murād** kelām-ı ilāhî u esrār-ı ṭarîḳati nā-ehle dimek meẕmūm idügin beyāndur. **Mevlānā Şemʿî dir,** senüñ lebüñ vaṣfını rakîblere ne diyem cāhil ḳatında rengîn u daḳîḳ maʿnā iyü olmaz. **Murād** ʿāvama esrār-ı ʿışḳdan söylemek maʿḳūl degül idügin beyāndur.

[4.Beyit]

هر روز چو حسنت ز دیگر روز فزونست

مه را نتوان کرد بروی تو مقابل

Her rūz çü ḥüsnet zî-diger rūz füzūnest

Meh-râ ne-tüvān kerd be-rūy-ı tu muḳābil

Her gün senüñ ḥüsnüñ ġayrı günden ziyādedür zirā ol gāh artar gāh eksilür ayı dimek olmaz senüñ yüzüñe muḳābil. **Murād** ẓuhūr-ı Ḥaḳ ve iẓhār-ı âsār itdügi peydā vü hüveydā olup ġayrı aña muḳābil ḳılmaḳ cāʾiz olduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, çünki her gün senüñ ḥüsnüñ ġayrı günden ziyādedür. Māhı senüñ yüzüñe muḳābil **[5]** eylemek olmaz. Ḫiṭāb Ḫudāyadur. Rūz-be-rūz Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ ḥüsninüñ ziyāde olması meṣnuʿāt-ı cedîde iʿtibāriyledür bu hem vechdür senüñ yüzüñle.

[5.Beyit]

دل بُردی و جان میدهمت غم چه فرستی

[152] Gönülden temren ciğerden āh çeker. Şāhî senin elinden bunları çeker.

چون نیک غمینیم چه حاجت بمحصل

Dil burdî ü cān mî-dihemet ġam çi firistî

Çün nîk ġamînim çi ḥācet be-muḥaṣṣal

Gönli alduñ ve cān virürem saña ġamı niye gönderürsin çün ziyāde ġāmnāküz ne ḥācet ḥāṣıl itdüriciye. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, gönlümi iletdüñ ve saña cān virürüm ġamı ne gönderirsin. Çünki ziyāde ġamnāküz muḥāṣṣala ne iḥtiyāc zirā evvelki ġam kāfîdür tekrar ġama aṣlā iḥtiyāc yoḳdur. *Muḥāṣṣal* ḥāṣıl idici maʿnāsına ism-i fāʿildür. Şol kimseye derler ki taḥṣîl-i māl u ġayrı nesne **[10]** içün göndereler.

[6.Beyit]

حافظ چو تو پا در حرم عشق نهادی

در دامن او دست زن و از همه بکسل

Ḥāfıẓ çü tu pā der-ḥarem-i ʿışḳ nihādî

Der-dāmen-i ū dest zen ü ez-heme bü-k'sel[153]

Ey Hāfıẓ sen ayaġı çün ʿışḳ ḥaremine ḳoduñ. Anuñ etegine el ur cümleden kesel. **Murād** budur ki sālik ibtidāʾi ḥalde *ve tebettel ileyhi tebtîlen*[154] ḥasebince cümleden kesilüp ḥażret-i Ḥakḳa teveccüh-i küllî itmek gerek. **Mevlānā Şemʿî** dir, Ey Hāfıẓ çünki sen ʿışḳ ḥaremine ḳadem ḳoduñ. Anuñ dāmenine el urup cemîʿisinden kesel. **Murād** *ḳuliʾllāh sümme ẕerhüm*[155] ḥasebince ʿāşıḳa Ḥaḳ Teʿālādan ġayrıya muḥabbet u taʿalluḳ itmek maʿḳūl degül idügin beyāndur.

[Ġazel 362]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilāt

[1.Beyit]

بسحر چشم تو ای لعبت خُجسته خصال

[153] [Derkenar] Zen emr-i ḥāżırdur. Be-kesel emr-i ḥāżırdur. (Mollā Şemʿî)
[154] Rabbinin adını an ve bütün benliğinle O'na yönel. (Müzzemil-8)
[155] Allāh de sonra bırak. (En'am -91)

برمز خطّ تو ای آیت همایون فال

Be-siḥr-i çeşm-i tu ey luʿbet-i ḫuceste ḥışāl

Be-remz-i ḫaṭṭ-ı tu ey āyet-i [15] ḫümāyūn fāl

Senüñ gözüñ siḥri ḥaḳḳıçün ey raʿnā maḥbūb ḫuyları mübārek senüñ ḫaṭṭuñ remzi ḥaḳḳıçün ey mübārek fallū āyet. **Murād** çeşmden ʿayndur ve ʿayn ẕāt-ı şeyʾ maʿnāsınadur yaʿni ẕātuʾllāh tesḫîri ḥaḳḳıçün ve remz-i Ḳurʾān ḥaḳḳıçün dimekdür bu beytden maḫlaṣ beytine varınca merhūndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ çeşmünüñ siḥri ḥaḳḳıçün ey ḫūyları maḳbūl maḥbūb senüñ ḫaṭṭuñuñ remzi ḥaḳḳıçün ey mübārek fallu āyet. Ḫiṭāb Ḫudāyadur. Siḥr-i çeşmden murād teʾsîrāt-ı ẕātdur ki asla ḫaṭā ṣādr olmamışdu. Ḫuceste-ḫısāldur ki cemîʿ-i ḫalḳları laṭîf u ḥūbdur. Ol sebebden ḥāżret-i Resūl ṣelām buyırmuşdur **[20]** *taḫalleḳū bi-aḫlaḳillâhi*[156] remz-i ḫaṭdan murād cenāb-ı kibriyāya mensūb olan rümūz u esrārdur. *Luʿbet*den murād maḥbūbdur. Şuʿarānuñ ışṭılāḥ u istiʿmāli iʿtibārıyla ki luġat maʿnāsı meẕkūrdur. *Ṣanem* maḥbūb maʿnāsına istiʿmāl olunup luġat maʿnāsı Türk olunduġı gibi. Nitekim ḥażret-i Cāmî Ḥabîb-i Ekrem ḥażretinüñ naʿtinde eytmişdür.

Beyt: *Rūhi fedāk ey ṣanem-i ebṭaḥî laḳab / Āşub-ı Türk ü şūr-ı ʿAcem fitne-i ʿArab.*[157]

[2.Beyit]

بنوش لعل تو ای آب زندگانی من

برنگ و بوی تو ای نو بهار حسن و جمال

Benūş-ı laʿl-i tu ey āb-ı zindegānî-i men

Be-reng ü būy-ı tu ey nevbahār-ı ḥüsn ü cemāl

Senüñ laʿlün balı ḥaḳḳıçün ey benüm āb-ı ḥayātum senüñ renk ü ḳoḳuñ ḥaḳḳıçün ey tāze bahār ḥüsn ü cemāl. **Murād [25]** kelām-ı Ḥaḳḳa ve āŝārına ḳasemdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ leẕîẕ lebüñ ḥaḳḳıçün ey benüm āb-ı ḥayātum

[156] Allāhʾın ahlakıyla ahlaklanın. (Hadîs-i Şerif)
[157] Ey abtahi lakap olan güzel sevgili, sana Türk aşubunun, Acem gürültüsünün ve Arap fitnesinin canları kurban olsun.

senüñ renk ü būyuñ ḥaḳḳıçün ey ḥüsn ü cemāl nevbahārı beytden murād kelām-ı Ḥaḳḳa ve āŝārına ḳasemdür. Nitekim Ḳurʾān-ı ʿaẕîmde vāḳiʿ olmışdur *ve'lleyli iẕā ʿaṣʿase veʾṣ-ṣubḥi iẕā teneffese*[158] gibi ve buña mānend çoḳ vardur ve ḥaḳîḳatde kendüsine ḳasem eyler.

[3.Beyit]

بگرد راه تو یعنی که سایبان امید

بخاک پای تو یعنی که رشک آب زلال

Be-gerd-i rāh-ı tu yaʿnî ki sāyebān-ı ümîd

Be-ḫāk-ı pāy-ı tu yaʿni ki reşk-i āb-ı zülāl

Senüñ yoluñ ṭozı ḥaḳḳıçün yaʿni ümîd sāyebānı senüñ ayaġuñ ṭopraġı ḥaḳḳıçün yaʿni āb-ı zülāl günisi. **Murād** ġubār-ı ṭarîk-i Ḥaḳḳa ḳasem ve anı sāyebān-ı ümîddür diyü medḥdür ve ṭarîḳ-i Ḥaḳḳda **[30]** pest olana ḳasem ve anı āb-ı ḫoş-güvār günisidür diyü medḥdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ yolunuñ ġubārı ḥaḳḳıçün yaʿni ki ol ümîd sāyebānıdur. Senüñ ḫak-i pāyuñ ḥaḳḳıçün yaʿni ol āb-ı zülālüñ reşkidür. **Murād** rāh-ı Ḥaḳḳda çekdügi zaḥmeti raḥmet ʿadd itdügün beyāndur.

[4.Beyit]

بجلوه های تو چون شیوه های رفتن کبک

بغمزه های تو چون عشوه های چشم غزال

Be-cilvehā-yı tu çün şîvehā-yı reften-i kebk

Be-ġamzehā-yı tu çün ʿişvehā-yı çeşm-i ġazāl

Senüñ cilvelerüñ ḥaḳḳıçün göñlüñ şîvelerinden senüñ ġamzelerüñ ḥaḳḳıçün ġazāl gözi şîveleri gibi. **Murād [237b]** tecelliyāt-ı ilāhîyye ve intiẕār-ı Ḥaḳḳa ḳāsem ve anları medḥdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, kebgüñ reftārında olan şîveler gibi ḥalvelerüñ ḥaḳḳıçün ġazālüñ çeşminde olan ʿişveler gibi olan ġamzeler ḥaḳḳıçün murād tecellîyāt-ı ilāhîye ve rümūz-ı Rabbāniyeye ḳāsemdür.

---

[158] Kararmakta olan geceye and olsun.Ağarmakta olan sabaha and olsun ki (Tekvîr 17-18)

[5.Beyit]

بطیب خلق تو و نسخهٔ شمامه صبح

ببوی زلف تو و نکهت نسیم شمال

Be-ṭayb-ı ḫulḳ-ı tu u nüsḫa-i şemāme-i ṣubḥ

Be-būy-ı zülf-i tu u nükhet-i nesîm-i şimāl[159]

Senüñ gökçek ḫulḳuñ ve ṣubḥ şemāmesi nüsḫası ḥaḳḳıçün senüñ zülfüñ ḳoḳusı ve nesîm-i şimālüñ gökçek ḳoḳusı ḥaḳḳıçün. **Murād** aḫlāḳ-ı ilāhîyeye ḳāsemdür **[5]** ki ol ṣubḥ feyż şemāmesinüñ nüsḫasıdur ve ġayb-ı hüviyyet rāyiḥasına ḳasemdür ki ol nefeḥāt-ı Rabbāniye ḳoḳusıdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ laṭîf ḫulḳuñ ve ṣubḥ şemāmesinüñ laṭîf rāyiḥası ḥaḳḳıçün senüñ zülfüñüñ rāyiḥası ve nesîm-i şimālüñ rāyiḥası ḥaḳḳıçün. **Murād** aḫlāḳ-ı ilāhîyeye ḳasemdür ki şemāme-i ṣubḥ nefḥasıdur ve esrār-ı ilāhîyye rāyiḥasına ḳasemdür ki nefḥa-ı raḥmāniyyedür. *Ṣubḥ*ı şemāmeye teşbîh itmişdür *şemāme* yıylanġucdur.

[6.Beyit]

بآن عقیق که ما راست زیر خاتم چشم

بآن گهر که شماراست درّ درج مقال

Be-ān ʿaḳîḳ ki mā-rāst zîr-i ḫāṭem-i çeşm[160]

Be-ān güher ki şümā-rāst dürr-i dürc-i maḳāl

Ol ʿaḳîḳ ḥaḳḳıçün ki bizüm vardur göz yüzügi altında ol güher ḥaḳḳıçün ki sizüñdür maḳāl dürci incüsi. **[10] Murād** ḳanlu yaşına ve kelām-ı ilāhîye ḳasemdür ve anı ʿaḳîḳa bunı gühere ve lü'lüye teşbîhdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ol ʿaḳîḳ ḥaḳḳıçün ki bizüm gözümüz ḫāteminüñ mühridür. Ol güher ḥaḳḳıçün ki sizüñ maḳāl dürcinüñ dürridür.

[7.Beyit]

بآن صحیفهٔ عارض که گشت گلشن عقل

---

[159] [Derkenar] Be-ṭaybda ve be-būyda bā ḳasem içündür. (Mollā Şemʿî)
[160] [Derkenar] Be-ān ʿaḳîḳ mā rast. (Şemʿî)

بآن حدیقهٔ بینش که شد مقال خیال

Be-ān ṣaḥîfe-i ʿārıẓ ki geşt gülşen-i ʿaḳl

Be-ān ḥadîḳa-i bîniş ki şüd maḳāl-ı ḫayāl

Ol ṣaḥife-i ʿārıż ḥaḳḳıçün ki oldı ʿaḳl gülşeni ol naẓar baġçesi ḥaḳḳıçün ki oldı ḫayāl maḳāmı. **Murād** müşehedār-ı ilāhiyyeye ve münāzır-ı Ḥaḳḳa ḳasemdür ki anı gülşen-i ʿaḳl diyü ve bunı maḳām-ı ḫayāldür diyü vaṣf ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, ol ʿārıẓuñ ṣaḥifesi ḥaḳḳıçün ki ʿaḳl gülşeni **[15]** oldı. Ol çeşm ḥadiḳası ḥaḳḳıçün ki ḫayāl maḳāmı oldı. **Murād** müşāhedāt-ı ilāhiyeye ḳasemdür ve cemîʿ-ı ḳasemler bu beyt içündür.

[8.Beyit]

که در رضای تو حافظ گر التفات کنی

بعمر باز نماند چه جای مال و منال

Ki der-rıẓā-yı tu Ḥāfıẓ ger iltifāt kunî

Be-ömr bāz ne-māned çi cāy-ı māl u menāl

Ki senüñ rıżānda Ḥāfıża eger ilṭifāt iderseñ ʿömre gerü ḳalmaz ne māl u menāl yeridür bu deñlü ḳasemden saña. **Murād** budur ki eger ʿayn-ı ʿināyetüñ olursa Ḥāfıẓ senüñ rıżāñda cānın virür ne māl u esbāb. **Mevlānā Şemʿî** dir, ki senüñ rıżāñda olan Ḥāfıẓa eger ilṭifāt idesin ʿömre gerü ḳalmaz ne māl u menāl yeridür. **Murād** Ḫudādan ʿayn-ı ʿināyetle iltifāt ṭaleb itmesidür. [161]

[Ġazel 363]

Mefʿūlü Mefāʿîlü Mefāʿîlü Feʿūlün

[1.Beyit]

دارای جهان ناصر دین خسرو کامل

یحیی بن مظفر ملک عالم وعادل

[161] [Derkenar] Bu ġazel-i sābıḳdan murād Ḫudādan ġayrı daḫi olmaḳ cāʾizdür ki aña göre teʿvîl olunur. (Mollā Şemʿî)

[20] Dārā-yı cihān nāṣır-ı dîn ḥüsrev-i kāmil

Yaḥyā bin Muẓaffer melik-i ʿālim ü ʿādil

Cihānuñ ḥākimi dînüñ yardımcısı pādşāh-ı kāmil Muẓaffer oġlı Yaḥyā pādşāh-ı ʿālim ü ʿādildür. **Murād** ẓāhire naẓar şāh-ı maḥşūşı medḥdür ṭarîḳate naẓar sulṭān-ı dîn olan insān-ı kāmili medḥdür ki ʿālim ü ehl-i ʿādl ola.

Beyt: *Nām-ı nîku bih zi-māl u cāh çün baʿd ez-vefāt / Nām-ı nîkū hest merdüm-rā vü māl u cāh nist.*[162]

Mevlānā Şemʿî dir, cihānuñ ḥākimi dînüñ nāṣırı kāmil ḥusrev ü Muẓaffer oġlı Yaḥyā ki ʿādil-i ʿālem-i melikdür. Bu üç kelime Yaḥyānuñ ṣıfatı olmaḳ rūşendür Muẓafferüñ **[25]** ṣıfatı olmaḳdan. Nuṣret bundan nāṣır maʿnāsınadur be-maʿnā-i fāʿil olmaḳ iʿtibārıyla mübālaġa recül-i ʿadl gibi ki ʿādil maʿnāsınadur.

[2.Beyit]

ای درگه اسلام پناه تو گشاده

بر روی زمین روزنهء جان و در دل

Ey dergeh-i İslām penāh-ı tu küşāde

Ber-rūy-i cihān revzene-î[163] cān u der-i dil

Ey pādşāh senüñ İslām sıġınaġı dergāhuñ açmış cihān yüzi üzre cān penceresin ve göñül ḳapusın. **Murād** ẓāhire naẓar pādşāh-ı maḥşūşı vaṣfdur ṭarîḳate naẓar sulṭān-ı dîni vaṣfdur ki anuñ ḥāli cān penceresin ve göñül ḳapusın āḫiret-i cihānî (29) cānibine açmaḳdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey pādşāh ki senüñ İslāmı ḥıfẓ idici dergāhuñ açmışdur cihānuñ yüzine **[30]** cān penceresini göñül ḳapusı. **Murād** pādşāhuñ ḫalḳa itdügi kerem ü ʿadlini beyāndur.

[3.Beyit]

تعظیم تو بر جان و خرد واجب و لازم

---

[162] İyi isim ölümden sonra mal ve makamdan daha iyidir. İnsanın iyi adı vardır, mal ve makamı yoktur.

[163] [Derkenar] Revzeneîde olan hemze iżāfet içündür. (Mollā Şemʿî)

و انعام تو بر کون و مکان فایض و شامل

Taʿzîm-i tu ber-cān u ḫıred vācib ü lāzım

V'inʿām-ı tu ber-kevn ü mekān fā'iż ü şāmil

Senüñ taʿẓîmüñ cān u ʿaḳl üzre vācib ü lāzımdur daḫi senüñ inʿāmuñ kevn ü mekān üzre feyeżān idici yaʿni aḳıcı ve şāmildür. **Murād** beyt-i sābık gibidür ki pādşāh maḥṣūṣı taʿzîm lāzım idügin ẕikr ider ve anuñ ʿumūm-ı inʿāmı beyān eyler ṭarîḳate naẓar şāh-ı dîn **[238a]** olan ʿazîzüñ taʿẓîmi cān u ʿakl üzre vācib ü lāzımdur diyüp ve anuñ inʿāmı kevn ü mekāna ʿām u fā'iż idügin beyān eyler ki *levleʾl-ʿibādu'r-ruḳḳeʿu veʾṣ-ṣıbyānu'r-ruḍḍeʿu mā ḳaṭrühu ḳaṭretün ve ṣubbe ʿaleyküməʾl-belā'u*[164] ḥasebince ṭā'ife-i ʿubbād bāʿiŝ-i beḳā-yı ʿibāddur. **Mevlānā Şemʿî** dir, cān u ḫıred üzre senüñ taʿẓîmüñ vācib ü lāzımdur. Senüñ inʿāmuñ kevn ü mekān üzre fāʾiż u şāmildür.

[4.Beyit]

روز ازل از کلک تو یک قطره سیاهی

بر روی مه افتاد که شد حل مسائل

Rūz-ı ezel ez-kilk-i tu yek ḳatre siyāhî

Ber-rūy-ı meh üftād ki şüd ḥall-i mesā'il

[5] Ezel güninde senüñ ḳalemüñde bir ḳaṭre mürekkeb ay yüzi üzre düşdi ki oldı ḥall-i mesāʾil. **Murād** ẓāhire naẓar ẓāhirdür ve ṭarîḳate naẓar ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḳalem-i ḳudretinden bir ḳatre Resūl-i ʿaleyhiʾs-selām üzre vāḳiʿ olup *ḳateret ḳaṭretün fî-femî ʿalimtu bihā ʿilmeʾl-evvelîne veʾl āḫirîne*[165] mücebince Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām ḥallāl-i müşkilāt olmışdur dimekdür lācerem ʿilm-i efḍal ṭalebi farżdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, rūz-ı ezelde ḳalmaḳdan bir ḳaṭre mürekkeb māhüñ yüzi üzre düşdi ki mesāʾil ḥall idici oldı. *Ḥall* bunda maṣdar be-maʿnā-i fāʿildür. Bu söz pādşāh-ı ẓıll-ı Ḫudā olmaḳ iʿtibārıyla caʾizdür. Mübālaġa ṭarîḳiyle beñ **[10]** ḳaṭre siyāhîden murād māhüñ yüzinde olan sevāddur ki şebüñ rūzdan farḳ olınmasına

[164] Eğer beli bükülmüş ihtiyarlarınız ve süt çocuklarınız (bebekler) olmasaydı bir katre yağmur düşmez ve üzerinize sel gibi belalar yağardı. (Hadîs-i Şerif)
[165] Ağzıma bir damla damladı. Onunla evvellerin ve āhirlerin ilimlerini öğrendim. (Hadîs-i Şerif)

sebeb olmışdur.

[5.Beyit]

خورشید چو آن خال سیه دید به دل گفت

ای کاج که من بودمی آن هندوی مقبل

Ḫurşîd çü ān ḥāl-ı siyeh dîd be-dil guft

Ey kāc ki men būdemî ān hindū-yı muḳbil

Güneş ol ḳara beñi gördi ve göñle didi ey kāşkî beñ olaydum ol hindî muḳbil. **Murād** budur ki ol ḳaṭre ki sebeb-i ʿulūm-ı evvelîn āḫirîn olmışdur şems aña reşk itse yeridür. **Mevlānā Şemʿî** dir, āftāb çünki ol siyāh ḫālı gördi göñlüne yaʿni kendüsine eytdi ey kāşkî ol saʿādetlü bende ben olaydum.[166] Hindū-yı muḳbilden murād māhdur ki āftāb aña reşk eyler. **Murād [15]** pādşāhuñ ḳadr-ı u rifʿatini beyāndur ki ḫurşîd aña bende olmaġa cān virür bu söz daḫi mübālaġa ṭarîḳi üzredür.

[6.Beyit]

شاها فلک از بزم تو در رقص و سماع است

دست طرب از دامن این زمزمه مگسل

Şāhā felek ez-bezm-i tu der-raḳṣ u simāʿ est

Dest-i ṭarab ez-dāmen-i în zemzeme me’gsil

Ey pādşāh felek senüñ soḥbetüñden raḳs u semāʿdadur. Şenlik elin bu zemzeme eteginden kesme. **Murād** ẓāhire naẓar ẓāhirdür ṭarîḳate naẓar sulṭān-ı ṭarîḳat şevḳinden felek ü melek anuñ meclis-i ʿilm ü ẕikrinden ẕevḳ ü semāʿ dadur. Lācerem aña yenbaġî oldur ki şenlik elin bu ṣavt eteginden gidermeye yaʿni terk itmeye dimekdür.

Beyt: *Ez berā-yı maʿrifet mā-rā hüveydā kerdeend /* **[20]** *Genc-i maʿnā-rā der-*

[166] [Derkenar] Kāc kāşkî dimekdür. (Mollā Şemʿî)

în gencîne peydā kerdeeend.[167]

Mevlānā Şemʿî dir, ey pādşāh felek senüñ bezmüñde raḳṣ u semāʿdadur. Bu zemzemenüñ dāmeninden şevḳ elini urma yaʿni bu ḥālı terk itme. **Murād** feleküñ aña olan musāʿadesini beyāndur.

[7.Beyit]

می نوش و جهان بخش که از زلف کمندت

شد گردن بدخواه گرفتار سلاسل

Mey nūş u cihān baḫş ki ez-zülf-i kemendet

Şüd gerden-i bed-ḫˇāh giriftār-ı selāsil

Şarāb iç ve cihān baġışla ki kemend-i zülfüñden oldı bedimiz dileyicinüñ boyını zincîrlere giriftār. **Murād** ẓāhire naẓar beyāndan müstaġnîdür ṭarîḳata naẓar şeyḫ ü mürşide ʿışḳ-ı ilāhî nūş idüp cihān āḫiret ʿaṭā eylemek gerek idügin teẕkîrdür ki anuñ ḳuyūd-ı ʿilm **[25]** ü pendinden şeyṭān bend ü ḳuyūde olur.

Beyt: *Eger ḫāˇhî ẓafer ber-düşmen-i dîn / Salāḥ-ı ʿilm ü taḳvā-rā tu buʾgzîn*[168].

Mevlānā Şemʿî dir, şarāb iç ve cihān u sîm u zer baġışla zirā senüñ kemend gibi zülfüñden düşmenüñ gerdeni zencirlere giriftār oldı.

[8.Beyit]

دور فلکی یک سره بر منهج عدل است

خوش باش که ظالم نبرد راه به منزل

Devr-i felekî yeksere ber-menhec-i ʿadlest

Ḫoş bāş ki ẓālim ne-bered rāh be-menzil

Feleke mensūb devr bir uġurdan ʿadl ṭarîḳi üzredür. Ḫoş ol ki ẓālim iletmez yolı menzile. **Murād** ẓāhire naẓar-ı şāh maḥṣūṣ tesliyetdür ṭarîḳate naẓar kūşe-i ferāġat u genc-i ʿibādet maḳām-ı rāḥat ve maḥall-i istirāḥat idügin beyān u anda devr-

[167] Marifet için eğer bizi āşikār etmişlerse māna hazinesini bu hazinede bulmuşlardır.
[168] Eğer din düşmanına karşı zafer kazanmak istersen ilim ve takvā silahını seç.

i felekden adl ve ẕikr-i [**30]** melekden faẓl bulduġın ẕikr ve ẓālim olan ṭarîḳ-i Ḥaḳda menzil olmayup Ḥaḳḳa vāṣıl olduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, feleke mensūb olan devr biʾl-küllîye ʿadl ṭarîḳi üzre ḫoş ol ki ẓālim menzile yol alınmaz. **Murād** pādṣāhı tesliyetdür.

[9.Beyit]

حافظ قلم شاه جهان مقسم رزق است

از بهر معیشت مکن اندیشهٔ باطل

Ḥāfıẓ ḳalem-i şāh-ı cihān muḳsim-i rızḳest

Ez behr-i māʿîşet me-kun endîşe-i bāṭıl

Ey Ḥāfıẓ şāh-ı cihānuñ ḳalemi rızḳ muḳsimidür. Maʿîşet içün itme fikr-i bātıl. **Murād** ẓāhire naẓār şāh-ı ẓāhirüñ ḳassām-ı rızḳ olduġın ẕikrdür. Ṭarîḳate naẓar ḥażret-i Ḥaḳ rāzıḳ idügin **[238b]** beyān ve rızḳ içün çekmege irşāddur. **Mevlānā Şemʿî** dir, Ey Ḥāfıẓ şāh-ı cihānuñ ḳalemi maḳsim-i rızḳdur. Maʿişetden ötüri bāṭıl fikr ile ġam yeme. *Sîn*iñ kesresiyle bunda ism-i mekāndur.

[Ġazel 364]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

[1.Beyit]

شَمَمتُ روحَ وداد و شِمتُ برقَ وصال

بیا که بوی تو را میرم ای نسیم شمال

Şememtu ravḥe[169] vidādin ve şimtu berḳa viṣāl

Biyā ki būy-ı tu-rā mîrem ey nesîm-i şimāl

Ḳokuldum muḥabbet rāḥatlıgın ve gördüm vuṣūl şimşegin gel ki senüñ ḳokuñ içün ölürem ey şimāl yili. **Murād** cānib-i ilāhîden muḥabbet istiraḥātün ve rāyiḥasın istişmām itdüm ve lemeʿân-ı **[5]** viṣāl gördüm gel ey nefḥa-i Rabbāniyye ki senüñ ḳoḳuñ içün helākin dimekdür. Lafẓ-ı *şememtu* nefs-i mütekellim-i vaḥdedür

[169] [Derkenar] Ravḥe rānıñ fetḥasıyladur. (Mollā Şemʿî)

şemmeʾş-şeyʾeden ve lafẓ-ı *ravḥe* feṯḥ-i *rā* ile rāḥātlık maʿnāsınadur (ve rāyiḥa maʿnāsına daḫi istimāl olunur) ve lafẓ-ı *vedād* feṯḥ-i *vāv* ile muḥabbet maʿnāsınadur ve lafẓ-ı *şimtu* biʾtu vezni üzre nefs-i mütekellim-i vaḥdedür şāmeʾl berḳeden bunuñ aṣıl maʿnası şimşek seḥabına naẓar eyledi ḳanda yaġdurur göreyin (şāme'l-berḳa naẓare ilā sehābetihi ʿayne ṭumṭıru) diyü bunda muṭlaḳā görmek maʿnāsınadur. **Mevlānā Şemʿî** dir, muḥabbet rūḥını ḳoḳuldum ve viṣāl berḳını gördüm. Gel ki senüñ rāyiḥāña cān vireyün ey şimāl yeli. Rūḥ bunda ḫoş-būy nesne maʿnāsınadur ve dād-ı muḥabbet. *Nesîm-i şimāl*dan **murād** fażl-ı ilāhidür. *Būy-ı şimāl*dan **murād** nefḥā-i raḥmāniyyedür ki viṣāl-i cānāne vesîledür. *Şemmet* fiʿl-i māżi nefs-i mütekellim-i vaḥdedür bāb-ı ŝaniden ki ʿArab Şāmuʾl-berḳdir. Ḳaçan berḳ saḥab cānibine naẓar itse ki ne ṭarafa yaġmur yaġdırur ama bunda muṭlaḳa naẓar maʿnāsınadur.

[2.Beyit]

اَحادیاً بجمالِ الحبیبِ قِف وانزِل

که نیست صبر جمیلم در اشتیاق جمال

Aḥādiyen bi-cemāli'l-ḥabîbi ḳıf ve'inzel

Ki nîst ṣabr- [10] cemîlem der-iştiyāḳ-ı cemāl

Ey ḥabîb develerüñ ırlayıcı ve süricisi ḳatlan ve ḳon. Ki yoḳdur ṣabr-ı cemîlüm iştiyāḳ-ı cemālde. **Murād** ḫavf-ı iftirāḳı beyān ve far-ı iştiyāḳı ẕikrdür. *Hemze* ḥārf-i nidādur *ḥādî* şol deveciye dirler ki deveyi yolda sürüp giderken ırlaya *cemāl* kesr-i *cim* ile cemʿ-i cemeldür *ḥabîbi* maḥbūbdur *ḳıf* emr-i ḥażırdur ve ḳafeden ʿır vezni üzre *inzel* emr-i ḥażırdur nezeleden ıżrab vezni üzre mıṣrāʿ-ı evvelde *cemāl* mıṣrāʿ-ı [sānî] cemāl ẕikri tecnîs-i ḫaṭṭur ẕikr-i ṣanʿat iştiyāḳdur. **Mevlānā Şemʿî dir**, ey ḥabîbüñ develerini irele sürüci kimse tevaḳḳuf eyle ve ḳon. Ki cemāluñn **[15]** iştiyāḳından baña ṣabr-ı cemîl yoḳdur. Bu hem vechdür benüm ṣabr-ı cemîlem yoḳdur. *Ḥādî* deveyi ireli sürüci şütür-bāna dirler *eḥādiya*da olan *hemze* ḥarf-i nidādur ki münādî-i aḳren içündür ḥādî anuñla manṣūbdur ki nekre olduġından ötüri. *Cemāl* kesr-i *cîm* ile cemʿ-i cemeldür.

Beyt: *Ḥādî ki behr-i nāfe-i selmi ḥadi kuned / Bāyed zi-çarḥ-ı firḳat-i mā ibtidā*

küned.[170]

[3.Beyit]

حکایت شب هجران فروگذا ر ای دل

به شکر آن که برافکند پرده روز وصال

Ḥikāyet-i şeb-i hicrān fürū-güẕār[171] **ey dil**

Be-şükr-i ān ki ber-efkend perde rūz-ı viṣāl

Hicrān gicesi ḥikāyetin terḳ ḳıl ey göñül. Ol şükre ki perde atdı yaʿni ḥicāb refʿ itdi viṣāl güni. **Murād** budur ki vaṣl ẓuhūr idicek **[20]** firāḳ ẕikriñ itmek erbāb-ı ṭarîḳat katında menhîdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, firāḳ gicesinüñ şikāyetini terk eyle ey göñül. Ol şükrāniye ki viṣāl güni ẓāhir oldı.

[4.Beyit]

چو یار بر سر صلح است و عذر می خواهد

توان گذشت ز جور رقیب در همه حال

Çü yār ber-ser-i ṣulḥest ü ʿöẕr mîḫ̱āhed

Tevān güzeşt zi-cevr-i raḳîb der-heme ḥāl

Çün yār ṣulḥ başı üzredür daḫi ʿöẕr diler geçmek olur raḳîb cevrinden döñeli ḥalde. **Murād** budur ki çün raḥmin iẓhār-ı ġufrān ide iżlāl-ı şeyṭān ferāmūş olunmaḳ gerek. **Mevlānā Şemʿî** dir, çünki yār ṣulḥ hevesi üzredür ve ʿöẕr diler.[172] Dükeli ḥālde raḳîbüñ cevrinden geçmek mümkindür.

[5.Beyit]

بیا که پردهٔ گلریز هفت کا ری چشم

کشیده‌ایم به تحریر کارگاه خیال

---

[170] Mahbub kafilesi için şarkı söyleyen şarkıcı, her şeyden bizim ayrılık şarkımızı söylese gerektir.
[171] [Derkenar] Güẕār emr-i ḥāżırdur. (Mollā Şemʿî)
[172] [Derkenar] Ser bunda heves maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

Biyā ki perde-i gülrîz-ı [25] heftkārî çeşm

Keşîdeîm be-taḥrîr-ı kār-gāh-ı ḫayāl

Gel ki gözüñ heftkārı gül-rîz perdesini çekmişüzdür taḥrîr ile ḫayāl kārgāhıñ bilgil mıṣraʿ-ı evvelde ṭabaḳāt-ı ʿayna işāret ider ve ol ṭabaḳāt tafṣîli budur ki ṭabaḳa-i evvelîye *ṣulbiyye* dirler ve ṭabaḳa-i ŝāniyeye *meşimiyye* dirler ve ṭabaḳa-i ŝāliŝeye *şebekiyye* dirler ve andañ soña bir ruṭūbet vardur sırça gibi aña *ruṭūbet-i züccāciyye* dirler ve andañ soñra bir ruṭūbet vardur yüz gibi aña *ruṭūbet-i celidiyye* dirler ve ṭabaḳa-i rābiʿye ʿ*ankebūtiyye* dirler ve andan soñra bir ruṭūbet vardur yumurda aġı gibi aña *ruṭūbet-i beyżiyye* dirler **[30]** ve ṭabaḳa-i sādiseye *mültaḥime* dirler ve nūr olan mevżuʿ mercümekden küçük ḳaracadur ki her nesne'i gören oldur. Naḳḳaşlaruñ ıstılāḥatından baʿẕını daḫi ẕikr idüp ḫūb-ı taşvîr taʿbir itmişdür.[173] **Murād** ʿayn-i māsivādan taṣfiye itdüm tecellî-i cemāle istiʿdād geldi vaḳtidür ki gelesin diyü ṭaleb-i müşāhede ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, gel ki çeşm heftgānesinüñ gül-rîz perdesini ḫayāl kār-gāhunuñ taḥrîrine çekmişüz. *Gāne* bunda nevʿ maʿnāsınadur. *Gül-rîz* ẕikri ḳan aġlamaḳdan kinayetdür. *Heftgān*e ile ʿayn-ı insānda olan yedi ṭabaḳaya işāret eyler. Baʿżı nüṣaḫda **[239a]** *heft-ḫāne* vāḳiʿ olmışdur maʿnāda ikisinüñ maʿnāsı birdür. **Murād** cānānuñ ḳudūmuna muntaẓır u müteraḳḳıb idügin işʿārdur.

[6.Beyit]

به جز خیال دهان تو نیست در دل تنگ

که کس مباد چو من در پی خیال محال

Be-cūz ḫayāl-i dehān-ı tu nîst der-dil-i teng

Ki kes me-bād çü men der-pey-i ḫayāl-ı muḥāl

Senüñ aġzuñ ḫayālinden ġayrı yoḳdur ṭar göñülde ki kimse olmasun benüm gibi ḫayāl-i muḥāl ardınca. **Murād** sālik-i kemāl iştiyāḳdan ve żucret ve żeyḳ-i ḳalbinden ḫîn-i münācātda kelām-ı Ḥaḳ istimāʿıñ ṭaleb itdügin ẕikrdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, teng-i dilde **[5]** senüñ dehānuñ ḫayālinden ġayrı yoḳdur[174] ki kimse

[173] [Derkenar] Naḳḳaşlaruñ ıstılāḥatından baʿẕını daḫi ẕikr idüp ḫūb-ı taşvîr taʿbir itmişdür. (Mollā Sürūrî)

[174] [Derkenar] Be-cūzda bā zā'iddür. (Mollā Şemʿî)

bencileyin muḥāl olan ḥayāl ṭalebinde olmasun.

[7.Beyit]

ملال مصلحتی می نمایم از جانان

که کس بجد ننماید ز جان خویش ملال

Melāl-i maṣlaḥatî mî-nümāyem ez-cānān

Ki kes be-cidd ne-nümāyed zi-cān-ı ḫˇîş melāl

Bir maṣlaḥat içün melāl gösteren cānāndan ki kimse cidd vesʿiyle göstermez kendü cānından melāl. **Murād** budur ki gāhî mizācımdan füṭūr olup istirāḥat içün ʿibādetde ḳuṣūr gösterüp neşāṭ-ı ʿibādet ḥāṣıl olsun içün melāl gösteririn ki Resūluˀllāh buyurmışdur *inna'llāhe lā yemellu ḥattā temellū*[175] pes melāl-i ṭāʿatüm neşāṭ-ı ʿibādet ḥāṣıl maṣlaḥatı içündür ve illā ʿibādet kendü cānum içündür hîç **[10]** ġāfil kendü cānından ḳaṣd ile melāl göstermez. **Mevlānā Şemʿî** dir, cānāndan maṣlaḥata mensūb melāl gösterürüm. Zirā kimse saʿy u ḳaṣdla kendü cānından melāl gösteremez. **Murād** ḫalḳı taʿlîz içün cānāndan melāl iẓhār itdügin beyāndur. *Cānān*dan murād Bārî Teʿālādur.

Sengi ki zedi ber-ser-i mā bi-ceheti nist / Leyli be-tekellüf şikened kāse-i Mecnūn[176]

[8.Beyit]

قتیل عشق تو شد حافظ غریب ولی

به خاک ما گذری کن که خون مات حلال

Ḳatîl-i ʿışḳ-i tu şüd Ḥāfız-ı ġarîb velî

Be-ḫāk-i mā güẕerî kun ki ḫūn-ı māt ḥelāl

Senü ışḳuñ maḳtūli oldı ġarîb Ḥāfıẓ velî bizüm ṭopraġımuza uġra ki bizüm ḳanımuz saña ḥelāl. **Murād** muḫāṭabdan **[15]** maʿşūḳ-ı ḥaḳîḳidür anuñ güẕeri mürür-ı raḥmetidür.

---

[175] Muhakkak ki Allāh siz yorulmadan (sevap vermekten) yorulmaz. (Hadîs-i Şerif)
[176] Başımıza vurduğun taş sebebsiz yere değil. Nitekim Leylî tekellüf ile Mecnūn'un su testisini kırar.

Ger pes ez-murden biyāyî gāh gāh / Her kesî gūyed Ḫudāvendā revāneş şād bād.[177]

Mevlānā Şemʿî dir, ġarîb Ḥāfıẓ senüñ ʿışḳunuñ maḳṭūli oldı[178] ammā bizüm ḳabrümüze bir mürūr eyle ki saña bizum ḳanımuz ḥelāl olsun. **Murād** cānānuñ cemāli tecellisini ḫūn-behā ṭaleb itdügin beyāndur.

[Ġazel 365]

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün

[1.Beyit]

هر نکته‌ای که گفتم در وصف آن شمائل

هر کو شنید گفتا للهِ دَر قائل

Her nükteî ki guftem der-vaṣf-ı ān şemā'il

Her kū şenîd guftā li'llāhi derru kā'il

Her bir nükte ki didüm o şemāyil vaṣfında işiden dir ʿameli Allāh içündür ŝevābı andan olur. *Derru* feṯḥ-i *dāl* ile ve żamm-ı **[20]** *rā* ile lebün mürādifîdür żamme maḥalinde *lā dürre dürrehu* dirler ḫayrı çoḳ olmasun dimek olur ve medḥ maḳāmında *li'llāhi durrehu* dirler ʿameli Allāh içündür ve ecrini Allāh virür dimek olur. Yaʿni ki benüm ẕikr idügi evṣāf-ı ilāhiyyedür pes işiden dir ʿameli Allāh içündür ŝevābı andan olur.

Vaṣf-ı cemāl-i Ḥaḳda her nükte kim didi dil / Her kim ne işitdi didi li'llāhi derru ḳā'il

Mevlānā Şemʿî dir, ol şemāʾil yaʿni ol şemāyil ṣaḥibi maḥbūbuñ vaṣfından her bir nükte ki itdüm. Her ol kimse ki işitdi ḳāʾilüñ ecr ü ʿavażı Allāh içündür didi. **Murād** Allāhu Teʿālādan **[25]** ġayrı anuñʿavażını itmege ḳādir olmaz dimekdür. Bu söz ziyāde medḥ maḥallinde istiʿmāl olınur ve her şeyʾde istiʿmālı caʾizdür. *Lillāhi derrehu* Fārisî gibi.

---

[177] Eğer öldükten sonra bazen gelirsen herkes "Allāh'ım ruhu şād olsun." desin.
[178] [Derkenar] Ḳatîl bunda maḳtūl maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

Her ki der nāy-i naẓm-ı Cāmî / Didü güft lillāh derru nāẓımhā.[179]

Derr feṯḥ-i *dāl* u teşdîd-i *rā* ile süt maʿnāsınadur ki ʿArab andan nefʿ-i keŝîr ḥāṣıl itdügünden ötüri ecr ü ʿavaż maʿnāsına istiʿmāl itdi. *Şemāʾil* aḫlāḳ maʿnāsınadur ki müfredi şimāldür. **Murād** evṣāf-ı ilāhîde olan kelimātını medḥdür. *Şemāʾil*den murād bunda ṣāḥib lafẓınuñ ḥaẕfiyle Bārî Teʿālādur ki taḳdîri böyledür *der vaṣf-ı ṣāḥib-i ān şemāʾil*.

[2.Beyit]

گفتم که کی ببخشی بر جان ناتوانم

گفت آن زمان که نبود جان در میان حائل

Guftem [30] ki key be-baḫşî ber-cān-ı nātevānem

Guft ān zamān ki nebved cān der-miyān ḥā'il

Didüm ki ḳaçan bağışlarsın benüm żaʿif cānuma didi ol zamānki olmaya cān ortada ḥāʾil. **Murād** budur ki vuṣūl-i feyż-i raḥmet ḥuṣūl-i ʿayn-ı vuṣlat birinden rūḥ müfāreḳat idecek olursa.

Beyt: *Ey dil ḥicāb-ı cānān cānest der-miyāne / Ḫod ez-miyān çü reftî dîger ne-mānd ḥāʾil.*[180]

Mevlānā Şemʿî dir, eytdüm ki benüm żaʿif cānuma ḳaçan teraḥḥum eylersin. Cānān eytdi ol **[239b]** zamān ki cān ortada ḥāʾil ü māniʿ olmaya. **Murād** ʿāşıḳa ḳurb-ı cānān vücūdını efnā itdükden ṣoñra ḥāṣıl olduġın beyāndur. Ḫiṭāb Ḫudāyādur.

3.Beyit]

تحصیل عشق و رندی آسان نمود اول

لیکن بسوخت جانم در کسب این فضایل

[179] Her kim Cāmî'nin nazımlarını gördü, and içerek inci olduğunu söyledi.
[180] Ey gönül cānan ile aramızdaki perde cāndır. Sen aradan çıktığında geride bir şey kalmaz.

Taḥsîl-i ʿışḳ u rindî āsān nümūd[181] evvel

Lîken be-sūḫt cānem der-kesb-i în feżā'il[182]

ʿışḳ u rindlik taḥṣîl āsān görindi evvel. Lîken cānum yaḳdı bu feżāʾil kesbinden. **Murād** budur ki baña ʿışḳ-ı ilāhî ve iḫlāṣ ile ola ġāyetde müşkîl imiş anuñçün meşāyiḫ dimiş *mā min ʿamelin illā ve fîhi şā'ibetün* **[5]** *mineʾr- riyāʾ*[183]

Herkes be-ḳadr-i imkān taḥṣîl-i fażl kerdend / Māyîm ü ʿışḳ-ı cānān ez-cümle-i feżāʾil.[184]

Mevlānā Şemʿî dir, ʿaşḳ u rindlik taḥṣîli evvel āṣān görindi. Bu faẓiletler kesbinden āḫir cānım yandı. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhînüñ ve ṭāʿat u ʿibādetde iḫlāṣuñ ḥuṣūlı ziyāde ṣaʿb u müşkil idügin işʿārdur.

[4.Beyit]

حلاج بر سر دار این نکته خوش سراید

از شافعی نپرسند امثال این مسائل

Ḥallāc ber-ser-i dār în nükte ḫoş sürāyed

Ez-Şāfiʿî me-pursîd emsāl-i în mesā'il

Ḥallāc-ı Manṣūr dār başı üzre bu nükteyi ḫoş ırladı. Şāfiʿîden ṣormañ bu mesāʾil meŝellerüñ. **Murād** budur ki ṭarîḳat ehli kelāmını ve efʿālini **[10]** ve evżāʿını ve aḥvālını şerîʿat ehlinden ṣormañ ki ehl-i ẓāhir ehl-i sülūk ḥālini bilmez. **Mevlānā Şemʿî dir**, Ḥallāc dār aġacı üzre bu nükteyi laṭîf ırladı. Yaʿni böyle didi.[185] Bu mesāʾilüñ emŝālini Şāfiʿîden ṣormañuz. **Murād** ehl-i şerîʿāt ehl-i ṭarîḳāt aḥvālini ve aṣḥāb-ı ḥaḳîḳat esrārını fehm itmezler dimekdür. Ḥallāc şāfiʿî meẕhebidür ol sebebden *ez-şāfiʿî me-pursîd* didi.

---

[181] [Derkenar] Nümūd bunda fiʿl-i māżî-i mechūldur. (Mollā)
[182] [Derkenar] Cānem be-sūḫt āḫir der-kesb-i în feżāʾil. (Şemʿî)
[183] Hiçbir amel yoktur ki onda riyadan bir şey olmasın. (Hadis-i Şerif)
[184] Herkes kendi gücü kadarfazilet tahsil etmiş. Cānanın aşkı bu faziletlerdendir.
[185] [Derkenar] Serāyid bunda fiʿl-i māżî-i müfreddür. (Mollā)

[5.Beyit]

دل دادەام بە یاری شوخی کشی نگاری

مرضیّةُ السجایا محمودة الخصائل

Dil dādeem be-yārî şūḫî keşî nigārî

Marżiyyetü’s-secāyā maḥmūdetü’l-ḫaṣā’il

Gönli virmişem bir yāra bir şūḫ bir ḳātil bir nigāra. Ḫūları rıżālanmış ve ḫaṣletleri be- genilmiş. **Murād** budur ki göñül **[15]** virmişem bir yāra bir şūḫ virür ki yār-ı ḥażret-i Ḥaḳdur ve ol evṣāf müteżādde ve ṣıfāt-ı kāmile ile muttaṣıfdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, bir maḥbūba göñül virmişem ki bir şūḫ bir nāzük nigārdur. ʿĀdetleri marżiyyete ḫaṣletleri maḥmūdedür.[186] *Secayā* cemʿ-i seciyyedür ki ʿādet maʿnāsınadur. *Yār*dan murād Bārî Teʿālādur ki ḫalḳda olan aḫlāḳ-ı ḥamide anuñ aḫlāḳından bir şemmedür *Şūḫ* u *keşî* ü *nigār* ẕikri ziyāde ḥüṣn ü leṭāfetden kināyedür. *Keşî* kāf-ı Fārsîyle nāzük maʿnāsınadur.

[6.Beyit]

در عین گوشەگیری بودم چو چشم مستت

اکنون شدم بە مستان چون ابروی تو مائل

Der ʿayn-ı kūşe-gîrî būdem çü çeşm-i mestet

Eknūn şudem be-mestān[187] çün ebrū-yı tu mā’il

Kūşe dutmaḳ **[20]** ʿaynında idüm senüñ mest gözüñ gibi şimdi oldum senüñ ḳaşuñ gibi mestlere māʾil. **Murād** budur ki evvel ʿışḳ-ı ilāhî mestlerinden ġāfil ü fāriġ idüm şimdi anlara māʾil oldum.

Der ʿayn-ı kūşe-gîri ʿaḳlem zi-reh beyendâḫt / Eknūn şudem çü mestān ber-ebrū-yı tumāʾil.[188]

Mevlānā Şemʿî dir, kūşe-gîrlik ʿaynında senüñ mest çeşmüñ gibi

[186] [Derkenar] Marżiyye maḳbūle maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)
[187] [Derkenar] Eknūn şudem çü mestāñ. (Şemʿî)
[188] Gözümde yer alman aklımı yoldan çıkardı. Şimdi sarhoşlar gibi kaşına doğru eğildim.

idüm.[189]Şimdi mestler gibi senüñ ebrūña māʾil oldum. **Murād** ol ġayb-ı hüviyyetden ġāfil idüm ammā şimdi ṭālib oldum dimekdür. Çeşmden murād ẕātdur. Mest ẕikri ṣıfāt-ı istiġnāsından kināyetdür. ʿAyn çeşme nisbet ḫūb vāḳiʿ olmışdur.

[7.Beyit]

از آب دیده صد بار طوفان نوح دیدم

وز لوح سینه نقشت هرگز نگشت زائل

[25] Ez āb-ı dîde ṣad bār tūfān-ı Nūḥ dîdem

Vez levḥ-i sîne naḳşet hergiz ne-geşt zā'il

Göz yaşından yüz kere ṭūfān-ı Nūḥ gördüm. Sîne levḥinden senüñ naḳşuñ hergiz olmadı zāʾil. **Murād** budur ki ḳalbimde taṣavvur-ı Ḥaḳ şöyle ŝābitdür ki ne deñlü mā-i keŝîr aña cārî olsa maḥv olmaz.

Eşkle taṣvîri gitmez ḳalbden / Lā yuzîlüʾl-māʾü naḳşen fiʾl-ḥacer.[190]

Mevlānā Şemʿî dir, göz yaşından yüz kere Nūḥuñ ṭūfānını gördüm. Sîne levḥından senüñ naḳşuñ hergiz zāʾil olmadı. Ḫiṭāb Ḫudayādur ki keŝret-i bükāile anuñ ḫayālı gitmedügün beyān eyler.

[8.Beyit]

دردا که در بر خود یارم نداد دلبر

چندانکه از جوانب انگیختم و سائل

Derdā ki der-ber-i ḫod [30] yārem ne-dād dil-ber

Çendān ki ez cevānib engîḫtem ū sā'il

Derdā ki yārüñ kendü vaḳtine icāzet virmedi baña dilber ol deñlü cevābından ḳopardum vesîleler. **Murād** vesāyiṭ ile vuṣūl ilallāh müyesser olmaz kendüden ʿināyet gerek dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, derdā ki dilber kendü vaḳtında baña icāzet virmedi.[191] Ol ḳadar ki cevānibden vesîleler peydā eyledim. **Murād** ʿināyet-i

[189] [Derkenar] Der ʿayn-ı kūşe-gîri ziyāde kūşegîrlikde dimekdür. (Mollā Şemʿî)
[190] Göz yaşıyla tasviri kalpten gitmez. Su taşın üzerindeki nakışları yok edemez.
[191] [Derkenar] Yār bunda icāzet maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

Bāri’siz viṣāl müyesser olmaduġın iṣʿārdur.

[9.Beyit]

ای دوست دست حافظ تعویذ چشم زخم است

یا رب ببینم آن را در گردنت حمایل

Ey dūst dest-i Ḥāfıẓ taʿvîẕ-i [240a] çeşm-i zaḫmest

Yā Rab be-bînem ān-rā der-gerdenet ḥamāyil

Ey dost Hāfıẓuñ eli göz degmek heykelidür. Yā Rab görem anı senüñ boynuñda ḥamāʾil. **Murād** ruḥuñ nefse ḫiṭābıdur ki dir ey benüm dost u maḥbūbum olan nefs-i nefîse benüm destüm senüñ boynunda ḥamāʾil olup sen benüm żabṭumda olıcaḳ saña żarar irmeyüp ṣalāḥ u selāmetde olursın. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey dost Hāfıẓuñ eli żararlu çeşmüñ ḥamāʾilidür. ʿAceb ki anı senüñ [**5]** boynuñda ḥamā’il görür müyüm. **Murād** ʿaḳluñ rūḥa ḫıṭābıdur ki anı nefs-i emmārenüñ şerrinden ḫalāṣ itmek ister.

[Ġazel 366]

Mefāʿîlün Mefāʿîlün Mefāʿîlün Mefāʿîlün

[1.Beyit]

اگر برخیزد از دستم که با دلدار بنشینم

ز جام وصل می‌نوشم ز باغ عیش گل چینم

Eger ber-ḫîzed ez-destem ki bā-dildār bi’nşînem

Zi-cām-ı vaṣl mey nūşem zi-bāġ-ı ʿıyş gülçînem

Eger elümden gelürse ki dildār ile oturam vaṣl ḳadeḥinden şarāb içem ʿıyş bağından gül degşürem. **Murād** eger vuṣūl-ı ilāʾllāh ḥāṣıl idersem ol ḥażretden feżāʾil ü fevāżıl taḥṣîl idem. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger müyesser olursa ki dildār ile oturam vaṣl cāmından şarāb nūş idem ʿıyş bağından gel derem. **Murād** vuṣūl-i **[10]** ilāʾllāh ile ḥuṣūl-ı feyż ṭalebidür.

[2.Beyit]

شراب تلخ صوفی سوز بنیادم بخواهد برد

لبم بر لب نه ای ساقی و بستان جان شیرینم

Şarāb-ı telḫ-i ṣūfî-sūz bünyādem be-ḫˇāhed burd

Lebem ber-leb nih ey sāḳî vü bi-s’tān cān-ı şîrînem

Ṣūfî yaḳıcı acı şarāb bünyādum gidermek diler ṭudaġuma ṭudaġa ḳo ey sāḳî cān-ı şîrinem. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî ve riyāżet beni helāk itmek ister imdi şeyḫ baña esrār-ı ilāhîyye söyleyüp beni benligümden alup irşād u iʿānet ḳıl dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ṣūfî-ı sūz acı şarāb benüm bünyādumı ḫarāb itse gerekdür.[192] Lebi lebüm üzerine ḳo ey sāḳî ve cān-ı şîrinümi al. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhîde sülūk u riyāżet **[15]** mühlek idügin beyāndur ki kelām-ı ilāhî ile anuñ ṣuʿūbet ü şiddetinden ḫalāṣ ṭaleb eyler.

[3.Beyit]

مگر دیوانه خواهم شد که از عشق تو شب تا روز

سخن با ماه می‌گویم پری در خواب می‌بینم

Meger dîvāne ḫˇāhem şüd ki ez-ʿışḳ-ı tu şeb tā rūz

Suḫan bā-māh mî-gūyem perî der-ḫˇāb mî-bînem

Meger delü olsam gerekdür ki senüñ ʿışḳuñdan gice tā gündüze dek sözi ay ile söylerin cinnî düşde görürün. **Murād** ḫilāf-ı muʿtād vaż‘-ı ʿalāmet-i cünündur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, meger olısaram ki senüñ ışḳuñdan gice gündüze degin māha söz söylerem düşde peri söylerem. **Murād** ḫalāf-ı ʿādet olan nesneleri görmek ʿalāmet-i **[20]** cünūn idügin beyāndur.

[4.Beyit]

لبت شکر بمستان داد و چشمت می بمیخواران

منم کز غایت حرمان نه با آنم نه با اینم

[192] [Derkenar] Ṣūfî-ı sūz vaṣf-ı terkîbidür. Sūfî-ı yaḳıcı yaʿni ışlāḥ idici maʿnāsınadur. (Mollā)

Lebet şekker be-mestān dād u çeşmet mey be-mey-ḫ̌āran

Menem k'ez-ġāyet-i ḥarmān ne bā-ānem ne bā-înem

Senüñ lebüñ mestlere şeker virdi gözüñ mey-ḫorlara şarāb virdi. Benem ki ġayetde maḥrūmlıḳdan ne anuñ ileyin ne bunuñ ileyin. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî mestleri kelāmuñdan leẕẕet buldular ve ʿışḳ-ı ilāhî resānları keyfiyyet ḥāṣıl ḳıldılar ammā ben ḳuṣūrumdan hîçbir tāʾifeden olmadum diyü teʾessüfdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ lebüñ mestlere şeker ve senüñ çeşmüñ mey-ḫ̌ārlara şarāb virdi. Benümki ziyāde maḥrūmlukdan ne anuñlayum ne **[25]** bunuñlayum. *Mestān*dan murād müntehî ʿāşıḳlardur ki kelām-ı Rabbānîden müntefiʿ olmışlardur. *Meyḫ̌arān*dan **murād** mübtedi ʿāşıḳdur ki teʾsîrāt-ı ẕātdan mütemettiʿlerdür.

[5.Beyit]

شب رحلت هم از بستر روم بر قصر حورالعین

اگر در وقت جان دادن تو با شی شمع بالینم

Şeb-i rıḥlet hem ez-pister revem ber-ḳaṣr-ı ḥūriʾl-ʿıyn

Eger der-vaḳt-i cān dāden tu bāşî şemʿ-i bālînem

Göç gicesi döşekden giderem ḥūriʾl-ʿıyn köşküne eger cān virmek vaḳtinde sen olursañ [yaşduġum (Ṣaḥḥ)] üzre olup kelime-i şehādet telḳîn idüp āḫir-i kelāmum *lā ilāhe illallāh* olup vefāt idem maḳāmum cennet olur.

İlāhî be-Ḥaḳḳ benî Fāṭımā / Ki ber- ḳavl îmān kunem ḫāṭime[193]

Mevlānā Şemʿî dir, **[30]** rıḥlet gicesi hem döşekümden cennete giderem eger cān virmek vaḳtinde şemʿ-i bālinüm sen olasan. Ḫiṭāb-ı Ḫudāyadur. **Murād** eger ḥālet-i nezʿade tecellî-i cemāl müşāhedesi ola hesāb u ʿaẕābsız cennete dāḫil olurum dimekdür.

[193] Allāh'ım Hz. Fatıma'nın çoçuklarının hatırına sözümle îmānımı tamamlıyorum.

[6.Beyit]

چو هر خاکی که باد آورد فیضی بورد از انعام

ز حال بنده یاد آور که خذمتگار دیرینم

Çü her ḫākî ki bād āverd feyżî burd ez-inʿām

Zi-hāl-i bende yād āver ki ḫiẕmetkār-ı dîrînem

Çü her bir ṭoprağı ki yel getürdi bir feyż aldı senüñ inʿāmuñdan. Bendenüñ ḥālini añ ki eski ḫiẕmetkārın. **Murād** muḫāṭabdan **[240b]** şeyḫdür aña dir ki her kimse ki hevā ile geldi senüñ inʿām-ı ʿāmuñdan feyż aldı ben bende-i yād ḳıl himmetden ki eski ḫiẕmetkāruñ.

Beyt: *Mî-dār bendegān-ı ḫod ender-ḥarîm-i emn / Tā kirdigār dâred emān-ı ḫ ̆îş.*[194]

Mevlānā Şemʿî dir, çü her bir ḫākı ki bād getürdi senüñ inʿāmuñdan bir feyż iletdi. Bendenüñ ḥālinden yād eyle ki ḳadîm ḫiẕmetkāruñam. Ḫiṭāb mürşidedür.

[7.Beyit]

نه هر کو نقش نظمی زد کلامش دلپذیر آمد

تذروی طرفه میگیرم که چالاکست شاهینم

Ne her kū naḳş-ı naẓmî zed kelāmeş dil-peẕîr āmed

Tezerv-i [5] ṭurfe mî-gîrem ki çālākest şāhînem

Her kim ki bir naẓm naḳşın urdı anūñ kelāmı göñül ḳabūl ider olmış degüldür. Ṭurfe süglin ṭutarın ki çabükdür şāhinüm. **Murād** budur ki her ehl-i nazmuñ kelāmı maḳbūlüʾl-ḳulūb olmaz ammā ben ʿaceb şikār iderem ki çabükdür şāhînüm yaʿni ben ʿulūm u maʿārif ile müzeyyen olanları ṣayd iderin ki kelām-ı ġarîbe ḳādiriñ dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, her kim ki o bir naẓm naḳşını urdı anuñ kelāmı maḳbūl geldi. ʿAceb ü laṭîf süglin ben ṭutaram zirā benüm şāhînüm çabükdür. **Murād** her şāʿirüñ şiʿri maḳbūl olmayup kendünüñ makbūl **[10]** olduġın beyāndur. *Şāhîn*den **murad** ṭabʿidür. *Tezerv*den murād latîf lafẓ u maʿnādur. Eger inanmaz iseñ

[194] Kölelerini güvenli bir yerde tut. Allāh'ın emānı olduğu sürece.

yüri Çin naḳḳāşından ṣor ki Mānî nüsḫa diler müşkîn ḳalemüm ucından. **Murād** budur ki eger benüm kemālātuma taṣdîḳ itmezseñ yüri ʿālim-i şerîʿat olan şeyḫ-i ṭarîḳatden ṣor ki naḳḳāş-ı māhir olan yaʿni ʿālim ẓāhirde māhir nüsḫa ve ḥişşe alur ve taʿallüm-i ṭarîḳat ḳılur ḳalemümden. **Mevlānā Şemʿî** dir, bu sözüme iʿtiḳād itmez iseñ yüri Çin **[15]** naḳḳāşından suʾāl eyle ki Mānî benüm müşgîn ḳalemümüñ ucından nüsḫa ister. **Murād** kendü şiʿrini medḥdür.

[9.Beyit]

صباح الخیر زد بلبل کجایی ساقیا بر خیز

که غوغا میکند در سر نوا چنگ دوشنیم

Ṣabāḥu'l-ḫayr zed bülbül kücāyî sāḳiyā ber-ḫ ̌îz

Ki ġavġa mî-kuned der-ser nevā-yı çeng-i dūş nîm

Ṣabāḥuʾl-ḫayr urdu bülbül ḳandesin ey sāḳî ṭur ki ġavġa ider başımda ve dün giceki çeng nevāsı.

Beyt: *Elā ey sāḳî în bāḳî ki ez dest bāzāver / Ṣabūḥ āmed çi ḥasbî ḫîzed mey rîz der-sāġar.*[195]

Mevlānā Şemʿî dir, bülbül ṣabaḥuʾl-ḫayr urdu ey sāḳî ḳandesin ḳalḳ.[196] Ki dün giceki çengüñ ḫurūşı benüm başımda ġavġa eyler. *Çeng-i dūşî*nüñ **[20]** ḫurūşından murād *elestü birabbikum*[197]ṣadāsıdur. *Sāḳî*den murād mürşiddür ki andan feyż ṭaleb eyler.

[10.Beyit]

رموز عشق و سرمستی ز من بشنو نه از حافظ

که با جام و قدح هرشب ندیم ماه و پروینم

Rumūz-ı ʿışḳ u ser-mestî zi-men bi'şnev ne ez Ḥāfiẓ

---

[195] Ey sākî, dün geceden kalan şarabı tekrar getir. Sabah oldu, hayrına kadehi doldur.

[196] [Derkenar] Ṣabāḥuʾl-ḫayr ʿArablaruñ ʿādetidür ṣabāḥıñ ḫayır olsun maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

[197] Hani Rabbin (ezelde) Ādemoğullarının sulplerinden zürriyetini almış, onları kendilerine şāhit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da "Evet, şāhit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyāmet günü, "Biz bundan habersizdik." dememeniz içindir. (Aʿrāf-172)

Ki bā-cām u ḳadeḥ her şeb nedîm-i māh u pervînem

ʿışḳ ve ser-mestlik rumūzı benden işit Hāfıẓdan degül ki cām u ḳadeḥ ile her gice ay ve ülker muṣāḥibiyem. **Murād** budur ki ʿışḳ-ı ilāhî vebî-ḫodluk remzlerini benden işit ʿilm-i ẓāhir Ḥāfıẓından degül zirā ben her gice ḳalb-i ṣāfî u ʿaḳl-ı vāfî ile şeyḫ ü zümre-i ṣūfîyān muṣāḥibiyem.

Beyt: *Zi men pursîd rāh u resm-i şehristān-ı şeydāyi* / **[25]** *Ki çün Ferhād u Mecnūn nîstem kūhî vü ṣaḥrāyî.*[198]

Mevlānā Şemʿî dir, ʿışḳ u ser-mestlik remzlerini benden işit Ḥāfıẓdan işitme zirā cām uḳadeḥle her gice māh u pervinüñ muṣāḥibiyem. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî ile iḥyā-yı leyl iden rumūz-ı ʿışḳa ıṭṭılāʿ bulur dimekdür.

[11.Beyit]

وفاداری و حق گویی نه کار هر کسی باشد

غلام آصف دوران جلال الحق و الدینم

Vefādāri vü ḥaḳ gūî ne-kār-ı her kesî bāşed

Ġulām-ı Āṣaf -ı devrān Celālu'l-ḥaḳḳi ve'd-dînem

Vefādārlıḳ ve ḥaḳ söylemek her kimsenüñ işi olmaz *devrān Āṣafı Celālüʾl-Ḥaḳḳi veʾd-dîn* ḳulıyam yaʿni ol vefādārlıḳdan ve ḥaḳ söylemekde tamām-ı kāmildür bunda tenbîh vardur ki **[30]** vezîr-i vefādār gerekdür cefākār gerekmez dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, vefādārlıḳ ve ḥaḳ-gūyluḳ her bir kimsenüñ işi degüldür. *Celāluʾl-Ḥaḳḳ Veʾd-dîn* olan zamāne vezirinüñ ġulāmıyum. **Murād** vezîri medḥdür.

[Ġazel 367]

Mefʿūlü fāʿîlātü mefāʿîlü fāʿilün

[1.Beyit]

بگذار تا ز شارع میخانه بگذریم

کز بهر جرعه‌ای همه محتاج این دریم

[198] Bana mestlerin memleketlerinin ādet vegeleneğini sordu. Ben Ferhād ve Mecnūn gibi dağ ve çölde değilim.

Bü-g’zār tā zi-şāriʿ-i meyḫāne bü’gzerîm

K’ez behr-i cürʿaî heme muḥtāc-ı în derîm

Mevlānā Sürūrî dimiş, ḳo tā meyḫānenüñ ulu yolından geçelüm[199] ki cürʿa içün cümle ḳapuya muḥtācuz. **Murād** meyḫāneden ḫānḳāhdur ki ṭaleb-i dergāh olan her kimse bir cürʿa içün yaʿni **[241a]** taḥṣîl-i feyż-i ḳalîl içün aña muḥtācdur lācerem ʿaḳl u rūḥ nefse dirler ki ḥānḳāhuñ ulu yolına ḳo bizi sālik olalum tā ki raḥmet-i raḥmān bulalum. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḳo tā meyḫāne ṭarîḳi semtine güzer idelüm[200] zirā cürʿadan ötüri cümle bu ḳapuya muḥtācuz. **Murād** ḫalḳun mürşide ziyāde iḥtiyācın beyāndur.

[2.Beyit]

روز نخست چون دم رندی زدیم و عشق

شرط آن بود که جز ره این شیوه نسپریم

Rūz-ı nuhust çün dem-i rindî zedîm ü ʿışḳ

Şarṭ ān buved ki cüz reh-i în şîve ne’sperîm

Evvel günde çün rindlik ve ʿışḳ nefesin urdın. Şarṭ **[5]** olur ki bu şîve yolından ġayrı ışmarlamayavuz. **Murād** budur ki çün ezel güninde *Elestü birabbiküm*[201] nidāsında ʿālem-i ervāḥda iḫlāṣ u ʿışḳ-ı ilāhî nefesin urduḳ ve ol daʿvāyı ḳılduḳ şarṭ oldur ki ol daʿvā ʿahdî üzre olup andan ġayrı ṭarîḳe sülūk ḳılmayavuz. **Mevlānā Şemʿî** dir, rūz-ı ezelde çünki rindlik ve ʿışḳ demini urduk. Lāyıḳ oldur ki bu şîve yolında ġayrıya gitmeyelüm. **Murād** *elestü birabbiküm* çünki ʿahdı ḳabūl itdük aña vefā itmege saʿy idelüm **[10]** dimekdür.

[3.Beyit]

جایی که تخت و مسند جم می‌رود به باد

---

[199] [Derkenar] Şāriʿ bunda ulu yol maʿnāsınadur. (Mollā Sürūrî)

[200] [Derkenar] Şāriʿ bunda şāh-ı rāh maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

[201] Hani Rabbin (ezelde) Ādemoğullarının sulplerinden zürriyetini almış, onları kendilerine şāhit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti.Onlar da “Evet, şāhit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyāmet günü, “Biz bundan habersizdik.” dememeniz içindir. (Aʿrāf-172)

گرغم خوریم خوش نبود به که می خوریم

Cāyî ki taḫt u mesned-i Cem-i mî-reved be-bād

Ger ġam ḫorîm ḫoş ne-buved bih ki mey ḫorîm

Bir yerdeki Cemüñ taḫt ve tekyegāhı yile gide. Eger ġam yerseñ ḫoş olmaz yegdür ki şarāb içevüz. **Murād** budur ki dünyā dār-ı fenādur her nesneye bunda beḳā olmaz. Lacerem *hemmeʾs-saʿîdi āḫirretehu vehemmüʾş-şaḳîyi dünyā*[202] mücebince bunda anuñçün ġam yimek ḫoş degüldür. Yeg oldur ki ʿışḳ-ı ilāhî yiyevüz. **Mevlānā Şemʿî** dir, şol yire ki ḫażret-i Süleymānuñ taḫt u mesnedi bāda gider ve fenā bulur. Eger ġam yiyevüz ḫoş olmaz yeg ki şarāb içelüm. Cāyîden **murād [15]** dünyādur. Şarābdan murād ʿışḳ u ṭāʿatdur.

[4.Beyit]

تا بو که دست در کمر او توان زدن

در خون دل نشسته چو یاقوت احمریم

Tā bū ki dest der-kemer-i ū tüvān zeden

Der-ḫūn-ı dil nişeste çü yāḳūt-ı aḥmerîm

Tā ola ki eli anuñ kemerine urmaḳ ola göñül ḳanında yāḳūt-ı aḥmer gibi otırmışam. **Murād** budur ki laʿl ü yāḳūt-ı aḥmer gibi niçe müddet ḳan içinde ṭurmak ile gevher olup kemer yārda terṣîʿ ḳılınup eli kemer-i yâra idersin biz daḫi bir niçe müddet ḫūn-ı dilde oturup riyāżet itmek gereküz ki vuṣūl ilaʾllāh ḥāṣıl idevüz dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, tā ola ki anuñ kemerine el urmaḳ mümkin ola yāḳūt-ı aḥmer gibi ḫūn-ı dile ġarḳ olmışuz. **Murād** viṣāl-i cānān içün çeşmimüzden ḫūn-āb revān idüp belā vü meşaḳḳate rıżā virmişüz dimekdür.

[5.Beyit]

واعظ مکن نصیحت شوریدگان ما

با خاک کوی دوست به فردوس ننگریم

[202] İmām Alî, said (bahtiyar) kişinin derdi ahretidir. Şaki (kötü) kişinin derdi ise dünyasıdır. (Kelām-ı kibār)

Vāʿiẓ me-kun naṣîḥat-i şūrîdegān mā

Bā-ḫāk-i kūy-ı dūst be-Firdevs ne-n'gerîm

Ey vāʿiẓ şūrîdelere naṣîḥat itme ki biz dost maḥallesi **[20]** ṭopraġında Firdevse naẓar it- mezüz. **Murād** budur ki vāʿiẓ ki terġîb-i cennet ider ʿāşıḳ-ı şūridelere anı dimemek gerek ki bunlar dost maḥallesi ḫākinden ve taḳarrrüb-i ilāhî menzilgāhında cennete nāẓır degüllerdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey vāʿiẓ ʿışḳ-ı ilāhî ile dîvāne olmuş olmuşlara naṣîḥat eyleme zirā biz dostuñ maḥallesi ḫākî ile Firdevse iltifāt itmezüz. **Murād** Cenāb-ı Ḳudsî bihiştden tercîḥ itdügin işʿārdur.

[6.Beyit]

چون صوفیان به حالت و رقصند مقتدا

ما نیز هم به شعبده دستی برآوریم

Çün ṣūfîyān be-ḥālet ü raḳṣend muḳtedā

Mā nîz hem be-şuʿbede destî ber-āverîm

Çün ṣūfîler ḥālet-i raḳṣde muḳtedālardur biz daḫi ḥoḳḳa-bāz **[25]** lıġa el ḳalduralum. **Murād** ṣūfîler ḥālet-i riyā ile pîşva olmuşlardur. Biz de mekr ü riyāya el ḳalduralum ammā iʿtibār buña degül iḫlāṣadur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, çünki ṣūfîler ḥālet ü rākṣde muḳ- tedālardur biz daḫi hem ḥoḳḳābāzlıġa raḳṣe mübāret idelüm murād ṣūfîlerün riyā ile raḳṣ u ḥāletün beyāndur şuʿbede ḥoḳḳabazlıḳ.

[7.Beyit]

از جرعه تو خاک زمین در و لعل یافت

بیچاره ما به پیش تو از خاک کمتریم

Ez-cürʿa-i tu ḫāk-i zemîn dürr ü laʿl yāft

Bî-çāre mā be[203]-pîş-i tu ez ḫāk kemterîm

Senüñ cürʿañdan yerün ṭopraġı lü'lü' ve laʿl buldı. Bî-çāre biz senüñ öñüñde ṭopraḳdan kötireküz. **Murād** muḥāṭabdan şeyḫ-i kāmilü mükemmeldür **[30]** pes aña

[203] [Derkenar] Bî-çāre mā ki (Şemʿî)

dir ki senüñ baḳiyye-i şarāb-ı ışḳuñdan edānî lü'lü' vü laʿlî yaʿni feyż buldular ammā biz bî-çāre taḥṣîl-i feyż idemedük ve bize ifāża itmedüñ biz senüñ ḳatuñda ḫākden kemter imişüz.

Beyt: *ʿĀlemi himmet meyinden cümle serhoş eyledük / Bendeni bir cürʿadan niçün ferāmūş eyledük.*

Mevlānā Şemʿî dir, senüñ cürʿañdan yürüñ ḫākı laʿl ḳadrini buldı. Bî-çāre biz ki senüñ ḳātuñda ḫākden kemterüz. Ḫiṭāb **[241b]** mürşidedür. **Murād** ḫāk gibi ḥaḳîr olan mürid senüñ feyżüñ ile maḳbūl-ıḤaḳ oldı ammā bize senden bir ḥālet irişmedi dimekdür.

[8.Beyit]

زان پیشتر که عمر گرانمایه بگذرد

بگذار تا مقابل روی تو بنگریم

Z'ān pîşter ki ʿömr-i girān-māye bü'gẕered

Bü'gzār tā muḳābil-i rūy-ı tu bi'ngerîm

Andan öñdin ki aġır bahālu ʿömr geçer. Ḳo ki senüñ yüzüñ muḳābili aña naẓar idelüm. **Murād** ʿömrüñ geçmesinden müşāhede-i Ḥaḳḳa teveccüh itmek gerekdür dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, andan öñdenrek ki ziyāde ḳıymetlü ve aġır bahālu ʿömr geçe. Ḳo tā senüñ yüzüñ **[5]** muḳābilinde geçelüm. Ḫiṭāb mürşidedür ki ḥālet-i nizaʿda anuñ cemāli müşāhedesiyle muġtenim olmaḳ ister.

[9.Beyit]

حافظ چو ره به کنگره کاخ وصل نیست

با خاک آستانه این در به سر بریم

Ḥāfıẓ çü reh be-küngüre-i kāḫ-ı vaṣl nîst

Bā-ḫāk-i āstāne-i în der be-ser berîm

Ey Ḥāfıẓ çün vaṣl ḳaṣrı bedenine yol yoḳdur. Ol ḳapu āstānesi ṭopraġına baş iletelüm. **Murād** vaṣl-ı ilāhî ḳaṣrınuñ zirvesine vuṣūl müyesser degüldür ammā ol ḳaṣr ḳapusı āstanesi ṭopraġına baş ḳoyup ṭalebde olmaḳ gerekdür dimekdür.

Beyt: *Gerçi ne-tüvān be-dūst reh bürden / Şarṭ-ı yārist der-ṭaleb murden.*[204]

Mevlānā Şemʿî dir, Ey Ḥāfıẓ çünki **[10]** vaṣl ḳaṣrınuñ küngüresine yol yoḳdur. Bu āstānenüñ ḫākîyle ʿömri başa idelüm. **Murād** viṣāl-ı Bārî Teʿālā olmazsa bārî ṭāʿatı ʿibādetden aʿrāż itmeyelüm dimekdür.

Ḥarfü'l-Vāv

[Gazel-368]205

Feʿūlün Mefāʿîlün Mefāʿîlün Feʿūlün

[1.Beyit]

الم يأن الاحباب ان يترحموا

وللناقضين العهد ان يتندّموا

Elem ye'ni li'l-aḥbābi en yeteraḥḥamu

Ve li'n-nāḳıżîni'l-ʿahde en yeteneddemu

Mevlānā Sūrūrî dimiş, *elem yeʾni*de hemze istifhām-ı inkār içündür. *Lem* ḥarf-i cezmdür ve*yeʾni* fiʿl-i mużāriʿdür aṣlda *yeʾni* idi cezm içün *yā*düşmişdür [206] ve *aḥbāb* cemʿ-i ḥabîbdür, eḥibbā gibidür teraḥḥum esirgemek maʿnāsınadur ve *en yeteraḥḥam* cümlesi maḥallen **[15]** merfūʿ-ı fāʿilidür fiʿl-i meẕkūruñ *ve liʾl-nāḳıżînede vāv* ʿaṭf içündür ve*lām* ḥārf-i cerdür ve *nāḳiżîn* anuñ ile mecrūrdur ve lafẓuʾl-ʿ*ahd* lafẓen menṣūb mefʿūlidür[207]*nāḳıżînüñ* ki cemʿ-i *nāḳaż*dur ki ism-i fāʿildür ve *en yeteneddemu* cümlesine maʿtūfdur. Maʿnā-yı beyt budur ki vaḳt olmadı mı dostlara şefḳat ideler daḫi ʿahd ṣayıcılar peşîmān olalar. **Murād** budur ki *elem yeʾni liʾlleẕîne āmenū en taḫşeʿa ḳulūbühüm li-ẕikriʾllāhi*[208] ḥasebince vaḳt olmadı mı

---

[204] Gerçi dosta gitmek mümkün olmasa daaşkın şartı taleb yolunda ölmektir.

[205] [Derkenar] Bu ġazel mîm ḳāfiyesinde îrād olunduġı ekser-i ebyātuñ āḫiri mîm olduġına bināʾendür ve illā maṭlaʿında ve üçünci beytinde mîmden soñra vāv vardır zirā ṣıġa-i cemʿlerde ve ḥarf-i āḫiri mîm olanlar daḫi işbāʿ ile oḳunup vāv müellid olur. (Mollā Sürūrî)

[206] [Derkenar] Aṣlda ye'ti idi ḥarf-i cezm ile yā düşmişdür. (Mollā Sürūrî)

[207] [Derkenar] Vāv ʿaṭf içündür. ʿĀmilin muḫtelifinüñ maʿmūlunı üzre ʿaṭıfdur ki mecrūr-ı muḳaddemdür, iʿāde cār olmuşdur. (Mollā Sürūrî)

[208] İman edenlerin Allāhʾı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi? Daha önce kendilerine kitap verilip de üzerinden uzun zaman geçen böylece kalpleri katılaşanlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu fāsık kimselerdir (Hadîd -16)

yaʿni vaḳt oldı yā dostlara ki vücūd-ı insānîde rūḥ u ʿaḳl u nefs ve bunlaruñ ḳuvvāsıdur şevḳat idişeler yaʿni **[20]** birbirin esirgeyüp kendüleri ʿaẕāb-ı nārdan taḫlîṣe saʿy ideler daḫi *elestü birabbiküm*[209] nidāsında *Belî* ahdin idüp baʿde *elleẕîne yenḳudūne ʿahdeʾllāhî min baʿdi mîsāḳihi*[210] mūcebince ʿahdden ṣıyanlara vaḳt olmadı mı yaʿni vaḳt oldı ya peşîmān olup *en-nedemu tevbetun*[211]muḳteżāsınca tāʾib olalar. **Mevlānā Şemʿî** dir, vaḳt olmadı mı dostlara ki terahḥum eyleyeler ve nāḳıż ʿahd olanlara vaḳt olmadı mı ki peşîmān olalar. *Elem yeʾni* fiʿl-i ḥāceddür[?] *inni yeʾnî*den ki ramâ yermî vezni üzredür nāḳıż u mehmūzüʾl-fādur ve *en*de hemze istifhām inkārı içündür. *En yeteraḥḥamun* idi **[25]** *en* nāṣabe ile *nūn* ṣāḳıt olmışdur. Nāḳıż yüzici maʿnāsınadur. *En yeteneddemnu* idi bunda daḫi *nūn* ṣāḳıṭ olmışdur.

[2.Beyit]

الم یأتهم انباء من بات بعدهم

وفی صدره نارالاسی یتضرم

Elem ye’tihim enbā’u men bāte baʿdehum

Ve fî-ṣadrihi nāru’l-esā yeteżarremu

Hemze-i elem meẕkūr olan gibidür ve *yeʾti* aṣlda *yeʾtî* idi ve *enbāʾ* cemʿ-i binādur ḫaber maʿnāsınadur[212] fiʿl-i meẕkūruñ fāʿîlidür żamîr-i cemʿ-i mefʿūlidür rāciʿdür aḥbāb ile nāḳıżîn lafẓuna cemʿen *yā ʿalā sebîlüʾl-bedel ve bāte*fiʿl-i māżîdür ikinci bābda yā dördüncü bābdan bāt yebāt maṣdarı *beytūtedür* gicelemek maʿnāsına baʿdihim żamîri daḫi żamîr-i sābıḳ gibidür *vefî-ṣadrihi*de *vāv* **[30]** *vāv-ı ḥāliyye ṣadr* lafẓında olan żamîr *men* lafẓına rāciʿdür v*e fî ṣadrihi* muḳaddem-i ḫaberdür*nār* muʾaḫḫir-i mübtedādur *esā* ġuṣṣadur ve *tażarremu* odı yaluñlanmaḳdur ve *yeteżarremu* lafẓunuñ *mîmi* işbāʿ ile oḳunup *vāv* mütevellid olur vezn-i kāfîye ṣaḥîḥ

---

[209] Hani Rabbin (ezelde) Ādemoğullarının sulplerinden zürriyetini almış, onları kendilerine şāhit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da “Evet, şāhit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyāmet günü, “Biz bundan habersizdik.” dememeniz içindir. (Aʿrāf-172)

[210] Onlar Allāhʾa verdikleri sözü pekiştirilmesinden sonra bozan, Allāhʾın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlākî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzüne bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.(Bakara-27)

[211] Pişmanlık duymak bir tövbedir.(Hadis-i Şerif)

[212] [Derkenar] Enbā cemʿ-i benāʾdur ki ḫaber maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

olmaġiçün maʿnā-yı beyt budurki geldi mi bunlara ḫaberleri kimsenüñ ki giceleri anlardan saña yaʿni kendülerden saña vücūd bulup kendülerden evvel vefāt idüp gidenüñ ḫaberleri maʿlūmları öldiye ḥāl **[242a]** buña anuñ gögsinde ġuṣṣa ve teʾessüf odı yaluñlanur. **Murād** budur ki meyyit olanlaruñ ekŝer-i ṣiyāḥ *Ehliʾl-nāri mineʾt-tesvîf*[213] mücebince ġuṣṣa yidükleri ve ḥayf didükleri maʿlūm olmışdur. **Mevlānā Şemʿî**dir, anlara şol kimsenüñ ḫaberi gelmedi mi ki anlardan soñra giceleri ḥāl bu ki anuñ sînesinde ġuṣṣa vu teʾessüf āteşi yaluñlanur. **Murād** kendülerden cüdā olanuñ ḫaberlerini istimāʿ itmediler mi dimekdür. *Elem yeʾti* fiʿl-i ḥāceddür. *Yeʾti* fiʿli māżîdür. Bāb-ı sānîden *teteżerremu* fiʿl-i mużāriʿ-ı müfred-i müʾenneŝ-i **[5]** ġāʾibedür fāʿili taḥşedehu müsterhidür ki *nāre* rāciʿdür. *Mîm* işbāʿla oḳınmaḳ gerekdür ḳāfiye içün. *Nār* müʾenneŝ-i semāʿîdür. *Esā* ġuṣṣa vu teʾessüf maʿnāsınadur.

[3.Beyit]

فیا لیت قومی یعلمون بماجرا

علی مرتج منهم فیحفوا و یرحم

Feyāleyte ḳavmî yaʿlemūne bimācerā

ʿAlā mürtecin minhüm fe-yaḥfū ve yerḥamu

Fā cezāʾiyyedür *yā* ḫarf-i nidādur *leyte* ḫarfdür ḫurūf-ı müşebbehe biʾl-fiʿlden temenni içündür ve *ḳavmi* ismidür ve *yaʿlemūne* cemʿ-i fiʿl-i mużāriʿdür ġāʾibdür anda olan żamîr-i cemʿ-i ḳavme rāciʿdür *mā* mā-i mevṣūledür *yā* maṣdariyyedür *bā* ṣılasıdur *yaʿmelūne* nüñ*yā* mā-yı istifhāmiyyedür *bā* ṣılasıdur *cerā*nuñ *mürtec* ism-i fāʿildür aṣlda *mürtecî* idi ve żamîr-i minhüm ḳavme rāciʿdür y*aḥfū* mużāriʿ-i müfreddür ḫafîden **[10]** aşınmaḳ ve incelmek dimekdür. [214]Baʿżı nüṣaḫda *feyaʿfū*dur ʿafvden ve *yerḥamū* mużāriʿ-i cemʿdür maʿnā-yı beyt budur ki n'olaydı benüm ḳavmüm bilelerdi cāri olanı yā cereyānı bunlardan ümîd dutan üzre refîḳ olup raḥm iderlerdi. **Murād** budur ki meyyite olan *İnneʾl-meyyitü kalġarîḳiʾl-yeteġavvesü*[215] mücebince lisān ile dir n'olaydı ḳavmüm baña cārî olduġın bileler duʿā-yı ḫayr

[213] Ateş ehlinin çoğu geciktiricidirler. (Hadîs-i şerif)
[214] [Derkenar] Yaḥiff müfretdür içinde olan żamîr, ḳavme rāciʿdür lafıẓ iʿtibāriyle ve yerḥāmu cemʿdür ḳavmüñ maʿnāsı iʿtibāriyle. (Mollā)
[215] Ölü, boğulmak üzere olup imdat isteyen kişi gibidir. (Hadîs-i şerif)

ḳılalardı. **Mevlānā Şemʿî** dir, n'olaydı benüm ḳavmüm geçen aḥvāli bilelerdi. Anlardan ricā idici üzre mülāyim olurlar ve teraḥḥum iderlerdi. Bu hem vechdür. Mülāyim olurlar ve teraḥḥum iderlerdi. *Fe'enne yaḥfūne ve en yerḥamūne*[216] taḳdirindedür **[15]** ki leytenüñ cevābıdur.[217]*İnne nāṣibehu* taḳdîr olunup *nūn* ḥaẕf olındı.

[4.Beyit]

حکی الدّمع عنی ما الجوانح اضمرت

فیا عجبا من صامت یتکلم

Ḫakke'd-demʿu ʿannî me'l-cevāniḥu izmeret

Feyā ʿacebā min ṣāmitin yetekellemu

Lafẓ-ı *cevāniḥ* cemʿ-i *cāniḥā*dur eyegü kemükleri maʿnāsına yaʿni gözyaşı eyledi benden eyegü kemükleri gizledügin ʿacebdür bir sākit söyler. **Murād** gözyaşı ifşā-yı ʿışḳ itdügin beyān ve anı istiġrābdur.[218] **Mevlānā Şemʿî**dir, gözüm yaşı ḥikāyet ü fāş eyledi şol nesneyi ki *cevāniḥ* sitr eyledi. Ey ne ʿacebdür ki bircānsuz söyler. Bunda daḫi *mîm* işbāʿ ile oḳınmaḳ gerekdür. **Murād** gözyaşı ʿaşḳını fāş itdügünden istiġrābdur *cāniḥ* eyegü kemügi **[20]** cemîʿi *cevāniḥ*dür. *İżmeret* ifʿāl bābından müfred-i müʾennesî-i ġāʾibedür.

[5.Beyit]

اتی موسم النیروز و اخضرت الرّبی

فما للغوانی الغید لا تترنم

Atā mevsimi'n-neyrūzi ve aḫḍerretü'r-rubā

Femā li'l-ġavāni'l-ġaydi lā teterennemü

Neyrūz, nevrūzdur ve lafẓ-ı *rubā*żamm-ı *rā* ile cemʿ-i rebūhdur ve *rebūh* depedür yaʿni bahār mevsimi geldi ve depeler yeşil oldı n'oldı ziyāde güzel ʿışḳ-ı

---

[216] Muhakkak etrafları çevrelenseydi kesinlikle merhemet edilirdi.(Hadis-i Şerif)

[217] [Derkenar] Leyte temennî içündür, bimā cerā cümle yaʿlemūnenüñ mefʿūludur. ʿAlā mürteci minhüm mışrāʿ-ı evvele maṣrūfdur. (Mollā Şemʿî)

[218] [Derkenar] Bunda daḫi mîm işbāʿ ile oḳınur ve o mütevellid olur. (Mollā Sürūrî)

ʿavretlere ırlamazlar. *Ġavāni* cemʿ-i ġāniyedür şol ʿavrete dirler ki tezyînden müstaġniye ola lafẓ-ı *ġayd* aṣlda fetḥeteyn iledür bunda sükūn-ı *yā* ile oḳınur vezn içün. **Murād** zamān-ı ʿıyş u sürürda nefs u ḳuvvāsı zevḳ ü şevḳ ʿamel-i āḫirete terġîbdür.[219]

Beyt: *Āmed bahār u şud çemen ü lāle-zār ḫoş / Hoş bahār ki* **[25]** *vaḳt-i bahār hoş.*[220]

Mevlānā Şemʿî dir, nevrūz zamānı geldi ve depeler sebz oldı.[221] Ne olaydı terennüm idici ḫūb ve lāṭîf zenlere ki terennüm eylemezler. *Ġavāni* cemʿ-i ġaʾniyedür ġanādan ki ırlayıcı ʿavret maʿnāsınadur. *Ġayd* mülāyim ü laṭîf *rubā* cemʿ-i *rubūh*dur ki depe maʿnāsınadur.

[6.Beyit]

شهور بها الاوطار تقضى مناصبا

وفى شاننا عيش اربيع محرّم

Şühūrun bihā'l-evṭāru taḳḍî mine'ṣ-ṣıbā

Ve fî-şe'ninen ʿıyşu'r-rebîʿi Muḥarremu

Şuhūr şehrüñ cemʿidür e*vṭār* vaṭaruñ cemʿidür *vaṭar* ḥācet maʿnāsınadur *taḳḍî* ḳażādandur virülmek maʿnāsına *ṣıbā* kesr-i ṣādla muḥabbet ve meyl ü tāzelik maʿnāsınadur maʿnā-yı beyt budur ki anda ḥācetler virülür ʿışḳdan ve **[30**] tāzelikden bizüm şe'nimüzda bahār ʿıyşı ḥarāmdur. **Murād** kendüye evḳāt-ı şerîfede feyż olmaduġından şikāyetdür belki murād ġayrılara taʿrîżdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, bu aylar bir aylardur ki olaylarda ʿışḳ tāzeliginden ḥācetler iḳtiżā olunur. *Bihā*da olan *bā* fî maʿnāsına olmaḳ rūşendür. Ḥāl bu ki buña bizüm ḥaḳḳımuzda rebîʿ u bahār ʿıyşı ḥarām ḳılınmışdur. **Murād** kendüsine böyle şerîf eyyāmda feyż ü keşf olmaduġından iẓhār-ı taḥazzün ü taḥassurdur. **[242b]** *Rebiʿ*a nisbet *muḥarrem* lafẓı ḫūb vāḳiʿ olmışdur.

---

[219] [Derkenar] Ehl-i taṣavvuf nefsi ʿavrete teşbîh iderler çünki ṣîġa-i cemʿ ile ẕikr olundı murād nefs u ḳuvvā-yı nefsāniyye olmaḳ gerek. (Mollā Sürūrî)
[220] Bahar geldi, çemen ve bahçeler güzelleşti. Güzel baharın zamanı güzel olur.
[221] [Derkenar] Neyrūz ʿArabi ve nevrūz Fārsîdür. (Mollā Şemʿî)

[7.Beyit]

بنى عمّناجود وعلينا بجرعة

و للفضل اسباب بها يتوسّم

Benî ʿamminā cūd u ve ʿaleynā bi-cürʿatin

Ve li’l-faḍli esbābün bihā yütevessemu

ʿAmmuz oġlanları bize seḫā itdiler bir cürʿa ile faż̇l içün esbāb vardur anuñ ile ʿalāmetlenür. **Murād** budur ki her kimsenüñ faż̇l u kemāli ne ise ġayre ol ẓāhir olup kendünüñ ʿalāmet-iḥāli evvel ol olur eger ḫayırlu nesneye çoḳ ʿaṭā iderse *Yesūddüʾl-merʾu ḳavmihi biʾl-iḥsāni ileyhim*[222] ḥasebince kendünüñ faż̇lı u seyyiʾātı ẓāhir **[5]** olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey bizüm ġammaz oġullları bize bir cürʿa iḥsān eyleñüz. Ḥāl bu ki faż̇l içün esbāb vardur ki ol esbābla ʿalāmetlenür. **Murād** ʿalāmet faż̇l u cūd u kerem idügin beyāndur. *Cūd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekker-i ḥāżırdur ki müfredi *cūd*dur. Aṣlında *yābenîne ammenā* idi iżāfetle *nūn* ḫaẕf olunup ḫarf-ı nidā taḳdîr olındı. Bu ġazelde ʿArāb şuʿarāsı semtine sülūk itmişdür.

[8.Beyit]

ايا من علا كل السّلاطين سطوة

ترحّم جزاك الله ب الخير مغنم

Eyā men ʿalā külle’s-selāṭîni saṭveten

Teraḥḥem cezāka’llāhū bi’l-ḫayru maġnemu

Ey ʿālî olınan cemîʿ sulṭānlara ḳahr cihetinden teraḥḥum ḳıl. Allāh saña ḫayr eylesün **[10]** ki ḫayr ġanîmetdür.[223] **Murād** ẓāhire naẕar ẓāhir pādşāhını merḥamete delālet ve ḫayr-ı ġanîmet-i uḫrevîdür anı fevt etmemek gerekdür diyü penddür ṭarîḳate naẕar rūḥa yā aḳla nidādur ki cemîʿ-i ḳuvvā-yı bedeniyye üzre sulṭān-ı ʿġālipsin teraḥḥum ḳıl kendü reʿāyā-yı aʿżā-yı cismüñe ki ḫayr-ı ġanîmetdür ve medet-i ḫayāt anuñiçün fırṣatdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey selāṭînüñ cemîʿisi üzre ḳahr

[222] Kişi kavmine iyilik etmekle onların efendisi olur. (Arapça ibare)
[223] [Derkenar] Lafẕ-ı teraḥḥum emrdür cezākaʾllāhu cümlesi cümle-i duʿāʾiyyedür maġnemu ġanîmet maʿnāsınadur. (Mollā Sürūrî)

u ḳuvvet yöninde ʿālî olan kimse.[224] Teraḥḥum eyle ki Allāh Teʿālā saña ḫayr u cezā virsün. Ḫayr ġanîmetdür. Zinhār fırṣatı fevt itme. **Murād** ṣāḥib-i devletden fuḳarāya teraḥḥum u iḥsān ṭalebidür. *ʿAlā* fiʿl-i [**15]** māżîdür. *Teraḥḥum* emr-i ḥāżırdur ki mevḳiʿ-i duʿāda vāḳiʿ olmışdur.

[9.Beyit]

لكل من الخلان ذخرومنية

وللحافظ المسكين فقر و مغرم

Li-küllin mine'l-ḫullāni ẕuḫrun ve münyetün

Ve li'l -Ḥāfıẓi'l-miskîn faḳrun ve maġremu

Dostlardan her biri içün azıḳ ve ārzū vardur. Hāfız-ı misḳin içün vardur esbāb yoḳdur anuñ naṣîbi faḳr u ziyāñ. **Murād** anuñ ẕuḫrı olıcaḳ aʿmāl u ārzūya vuṣūl içün esbāb yoḳdur anuñ naṣîbi faḳr u żımān ve ʿömrinden ḥüsrān dimekdür.[225] **Mevlānā Şemʿî** dir, dostlardan her birisi içün azıḳ u ḥuṣūl-ı murād vardur. Yaʿni ġañilerdür ve murādları ḥāṣıl olmışdur.[226] Ḥāl bu ki miskîn Ḥāfıẓ içün faḳr u ziyān vardur. **Murād** erbāb-ı ṭarîkatuñ her **[20]** birisi dāyim feyż-i ilāhîyle müstefîḍ olup ve kendüsi olmaduġından şikāyetdür yāḫud umūr-ı dünyeviye murādı ḥāṣıl olmaduġından şikāyetdür. Bu ġazelüñ her mıṣrāʿ-ı ŝānîsindeki *vāv* vāḳiʿ olmuş ola *mîm* işbāʿla oḳunmaḳ gerek. Bu ġazeli *mîm* ḳāfiyesinde getürdi ekŝer-i beytine bināʾen.

[Gazel 369]

Mefāʿilün Feʾilātün Mefāʿilün Feʿilün

[1.Beyit]

به عزم توبه سحر گفتم استخاره کنم

بهار توبه شکن می‌رسد چه چاره کنم

Be-ʿazm-i tevbe seḥer guftem istiḫāre kunem

[224] [Derkenar] Saṭvet ḳahr u ḳuvvet. (Mollā Şemʿî)
[225] [Derkenar] Bunda daḫi mîm işbāʿ ile oḳunur. (Mollā Sürūrî)
[226] [Derkenar] Ḫullān, cemʿ-i ḫalîldür ki dost maʿnāsınadur. Ẕuḫrun azıḳ ve arzū. (Mollā Şemʿî)

Bahār-ı tevbe-şiken mî-resed çi çāre kunem[227]

Tevbe ḳaṣdine seḥer diledüm ki istiḫāre idem tevbe ṣıyıcı bahār irüşür ne çāre idem. **Murād** tevbeden sülūkdan rücūʿ idüp kesb-i maʿāşa şürūʿdur ve bahārdan **murād** maḳām-ı ʿālem-i **[25]** basṭdur yaʿni sülūkdan ʿudūl idüp kesb-i māla iştiġāl içün ḳaṣd iderüm ammā ḳaṣdü'l-ilāhî u feyeżān-ı şāhî gelüp baña ceẕbe ṣalup beni bî-iḫtiyār ider.

Şiʿr: *Zümretüʾl-ʿuşşāḳi ḳad ḳurbeʾl-viṣāl / Zübdetüʾl-ʿuşşāḳi lā-temşū teʿal. / Eyyuheʾl- aḥbābe ḳavmu niyām / İşrabū min keʾsihi şurbeʾl-müdām.*[228]

Mevlānā Şemʿî dir, seḥer vaḳti tevbe ḳaṣdına istiḫāre eyleyüm didüm. Tevbe-şiken bahār irişür ne çāre idüm.[229] **Murād** ʿışḳ u riyāżatdan ferāġat itmege niyyet itmişken gerü rücūʿ itdügin işʿārdur.

[2.Beyit]

سخن درست بگویم نمی‌توانم دید

که می خورند حریفان و من نظاره کنم

Suḫan dürüst be-gūyem nemî-tevānem dîd

Ki mey ḫurend ḥarîfān u men neẕāre künem

[30] Dürüst söz direm ḳādir degülem görmege ki şarāb içeler muṣāḥibler ve ben naẕar idem. **Murād** yārān-ı ṭarîḳat şarāb-ı ilāhî nūş idüp ẕevḳde olup ve ben ʿavāmuʾn-nās gibi ḫāricden naẕar itmege ḳādir degülem. Lācerem erbāb-ı ẕevḳden olmaḳ geregin dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, sözüñ rāstını direm görmege ḳādir degülem ki ḥarîfler şarāb içeler ben naẕar idem. **Murād** yārān-ı ṭarîḳāt ʿışḳ u riyāżata kūşîş ideler ve ben bî-kār olum ḳādir degülem dimekdür.

---

[227] [Derkenar] Kunem fiʿl-i mużāriʿ-i nefs-i mütekellim-i vaḥdedür. (Mollā Şemʿî)

[228] Ey istekliler zümresi, muhakkak vuslat yaklaştı. Ey seçkin āşıklar yürümeyin; (koşarak) gelin. Ey dostlar! Uykudan uyanın ve onun (sevgilinin) kadehinden şarāb için.

[229] [Derkenar] Tevbe-şiken, tevbe bozucı maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

[3.Beyit]

به دور لاله دماغ مرا علاج کنید

گر از میانهٔ بزم طرب کناره کنم

Be-devr-i lāle dimāġ-ı[243a] merā ʿilāc kunîd

Ger ez-miyāne-i bezm-i ṭarab kenāre kunem

Lāle devrinde bizüm dimāġumuza ʿilāc idüñ. Eger şenlik ṣoḥbeti ortasında kenāre idem yaʿni çün tecellî-i cemāl-ı ilāhî ola ve ben bezm-i ṭarab ortasından çıḳup kenār iḫtiyār ḳılam dimāġum muḫtel olmışdur baña ʿilāc idüñ ki böyle itmek ʿāḳil işi degüldür dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, Lāle devrinde benüm dimāġuma ʿilāc eyleñüz. Eger ṭarab bezmi ortasından kenāre idüm. **Murād** böyle laṭîf zamānda **[5]** ʿışḳ u ṭāʿate kūşîş itmeyen mecnūn idügin beyāndur.

[4.Beyit]

به تخت گل بنشانم بتی چو سلطانی

ز سنبل و سمنش ساز طوق و یاره کنم

Be-taḫt-ı gül be-nişānem bütî çü sulṭānî

Zi-sünbül ü semeneş sāz-ı tavḳ u yāre künem

Gül taḫtuna dikem bir büti sulṭān gibi sünbül ü semenden aña ṭavḳ ve bilezik yarāġın idem. **Murād** budur ki sulṭanuʾl-ezhār vesāyir ezhār aña muḥassenātdur dirler pes bir ṣıfatı gül gibi sulṭān naṣîb idüp sāyir nevāfil-i ʿibādātı aña muḥassenāt-ı iʿtibār idüp seyr-i gülistāndan müstaġnî olup ḫücre-i ḫalvet baña maḥall-i ʿişret olmışdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, bir maḥbūbı gül taḫtına bir sulṭān gibi otururum. Sünbül ü semenden **[10]** aña ṭavḳ ve bilezik zînetini idem. *Büt*den murād mürşiddür ki ʿālem-i mükāşefede anuñla esrār-ı ışḳdan muṣāḥabet itdügün beyāndur.

[5.Beyit]

ز روی دوست مرا چون گل مراد شکفت

حواله سر دشمن به سنگ خاره کنم

Zi-rūy-ı dūst merā çün gül-i murād şiküft

Ḥavāle ser-i düşmen be-seng-i ḫāre künem

Dost yüzinden baña çün murād güli açıldı. Düşmenüñ başı ḥavālesin ḳatı ṭaşa idem. **Murād** budur ki çün baña tecellî-i cemālden mükāşefe vāḳiʿ oldı düşmen başına ṭaş ṭoḳunsun ben andan bî-pervāyın. **Mevlānā Şemʿî**dir, murād güli çünki dostuñ yüzinden baña açıldı düşmenüñ başını seng-i ḫāreye ḥavāle iderem. Yaʿni **[15]** başını ḳatı ṭaşa ursun. **Murād** baña viṣāl-ı cānān müyesser olsun. Düşmen her neye ḳādir ise eylesün dimekdür.

[6.Beyit]

گدای میکده‌ام لیک وقت مستی بین

که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم

Gedā-yı meygedeem lîk vaḳt-i mestî bîn

Ki nāz ber-felek ü ḥükm ber-sitāre künem

Meyḫāne gedāsıyam ammā mestlik vaḳtinde gör ki feleke nāz ve yıldıza ḥükm iderüm. **Murād** budur ki egerçi ḫanḳāh faḳîriyin ammā keyfiyyet ü ḥālet zamānında *müstecābüʾd- daʿvet ve maḳbūlüʾl ḥażret*[230] olurun ki *rubbe aġbere lev aḳseme ʿalāʾllāhi li-eberrehū*[231]ḥasebince sözümüñ teʾsîri olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, meyḫāne gedāsıyam lîk mestlik vaḳti gör ki feleke nāz u sitāreye ḥükm eylerüm. **Murād** ʿışḳda olan **[20]** ʿulüvv-i ḳadrini beyāndur.

[7.Beyit]

مرا که نیست ره و رسم خر قه پرهیزی

چرا مذهب رند شرابخواره کنم

Merā ki nîst reh ü resm-i ḫırḳa perhîzî

Çerā meẕheb-i rind-i şarāb-ḫʷāre künem

Baña ki yoḳdur ḫırḳa perhîzlik yolı ʿādeti. Niçün rind-i şarāb-ḫʷāre ẕem idem.

---

[230] Dāvetine icābet edilen zāt-ı makbūl birisidir.

[231] Nice saçı başı dağınık pejmürde, eğer bir şey hakkında Allāh'a yemin etse Allāh yemininde sadık çıkarır. (Hadîs-i şerîf)

Murād budur ki ḫırḳa-pūş olan muttaḳî olmayıcaḳ rind-i mey-ḫᵛāra yā ʿāşıḳ-ı muḫliṣe ṭaʿn itmek olmaz. **Mevlānā Şemʿî** dir, baña luḳme-perhizlik rāh u resmi yoḳdur. Şarāb nūş idici rindi niçün meẕemmet idem. **Murād** ehl-i ḥükme ṣalāḥ lāzım idügin beyāndur.

Beyt: *Çerā dāmen-i ʿālūde-rā ḥād zenem / Çü der-ḫod şināsem ki ter dāmenem.*[232]

[8.Beyit]

چو غنچه با لب خندان به یاد مجلس شاه

پیاله گیرم و از شوق جامه پاره کنم

Çü gonçe bā-leb-i ḫandān be-yād-ı meclis-i şāh

[25] Piyāle gîrem ü ez-şevḳ cāme pāre künem

Ġonca gibi güler ṭudaḳ ile şāh meclisi yādına ḳadeḥ dutam daḫi şevḳden ḳafṭanı pāre idem. **Murād** budur ki ʿişret ve üns-i Ḥaḳ yādına ġonca-i ḫandān-ı leb olup cāme çāk ḳılduġı gibi ben daḫi ʿışḳ-ı ilāhî nūş idüp şevḳ-i Ḥaḳdan şād u ḫandān cāmına çāk iderim. **Mevlānā Şemʿî**dir, ġonca gibi ḫandān leble şāhuñ meclisi yādına şarāb nūş iderem ve şevḳümden cāmemi yırtaram. Bunda iki iḥtimāl vardur. Biri bu ki **murād** pādişāh ẓāhir ola ki aña iştiyāḳ u muḥabbet ʿarż ide. Biri bu ki meclis-i şāhdan **murād [30]** Cenāb-ı Ḳuds ola ki murād aña vuṣūl bulmaḳdan ötüri ʿışḳa saʿy idüp vücūdumı ifnā iderüm dimek ola. Bu vech üzre cāmeden murād vücūdı olur.

[9.Beyit]

اگر ز لعل لب یار بوسه‌ای رسدم

جوان شد م زسر و زنده‌گی دوباره کنم

Eger zi-laʿl-i leb-i yār būseî resedem

Cevān şudem zi-ser ü zindegî dü bāre kunem

Eger yārüñ lebi laʿlinden bir būse irişe bañā yigit olam başdan ve ḫayātı iki kerre idem. **Murād** budur ki eger ṣıfat-ı kelām eŝeri benden ẓuhūr iderse

[232] Kendi günahım olduğu halde niye diğerlerinin suçlarına ceza keseyim.

Şiʿr: *Ḥayātüʾl ḳalbi ʿilmun faʾġtenimhu / ve mevtüʾl-ḳalbi cehlün feʾctenibhu.*[233]

Mücebince ḥayāt bulup ʿālim ü ʿāmil olup **[243b]** Sevābum mużāʿaf olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger yāruñ ḳırmızı lebinden baña bir būse irişe başdan yaʿni tekrār cevāñ olurum ve iki kerre dirlik eylerüm. **Murād** Ḫudādan bir ceẕbe mürde-dili iḥyā itdügün işʿārdur.

[10.Beyit]

ز باده خوردن پنهان ملول شد حافظ

به بانگ بربط و نی رازش آشکاره کنم

Zi-bāde ḫurden-i pinhān melūl şüd Ḥāfıẓ

Be-bāng-ı berbaṭ u ney rāzeş āşkāre kunem

Gizlü şarāb içmekden melūl oldı Ḥāfıẓ. Ḳopuz ve ney avāzı ile rāz-ı ney āşkāre idem. **Murād** mürşidsüz maḥfî sülūk itmekden melūl oldı Ḥāfıẓ vāʿıẓ-i pür-şevḳ ve şeyḫ-i **[5]** ṣāḥib-i ẕevḳ pend ü irşādı ile sālik-i ṭarîḳāt ve ṣārib-i ḥaḳîḳat olmaḳ isterin dimekdür. **Mevlānā Şemʿî dir,** Ḥāfıẓ maḥfî şarāb içmekden melūl oldı. Berbaṭ u ney āvāzı ile anuñ rāzını āşikāre idelüm. **Murād** ʿışḳ u riyāżatı nihānî itdüginden muẓḍarib olduġın beyāndur.

[Gazel 370]

Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün

[1.Beyit]

بیا تا گل برافشانیم و می در ساغر اندازیم

فلک را سقف بشکافیم و طرحی نو دراندازیم

Biyā tā gül ber-efşānîm ü mey der-sāġar endāzîm

Felek-rā şaḳf be’şkāfîm ü tarḥ-ı nev der-endāzîm

[233] Kalbin yaşaması ilimledir. Öyle ise ilmi ganimet bil. Kalbin ölmesi ise cehālettendir. Ondan da uzak dur.

Gel tā gül ṣaçalum ve ṣarābı tā ḳadeḥe atalum. Feleküñ saḳfın yaralum ve bir yeñi ṭarḥ atalum. **Murād** gel ki ṣāḥib-i keşf olup ʿışḳ-ı ḥaḳîḳive ṣıdḳ-ı ʿışḳ-ı ḳālbe bıraġup feleküñ ẓāhirinden [**10]** geçüp *Yevme naṭvî'ṣ-semā'e keṭayyîʾṣ-siccili liʾl-kütübi*[234] ḥasebince ʿālem-i āḫiret mülāḥaẓasın idüp *Lev küşifeʾl-ġıṭā'u mā'zdedtü yaḳînen*[235] mūcebince ʿAlîyyun velî gibi ʿālem-i ġayb ve cihān-ı bî-rayb müşāhedesinde olalum dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, gel tā gül ṣaçalum ve sāġarı şarābla pür idüp nūş idelüm. Feleküñ saḳfını yıḳalum bir yeñi temel bıraḳalum.[236] **Murād**ʿışḳ-ı ilāhîyle aḥvāl-i felekden ḫalāṣ müyesser idügin işʿārdur.

[2.Beyit]

اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد

من و ساقی برو تازیم و بنیادش براندازیم

Eger ġam leşker engîzed ki ḫūn-ı ʿāşıḳān rîzed[237]

Men u sākî ber-ū tāzîm ü bünyādeş ber-endāzîm

Eger ġam leşker ḳopara ki ʿāşıḳlar ḳanın döke ben daḫi sāḳî **[15]** anuñ üzerine çapalum ve anuñ bünyādın yuḳaru atalum. **Murād** budur ki sālik-i ṭarîḳat olanlara ġam-ı maʿāş rāhzen olur eger bize daḫi böyle iderse ben ve şeyḫ aña çapup *ve mā min dābetin fiʾl-ardî illā ʿalāʾllāhi rızḳuhā*[238] mülāḥaẓası ile anuñ bünyādın yıḳup ḫarāb idelüm.

Beyt: *Dilā çün ʿālem-i dîger hemî ḫˇāhed şuden peydā / Biyā tedbîr-i ān ʿālem kunîm imrūz mā pîşîn*[239].

Mevlānā Şemʿî dir, eger ġam leşker tedārük ide ki ʿāşıḳlaruñ ḳanını döke ben ve sākî bile çapalum. Yaʿni muḳābele olalum ve anuñ bünyādını ḫarāb idelüm.

---

[234] Yazılı kağıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz düşün. Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak- üzerimize aldığımız bir vaat olarak- onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız.(Enbiyā-104)

[235] Eğer perde açılsa yakînim (îmānım) artmayacak. (Hadîs-i Şerif)

[236] [Derkenar] Ṭarḥ bunda temel maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

[237] [Derkenar] Rîzed fiʿl-i mużāriʿ-i ġā'ibedür. (Mollā Şemʿî)

[238] Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allāhʾa ait olmasın. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de(öldükten sonra) emanetenkonulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuzʾda) yazılıdır.(Hūd-6)

[239] Ey gönül, diğer ālemin hepsi tekrar oluşmak ister. Gel biz de o ālemin tedbirini şimdi alalım.

[3.Beyit]

شراب ارغوانی را گلاب اندر قدح ریزیم

نسیم عطرگردان را شکر در مجمر اندازیم

Şarāb-ı erġuvānî-rā gülāb ender-ḳadeḥ rîzîm

[20] Nesîm-i ʿıṭr-ı gerdān-rā şeker der micmer endāzîm

Şarāb-ı erġuvānîye ḳadeḥde gül-āb dökelüm. ʿIṭr gezdirici yil micmerine şeker atalum. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî olan ḳalbe eŝer-i keşf düşürüp nefeḥāt-ı Rabbāniye leẕẕet-i ʿibādet bıraġup itmâm-ı sülūk idelüm dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ḳırmızı şarābuñ ḳadeḥine gül-āb dökelüm. ʿIṭr dönderici nesîmüñ micmerine şeker atalum. **Murād** ʿışḳ olan ḳalbe eŝer-i keşf düşürüp nefaḥāt-ı Raḥmāniyeye leẕẕet-i ṭāʿat ḫılt idüp sülūkı tamām idelüm dimekdür. Şeker ʿuduñ rāyiḥasını laṭîf eyler. Nitekim ʿud-ı mülebbesden bu ḥāl zāhir olur.

[4.Beyit]

چو در دست است رودی خوش بزن مطرب سرودی خوش

که دست افشان غزل خوانیم و پاکوبان سر اندازیم

Çü der-destest rūdî [25] ḫoş be-zen muṭrıb sürūdî ḫoş

Ki dest-efşān ġazel-ḫˇānîm ü pākubān ser endāzîm

Çü elüñdedür ḫoş ḳıl ur ey sāzende ḫoş ır ki el silkerek ġazel oḳuyalum ayaḳ ḳaḳaraḳ baş atalum. **Murād** *muṭrıb*dan şeyḫ-i vāʿiẓdür ve *rūd*dan murād sebeb-i ẕevḳ olan kelime-i ḫikmetdür ve anuñ ırı taʿbîrü edāsıdur. Lācerem şeyḫ ü vāʿiz kelime-i ḥikmeti taʿbîr-i ḥüsn ile ẕikr idicek sāmiʿ olana vecd ü ḥālet gelüp semāʿ ider. Nitekim vaʿẓ eŝnāsında yā ʿaḳîb-i vaʿẓda ehl-i şevḳ meclis-i ẕikre ḳalḳup ellerin ṣalaraḳ ġazeller oḳıyup ve şevḳ ile **[30]** *hū hū* diyüp ayaḳların yere ḳaḳup başların ṣalup belki bî-ḫod-vār baş bıraġurlar. **Mevlānā Şemʿî** dir, çünki elüñde bir laṭîf sāz[240] vardur ey muṭrib aña münāsib bir ḫoş terennüm eyle ki el silkerek ġazel oḳuyalum ve ayaḳ uraraḳ ḳalġıyalum. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhîden bir nesne söyle ki anuñ şevḳına raḳṣ u

[240] [Derkenar] Rūd, saz ḳılı maʿnāsınadur bunda saz murāddur. (Mollā Şemʿî)

semāʿ idelüm dimekdür. Ḫiṭāb mürşidedür.

[5.Beyit]

صبا خاک وجود ما بدان عالی جناب انداز

بود کان شاه خوبان را نظر بر منظر اندازیم

Ṣabā ḫāk-i vücūd-ı mā be-dān ʿālî-cenāb endāz

Buved k’ān şāh-ı ḫūbān-rā naẓar ber-manẓar endāzîm

[244a] Ey ṣabā bizüm vücūdumuz ṭopraġın ol ʿālî-cenāba at. Ola ki ol güzeller şāhınuñ göricek yerine naẓar atavuz. **Murād** nefeḥāt-ı Rabbāniye bizi cenāb-ı İlāhîye atsun tā ki müşāhede-i Ḥaḳ müyesser ola dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, Ey ṣabā bizüm vücūdumuzuñ ḫākını ol ʿālî dergāha at. Ola ki ol ḫūblar şāhınuñ yüzine bir naẓar idelüm. *ʿĀlî cenāb* bunda dergāh-ı ʿālî maʿnāsınadur. Yaʿni maḥbūb murād degüldür belki maḥbūbuñ mekānı murāddur. *Manẓar* bunda rūy maʿnāsına olmaḳ evcehdür **[5]** çārṭāḳ maʿnāsına olmaḳdan. **Murād** faẓl-ı ilāhî sebebiyle müşāhede-i cemāl-i cānān ṭalebidür.

[6.Beyit]

یکی از عقل می‌لافد یکی طامات می‌بافد

بیا کاین داوری‌ها را به پیش داور اندازیم

Yekî ez-ʿaḳl mî-lāfed yekî ṭāmāt mî-bāfed

Biyā k’în dāverîhā-rā be-pîş-i dāver endāzîm

Biri ʿaḳldan lāf ider biri ıṣṭılāḥāt-ı taṣavvuf doḳur. Gel bu ḥākimlıḳları ḥākim öñine atalum. **Murād** budur ki ʿulemāʾyı ilm-i ẓāhir ʿaḳl-ı kāmil lāfın ururlar ve erbāb-ı ṭarîḳat ıṣṭılāḥāt-ı taṣavvuf söyler iki ṭā’ife daḫi şöyle itmek gerek diyü ḫalḳa ḥükm ü ḥükūmet gösterüp ḳabūl-ı Ḥaḳ daʿvî iderler ammā iḫlāṣ budur ki bu ḥükūmeti terk idüp ḥużūr-ı Haḳda meskenet ḳılup ḥarem-i kereme menūṭ **[10]** ḳılına. **Mevlānā Şemʿî** dir, biri ʿaḳldan lāf urur biri ıṣṭılāḥāt-ı meşāyiḫ söyler. Gel bu

ḫuṣūmet ve daʿvāları ḥākime ʿarż idelüm.[241]**Murād** ikisi bile daḫi nā-maʿḳūl idügin beyān belki maʿḳūl olan ʿışḳ u ṭāʿata saʿydur. Evvelden murād ʿulemā u ŝānîden **murād** müddeʿî şeyḫlerdür.

[7.Beyit]

بهشت عدن اگر خواهی بیا با ما به میخانه

که از پای خمت روزی به حوض کوثر اندازیم

Behişt-i ʿAdn eger ḫˇāhî biyā bā-mā be-meyḥāne

Ki ez-pāy-ı ḫamet rūzî be-ḥavż-ı Kevŝer endāzîm

Cennet-i ʿAdn isterseñ gel bizümle meyḫāneye ki küp dibinden seni bir gün ḫavż-ı kevŝere atalum. **Murād** meyḥāneden ḫānkāh ve küpden şeyḫdür naẓarında ʿibādetde olup ḥāl üzre vefāt ide andan **[15]** ḥavż-ı kevŝere ve nehr-i raḥmete vāṣıl olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger ʿAdn cenneti isterseñ bizümle meyḫāneye gel ki biz seni küp dibinden Kevŝer ḥavżına atalum. **Murād** ʿışḳ u ṭāʿata saʿy itmek sebeb-i cennet idügin beyāndur. *Ḫum*dan murād mürşiddür.

[8.Beyit]

سخندانی و خوشخوانی نمی‌ورزند در شیراز

بیا حافظ که تا خود را به ملکی دیگر اندازیم

Ṣuḥan-dānî vü ḫoş-ḫˇānî nemî-verzend der-Şîrāz

Biyā Ḥāfıẓ ki tā ḫod-rā be-mülk-i dîger endāzîm

Söz bilmegi ve ḫoş-ḫˇanlıġı ṭutmazlar ve iʿtibār itmezler Şîrāzda. Gel Ḥāfıẓ ki kendümüzi ġayrı mülke atalum. **Murād** mıṣrāʿ-ı evvelden kendü şehrinde kendü ḳadrini bilmediklerin beyāndur ve mıṣrāʿ-ı ŝānîden murād ḳadr bilmeyen şehrde āḫir mülke intiḳāle **[20]** irşāddur.

[241] [Derkenar] Dāver, ḥākim. (Mollā Şemʿî)

Kıtʿa[242]**:** *Kefā ḥazenen ennî mūḳimün bibeldetin / Feḍāyilü ehliʾl-ʿilmi fîhā menāḳıṣun / Fe-nāḳıṣuhum min kesretiʾl-māli kāmilu / Ve kāmiluhüm min ḳilletiʾl-māli nāḳiṣun.*[243]

Mevlānā Şemʿî dir, suḫandānlıġa ve ḫoş-ḫˇānlıġa Şîrāzda çalışmazlar ve iʿtibār itmezler. Gel ey Ḥāfıẓ tāki tā kendümüzi bir ġayrı mülke atalum.

[Gazel 371]

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātü Feʿilün

[1.Beyit]

بارها گفته‌ام و بار دگر می‌گویم

که من دلشده این ره نه به خود می‌جویم

Bārhā gufteem u bār-ı diger mî-gūyem

Ki men-i dil-şude în reh ne be-ḫod mî-cūyem

Nice kerre didim ve bir kerre daḫi direm ki ben azmış bu yolı kendüm aramazam. **Murād** budur ki niçe kerre dimişem ve yine direm bu sözi ki mürşidsüz ṭarîḳ aramaḳ olmaz ki delîlsüz bu sebîl bulınmaz. **Mevlānā Şemʿî** dir, **[25]** niçe kerre dimişem ve gerü direm ki ben ʿāşıḳ bu yola kendü iḫtiyārumla bilmezem.

Beyt*: Ne ḫod mî-reved her ki cūyā-yı ūʾst / Be-ʿunfeş keşān mî-bered luṭf-ı dost.*[244]

[2.Beyit]

در پس آینه طوطی صفتم داشته‌اند

آنکه استاد ازل گفت بگو می‌گویم

Der pes-i āyine ṭūṭî-ṣıfatem dāşteend

Ānki üstād-ı ezel guft be-gū mî-gūyem

---

[242] [Derkenar] Bu ḳıṭʿa İmām Şāfiʿî ḥażretlerinüñdür dirler. (Mollā Şemʿî)

[243] Bir memlekette ikāmet eden kişiye; o memlekette ilim ehlinin fazîletlerinin az olması hüzün olarak yeterlidir. Ve o memleketin nākıs insanları, malları çok olduğu için kāmil konumundadırlar. O memleketin kāmilleri mallarının az olması yüzünden nākıs konumundadırlar.

[244] Onu arayan kendi başına gitmez. Dostun lutfu onu cebr ile götürür.

Āyine ötesinde ṭūṭî gibi beni ṭutmışlardur. Anı ki üstād-ı ezel di didi direm *pes* lafẓı luġat-ı ʿAcemde arda ve ṣona ve eñse maʿnāsına gelür luġat-ı ʿArabda anuñ mürādifi *ẖalf*dur ammā bunda öte maʿnāsınadur ki öñe ve arda ʿāmmdur nitekim luġat-ı ʿArabda lafẓ-ı verā öyledür *vaʾllāhu min verāʾihim muḥîṭ*[245] gibi **[30]** *vekāne verāʾihim melik*[246] gibi ve bir memlekete Māverāüʾn-nehr dirler nehr ötesinde olduġiçün. **Murād** budur ki ṭūṭîye tekellüm taʿlîmi böyle olur ki ṭūṭî öñine āyîne ḳorlar ṭūṭî āyinenüñ ortasında olur ve āyînenüñ bir ṭarafında bir adam söyler ṭūṭî kendü sūretin görüp söyleyeni kendü gibi bir ṭūṭî ṣanup aña taḳlîd idüp ol ne söylerse bu daḫi anı hem söyler lācerem baña daḫi ʿālem-i ilāhîden taʿlîm ü ilhām olur söyledügüm kendü kelāmum degül cānib-i Ḥaḳḳdandur dimekdür. **[244b] Mevlānā Şemʿî** dir, āyine ardında beni ṭūtî gibi ṭutmışlardur. Ol nesneyi ki üstād-ı ezel didi direm. Beni ṭūtî gibi ṭutmışlar dimekdür. Üstād ṭūṭîyi āyinenüñ öñinde ḳoyup kendüsi āyinenüñ ardında pinhān olup ṭūṭîye söz taʿlîm eyler. Ṭūṭî söyleyeni āyinede olan ʿaksini ẓann idüp söyler. Bu beyt ziyāde müşkildür. Üstād-ı ezelden **murād** Bārî Teʿālādur. Ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki sözlerüm var ẕāt-ı ilāhîdür ki ol cānibüñ taʿlîmi ile ẓuhūr **[5]** bulmışdur taḳdîri böyledür *der pes-i āyîne ânçi üstād-ı ezel goft begū mîgūyem ṭūṭî ṣıfatem dāşteʾend.*[247]

[3.Beyit]

من اگر خارم و گر گل چمن آرایی هست

که از آن دست که می پر وردم می‌رویم

Men eger ẖārem ve ger gül çemen-ārāyî hest

Ki ez-ān dest ki mî-perverdem mî-rūyem[248]

Ben eger dikenin ve eger gülin bir çemen bezeyici yaʿni baġbān vardur ki ol elden ki besler beni, biterem. **Murād** mürebbî niçe terbiyet iderse benden daḫi eŝer ol vechle ẓuhūr ider dimekdür.

Naẓire: *Bāġbān perverişem mî-dihed ez-āb u hevā / Tu me-pendār der-în bāġ*

---

[245] Oysa Allāh onları arkalarından kuşatmıştır. (Būrūc-20)
[246] Ve Melik etrafını kuşatmıştır.
[247] [Derkenar] Ṣıfat bunda teşbîh içündür. (Mollā Şemʿî)
[248] [Derkenar] K'āncenān perverestem mî-dehed u mî-rūyem. (İḫtār-i Şemʿî)

be-ḫod mî-rūyem.[249]

Mevlānā Şemʿî dir, ben eger ḫākım ve gönlüm bir çemen-ārāyı vardur[250] ki anuñ gibiden ki beni terbiye eyler ve ḥāṣıl **[10]** olurum. Çemen-ārāyiden murād Bārî Teʿālādur ki cemîʿ-i mevcūdāt anuñ terbiyesiyle neşv ü nümā bulur.

[4.Beyit]

دوستان عیب من بی‌دل حیران مکنید

گوهری دارم و صاحب نظری می‌جویم

Dūstān ʿayb-ı men-i bî-dil-i ḥayrān me-kunîd

Gevherî dārem u sāḥib-nażarî mî-cūyem

Ey dostlar ben ʿāşıḳ-ı ḫayrānı ayblamañ bir gevherüm vardur bir ṣāḥib-naẓar ararın. **Murād** budur ki bir şeyḫde ḳarār itmeyüp kāh ol şeyḫ u kāh bu şeyḫ ile muṣāḥabet itdügüm taʿyîb itmeñ ki feyeżān-ı ilāhîye istiʿdādum vardur bir mürşid-i kāmil ü mükemmel isterem ki baña taʿlîm-i ṭarîḳat idüp beni tekmîl ide.

Beyt: *Şeref ḫ-ʿāhî be-gird-i muḳbilān gerd / Ki zūd* **[15]** *ez mukbilān muḳbil şeved merd.*[251]

Mevlānā Şemʿî dir, ey dostlar ben ḫayrān ʿāşıḳı taʿyîb eylemeñüz. Bir gevherüm vardur ve bir ṣāḥib-naẓar isterem. **Murād** taḥṣîl-ı ʿışḳ içün mürşid ṭaleb itdügüdür.

[5.Beyit]

گر چه با دلق ملمع می گلگون عیب است

مکنم عیب کز او رنـگ ریا می‌شویم

Gerçi bā-delḳ-i mülemmaʿ mey-i gül-gūn ʿaybest

Me-kunem ʿayb k'ez-ū reng-i riyā mî-şūyem

Egerçi alaca ḫırḳa ile gül renklü şarāb ʿaybdur beni ʿayblama ki andan riyā

---

[249] Beni yetiştiren bahçıvan bana su ve hava verir. Zannetme ki bu bahçede kendi kendime yetişirim
[250] [Derkenar] Çemen-ārāyi vaṣf-ı terkibidür. (Mollā Şemʿî)
[251] Üstünlüğü tālihlilerin etrafında ara.Çünkü insan tālihlilerle talihli olur çabuk.

rengin yuram. **Murād** *delḳ-i mülamma*ʿdan dürlü dürlü renklü pāreler yamammış ḫırḳadur ve *şarāb-ı gülgūn*dan murād ol libās-ı taġyîrdür pes libās-ı ṣūfiyāneyi ve ḫırḳa-i faḳîrāneyi ʿāmiyāne libāsa **[20]** tebdîl ʿaybdur ammā beni ʿayblama ki ol ḫırḳada riyā rengi vardur yaʿni anuñ gibi ḫırḳa giymek riyādan ḥālî degüldür ʿāmiyāne libās riyādan pākdur.

Beyt: *Sūfî er bāde-i ṣāfî be-ḫurem ʿayb me-kun / Dil-i ḫod-rā zi-ġam u kibr ü riyā mî-şūyem.*[252]

Mevlānā Şemʿî dir, gerçi *delḳ-i mülamma*ʿ ile ḳırmızı şarāb ʿaybdur.[253] Beni taʿyîb eyleme zirā ol delḳden riyā rengini yuram. **Murād** ʿışḳa saʿy itmesidür. Riyāyı izāle içün u ẓarāfetle işʿār eyler ki şarāb içmeḳ riyādan yegdür.

[6.Beyit]

گریه وخنده عشاق ز جایی دگر است

می‌سرایم به شب و وقت سحر می‌مویم

Girye vü ḫande-i ʿuşşāḳ zi-cāy-ı digerest

Mî-serāyem be-şeb ü vaḳt-i [25] seḥer mî-mūyem

ʿĀşıklarun aġlaması ve gülmesi bir ġayrı yerdendür. Irların gicede ve seḥer vaḳtinde aġ- ların. **Murād** budur ki ʿāşuḳlaruñ aġlaması fevt ü ḫüsrān-ı dünyā içün degüldür ve gülmesi ḥuṣūl-i merām-ı dünyā içün degüldür belki gülmeleri vaṣl-ı yār içün ve aġlamaları firḳat-i nigār içündür nitekim gicede yār ile ḫalvet ü selvet oldığıçün ırların ammā ṣabāḥ olup ol ṣoḥbet fevt oldığıçün aġların. **Mevlānā Şemʿî**dir, ʿuşşāḳuñ girye vü ḫandesi bir ġayrı yirdendür. Yaʿni ḫalḳuñ girye vü ḫandesi gibi degüldür. Gice ile ırlaram seḥer vaḳti **[30]** müye eylerüm.[254] Müye az az girye itmege dirler. **Murād** şebde ṭāʿat u seḥerde istiġfār itdügün beyāndur.

Beyt: *ʿĀsiyān ez günāh tevbe kunend / ʿĀrifān ez ʿibādet istiġfār* (Sadi-i Şirazî-

[252] Ey sūfî, eğer saf şarabı içersem beni kınama. Çünkü kalbimi gam, kibir ve riyadan temizlerim.
[253] [Derkenar] Delḳ-ı mülemmaʿ günāgün pārelerden olan delḳdür. (Mollā)
[254] [Derkenar] Mî-müyem beytinde ṣanʿat-ı iltifāt vardur ġaybdan tekellüme. (Mollā)

Bostân).[255]

[7.Beyit]

حافظم گفت که خاک در میخانه مبوی

گو مکن عیب که من مشک ختن می‌بویم

Ḥāfıẓam guft ki ḫāk-i der-i meyḫāne me-būy

Gū me-kun ʿayb ki men müşk-i Ḫoṭen mî-būyem

Ḥāfız baña didi meyḫāne ḳapusı ṭopraġın ḳoḳma. Di ʿayıblama ki ben müşk-i Ḫoṭen ḳoḳlarım. **Murād** ḫanḳāhdan nefḥa-i Rabbāniye istişmām itdügin beyāndur.

Beyt: *Dilem būy-ı Ḫoṭen* **[245a]** *zi-mey çün bād mî-āyed / Çü rūy-ı ḫūb mî-bînem Ḫudāyem yād mî-āyed.*[256]

Mevlānā Şemʿî dir, Ḥāfız baña didi ki meyḫāne ḳapusınuñ ḫākını ḳoḳlama. Ḥāfıẓa di beni taʿyîb itmesün zirā ben müşk-i Ḫoṭen ḳoḳlarım. **Murād** ʿışḳı leṭāfet ü iʿtibārd müşk-i Ḫoṭene teşbîh itdügin işʿārdur.

[Ġazel 372]

Mefāʿîlün MefāʿîlünMefāʿîlün Mefāʿîlün

[1.Beyit]

به مژگان سیه کردی هزاران رخنه در دینم

بیا کز چشم بیمارت هزاران درد برچینم

Be mujgān-ı siyeh kerdî hezārān raḫne der-dînem

Biyā k’ez-çeşm-i bimāret hezārān derd ber-çînem

Mevlānā Sūrūrî dimiş, ḳara kirpikler ile itdüñ niçe biñ **[5]** gedik benüm dînümde gel ki senüñ ḫaste gözüñden niçe derd degşüreyin yaʿni ḫaste gözüñden ol dînimde olan gedik marażlara cemʿ idüp refʿ ü defʿ ideyin. **Murād** *müjgān-ı siyeh*den esrār-ı ḫafiyye-i ilāhîyedür ki ihmāl-i aʿmāl sālike ve taḳṣîr-i nevāfil-i ʿibādātına bāʿiŝ

[255] Asiler günahtan tövbe eder, ārifler ibadetten istiğfar.
[256] Gönlüm rüzgar esince şaraptan misk kokusunu alırÇünkü güzel yüz görünce Allāh aklıma gelir.

olur. **Murād** *çeşm-i bimār*dan ẕāt-ı Haḳ ṣıfat-ı sırr u ʿafv ile tecellî itmekdür ṣıfāt-ı ṣaṭvet ü ḳahr ile degül lā-cerem ḥażret-i Ḥaḳ ʿafv u luṭf ile tecellî idecek ihmāl-i aʿmāl ve tāḳṣîr-i ʿibādet maʿfüvv olup belki ihmāl-i nefs aʿmāl u taḳṣîr-i ʿibādet tekṣîr-i ṭāʿat olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, siyāh **[10]** müjgānuñla benüm dînüme hezārān raḫne eyledüñ. Gel ki senüñ bîmār çeşmüñden hezārān derd derüm. Yaʿni senüñ zaḥmetlerüñe ṣabr idüp anuñ muḳābilesinde hezārān ḫizmet u duʿā eylerem. Zirā beni kibr ü ʿucbdan ḫalāṣ eyledüñ diyü mürşide ḫiṭāb eyler.

[2.Beyit]

الا ای همنشین دل که یارانت برفت از یاد

مرا روزی مباد آن دم که بی یاد تو بنشینم

Elā ey hem-nişîn-i dil ki yārānet be-reft ez-yād

Merā rūzî me-bād ān dem ki bî-yād-ı tu bi’nşînem

Ey göñül muṣāḥibi ki yār anuñ yāduñdan gitdi. Baña müyesser olmasun ol vaḳt ki seni yād itmezsüz oturam muḫāṭabdan. **Murād** nefsdür ki muṣāḥib-i ḳalbdür ve yārānı rūḥ u ʿaḳl u ḳalbdür ve bunlaruñ ḳuvvāsıdur lācerem nefsüñ şānı **[15]** bunları nisyāndur ve mütekellimden murād rūḥdur yā ʿaḳldur pes anlar bunı dilerler ki nefsi ferāmūş itmeyüp anuñ żabṭ u tedbîrinde olalar dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, āgāh ol ey göñlümüñ muṣāḥabıki senüñ yārānuñ ḫātıruñdan kendi baña naṣîb olmasun ol dem ki senüñ yāduñsuz oturam. Ḫiṭāb mürşidedür.

[3.Beyit]

جهان پیر است و بی‌بنیاد از این فرهادکش فریاد

که از افسون و نیرنگش ملول از جان شیرینم

Cihān pîrîst ü bî-bünyād ez-în Ferhād-kuş feryād

Ki ez-efsūn u nîrengeş melūl ez-cān-ı şîrînem

Cihān-ı pîrdür bünyādsuz bu ferhād öldürüciden feryād ki anuñ efsūn u ḥîlesinden cān-ı şîrînümden yigrendüm. **Murād** budur ki çün cihān-ı **[20]** ḳattāl u mekkârdur ʿâḳil oldur ki aña giriftār olmaya ki fiʾl-ḥaḳîḳa pādşāh oldur ki cihān ḳuyūdı ile muḳayyed olmaya. **Mevlānā Şemʿî** dir, cihān pîr u bünyādsızdur. Bu

Ferhād-küşden feryād ki anuñ efsūn u ḥîlesinden cān-ı şîrînümden melūlem. **Murād** ālām-ı dünyā bî-nihāye idügin beyāndur. Ferhād koş ʿacūz maʿnāsınadur. Vaṣf-ı terkîbidür feryādı ḳatl idici maʿnāsınadur.

[4.Beyit]

ز تاب آتش دوری شدم غرق عرق چون گل

بیار ای باد شبگیری نسیمی زان عرق چینم

Zi-tāb-ı āteş-i dūrî şudem ġarḳ-ı ʿaraḳ ʿaraḳ çün gül

Biyār ey bād-ı şeb-gîrî nesîmî z'ān ʿaraḳ-çînem

Ayruluḳ odı ḥarāretinden tere ġarḳ oldum gül gibi. Getür ey gice uyanuḳ olan yil bir ḫoş ḳoḳu **[25]** ol ʿaraḳ-çînden. **Murād** firāḳ-ı Ḥaḳdan beyān-ı hicret ve ṭaleb-i nefḥa-i vuṣlatdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, firāḳ āteşinüñ ḥarāretinden gül gübi ʿaraḳa ġarḳ oldum.[257] Ey seḥer yeli ol ʿaraḳ izāle idiciden baña bir rāyiḥa getür. **Murād** fażl-ı ilāhîden nefḥa-ı Raḥmāniyye ṭaleb itmesidür. *ʿAraḳ-çîn*den **murād** bunda cānāndur. ʿ*Araḳçîn* vaṣf-ı terkîbidür. ʿAraḳ dirici yaʿni ʿaraḳ izāle idici ve ḥarāret giderici maʿnāsınadur. Bu hem vechdür ey bād-ı seḥer baña cānāndan ʿaraḳ veḥarāret giderici bir nesîm getür bu vech üzre taḳdîri böyle olur. *Biyār ey bād-ı şebgîri merā ez cānān nesîm-i ʿaraḳ-çîn.* Andan **[30] murād** cānān ve ʿaraḳ-çîn nesîmüñ ṣıfatı olur.

[5.Beyit]

جهان فانی و باقی فدای شاهد و ساقی

که سلطانی عالم را طفیل عشق می‌بینم

Cihān-ı fānî vü bāḳî fedā-yı şāhid ü sāḳî

Ki sulṭānî-i ʿālem-rā ṭufeyl-i ʿışḳ mî-bînem

Fānî ve bāḳî cihān maḥbūb u sāḳîye fedā olsun ki ʿālem sulṭānlıġın ʿışḳ tābiʿi

[257] [Derkenar] Tāb bunda ḥarāret maʿnāsınadur. Nesîm rāyiḥa maʿnāsından ġayrı yel maʿnāsına olmaḳ cāʾizdür ki yār nesîmi getüre. (Mollā Şemʿî)

ve uyundısı görürem. **Murād** *şāhid*den maḥbūb-ı ḥaḳîḳîdür ve *şāḳî* anuñ ʿışḳını nūş itdürendür pes ʿışḳ-ı ilāhî ṣāḥibine ve ʿāşıḳ-ı Ḥaḳ olana ʿālem şāhlığı tābiʿ vü lāzımdur. **Mevlānā Şemʿî** dir, fānî ve bāḳî cihān şāhid ü sāḳîye **[245b]** fedā olsun. Zirā ʿālemüñ sulṭānlığını ʿışḳuñ ṭufeyli gördüm. Ṭufeyl uyundı ve tābiʿ maʿnāsınadur.

[6.Beyit]

اگر بر جای من غیری گزیند دوست حاکم اوست

حرامم باد اگر من جان به جای دوست بگزینم

Eger ber-cāy-ı men ġayrî güzîned dūst ḥākim üst

Ḥarāmem bād eger men cān be-cāy-ı dūst bü'gzînem

Eger benüm yerüme ġayrı iḫtiyār ide dost ḥākim odur ḥarām olsun eger ben cānı dost yerine iḫtiyār idersem. **Murād** mışrāʿ-ı evvelden ḳażāya rıżāyı beyāndur ve mışrāʿ-ı ŝānîden cānānı cāndan tercîḥdür.

Beyt: *Ger yār dāred ḳaṣd-ı* **[5]** *cānet / Ne yārî ger ser ü cān ber ne-ḫᵛîzî.*[258]

Mevlānā Şemʿî dir, eger dost benüm yerüme bir ġayrısını iḫtiyār ide ḥākim odur. Dost baña ḥarām olsun, yaʿni naṣîb olmasun, eger ben cānımı dost yirine iḫtiyār idem. Mışrāʿ-ı evvelden murād ḳażāya rıżā iẓhārdur. Mışrāʿ-ı ŝānîden murād viṣāl-ı cānān cāndān maḳbūlrek idügin beyāndur. Bu hem vechdür yaʿni ḥayāt baña ḥarām olsun.

[7.Beyit]

حدیث آرزومندی که در این نامه ثبت افتاد

همانا بی‌غلط باشد که حافظ داد تلقینم

Ḥadîŝ-i ārzūmendî ki der-în nāme ŝebt üftād

Hemānā bî-ġalat bāşed ki Ḥāfıẓ dād telḳînem

Ārzūmendlik sözi ki nāmede ŝābit düşdi şöyle beñzer ki ġalaṭsuz ola ki **[10]**

[258] Ey gönül yine canına kasdediyor. Başı ve canı pirinçten olan yār değildir.

Ḥāfıẓ virdi telḳînümi. **Murād** Ḥāfıẓdan *inne ʿaleyküm le-ḥāfiẓîn*[259] ḥasebince melek-i Ḥāfıẓdur lā-cerem ilhām meleki ile olan kelāmda ġalaṭ olmaz. **Mevlānā Şemʿî** dir, iştiyāḳ sözi ki bu nāmede vāḳiʿ oldı. Öyle farż eyle ki ġalaṭsız ve şeksiz baña Hāfıẓ telḳîn virdi. **Murād** Ḥāfıẓda iştiyāḳ muḳarrer idügin beyāndur. Baʿżı nüsaḫda *bî* yerine *ney* vāḳiʿ olmışdur. Hemānā bunda öyle farż eyle ve beñzer ki maʿnāsına caʾizdür.

[Ġazel 373][260]

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün faʿlün

[1.Beyit]

به غیر از آن که بشد دین و دانش از دستم

بیا بگو که ز عشقت چه طرف بربستم

Be-ġayr[261] ez-ān ki be-şüd dîn ü dāniş ez-destem

Bîyā be-gū ki zi-ʿışḳet çi ṭarf ber-bestem

Andan ġayrı ki gitdi dîn ü ʿilm elimden. **[15]** Gel, di senüñ ʿışḳuñdan ne naṣîb. Baġladum feḥvā-yı beyt budur ki senüñ ʿışḳuñdan bir fāʾide baña dîn elümden gitti ve bir fā'ide ʿilm elümden gitdügidür. Gel, di senüñ ʿışḳundan ne ḥiṣṣe vü naṣîb ḥāṣıl itdüm. **Murād** muḫāṭabdan şeyḫdür añā dir ki e*femeniʾt-teḫaẕe ilāhehu hevāhu*[262] ḥasebince ola benüm dînüm dîn-i ehl-i dünyā olan idi hevā u ʿilmüm y*aʿlemūne ẓāhiren mineʾl-ḥayātiʾd-dünyā*[263] mūcebince ʿilm-i ẓāhir-i ḥayāt-ı dünyā idi şimdi saña muḥābbet idüp sālik-i ṭarîḳat olup ol dîn ki hevādur elümden gidüp dîn-i Haḳ elüme geldi ve ʿilm-i ẓāhir-i ḥayāt-ı dünyā idi elümden gidüp ʿilm-i bāṭın **[20]** ve

---

[259] Halbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. (İnfitār 10-12)

[260] [Derkenar] Ḥarf-ı mîm evvelinde olan ġazel bu ġazele naẓîredür baʿżı ebyāt ol ġazelde yazılmışdur ol evvel oldığiçün faḳîr anda yazdum baʿżı nüsaḫda bu ġazelde baʿżı ebyāt bulunup ihmāl olunmuş mülaḥaẓa olunmaya ki ol ġazel-i evvelde yazılmışdur ve Dîvān-ı Hāfıẓ nüsḫalarında iki naẓîre birbiri ardınca bulunmadı. (Mollā Sūrūrî)

[261] [Derkenar] Be-ġayrde bā rāʾidür. (Mollā)

[262] Nefsinin arzusunu ilāh edinen, Allāhʾın (hālini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allāhʾtan başka kim doğru yola eriştirilebilir? Hālā düşünüp ibret almayacak mısınız? **(**Cāsiye-21)

[263] Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler. (Rūm-7)

ʿilm-i āḫiret elüme geldi bundan ġayrı merātib-i sülūkdan ne taḥṣîl itdügüm ve ne maḳāma yitdügüm saña maʿlūmdur baña anı beyān ḳıl. **Mevlānā Şemʿî** dir, andan ġayrı ki dîn ü ʿilmüm elden gitdi. Gel di ki senüñ ʿışḳuñdan ne nefʿ-i ḳalîl ḥāṣıl eyledüm.[264] **Murād** mertebe-i ḥaḳîḳatde vuṣūl bulduġın ve merātib-i ʿışḳuñ nihāyeti yoḳ idügin işʿārdur. Zirā ṣūfîyūn ıṣṭılā ḥında dîn u dil elden gitmek ziyāde ḳurbdan kināyedür.

[2.Beyit]

اگر چه خرمن عمرم غم تو داد به باد

به خاک پای عزیزت که عهد نشکستم

Egerçi ḫırmen-i ʿömrem ġam-ı tu dād be-bād

Be-ḫāk-i pāy-ı ʿazîzet ki ʿahd ne-şikestem

Egerçi ʿömrüm ḫırmenin senüñ ġamun yele virdi. Senüñ ʿazîz ayaġuñ ṭopraġı ḥaḳḳıçün ki ʿahdi ṣımadum. **[25] Murād** budur ki ehl-i ẓāhir ḳatında ḥāṣıl-ı ʿömr kesb-i māl u manṣıbdur ben senüñ ile ʿaḳd-i tevbe ve ʿahd-i ṭarîḳat ḳılup ġam-ı āḫiret ki senden ḥāṣıl olmuşdur aña mübtelā olup ḥāṣıl-ı ḫırmen-i ʿömrüm be-ḥasebüʾd-dünyā hebā olmışdur ammā baña bu ḥuṣūṣdan nedāmet gelmeyüp ʿahd-i ṭarîḳati ṣımadum. **Mevlānā Şemʿî** dir, egerçi senüñ ġamuñ benüm ʿömrüm ḫarmanını yele virdi. Senüñ ʿazîz ḫāk-ı pāyuñ ḥaḳḳıçün ki ʿahdı ṣımadum. Ḫiṭāb mürşidedür.

[3.Beyit]

چو ذره گر چه حقیرم ببین به دولت عشق

که در هوای رخت چون به مهر پیوستم

Çü ẕerre gerçi ḥaḳîrem be-bîn be-devlet-i ʿışḳ

Ki der-hevā-yı ruḫet çün be-mihr peyvestem

Ẕerre gibi egerçi ḥaḳîrem gör ki ʿışḳ devletinde ki senüñ **[30]** ruḫuñ hevāsında nice güneşe ulaşdum. **Murād** kendünüñ ẕerre ü ḫāk iken ʿışḳ-ı ilāhî devletinde āftāb-

[264] [Derkenar] Ṭarf bunda nefʿ-ı ḳalîl maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

ı ḥaḳîḳîye ittiṣâli yaʿni vusūl ilāʾllāh ḥāṣıl ḳıldıġun beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, egerçi ẕerre gibi ḥaḳîrem ʿışḳ devletinde gör ki senüñ ruḫuñ muḥabbetinde āftāba nice vuṣūl buldum.[265] **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî ziyāde ʿulüvv-i ḳadre sebep olur dimekdür.

[4.Beyit]

بیار باده که عمریست تا من از سر امن

به کنج عافیت از بهر عیش ننشستم

Biyār bāde ki ʿömrîst tā men ez-ser-i emn

Be-künc-i ʿāfiyet ez-behr-i ʿıyş ne-nişestem

Getür şarābı ki bir ʿömrdür tā ben **[246a]** emn ucından ʿāfiyet bucāġında ʿıyş içün oturmadum. **Murād** budur ki sālik-i ṭarîḳat olmaz sizin emn ü ferāġ ẓāhir bulmayup ʿāfiyet bucaġında ʿıyş içün oturmayup ıżṭırābumdan ḫālî degül idüm şimdi sālik olup emn ü ferāġ ḥāṣıl ḳılup kūşe-i ferāġatda sākin oldum lācerem ʿışḳ-ı ilāhî getür ki cemʿiyyet-i ḫāṭır ile ʿıyş-ı āḫiret ve ṣoḥbet-i ṭāʿat ḳılalum. **Mevlānā Şemʿî** dir, şarāb getür zirā çoḳ zamāndur ki **[5]** emn ile ʿıyşdan ötüri ʿāfiyet ve ḥużūr bucaġında oturmadum.

[5.Beyit]

اگر ز مردم هشیاری ای نصیحتگو

سخن به خاک میفکن چرا که من مستم

Eger zi-merdüm-i huşyārî ey naṣîḥat-gū

Süḫan be-ḫāk meyefken çerā ki men mestem

Eger ayıḳ kişilerden iseñ ey naṣîḥat diyici sözi ṭopraġa atma, niçün ki ben mestem. **Murād** budur ki şol kimse ki bañā naṣîḥat idüp terk-i dünyā ḳılduñ sālik-i ṭarîḳāt olduñ māl u manṣıbdan maḥrūm ḳılduñ dirse aña cevābum budur ki eger ayıḳ ve āḳil iseñ sözüñ żāyiʿ itme ki ben mest-i ʿışḳ-ı ilāhîyem meste naṣîḥat eŝer itmez. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger hūşyār kimselerden iseñ ey naṣîḥāt-gūy sözüñ żāyiʿ eyleme

[265] [Derkenar] Mihr bunda āftāb maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)

[10] niçün zirā ben mestem.[266] **Murād** şarāb-ı ʿışḳla mest olmış ʿāşıḳa naṣîḥāt teʾsîr eylemez dimekdür.

[6.Beyit]

چگونه سر ز خجالت برآورم بر دوست

که خدمتی به سزا برنیامد از دستم

Çi güne ser zi-ḫacālet ber-āverem ber-i dūst

Ki ḫidmetî be-sezā ber-ne-yāmed ez-destem

Niçe sene başı ḫacāletden ḳalduram dost ḳatında ki bir ḫiẕmet lāyıḳ gelmedi elümden. **Murād** kendünüñ ʿibādetde noḳṣānın ve ʿacz ü ʿisyānın beyāndur.

Beyt: *Cenāb-ı dūst be-ġāyet bülend ü men ednā / Çi güne der-fütedān hemçü māhî der-şüstem.*[267]

Mevlānā Şemʿî dir, dost ḳatında ḫacāletden nice baş ḳalduram ki dosta lāyıḳ elümden bir ḫiẕmet gelmedi.[268] *Dost*dan murād Ḫudādur murād ṭāʿatde olan ḳuṣūruna **[15]** iʿtirāfdur ki ol daḫi bir güne ṭāʿat u ʿibādetdür.

Ber āsitān ʿacz-i miskînet / Bih ez ṭāʿet u ḫ ̔îşten bînet / Ez-în nev ̔-i ṭāʿet neyāyed be-kār /Be-rev ʿöẕr-i taḳṣîr-i ḫiẕmet beyār.[269]

[7.Beyit]

بسوخت حافظ و آن یار دلنواز نگفت

که مرهمی بفرستم که خاطرش خستم

Be-suḫt Ḥāfıẓ u ān yār-ı dil-nevāz ne-guft

Ki merhemî be-firistem ki ḫātıreş ḫastem

Ki merhem göndereyin çün ḫāṭırın yaraladum. **Murād** ol *yār*den nefsdür ki dil-

---

[266] [Derkenar] Hüşyāride yā ḫiṭāb içündür. (Mollā Şemʿî)
[267] Sevgilinin mertebesi gayet yüksek, ben ise alçak. Ben balık gibi suda çırpınırken o nasıl benim nasibim olur?
[268] [Derkenar] Ber, kesr-i rā ile bunda ʿinde maʿnāsınadur. (Mollā Şemʿî)
[269] Senin acz ve miskinlik eşiğinde, itaātden düşmek daha iyidir. Bu türden itaāti yapılması gerekmez. Ona özür ve kusurla hizmet et.

nevāzdur zirā göñül istedigine müsāʿade ider ammā Ḥāfıẓ ki rūḥdur anuñ fiʿilinden mecrūḥdur ve bu ḥuşūṣdan yandı ve ol nefse merhem-i tevbe gönderüp ʿilāc ideyin dimedi diyü şikāyet ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, **[20]** Ḥāfıẓ yandı ve ol dil-nevāz yār dimedi[270] ki bir merhem göndereyim çünki anuñ ḫaṭırını mecrūḥ itdüm. Murād Ḥaḳḳ Teʿālānuñ kemāl-ı istiġnāsını beyāndur.

[Ġazel-374]

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿîlü Fāʿilün

[1.Beyit]

بازآی ساقیا که هواخواه خدمتم

مشتاق بندگی و دعاگوی دولتم

Bāz āy sāḳîyā ki ḫevā-ḫˇāh-ı ḫidmetem

Müştāḳ-ı bendegî vü duʿā-gū-yı devletem

Mevlānā Sūrūrî dimiş, gerü gel ey sāḳî ki ḫıḍmet ārzūlayıcıyın ḳulluḳ müştāḳı ve devlet duʿāsın diyiciyin. **Murād** *sāḳî*den şarāb-ı ʿışḳ-ı ilāhî nūş itdüren şeyḫdür meger ġayrı mekāna gitmiş imiş ki aña dir gel ki ḫıḍmet ārzūsındayın ve ḳullıġuñ müştāḳı ve devlet-i āḫiretüñe duʿā idiciyin. **Mevlānā Şemʿî** dir, gerü gel ey sāḳî ki senüñ ḫıḍ**[25]**metünüñ muḥibbiyem.[271] Ḳulluġuña müştāḳ u devletüñe duʿā-gūyam.

[2.Beyit]

زان جا که فیض جام سعادت فروغ توست

بیرون شدی نمای ز ظلمات حیرتم

Z'ancā ki feyż-i cām-ı saʿādet-fürūġ-ı tust

Bîrun şuden nümāy zi-ẓulümāt-ı ḫayretem

Ol yerden ki senüñ saʿādet nūrlu ḳadeḥüñüñ feyżidür. Ṭaşra çıḳmak göster baña ḫayret ẓulmetlerinden. **Murād** *cām*dan ḳalb-i şeyḫdür ki saʿādet nūrludur ve feyż andandur ve feyż-i faż̈l-ı ilāhîdendür lācerem şeyḫden diler ki ol faż̈l-ı ilāhî

[270] [Derkenar] Dil-nevāz vaṣf-ı terkîbidür. (Mollā Şemʿî)
[271] [Derkenar] Ey emr-i ḫāżırdur.

maḳāmından buña himmet idüp ḥayret-i ẓulmetlerinden çıḳmaḳ irşād ide. **Mevlānā Şemʿî** dir, anuñ gibiden ki senüñ saʿādet şuʿlelü cāmunuñ feyżidür. Ḫayret ẓulemātından ḫalāṣa bana delîl. Ol ḫiṭāb mürşidedür **[30]** ki andan feyż ü ceẕbe ṭaleb eyler. Vādî-i ḥayretden ḫalāṣ içün ki ehl-i sülūkdan biñde biri ol vādîden ḫalāṣ bulmaz.

[3.Beyit]

هر چند غرق بحر گناهم ز صد جهت

تا آشنای عشق شدم اهل رحمتم

Herçend ġarḳ-ı baḥr-i günāhem zi-ṣad cihet

Tā āşnā-yı ʿışḳ şüdem ehl-i raḥmetem

Her ne deñlü günāh deñizine ġarḳın yüz cihetden tā āşnā-yı ʿışḳ oldum ehl-i raḥmetin. **Murād** budur ki şol kimse ki cihāt-ı keŝîreden günāh deryāsına ġarḳ ola çoḳ tevbe u ʿināyet ḳılup sālik-i ṭarîḳat ola. *Ettāʾibu mineʾẕ-ẕenbi kemen lā ẕenbe lehu*[272] mūcebince ehl-i raḥmet **[246b]** olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, yüz cihetden her ne deñlü ki günāh baḥrına ġarḳam[273] tā ki ʿışḳa āşinā oldum ehl-i raḥmetdenem bu hem vechdür tā ki ʿışḳla. **Murād** *İnneʾl-ḥasenāti yüẕhibneʾs-seyyiʾāti*[274] *ve ettāʾibu mineʾẕ-ẕenbi kemen lā ẕenbe lehu*[275] hasebince raḥmete lāʾiḳ olurum dimekdür.

[4.Beyit]

عیبم مکن به رندی و بدنامی ای فقیه

کاین بود سرنوشت ز دیوان قسمتم

ʿAybem me-kun be-rindî vü bed-nāmî ey faḳîh

K’in būd ser-nüvişt zi-dîvān-ı ḳısmetem

Beni ʿayblama rindlik ve bed-nāmlık ile ey faḳîh ki bu imiş başum yazusı ḳısmet dîvā- nından. **Murād** budur ki iḫlāṣ-ı ʿibādetüm ve ẓāhir-i **[5]** şerʿden

[272] Günahından tevbe eden günahı işlememiş gibidir. (Hadîs-i Şerif)
[273] [Derkenar] Baḥre nisbet āşinā ḫūb vāḳiʿ olmuşdur. (Mollā Şemʿî)
[274] (Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.(Hūd-114)
[275] Günahından tevbe eden günahı işlememiş gibidir.(Hadis-i Şerif)

mütecāviz-i ḥāletüm olup ve Mecnūn-ṣıfat ḥareketüm ve tasannuʿdan ferāġatüm olduġın ʿayblama ki taḳdîr-i ilāhî böyle imiş ki ẓuhūr itdi. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey faḳîh rindlik ve bed-nāmlıḳla beni taʿyîb eyleme. Zirā ḳısmet dîvanından baña ser-nivişt u naṣîb bu oldı. Maʿnî-i ẓāhirî üzre fısḳından ötüri kimseye daḫl u taʿn cāʾiz degül idügin beyāndur. Maʿnā-yı taṣavvufîsi üzre **murād** melāmiyye zümresinden olduġıma baña ṭaʿn itme zirā bu baña büġṣāyiş-i ilāhîdür ki rūz-ı ezelde virilmişdür.

[5.Beyit]

می خور که عاشقی نه به کسب است و اختیار

کاین موهبت رسید ز یزدان فطرتم

Mey ḫur ki ʿāşıḳî ne be-kesbest ü iḫtiyār

K'în[276] mevhibet resîd zi-yezdān-ı[10]fiṭraṭem[277]

Şarāb iç ki ʿāşıḳlıḳ kesb ü iḫtiyār ile degüldür ki bu hîbe irişdi Allāhdan ḫilkatümde. **Murād** muḫāṭabdan kendü nefsidür ki aña dir çün ḥażret-i Ḥaḳ baña ʿışḳ-ı ilāhîʾi hîbe itmişdür aṣl-ı fıṭratumda pes ʿışḳ-ı ilāhî ʿıyşına iştiġālüm gerekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, şarāb vir ki ʿāşıḳlıḳ kesb ü iḫtiyārla degüldür. Zirā bu baḫşiş baña ḫilḳat mîrāsından irişdi.

[6.Beyit]

من کز وطن سفر نگزیدم به عمر خویش

در عشق دیدن تو هواخواه غربتم

Men k'ez-vaṭan sefer ne-guzîdem be-ʿömr-i ḫˇîş

Der ʿışḳ-i dîden-i tu hevā-ḫˇāh-ı ġurbetem

Ben ki vaṭandan sefer iḫtiyār itmedüm kendü ʿömrümde seni görmek ʿışḳında ġurbet ārzūsın iderem. **Murād** budur ki vuṣūl ilaʾllāh ḫalḳdan ʿuzlet itmeyince olmaz lācerem **[15]** sefer der-vaṭan mūcebince ġurbet ārzūsındayın yāḫūd rūḥuñ Ḥaḳḳa

[276] [Derkenar] Ki în taḳdîrindedür. (Mollā Şemʿî)
[277] [Derkenar] K'în mūhibet resîd zi-mirās-ı fıṭratem.(İḫtār-ı Şemʿî)

ittiṣāli bedenden infiṣāli olmayınca olmaz pes ol murād içün ben daḫi mevt ṭālibiyin. **Mevlānā Şemʿî** dir, ben ki kendü ʿömrümde vaṭanumdan sefer iḫtiyār eylemedüm. Seni görmek ʿaşkında ġurbet ārzūsını idiciyüm. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[7.Beyit]

دورم به صورت از در دولت پناه دوست

لیکن به جان و دل ز مقیمان حضرتم

Dūrem be-ṣūret ez-der-i devlet-penāh-ı dūst

Lîken be-cān u dil zi-muḳîmān-ı ḥażretem

Irağın ṣūretde dosṭuñ devlet sığınağı ḳapusından lîken cān u göñül ile ḥażret muḳîmlerindenin. **Murād** ẓāhirde ehl-i dünyā ve bāṭında muḳarreb-i **[20]** Mevlāyın dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ṣūretā senüñ devlet-serāyuñ ḳapusında durum lîken cān u dil ile ḥażretüñ muḳîmlerindenem. Ḫiṭāb Ḫudāyadur.

[8.Beyit]

دریا و کوه در ره و من خسته و ضعیف

ای خضر پی خجسته مدد ده به همتم

Deryā vü kūh der-reh ü men ḥaste vü żāʿîf

Ey Ḫıżr-ı pey-ḫuceste meded dih be-himmetem

Deñiz ü ṭaġ yolda ben ḫaste vü żaʿîf. Ey izi mübārek Ḫıżr, meded vir bañā himmet eyle. **Murād** vuṣūl ilāʾllāh müşkildür. Ḫıżr-ṣıfat şeyḫden himmet olmayınca olmaz diyü andan istimdād ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, yolda deryā vu kūh vardur ve ben ḫasta vu żaʿîfem. Ey mübārek izlü Ḫıżr himmetle bañā meded vir. **Murād** mürşidinden sülūkda himmet ü muʿāvenet **[25]** ṭalebidür.

[9.Beyit]

گر دم زنی ز طرّهٔ مشکین آن نگار

فکری کن ای صبا ز مکافات غیرتم

Ger dem zenî zi-ṭurra-i müşkîn-i ān nigār

Fikrî kun ey ṣabā zi-mükāfāt-ı ġayretem

Eger nefes ursañ ol nigāruñ müşkîn ṭurrasından bir fikr ḳıl ey ṣabā benüm ġayretüm cezāsından. Murād *ṣabā*dan bunda ehl-i hevā olup esrār-ı ilāhiyyeye vuḳūf daʿvîsin idendür aña dir ki böyle lāf urma ki ben ġayret idüp saña ʿıvaż eyleyüp şermsār itmeyem dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger ol nigāruñ müşkîn ṭurrasından söyleyesüñ benüm ġayretümüñ mükāfātından ey ṣabā bir fikr eyle.[278] **Murād** esrār-ı ʿışḳı fāş idene tehdîddür. Ṭurra-ı müşkînden murād esrār-ı ilāhiyedür.

[10.Beyit]

در ابروی تو تیر نظر تا بگوش هوش

آورده و کشیده و موقوف فرصتم

Der-ebrū-yı tu tîr-i naẓar tā be-gūş-ı hūş

Āverde vü keşîde ü mevḳūf-ı fırṣatam

Senüñ kaşuñda naẓar oḳın tā ʿaḳl ḳulaġına degin getürmişem ve çekmişem **[30]** ve fırṣata mevḳūfın. **Murād** budur ki bir kimse ẓāhirde oḳı gizleyüp kirişi çeküp çāḳ ḳulaġına iletüp fırṣat gözleyüp maḥall-i fırṣat olıcaḳ atup ṣayd itdügi gibi ben daḫi naẓar oḳını gözleyüp ve anuñ kirişini maʿnā yüzinden çeküp tā ʿaḳl ḳulaġına iletmişem tā ki rumūz-ı ilāhîyyeye fırṣat bulıcaḳ naẓar oḳın atup ṣayd idem ḥulāṣa-ı murād rumūz-ı ilāhiyyeye istiʿdād ḥāṣıl itmişüm dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ **[247a]** ebrūnda naẓar tîrini ʿaḳl ḳulaġına degin getürüp çekmişem ve fırṣat gözlerem.[279]

[11.Beyit]

حافظ به پیش چشم تو خواهد سپرد جان

در این خیالم ار بدهد عمر مهلتم

Ḥafıẓ be-pîş-i çeşm-i tu ḫᵛāhed sipurd cān

---

[278] [Derkenar] Mükāfātı ġayriye esnād itmek mecāzdur. (Mollā Şemʿî)
[279] [Derkenar] Hūş ʿaḳl u ūş maʿnāsına istiʿmāl olunur. (Mollā Şemʿî)

Der-în ḫayālem er be-dihed ʿömr mühletem

Ḥāfıẓ senüñ gözüñ öniñde cān ışmarlamaḳ ister bu ḫayāldeyin eger ʿömr mühlet virürse. **Murād** budur ki Hāfıẓ ẕāt-ı Ḥaḳ müşāhedesinde u vuṣūl ilāhî ḥuṣūlında teslîm-i rūḥ itmek ister eger ʿömrden mühlet ü zamān olursa. **Mevlānā Şemʿî** dir, Hāfıẓ cānını senüñ yüzüñ **[5]** öninde teslîm itmek ister bu fikr ü ḫayāldeyüm eger ʿömr baña mühlet ü zamān vire. Ḫiṭāb Bārî Taʿālā ḫażretinedür.

[Ġazel 375]

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿîlü Fāʿilün

[1.Beyit]

بُشری اِذِ السّلامةُ حَلَّت بذی سَلَم

للهِ حمدُ مُعتَرِفٍ غایةَ النِّعَم

Buşrā iẕi's-selāmeti ḫallet biẕî-selem

Li'llāhi ḥamdu muʿterifin ġāyete'n-niʿām

Lafẓ-ı *büşrā* maṣdardur *ḫallet* ḫulūldandur ve lafẓ-ı *selem* fetḥateyn ile ism-i şecerdür ve *ẕî-selem* ol aġac olan mekānuñ ismidür. *Lillāh* maʿal mecrūr muḫallā merfūʿ-ı ḫaberdür *ḥamd* lafẓen merfūʿ-ı muʾaḫḫaren mübtedādur mużāfdur *muʿterifin* lafẓına ve *ġāyete* lafẓı nezʿ-i ḫāfıẓlıḳ üzre manṣubdur ve lafẓ-ı *niʿam* kesr-i *nun* ve fetḥ-i *ʿayn* ile cemʿ-i niʿmetdür. **Murād** budur ki pādşāhun bir ḫaṣmı naḳż-ı ʿahd idüp **[10]** pādşāh varup anı helāk idüp anuñ müjdesi ḫaberi gelüp bu ġazeli ol vaḳt dimiş ve bu maṭlaʿuñ maʿnāsı budur ki müştuluḳ selāmet-i ḫulūl eyledi *ẕi selem* Allāh içündür niʿmetler ġāyetine muʿterif olanuñ ḥamdi. **Mevlānā Şemʿî** dir, bişāret olsun zirā *ẕi seleme* selāmet ḫulūl u nüzūl eyledi. Allāh içündür niʿmetlerüñ ġāyetine muʿterif olanuñ ḥamdi. **Murād** bu ḫuṣūṣ içün Ḥaḳ Teʿālā ḫażretine bi-ḥad ḥamd eylerem dimekdür. Pādşāhuñ bir ʿadusi naḳż-ı ʿahd idüp pādşāhla muḥārebe itmiş. ʿAvn-ı Ḫudā ile pādşāh anı helāk eylemiş. Ḫᵛāce Ḥāfıẓ bu ġazeli ol zamānda dimiş. **[15]** *Selem* ism-i şecerdür. *Ẕî-selem* ol şecer oldugı mevżiʿüñ ismidür ki Mekke ile Medine ortasındadur. Pādşāhuñ saʿādet-ḫānesini *ẕi-seleme* teşbîh itmişdür.

[2.Beyit]

آن خوش خبر کجاست که این فتح مژده داد

تا جان فشانمش چو زر و سیم در قدم

Ān ḫoş-ḫaber kücāst ki în fetḥ müjde dād

Tā cāñ feşānemeş çü zer ü sîm der-ḳadem

Tā cānumı zer ü sîm gibi saça anuñ ḳademine niŝār idem. **Murād** pādşāha muḥābbet iẓhāridür. Tā cān ṣaçalum anuñ kademine altun ve gümüş gibi. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ol ḫoş-ḫaberlü ḳandadur ki bu fetḥ müjdesini virdi yaʿni bu bişāret ḫaberini getürdi, lafẓ-ı ḫoş-ḫaber vaṣf-ı terkîbidür yaʿni ol kimse ki ḫaberi ḫoşdur ḳandadur ki bu fetḥi muştuladı. Bu vech hem cāʾizdür ol ḫoş-ḫaberlü ḳandadur ki bu müjdenüñ fetḥini virdi yaʿni ol āşikāre eyledi. Vech-i evvele göre fetḥ mużāf **[20]** olmaz.

[3.Beyit]

پیمان شکن هرآینه گردد شکسته حال

انَّ العُهودَ عِندَ مَلیک النُّهی ذِمَم

Peymān-şiken her āyine gerded şikeste-ḥāl

İnne'l-ʿuhūde ʿinde melîkü'n-nuhā ẕimem

ʿAhd ṣıyıcı elbette şikeste-ḥāl olur taḥḳîḳ ʿahdler ʿaḳıllar ṣāḥibi ḳatında emānetlerdür.[280] **Murād** ʿahd ṣıyan kimse şikeste olur ve ʿahdi ṣaḳlayan ṣāḥib-i ʿaḳl idügin beyāndur. Lafẓ-ı *peymān-şiken* vaṣf-ı terkîbidür. **Mevlānā Şemʿî** dir, şol kimse ki ʿahd ṣıyıcıdur elbette şikeste-ḥāl olur. Taḥḳîḳ ʿahdler ʿaḳl pādşāhı yaʿni ḫālıḳ-ı ʿuḳūl ḳatında emānet ü maḥfūẓdur. *Melîk* pādşāh maʿnāsınadur. *Nuhā* cemʿ-i nuhāyadur ki ʿaḳl maʿnāsınadur. **Murād** *ve evfū bi'l-ʿahdi inne* **[25]** *ʾl-ʿahde kāne mesʾūlen*[281] ḥasebince ʿahd-şiken elbette bir belāya giriftār olur dimekdür.

[4.Beyit]

[280] [Derkenar] ʿUhūde cemʿ-i ʿahddür melîk mālik maʿnāsınadur. (Mollā Sürūrî)
[281] Rüştüne erişinceye kadar yetimin malını ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur. (İsrā-14)

از بازگشت شاه چه خوش طرفه ناقش بس است

آهنگ خصم او به سراپردهٔ عدم

Ez-bāz-geşt-i şāh çi ḫoş ṭurfe naḳş besest

Āheng-i ḥaşm-i ū be serā-perde-i ʿadem

Şāhuñ rücūʿından ne ḫoş ʿaceb naḳş baġladı anuñ ḥaşmınuñ ḳaşdı ʿadem serā-perdesinde. **Murād** ne ʿaceb perdesine gitdi diyüp ḥaşmuñ mevtinden ḫaber virmekdür. *Bāz-geşt* ve *naḳş best* ve *āheng* lafẓlarında ʿilm-i mūşiḳî ışṭılāḥātın riʿāyet vardur. **Mevlānā Şemʿî** dir, pādşāhuñ rücūʿından ne laṭîf ʿacîb naḳş baġladı yaʿni ḫūb vāḳiʿ oldı. Anuñ düşmeninüñ ḳaşdı ʿadem serā-perdesine **[30]** gitdi yaʿni helāk oldı.

[5.Beyit]

می‌جست از سحاب امل رحمتی ولی

جز دیده‌اش معاینه چیزی نداشت نم

Mî-cüst ez-seḥāb-ı emel raḥmetî velî

Cüz dîdeş muʿāyene çîzî ne-dāşt nem[282]

İsterdi ümîd seḥābından bir raḥmet velî gözinden ġayrı aşkāre bir nesne virmedi nem. **Murād** āb-ı raḥmet yerine kendü gözi yaşı naṣîb oldı aña dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ümîd seḥābından benden bir teraḥḥum istedi ammā anuñ çeşmiñden ġayrı āşkāre ṭaşra nem virmedi. **Murād** pişmānlıḳdan aña fāʾide peydā olmadı. Hemān aġlamaḳ naṣîb oldı dimekdür.

[6.Beyit]

در نیل غم فتاد سپهرش به طنز گفت

الآنَ قَد نَدِمتَ و ما یَنفَعُ النَّدَم

[247b] Der Nîl-i ġam fütād sipihreş be-ṭanz guft[283]

El’āne ḳad nedimte vemā yenfaʿu’n-nedem

[282] [Derkenar] Cüz dîdeş muʿāyene bîrūn nedāde nem. (Mollā)
[283] [Derkenar] Be-ṭaʿn guft. (Şemʿî)

Ġam Nîline düşdi felek aña ṭaʿn ile didi şimdi peşimān olduñ ammā peşimānlıḳ fāʾide itmez. **Murād** ol evvel ḫaṣmuñ ḥāli Firʿavn ḥāli gibi olup bî-vaḳt tevbe vü îmān getürüp maḳbūl olmadı. **Mevlānā Şemʿî** dir, ġam Nîline düşdi felek aña ṭaʿnla iytdi şimdi taḥḳîḳ peşimān oldun ammā peşimānlıḳ faʾide virmez. Pādşāhuñ düşmenini bu ḫuṣūṣda Firʿavna **[5]** teşbîh itmişdür.

[7.Beyit]

ساقی بیا که دور گلست و زمان عیش

پیش آر جام وغم مخور ازدور بیش و کم

Sāḳî biyā ki devr-i gülest ü zamān-ı ʿıyş

Pîş ār cām u ġam me-ḫur ez devr-i pîş ü kem[284]

Ey sāḳî gel ki gül devri ve ʿıyş zamānıdur. Öñe getür ḳadeḥi ve ġam yime devr-i ziyāde vü noḳṣānından. **Murād** budur ki ġam yimeyüp kendü ʿāleminde olduġın beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey sāḳî gel ki gül devri ve ʿıyş zamānıdur. Cāmı öñüñe getür ve pîş u kemden hîç ġam yime. Pîş çoḳ kem az.

[8.Beyit]

بشنو ز جام باده که این زال نوعروس

بسیار کشت شوهر چون کیقباد و جم

Bi’şnev zi-cām-ı bāde ki în zāl-ı nev-ʿarūż

Bisyār kuşt şevher-i çün Keyḳubād u Cem

İşit şarāb ḳadeḥinden ki yeñi gelen ḳarı çoḳ **[10]** ḳatl itdi erini Keyḳubād u Cem gibi. **Murād** budur şeyḫ dir ki bu dünyā bir ḳarıdur ammā her gāh yeñi gelin olur niçe pādşāh-ı ʿaẓîm olan erini helāk itmişdür pes şeyḫüñ bu kelāmını işidüp anuñ mūcebince iş idüp faḳrı iḫtiyār idüp tezvîc-i dünyā itmemek gerek. **Mevlānā Şemʿî** dir, bāde cāmından işit ki bu yeñi gelin olmış ḳarı Keyḳubād u Cem gibi çoḳ zevcini depeledi.

---

[284] [Derkenar] Pîş ār cām u hîç me-ḫur ġam zi-pîş u kem. (Şemʿî)

[9.Beyit]

ای دل تو ملك جم مطلب جام می بخواه

کین بود قول بلبل بستان سرای جم

Ey dil tu mülk-i Cem me-ṭaleb cām-ı mey me-ḫˇāh

K'în bud ḳavl-ı bülbül-i bostān-serā-yı Cem

Ey göñül sen mülk-i Cem isteme, şarāb ḳadeḥin iste ki bu eri Cemüñ serāyı baġçesi bülbülünüñ ḳulı. **Murād [15]** salṭanatuñ ḫaṭır-ı ʿaẓîmi vardur anı istemeyüp faḳr iḫtiyār itmek gerek idügin beyāndur. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey dil sen Cem mülkini ṭaleb eyleme şarāb cāmın ṭaleb eyle. Cem bostān serāyınuñ bülbülünüñ sözi bu idi. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî salṭanatdan maḳbūl idügin beyāndur.

[10.Beyit]

حافظ بکنج میکده دارد قرارگاه

کالطّیر فی الحدیقة واللّیث فی الاَجَم

Ḥāfıẓ be-künc-i meygede dāred ḳarargāh

Ke'l-ṭayru fi'l-ḥadîḳati ve'l-leyŝü fi'l-ecem

Ḥāfıẓ meyḫāne bucāġındadur ḳarārgāhı baġçede kuş gibi ve mîşede arslan gibi. **Murād** Ḥāfıẓ ḥānḳāh bucaġında ʿıyş u ʿişretde ve emn ü selāmetde dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, Ḥāfıẓ meyḫāne bucaġında ḳarārgāh ṭutar baġçede **[20]** murġ gibi ve ḳamışlıḳda arslan gibi *ḥadiḳa* baġçe *ecem* be-fetḥateyn ve *ücüm* be-żammeteyn cemʿ-i ecemedür ki ḳaṣab maʿnāsınadur. Naṣb ḳomış ammā ol evlādur ḳāfiyeden ötüri.

[Ġazel 376]

Fāʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

[1.Beyit]

بی تو ای سرو روان با گل و گلشن چه کنم

زلف سنبل چه کشم عارض سوسن چه کنم

Bî-tu ey serv-i revān bā-gül ü gülşen çi kunem

Zülf-i sünbül çi keşem ʿārıż-ı sūsen çi kunem

Sensiz serv-i revān gül ü gülşen ile neyleyeyin zülf-i sünbüline çekeyin ve ʿiẕār-ı sūseni neyleyeyin. **Murād** *serv*den ʿuluvv-ı mertebedür *revān* olduġı seyr fiʾllāh bî-ḥad olup durmayup gitdügidür ve *gül keşf* ve *gülşen* maḥall-i keşf olan mevżiʿ-iʿibādetdür ve *zülf-i sünbül* silsile-i ṭārîḳātdur ve*ʿārıż-ı sūsen* **[25]** ṣaḥîfe-i sevād ḥaṭṭ-ı kitābdur yaʿni seyr fiʾllāh olmazsa ki vuṣūl ilā'llāhdan soñra olan menāzil-i refîʿadur keşfi ve mevżiʿ-i ʿibādeti neyleyeyin ve silsile-i ṭarîḳati yine dutup kitābları yine müṭālaʿa ideyin. **Mevlānā Şemʿî** dir, sensiz ey serv-i revān gül ü gülşenle n'eyleyim sünbülüñ zülfini ne çekem sūsenüñ ʿārıżının'eyleyim. **Murād** ṣāniʿüñ cemāli müşāhedesiz maṣnūʿa naẓaruñ ḫaẓẓı olmaduġın beyāndur. Bu söz ṣāḥib-i naẓara göredür.

[2.Beyit]

آه کز طعنه بدخواه ندیدم رویت

نیست چون آینه‌ام روی ز آهن چه کنم

Āh k'ez- ṭaʿne-i bed-ḫᵛāh ne-dîdem rūyet

Nîst çün ʿāyineem rūy zi-āhen çi kunem

Āh ki yaramaz dileyici ṭaʿnasından görmedüñ senüñ yüzüñi degüldür **[30]** āyine gibi yüzüm demürden neyleyeyin. **Murād** *bed-hᵛāh*dan nefsdür ve *ṭaʿna* bunda dürtmek maʿnāsınadur lācerem nefs beni dürtüp mertebe vü maḳāmumdan düşürüp müşāhedeye māniʿ olur ki andan müteʾeŝŝir olmayub maḳṣūda vāṣıl olaydım dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, āh ol düşmenüñ ṭaʿnasından senüñ yüzüñi görmedüm yüzüm āyine gibi āhenden degüldür n'eyleyim. **Murād** nefs ü şeyṭān müşāhede-i cemāle māniʿ olduḳların beyāndur.

[3.Beyit]

برو ای ناصح و دردکشان خرده مگیر

کارفرمای قدر می‌کند این من چه کنم

Be-rev [248a] ey nāṣiḥ ü dürd-keşān ḫurde me-gîr

Kār-fermāy-ı ḳader mî-kuned în men çi kunem

Yüri ey nāṣiḥ posa çekicilere ṭaʿn itme ḳaderüñ işin buyurucısı ider posa çekmegi ben neyleyeyin. **Murād** nāṣiḥden dünyā ṭarafına tervîc idüp riyāżet ü ʿibādet idenler tażyîʿ-i ʿömr iderler ki ṣıfat-ı hidāyete maẓhar olmışuzdur. Lafẓ-ı *kār-fermāy* vaṣf-ı terkîbidür ve *ḳader* fetḥateyn ile ḳażā maʿnāsına ve lafẓ-ı *kār-fermāy* kesr-i *yā* ile oḳunur zirā mużāfdur ḳader **[5]** lafẓına ve *mî-kuned* lafẓınuñ fāʿili żamîr-i kār-fermāydur ve lafẓ-ı *în* mefʿulidür ki işāretdür pūse çekmege. **Mevlānā Şemʿî** dir, Yüri ey nāṣiḥ dürd-keşler üzre ʿayb u noḳṣān ṭutma.[285] Bunı ḳader işini buyurucı eyle ben neyleyem. Kār-fermā-yı ḳaderden murād Ḫudā Teʿālādur. **Murād** cemʿ-i ḫuṣūsda ḥükm ü irādet Ḫudānuñ idügin işʿārdur. Bu söz terkîb maʿnāsına göredür yoḫsa dürd-keşāndan murād melāmiyye zümresinden olan ʿuṣṣāḳdur.

Ne men ser zi-ḥükmet be-der mî-berem / Ki ḥükmet çünin mî-reved ber-serem.[286]

[4.Beyit]

برق غیرت چو چنین می‌جهد از مکمن غیب

تو بفرما که من سوخته خرمن چه کنم

Berḳ-i ġayret çü çünîn mî-cehed ez-mekmen-i ġayb

[10] Tu be-fermā ki men-i sūḫte-ḫırmen çi kunem

Ġayret şimşegi çün buncalayın ṣıçrar ġayb pūsı-gāhından. Sen buyur ki ben ḫırmeni yanmış neyleyeyin. **Murād** budur ki ġayret-i ilāhîyye benüm taʿalluḳum istemez lācerem benüm dünyāmı ḫarāb ve āḫiretimi maʿmūr anuñiçün dünyevî ḫāṣılımuz olmaz pes ey nāṣiḥ ben nice ideyin dimekdür.

Dünyevî kārum ḫarāb ve uḫrevî maʿmūrdur / Müşkil oldur kim ola dünyā vü ʿuḳbā olmaya.

Mevlānā Şemʿî dir, ġayret berḳı ġayb kemin-gāhından çünki böyle ẓāhir olur. Sen buyur ki ben ḫırmeni yanmış neyleyem. **Murād** każāya rıżādan ġayra çāre yoḳ

[285] [Derkenar] Ḫurde, ʿayb u noḳsān maʿnāsına istiʿmāl olınur. (Mollā)
[286] Senin hükmüne karşı çıkamam, hikmetin böylesi karşıma çıkar.

dimekdür.

[5.Beyit]

شاه ترکان چو پسندید و به چاهم انداخت

دستگیر ار نشود لطف تهمتن چه کنم

Şāh-ı [15] Türkān çü pesendîd ü be-çāhem endāḫt

Destgîr er ne-şeved luṭf-ı Tehemten çi kunem

Türkler şāhı çün beni begendi ve ḳuyuya atdı. Destgîr olmazsa Tehemten luṭfı neyleyin. *Şāh-ı Türkān*dan **murād** ẓāhire naẓār Efrāsiyāb nām pādşāhdur[287]ki pehlivānları ḥabs ü helāk iderdi nitekim Siyāvuş Türk vilāyetine varup Efrāsiyāb aña raġbet idüp ḳızın virüp ve ol iḳlîmde bunun nām u nişānı meşhūr olup Efrāsiyāb andan ḳorḳup ḥabs idüp helāk itmiş idi ve Tehemten bir ulu pādşāh idi ve ol pehlivānlara muʿîn ü mürebbî **[20]** idi ve maʿnā yüzinden murād *şāh-ı Türkān*dan nefsdür ki ḳalbi ḳabūl idüp kendüye muḫtaṣṣ u tābiʿ ḳılup çāh-ı cāha ve melāl-i mâla düşürüp helāk ider Tehemten gibi bir pehlivān-ı dîn gerekdür ki destgîr olup cinsinden ḫalāṣ ve ihlākinden necāt vire.

Ḥikāyet: Efrāsiyāb ḳızı Siyāvuşdan yüklü olmuş idi erkek oġlan ṭoġurdı adını Keyḫusrev virüp büyüyüp Bābil vilāyetine varup anda pādşāh olup ve ʿAcem vilāyeti daḫi anuñ ḥükmünde olup ʿaẓîm ʿasker ile Türk vilāyetine gelüp babası Siyāvuş ḳanı içün cedd-i fāsid Efrāsiyābı **[25**] ḳatl eyledi. **Mevlānā Şemʿî dir**, *şāh-ı Türkān* çünki begendi ve beni çaha atdı yaʿni ḥabs eyledi. Eger Rüstemüñ luṭfı bāña destgîr olmaya neyleyem. *Şāh-ı Türkān*dan **murād** Efrāsiyābdur. *Tehemten*den murād Rüstemdür ki Efrāsiyāb Bijen nām bir pehlivānı bir ḳuyuda ḥabs idüp aġzına bir büyük ṭaş ḳodı. ʿĀḳıbet Rüstem-i Ẕāl varup anı andan ḫalāṣ eyledi. Ḫᵛāce Ḥāfıẓ kendüsini ol maḥbūsa teşbîh idüp nefsini Efrāsiyāba ve mürşidini Rüsteme teşbîh itmişdür.

[6.Beyit]

مددی گر به چراغی نکند آتش طور

[287] [Derkenar] ʿAcemler Efrāsiyāb dirler ve ʿArablar Ferāsiyāb dirler. (Mollā Sürūrî)

چاره تیره شب وادی ایمن چه کنم

Mededî ger be-çerāġî ne-kuned āteş-i Ṭūr

Çāre-i ṭîre-şeb-i vādî-i îmen çi kunem

Bir meded **[30]** itmezse eger bir çerāġ ile Ṭūr odı Îmen deresinüñ ḳarañu gicesin çāresin neyleyin. **Murād** żāhire naẓar budur ki Mūsā ʿaleyhi'ş-selām ḫāṭūnı ile giderken āteşe ḥācet olup Ṭūr ṭaġı ṭarafından Buḳʿa-i mübārekeden nūr-ı ilāhî ẓuhūr idüp Mūsā ʿaleyhiʾs-selām nār ṣanub varup Kelîmuʾllāh oldı ve maʿnā bundan murād budur ki ṭarîḳat u ʿibādet ü sülūk-ı ṭarîḳat-ı ḥażret vādî-i mübārekdür beşeriyyet ü nefsāniyyet ẓulmeti ile maḳṣūda vuṣūl **[248b]** be-ġāyet ṣaʿbdur lācerem nūr-ı ilāhî hidāyet itmeyince ihtidā müyesser olmaz. **Mevlānā Şemʿî dir**, Ṭūr āteşi eger bir çerāġla meded ü muʿāvened eylemeye. Vādî-i İmenüñ ḳarañu gicesine ne çāre eyleyem. **Murād** nūr-ı ilāhî eger delil olmaya cenāb-ı ḳudsa vuṣūl müyesser olmaz dimekdür.

[7.Beyit]

حافظا خلد برین خانه موروث من است

اندر این خانه ویرانه نشیمن چه کنم

Hāfıẓā ḫuld-i berîn ḫāne-i mevrūs-ı menest

Enderîn ḫāne vîrāne-nişîmen çi kunem

Ey Ḥāfıẓ ḥuld-ı aʿlā benüm mîrâs ḳalmış evimdür. Bu vîrāne ḫānede oturaḳ neyleyeyin. **Murād [5]** budur ki cennet bizüm babamuz Ādem ʿaleyhiʾs-selām ḥaẓretinden mîrâs ḳalmış evimizdür anā vuṣūl u duḫūle saʿy itmek gerekdür bu vîrāne dünyāda neylerin dimekdür. **Mevlānā Şemʿî dir**, Ey Ḥāfıẓ ʿālî cennet benüm pederümden mîrâs ḳalmış evümdür. Bu vîrāne menzilde mekānı neyleyem. Murād ḫalḳı cennete terġîbdür.

[Ġazel-377]

MefāʿîlünMefāʿîlün FeʿūlünMefāʿîlün Feʿūlün

[1.Beyit]

به تیغم گر کشد دستش نگیرم

وگر تیرم زند منت پذیرم

Be-tîġem ger kuşed desteş ne-gîrem

Ve ger tîrem zened minnet peẕîrem

Ḳılıç ile beni ḳatl iderse elin dutmazam yaʿni menʿ itmezem ve ger oḳ ursa minnet ḳabūl iderem. **Murād** budur ki eger nefsāniyyetüm helāk iderse menʿ itmezem yaʿni gerekmez dimezem ki bu benüm murādumdur ve eger baña tenbîh **[10]** ü îḳāẓ içün kendü ṭarafından teʾsîr iderse anı enʿām bilüp andan minnet ḳabūl iderem. **Mevlānā Şemʿî** dir, eger beni tîġle depeleye anuñ elini ṭutmazam ve ger bañā tîr ile ura minnet ḳabūl iderem. **Murād** cemîʿ-i ḥuṣūṣda Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden gelene cān u dilden rıżāsın beyāndur.

[2.Beyit]

کمان ابرویت را گو بزن تیر

که پیش دست و بازویت بمیرم

Kemān-ebrūyet-rā gū be-zen tîr[288]

Ki pîş-i dest ü bāzūyet be-mîrem

Yayına ḳāşuñdı oḳ ur ki senüñ bāzuñ eli önüñde ölem. **Murād** *kemān-ebrūsı* oḳ urmaḳdan sāliküñ derecesinden suḳūṭın kendüye aʿlāmdur aña îṣāl-i elem ile tā ki mütenebbih olup tā beyed-i ilāhî ile aʿmāl-i ṣāliḥāta iştiġāl **[15]** idüp ḥüsn-i ḫātime üzre ola. **Mevlānā Şemʿî** dir, bizüm kemān-ebrū maḫbūbumuza di tîr ur ki anuñ dest ü bāzūsın öñüñde öleyem. **Murād** yine Ḫudādur maḫbūba teşbîh ṭarîḳiyle.

[3.Beyit]

غم گیتی گر از پایم درآرد

بجز ساغر که باشد دستگیرم

Ġam-ı gîtî ger ez-pāyem der-āred

Be-cüz sāġar ki bāşed dest-gîrem

---

[288] [Derkenar] Kemān ebrū-yı mā-rā gū be-zen tîr. (Şemʿî)

Cihān ġamı eger beni ayaḳdan düşürse ḳadeḥden ġayrı kim olur dest-gîrüm. **Murād** budur ki ʿışḳ-ı ilāhî nūşına meşġūl olup şeyʾ-i ḳalîl ile ḳanāʿat itmek ile kār-ı cihān ġamından ḫalāṣ olur ġayrı ile degül. **Mevlānā Şemʿî** dir, cihānuñ ġamun eger beni zebūn ide sāġardan ġayrı baña kim dest-gîr olur. **Murād** ġam-ı dünyādan ḫalāṣ ʿışḳ-ı ilāhîden **[20]** ġayriyle müyesser olmaz dimekdür.

[4.Beyit]

برآی ای آفتاب صبح امید

که در دست شب هجران اسیرم

Ber-āy ey āftāb-ı ṣubḥ-ı ümmîd

Ki der-dest-i şeb-i hicrān esîrem

Ṭoġ ey ümîd ṣabāḥınuñ güneşi ki hicrān gicesi elinden eŝîrem. **Murād** cenāb-ı Ḥaḳdan feyż ü faż̧l ṭalebidür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ṭulūʿ eyle ey ümîd ṣubḥınuñ āftābı ki firāḳ şebinüñ elinde eŝîrem. **Murād** Cenāb-ı Ḳudsdan feyż u ceẕbe ṭalebidür firāḳdan ḫalâṣ bulmaḳ içün.

[5.Beyit]

به فریادم رس ای پیر خرابات

به یک جرعه جوانم کن که پیرم

Be-feryādem res ey pîr-i ḫarābāt

Be-yek cürʿa cevānem kun ki pîrem

Benüm feryāduma iriş ey meyḫāne pîri bir cürʿa ile yigit ḳıl beni ki pîrin. **Murād** āḫi-i ʿömre geldüm seyyiʾātdan ḫalāṣ olmadum ve dostdan eŝer **[25]** bulmadum baḳiyye-i feyż ve irşād-ı ḳalîl ile meded ḳıl ey pîr-i ḫanḳāh tā ki civān-ı maʿṣūm gibi pāk olam. **Mevlānā Şemʿî** dir, ey mürşid benüm feryāduma iriş bu daḫi vechdür ey mürşid baña feryād irişdür[289] bir ceẕbe ile beni cevān eyle ki pîrüm.

[289][Derkenar] Res emr-i ḥāżırdur ve cürʿadan murād cezbedür. (Mollā Şemʿî)

Murād ʿışḳ-ı ilāhî ḥuṣūlünde mürşidden feyż u ceẕbe ṭaleb itmesidür ḳuvvet ü şevḳ ziyāde olmaḳ içün.

[6.Beyit]

به گیسوی تو خوردم دوش سوگند

که از خاک رهت سر بر نگیرم

Be-gîsū-yı tu ḫurdem dūş sevgend

Ki ez-ḫāk-i rehet ser ber ne-gîrem

Senüñ gîsūña dün gice and içdüm ki senüñ yoluñ ṭopraġından baş ḳaldurmam. **Murād** *gîsū*dan ṭarîḳ-i Haḳ yā ġayb-ı hüviyyetdür yaʿni senüñ ṭarîḳ ṭalebüñe yā **[30]** ẕāt- ı mestūru'l-māhiyye olan ḥażretiñe and içerüm ki sülūkdan ferāġat itmeyüp ol yoldan baş ḳaldurmayam dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, dün gice senüñ gîsūña and içerüm ki hergîz senüñ ayaġuñdan başum ḳāldırmayam. *Gîsū*dan murād esrār-ı ilāhîyedür ki ḳasem itmişdür ki Ḫudānuñ ṭāʿatından cüdā olmaya.

[7.Beyit]

بسوز این خرقه تقوا تو حافظ

که گر آتش شوم در وی نگیرم

Be-sūz în ḫırḳa-i taḳvā tu Ḥāfıẓ

Ki ger āteş şevem der vey ne-gîrem

Yaḳ bu taḳvā ḫırḳasın sen Ḥāfıẓ ki eger āteş olursam aña dutmazam. **Murād** sūret-i [**249a]** libāsdan ki anda ḥālet-i şevḳ buldum dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, sen bu taḳvā ḫırḳāsını yaḳ ey Hāfıẓ ki farżā eger āteş olam anā teʾsîr itmezem ve yapışmazam. Ḫırḳa-ı taḳvā ṣūfiyūn ıṣṭılāḥında vücūd u kibr ü daʿvādan kināyedür. Ḥāṣılı maʿnā mādāmki bir kimsede bunlar ola ol kimse ʿışḳ-ı ilāhîden maḥrūm olur dimekdür.

[Ġazel 378]

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

[1.Beyit]

تو همچو صبحی و من شمع خلوت سحرم

تبسمی کن و جان بین که چون همی‌سپرم

Tu hemçü ṣubḥî vü men şemʿi-ḫalvet-i seḥerem

Tebessümî kun u cān bîn ki çün hemî sipurem

Sen ṣubḥ gibisin ben seḥer ḫalvetinüñ şemʿiyin. Bir tebessüm **[5]** ḳıl ve gör ki ben niçe cān ışmarlarum. **Murād** ẓāhire naẓar çün ṣubḥ tebessüm idüp ẓāhir ola şemʿ söyündürülüp cān virür ve maʿnāya naẓar murād budur ki Cenāb-ı Ḳudsden inbisāṭ-ı feyż ve basṭ-ı fażlı ẓāhir olıcaḳ ben beẕl-i rūḥ iderem dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, sen ṣubḥ gibisin ve ben seḥer ḫalvetinüñ şemʿi gibiyem. Bu hem vechdür ki ben seḥer ḫalvetinüñ şemʿiyem ammā vech-i evvel rūşendür. Bir tebessüm eyle ve gör kim niçe cān teslîm eylerem. Bu hem vechdür cānumı niçe teslîm eylerem. Zirā ṣubḥ ẓāhir olsa şemʿi söyündürürler. **Murād** müşāhede-i cemālle teslîm-i rūḥ ṭalebidür.

[2.Beyit]

چنین که در دل من داغ زلف سرکش توست

بنفشه زار شود تربتم چو درگذرم

Çünîn ki der-dil-i men dāġ-ı zülf-i serkeş-i tust

[10] Benefşe-zār şeved turbetem çü der-güzerem

Böyle ki benüm göñlümde senüñ zülf-i serkeşüñ dāġı vardur. Benefşelik olur benüm ḳabrüm çün geçem. **Murād** budur ki kişi ne ṣıfat ile muttaṣıf olursa vefātından soñra anuñ eŝeri ẓuhūr ider. **Mevlānā Şemʿî** dir, böyle ki benüm ḳabrüm göñlümde senüñ serkeş zülfünüñ dāġıdur. Çünkü ölem benüm mezārum benefşelik olur. **Murād** baʿdiʾl-mevt esrar-ı ilāhîyye ḳalbinden zāyil u maḥv olmaduġın işʿārdur.

[3.Beyit]

بر آستان امیدت گشاده‌ام در چشم

که یک نظر فکنی خود فکندی از نظرم

Ber-āsitān-ı umîdet küşādeem der-i çeşm

Ki yek-naẓar fikenî ḫod fikendî ez naẓarem

Senüñ ümîdüñ eşigine açmışam göz ḳapusını ki bir naẓar bıraġasın bıraḳduñ ḫod **[15]** beni naẓardan. **Murād** budur ki her kim ki maʿṣiyyet ü ẕillet sebebi ile naẓar-ı ilāhî manẓarından sāḳiṭ olsa bir ḥāl ve bir minvāl üzre olmaḳ gerek. Manẓūr ḥażret-i Ḥaḳ ola. **Mevlānā Şemʿî** dir, senüñ ümîdüñ āsitānı üzre çeşm ḳapusını açmışam ki bir naẓar idesin beni ḫod naẓaruñdan bıraḳduñ. **Murād** ʿālem-i ḳabżuñ imtidādından şikāyetdür. Ḫiṭāb Ḫudāyadur. *Çeşm* bunda ümîd maʿnāsına hem mümkindür.

[4.Beyit]

چه شکر گویمت ای خیل غم عفاک الله

که روز بی‌کسی آخر نمی‌روی ز برم

Çü şükr güyemet ey ḫayl-i ġam ʿafāka'llāh

Ki rūz-ı bî-kesî āḫir nemî-revî zi-berem[290]

Ne şükr diyeyin saña ey ġam ālāy-ı Allāh ʿafv eylesün[291] ki bî-keslik güninde gitmezsin ḳatumdan. **Murād** ġam-ı insāndan münfekk **[20]** olmaz dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ʿafāka'llāh ey ġām ʿaskeri saña ne şükr diyem yaʿni senüñ iḥsānuñuñ şükrini niçe idem ki āḫir bî-keslik güni benüm başumdan gitmezsin. Bu hem vechdür ki benüm yanumdan gitmezsin. **Murād** ġām-ı cānānı niʿmet meŝābesinde ṭutup şükr itdügin işʿārdur.

[5.Beyit]

غلام مردم چشمم که با سیاه دلی

هزار قطره ببارد چو درد دل شمرم

Gulām-ı merdüm-i çeşmem ki bā-siyāh-dilî

Hezār ḳaṭre be-bāred çü derd-i dil şumurem

Gözüm bebeginüñ ḳulıyın ki ḳara göñüllülük ile biñ ḳatre yaġdırur çün göñül

---

[290] [Derkenar] Zi-serem. (Şemʿî

[291] [Derkenar] ʿAfākaʾllāh cümlesi cümle-i duʿāiyyedür ki cümle vāḳiʿ olmışdur. (Mollā Sūrūrî)

derdin ṣayam. **Murād** ehl-i şefḳat alanı medḥdür ki *er-raḥimūne yerḥamuhümüʾr-rāhmānu*[292] ḥasebince ehl-i rāḥm u şevḳat olan maḥall-i raḥmet olur. **Mevlānā Şemʿî** dir, gözüm bebegi **[25]**nüñ ġulāmıyam ki siyāh dilligi ile hezār ḳaṭre yaġdurur çünki göñül derdini ṣayam. Ṣiyāh-dil bî-raḥm maʿnāsınadur ki çeşme bebek münāsebetiyle ġāyet ḫūb vāḳiʿ olmışdur. Merdüm bunda bebek maʿnāsınadur.

[6.Beyit]

به هر نظر بت ما جلوه می‌کند لیکن

کس این کرشمه نبیند که من همی‌نگرم

Be-her naẓar büt-i mā cilve mî-küned lîken

Kes în kirişme ne bîned ki men hemî-nigerem

Her naẓara bizüm ṣanemimüz cilve ider ammā kimse bu nāzı görmez ki ben görürem. **Murād** müşāhede-i Ḥaḳ merātib-i muḫtelife ile olduġın beyān u kendünüñ müşāhedesi ġālib idügin ẕikrdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, bizüm dil-berümüz her naẓara cilve vü tecellî eyler ammā kimse bu kirişme vü nāzı görmez ki ben görürem. **Murād [30]** cānān-ı ezelüñ cemāli müşāhedesinde kendünüñ ṣāḥib-i naẓarlıgını medḥdür. Bütden murād maḥbūb ve maḥbūbdan murād Ḫudādur teşbîh iʿtibāriyle bunun gibiler ehl-i ṭarîḳat u ehl-i ḥaḳîḳatuñ istiʿmāl u ıṣṭılāḥıdur bu söz ḫod meşhūrdur *lā müşāḥate fiʾl-veḍʿi velā münāḳaşetu fiʾl-istiʿmāli ṣarfi*[293] u naḥiv ḳāʾidesine muḥālif bir nesne vāḳiʿ olsa teʾvîl iderler bunlar ḫod maḳbūlān-ı dergāhdur bunlaruñ kelāmı niçün maḳbūl olmaya.[294] Mevlānā Cāmî *Nefaḥāt-ı Ün*sinde [**249b]** Şeyḫ Ebu Saʿîd mahnadan bir beyt naḳl idüp şerḥ itmişdür. Ol beyt budur:

Beyt: *Çeşm înest ü ebrū în u nāz u şîve în / Elvedāʿ ey zühd u taḳvā el-firāḳ ey ʿaḳl u dîn.*[295]

Yaʿni eger ẕāt-ı Bārî bu ism ve ṣıfat-ı ḥicāb bu ise ve kibr u istiġnā bu ise bunlaruñ birisi viṣāle vesîle olmaz luṭf-ı ilāhî olmazsa.

---

[292] Merhamet edenlere Rahmān merhamet eder. (Hadîs-i Şerif)
[293] Vazıʿda tartışma, sarfta münākaşa olmaz. (Kelām-ı kibār)
[294] [Derkenar] Ḳurʾān-ı ʿaẓîmden niçe maḥal vardur ki mü'evveldür. (Mollā Şemʿî)
[295] Göz eğer bu ise kaş, nāz ve şive bu ise elveda ey zühd ve takva ; uzak kal ey akıl ve din.

[7.Beyit]

به خاک حافظ اگر یار بگذرد چون باد

ز شوق در دل آن تنگنا کفن بدرم

Be-ḫāk-i Ḥāfıẓ eger (4) yār bü'gẕered çün bād[296]

Zi-şevḳ der-dil-i ān tengnā kefen be-derem

Ḥāfıẓuñ ṭopraġına eger yār uġraya yil gibi şevḳden **[5]** ol ṭarlıḳ kefen yırtam. **Murād** budur ki *ve cāʾe rabbüke veʾl-melekü ṣaffen ṣaffen*[297] ḥasebince çün zamān-ı ḳıyāmet ola emr-i ilāhî gelüp yil esüp meḳābiri açup mevti dirilmek zamānı olup āŝār-ı ilāhiye ẓuhūr idüp *ve fī yevmeʾiẕin bi-cehenneme*[298] mūcebince ṭarlıḳ u ḫūb olıcaḳ rūhuma şevḳ-i Hāḳ ġālib ve ḳalbüm cemāl-i ilāhîye ṭālib olup ol şevḳden kefenüm yırtam. **Mevlānā Şemʿî** dir, bād-ı nesîm gibi eger Ḥāfıẓuñ mezārına uġrayasan şevḳden ol ṭar yirin içinde kefenümi yırtaram. Ḫitāb Ḫudāyadur ki andan rıżā-i ḳalîl ṭaleb eyler. Bu beytde ṣıfat-ı iltifāt vardur ġaybiyetden tekellüme.

[Ġazel 379]

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿîlü Fāʿilāt

[1.Beyit]

تا سایهٔ مبارکت افتاد بر سرم

دولت غلام من شد و اقبال چاکرم

Tā sāye-i mübāreket [10] üftād ber-serem

Devlet ġulām-ı men şüd u iḳbāl çākerem

Tā senüñ mübārek gölgeñ düşdi benüm başum üzre devlet benüm ḳulum oldı ve iḳbāl ḫiẕmetkārum. **Murād** ẓıll-ı ilāhî ve ʿināyet-i şāhî benüm üzerüme vāḳiʿ olup cenāb-ı Ḥaḳdan feyż ü faẓl bulaldan devlet-i dünyā ve iḳbāl-i ednā benüm ḳatumda ḫaḳîr olmuşdur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, tā ki senüñ mübārek sāyüñ benüm

[296] [Derkenar] Çü bād-ı nesîm. (Şemʿî)
[297] Rabbin (in emri) gelip melekler de saf saf dizildiğinde. (Fecr-22)
[298] O gün cehennem de getirildiğinde insan işte o gün yaptıklarını birer birer hatırlayacaktır. Fakat bu hatırlamanın ona ne faydası var! (Fecr-21)

başum üzre düşdi. Devlet benüm ġulāmum ve saʿādet benüm çākerüm oldı. **Murād** ʿışḳ-ı ilāhî sebebiyle ziyāde ʿāli ḳadr olduġın beyāndur.

[2.Beyit]

شد سالها که از سر من رفته بود بخت

از دولت وصال تو باز آمد از درم

Şüd sālhā ki ez-ser-i men refte būd baḫt

Ez-devlet[299]-i viṣāl-i tu [15] bāz āmed ez-derem

Yıllar oldı ki benüm başumdan gitmiş idi baḫt. Senüñ viṣālüñ devletinden girü geldi ḳapumdan. **Murād** baḫt-ı āḫiret niçe müddet idi ki benden dūr idi çün vuṣlat-ı ilāhî müyesser oldı baḫt-ı āḫiret ve ʿamel-i ʿibādet meskenüme dāḫil oldı dimekdür.

Beyt: *Baḫt u devlet ān buved ki dā'im ü bāḳî buved / Kār-ı tu ḫalḳî ne-bāşed belki ḫallāḳî buved.*[300]

Mevlānā Şemʿî dir, yıllar oldı ki devlet benüm başumdan gitmiş idi. Senüñ viṣālüñ devletinden ḳapumdan gerü geldi.

[3.Beyit]

بیدار در زمانه ندیدی کسی مرا

در خواب اگر خیال تو گشتی مصوّرم

Bîdār der-zamāne ne-dîdî kesî merā

Der-ḫˇāb eger ḫayāl-i tu geştî muṣavverem

Kimse uyanıḳ **[20]** görmez idi zamānede beni uyḳuda eger senüñ ḫayālüñ baña musavver olaydı. **Murād** manṭūḳdan ẓāhirdür ki eger uyḳuda senüñ ḫayālüñ görmek müyesser olaydı hergîz uyḳudan ḥālî olmaz idüm kimse beni uyanıḳ görmez idi. Ḥulāṣa-i merām müşāhede-i Ḥakḳa kemāl-i raġbetüm vardur dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, beni zamānede bir kimse bîdār görmezdi ḫˇābda eger senüñ ḫayāluñ baña muṣavver ü müyesser olaydı. **Murād** eger ḫˇābda cemāli göreydüm ebedî ḫˇābdan

[299] [Derkenar] Der-devlet. (Şemʿî)
[300] Baht ve devlet odur ki dā'im ve bākî olsun.Senin işin yaratılanlarla ilgili değil aksine ilāhî olsun.

biri olurdum dimekdür.

[4.Beyit]

من عمرم در غم تو بپایان برم ولی

باور مکن که بی تو زمانی بسر برم

Men ʿömrem der-ġam-ı tu be-pāyān berem velî

Bāver me-kun ki bî-tu zamānî be-ser berem

Ben ʿömri senüñ ġamuñda **[25]** āḫiret iletürem velî inanma ki sensüz bir zamānı başa iletem. **Murād** dāyimā müşāhede-i Ḥaḳda ve murāḳabe-i muvācehedeyin dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, ben ʿömri senüñ ġamuñda pāyāna iledürem iʿtiḳād eyleme ki sensiz bir zamān başa iledem.[301] **Murād** dāyim murāḳabe ü müşāhededе olduġın beyāndur.

[5.Beyit]

درد مرا طبیب نداند دوا که من

بی دوست خسته خاطر و با درد خوشترم

Derd-i merā ṭabîb ne-dāned devā ki men

Bî-dūst ḫaste-ḫāṭır u bā-derd ḫoşterem

Benüm derdüme ṭabîb devā eylemez ki ben dostsuz ḫasta-ḫaṭırem ve derd ile ḫoşraġın. **Murād** budur ki benüm marażum cismānî degül maraż-ı ʿışḳdur ki rūḥānîdür şöyle ki müşāhede-i dost olmasa *ḫasta* **[30]** *ḫāṭırın* ve maraż-ı ilāhî ile *ḫoşraġın* lācerem maraż-ı bedene ʿilāc iden ṭabîb-i ẓāhir benüm derdüme dermān idemez. **Mevlānā Şemʿî** dir, ṭabîb benüm derdüme devā eylemez yaʿni ʿilāc itmege ḳādir olmaz zirā ben bu hem vechdür benüm derdümüñ devāsını ṭabîb bilmez dostsuz *ḫasta-ḫāṭırem* ve dostla ḫoşrekem *dost*dan murād Ḫudādur ki anuñ ʿuşşāḳına ʿilācı yine kendüsi eyler. Evvelinden bu maḥalle degin murād Bārî Teʿālā ḥażreti olmaḳ rūşendür.

[6.Beyit]

[301] [Derkenar] Bāver me-kun maḥbūb mezelesine tenzîl olunmaḳ iʿtibārıyladur. (Mollā Şemʿî)

گفتی میار رخت اقامت بکوی من

من خود بجان تو که از این کوی نگذرم

[250a] Guftî meyār raḫt-ı iḳāmet be-kūy-ı men

Men ḫod be cān-ı tu ki ez-în kūy ne-güẕerem

Didüñ getürme iḳāmet esbābın benüm maḥalleme. Ben ḫod senüñ cānuñ ḥaḳḳıçün bu maḥalleden gitmezin. **Murād** budur ki senüñ maḥalleñe esbāb-ı iḳāmet getürmek bundan āḫir yere gitmek ile olur ben ḫod bundan gitmezem raḫt getürmek niçe müyesser olur. Ḫulāṣa murād budur ki dergāh-ı Ḥaḳ mülāzemetini terk egerçi menfaʿat-i āḫiret içün taḥṣîl-i māl u menāl daḫi olursa. **Mevlānā Şemʿî** dir, benüm kūyuma iḳāmet esbābını getürme yaʿni kūyumda muḳîm olma didüñ.[302] Ben ḫod senüñ baḳāñ ḥaḳḳiçün ki bu maḥalleden gitmezem bunda **[5]** muḳîm oluram.

[7.Beyit]

هر کس غلام شاهی و مملوک آصفی است

حافظ کمینه بندهٔ سلطان کشورم

Herkes ġulām-ı şāhî vü memlūk-ı āṣafîst

Hāfıẓ-kemîne bende-i sulṭān-ı kişverem

Her kimse bir şāhuñ ḳulı u bir vezîrüñ memlūkidür ey Ḥāfıẓ memleket sulṭānınuñ bendesiyin. **Murād** her kimse bir dünyā ulusına intisāb itmişdür ben mālikü'l-mülk ve ḫālıḳu'l- kül olan ḥażret-i Ḥaḳḳuñ bendesi ve anuñ efgendesiyin dimekdür. **Mevlānā Şemʿî** dir, her kimse bir şāhuñ ġulāmı ve bir vezîrüñ memlūkidür. Ey Ḥāfıẓ ben kişver sulṭānınuñ bendesiyim. Sulṭāndan murād pādşāh olmaḳ ziyāde rūşendür.

[302] [Derkenar] Meyār ṣıfat-ı istiġnādan ẓuhūr bulmuşdur. (Mollā Şemʿî)

SONUÇ

Bu çalışmada XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen Zâhid bin Muhammed'in *Kitâb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlâ Dîvânı Hâfız* adlı eserinin 225b-250a varaklarındaki 40 gazel (340-379. gazeller) ve şerhi transkripsiyon alfabesiyle tarafımızca aktarılmış ve ilgili varaklar incelenmiştir. Bilindiği gibi Hâfız Divânı'na birçok şerhler yazılmıştır ve bunlar arasında Türkçe yazılan ilk şerh ise Sürūrî'ye aittir. Sürūrî, Hâfız Dîvânı'nı tasavvufî bir perspektifle şerh ederek Hâfız Dîvânı'nda geçen tasavvufî sırları açıklamaya çalışmıştır. Türkçe yazılan ikinci Hâfız Divânı şerhi ise Şemʿî'ye aittir ve bu şerhte de Sürūrî şerhindeki gibi Hâfız Dîvânı'na tasavvūfi bir bakışla yakalaşılarak tasavvufa ait sırlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Zâhid bin Muhammed'in, bu iki şerhi seçip cemʿ ederek mezkūr kitabında tertip etmesinin nedeni bu şerhlerin Hâfız Dîvânı'na Türkçe yazılan ilk şerhler olmasına bağlanabilir. Tertip edilen bu metnin, Süleymâniye Kütüphanesi'ndeki nüshasından başka, bir nüshasına rastlanmamış olması, söz konusu eserin çok rağbet görmediği yönünde yorumlanabilir.

Mürettip, eserini teşkil ederken şöyle bir yol izelemiştir: İlk olarak Hâfız'ın Farsça beyitlerini sonra Sürūrî ve Şemʿî'nin bu beyitlere yönelik şerhlerini vermiştir. Zâhid bin Muhâmmed daha çok Sürūrî'nin şerhindeki varyantı esas almış olup Şemʿî şerhindeki varyant farklılıklarını satır altında veya derkenarlarda aktarmıştır. İnceleme kısmında 340. gazel üzerinden mürettibin aktardığı metin ile Sürūrî ve Şemʿî'nin şerhleri mukayese edilmiş ve tespit edilen farklılıklar belirtilmiştir. Bu farklılıklar da bazen kelime değişikliği, bazen kelimlerin yerinin değiştirilmesi bazen de tamamıyla değişik ifadelerin yer alması şeklinde karşımıza çıkmaktadır ve bunlar, ilgili yerde bold punto ile belirtilmiştir. Ayrıca Mustafa Atila'nın *Muslihuddîn Sürūrî ve Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* adlı doktora çalışması ile Naser Soleimanzadeshekarib'in *Şemʿî Şemʿullâh ve Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* adlı doktora çalışmasında neşredilen metinler esas alınarak Zâhid bin Muhammed'in tertip ettiği metinle karşılatırma yapılmıştır. Bu mukaseyese sonucunda mürettibin, sadece Sürūrî ve Şemʿî şerhlerinde geçen şevâhidleri almadığı, söz konusu şerhlerde yer almayan 7 beyit ve 1 kıt'a tespit edilmiştir. Bu tespitler neticesinde Zâhid bin Muhammed'in tertip ettiği

metne ilaveler yaptığı söylenebilir ve bu ilaveler incelemenin ilgili kısımında aktarılmıştır.

İncelelenen metinde 27 âyet, 23 hadîs-i şerîf, 8 tane Arapça ibare, 10 tane kelâm-ı kibâr, 1 tane darb-ı mesel; Türkçe 7 tane müfret beyit, 49 tane Farsça müfret beyit, 1 tane Farsça kıt'a ile 6 tane Arapça müfret beyit ve 3 tane kıt'a tespit edilmiştir. Metinde kullanılan bu iktibas ve müfret beyitler vasıtasıyla metnin anlam dünyasını genişlettirip zenginleştirdiğini söylemek mümkündür. Keza şârihlerin söz konusu alıntılar yoluyla ortaya koydukları düşünce ve yorumları pekiştirmiş oldukları söylenebilir.

Zâhid bin Muhammed'in *Kitâb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlâ Dîvân-ı Hâfız* adlı eserinin ilgili 25 varağının ele alındığı bu çalışmada iki şârihin şerhlerini bir arada okuma ve inceleme olanağı vermesi yönünden eserin ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Nitekim mürettip eserin mukaddime kısmında bunu dile getirmiştir.

KAYNAKÇA

Akgündüz, Cansu, *Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız,* Mardin Artuklu Üniversitesi SBE, Mardin, 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Arı, Osman Sacit, *Mehmed Vehbi Konevi"nin Hafız Dîvānı Şerhinde Tasavvufi Unsurlar,* İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2016, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Arı, Osman Sacit, *Osmanlı'da Hâfız Dîvânı'na Sûfî Bakış: Mehmet Vehbi Konevî'nin Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ı,* Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Sayı 30, İstanbul, 2017, s.241-260.

Aruçi, Muhammed, "Sūdî Bosnevî", *TDV İslam Ansiklopedisi,* Cilt XXXVII, Ankara, 2009, ss. 406.

Atila, Mustafa, *Muslihuddîn Mustafâ Sürūrî Şerh-i Dîvân-ı Hâfız,* Dicle Üniversitesi SBE, Diyarbakır, 2019, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Ayar, Mehmet Taha, *"Hafız-ı Şirazi Dîvānı ve Osmanlı Şerhleri*", Misbah İslāmi Düşünce ve Araştırma Dergisi, Sayı 3-4, İstanbul, 2013, s. 287-304.

Ayar, Mehmet Taha, *Hâfız-ı Şîrâzî"nin Bazı Gazellerine Şerh Tekniği Açısından Sûdî ve Konevî"nin Yaklaşım Tarzları*, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Ceylan, *Ömür; Tavavvufi Şiir Şerhleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007.

Devellioğlu, *Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Aydın Kitabevi, Ankara, 2010.

Ece, Selami; *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri,* Eser Basım Yayınları, Erzurum, 2015.

Erdoğan, Mustafa, *Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, Manisa, 1997, s. 256-293.

Gölpınarlı, Abdulbaki; *Hâfız Dîvānı, Çev. Abdulbaki Gölpınarlı,* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017.

Gölpınarlı, Abdulbaki; *Hâfız Dîvānı, Çev. Abdulbaki Gölpınarlı,* MEB Yayınları, İstanbul, 1992.

Güleç, İsmail; "Sürūrî, Muslihuddin Mustafa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. XXXVIII, Ankara, 2010, ss. 170-172.

Güler, İlhami ve Özsoy, Ömer; *Konularuna Göre Kur'an (Sistematik Kur'ān Fihristi),* Fecr Yayınları, Ankara, 2005.

İz, Fahir; *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.

Kanar, Mehmet; *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, Ankara, 2005.

Kanar, Mehmet; *Hâfız Dîvânı, Çev. Mehmet Kanar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Kastamonulu Lâtifî; *Tezkire-i Latifî,* İstanbul, 1314.

Kaya, İbrahim, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (Sūdî): Kelimeler-Remizler-Kavramlar,* İnönü Üniversitesi SBE, Malatya, 2008, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Kaya, İbrahim, "*Konevî'nin Hâfız Dîvânı Şerhi ve Tasavvufî yorumu Üzerine Bazı Düşünceler*", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 6/1, Winter 2011, p. 1413-1432.

Kaya, İbrahim, "*Sūdî'nin Hâfız Divanı Şerhindeki Tasavvufî Yaklaşımlar*", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 6/2, Spring, 2011, p. 599-630.

Kırlangıç, Hicabi; *Hâfız Dîvânı, Çev.Hicabi Kırlangıç,* Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.

Kortatamer, Tunca; *Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi,* Ege Üniversitesi Türk dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı 8, İzmir, 1994, s. 1.

Kur'an-ı Kerim Meali; Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Levend, Agah Sırrı; *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar,* Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

Mungan, Şehmuz, *Kitāb-ı Şemʿî ve Sürūrî ʿAlā Dîvān-ı Hâfız*, Mardin Artuklu Üniversitesi SBE, Mardin, 2020, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Mutçalı, Serdar; *Arapça-Türkçe Türkçe-Arapça Sözlük (alfabetik),* Dağarcık Yayınları, İstanbul, 2014.

Onay, Ahmet Talat; *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Haz. Cemal Kurnaz,* MEB Yayınları, İstanbul, 1996.

Öztürk, Şeyda, "Şemʿî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. XXXVIII, Ankara, 2010, ss.503-504)

Pala, İskender; *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü,* Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.

Sami, Şemseddin; *Kāmūs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2012.

Saraç, Mehmet Ali Yekta; *Klāsik Edebiyat Bilgisi (Biçim-ölçü-kafiye)*, Gökkubbe

Yayınları, Ankara, 2010

Sarı, Osman, "*Hafız Dîvânı'nın İki Yeni Türkçe Tercümesi Dolayısıyla: Hâfız Dîvânı'ndaki İlk Gazelin İlk Beytinin Türkçe Tercümesi Üzerine Bazı Notlar"*, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 2, İstanbul, 2013, s. 407-416.

Soleimanzadeshekarab, Naser, Şemʿî Şemʿullâh ve Şerh-i Dîvân-ı Hâfız, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 2019, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Söylemez, İsmail; *Hâfız Dîvânı, Çev. İsmail Söylemez,* Kapı Yayınları, İstanbul, 2020.

Şafak, Turgay; Cevrî Çelebî'ye Nispet Edilen Hâfız-ı Şirâzî Şerhi, Mukaddime Dergisi, Sayı 6, Mardin, 2012, s.53.

Tulum, Mertol; *17.Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil KurumuYayınları, Ankara, 2011.

Turan, Mustafa, *Kitāb-ı Şemʿî ve Sūrūrî ʿAlā Dîvān-ı Hāfız*, Mardin Artuklu Üniversitesi SBE, Mardin, 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TDK Türkçe Sözlük; Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

TDK Yazım Kılavuzu; Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

Yakut, *Emrullah, Feridi'nin Manzum Hafız Dîvânı Tercümesi İnceleme-Metin*, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2015, (Doktora Tezi).

Yakut, *Emrullah; Terceme-i Dîvân-ı Hâfız (Ferîdî),* Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019.

Yakut, *Emrullah, Farsça Metinlerde Yazı Problemleri ve Hammer Tercümesinde Türk Telaffuzunun İzleri*, Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 18, Kırklareli, 2020, s. 404-416.

Yazar, Sadık, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2011, (Yayınlanmamış Doktora tezi).

Yazıcı, Tahsin, "Hâfız-ı Şirâzî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. XV, Ankara, 1997.

Yılmaz, Ozan; *Gülistân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)*, Çamlıca Yayınevi, İstanbul, 2011.
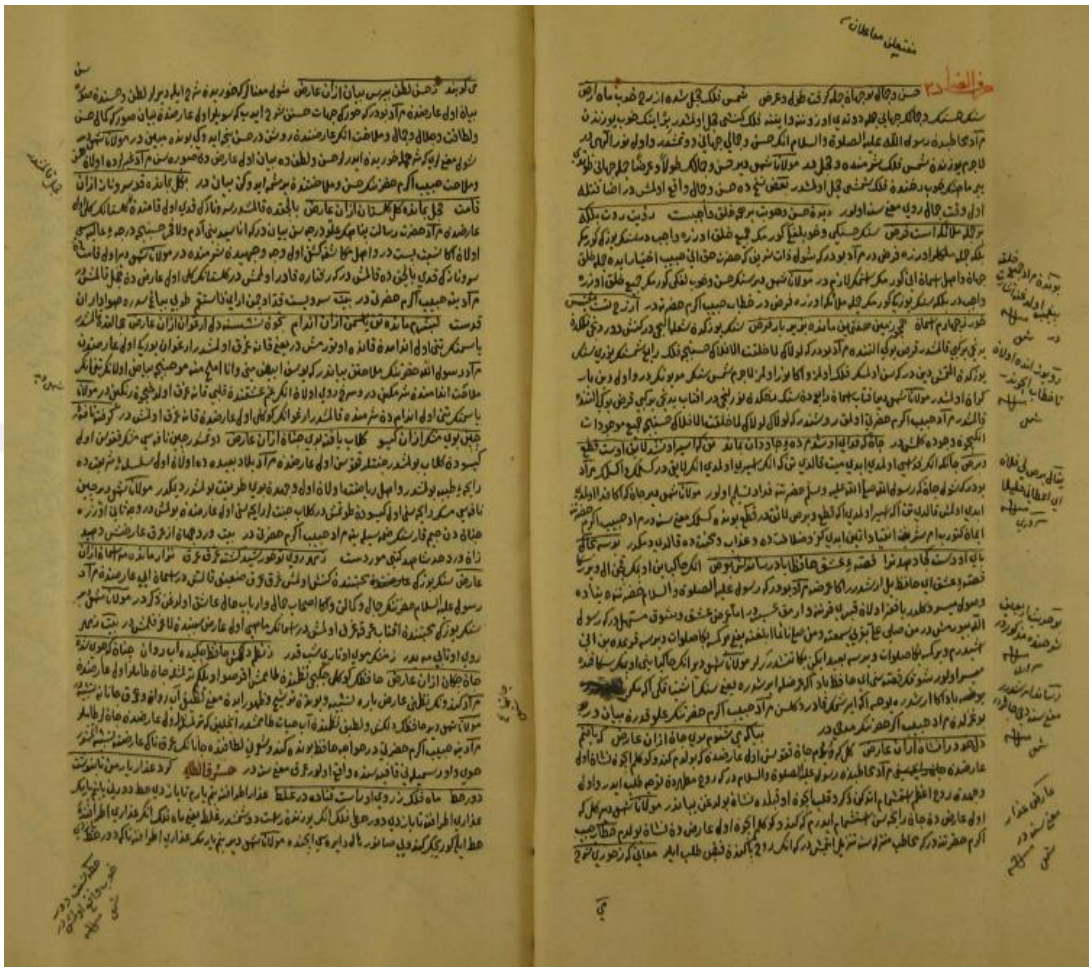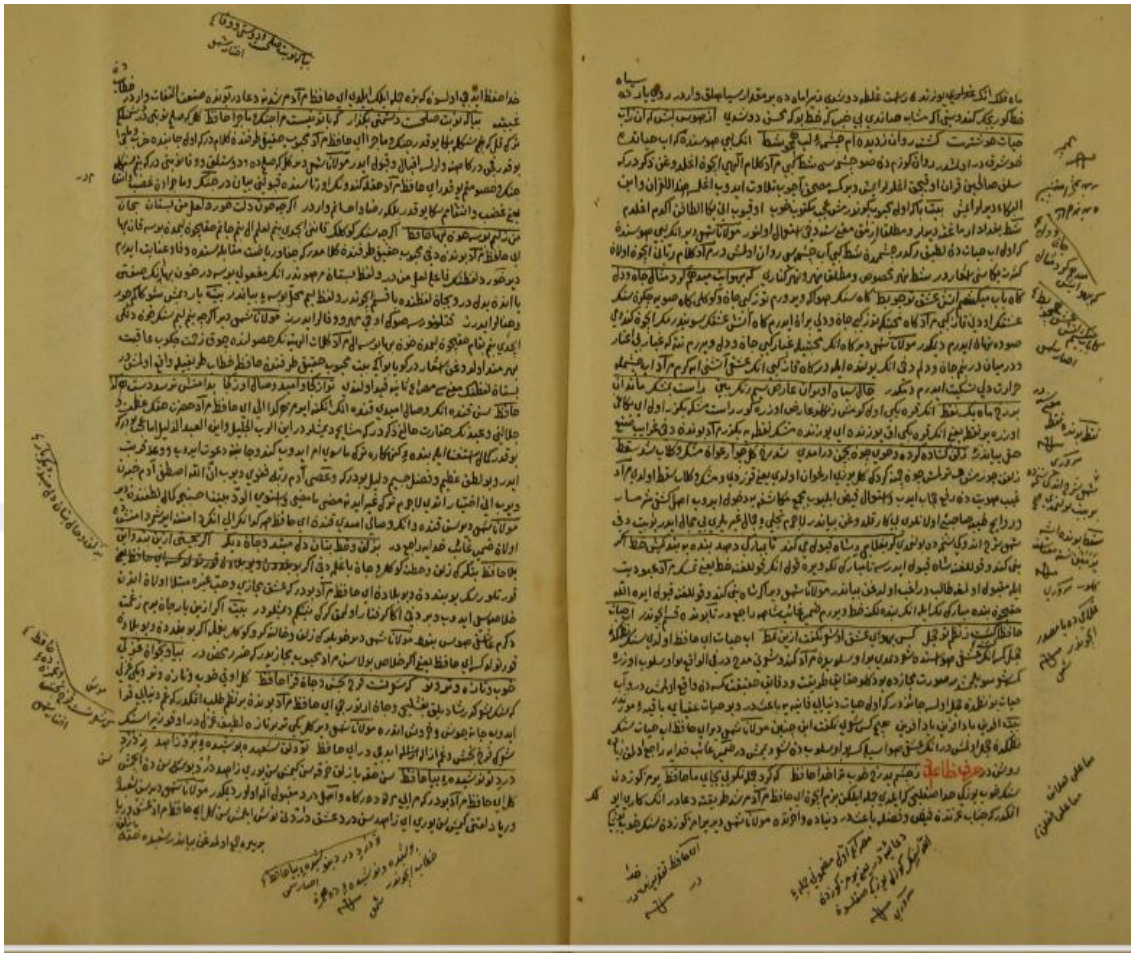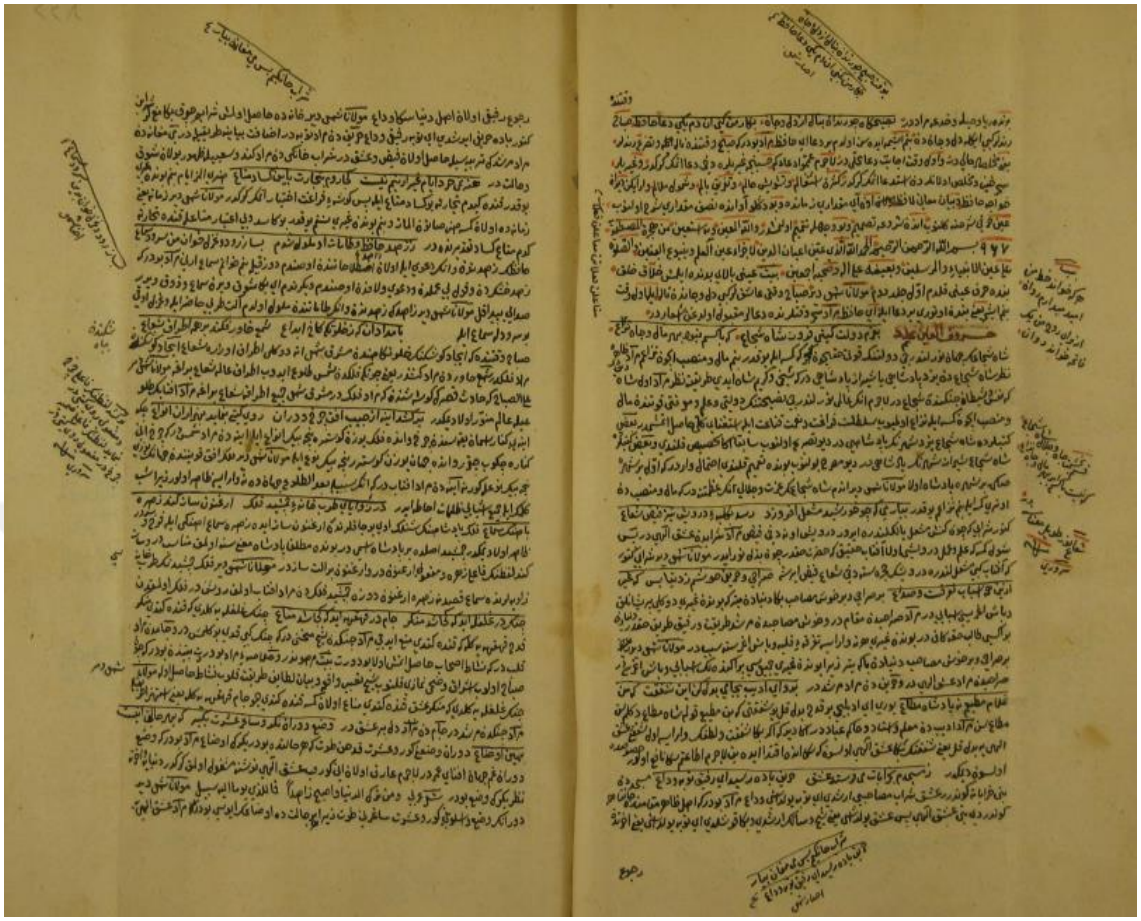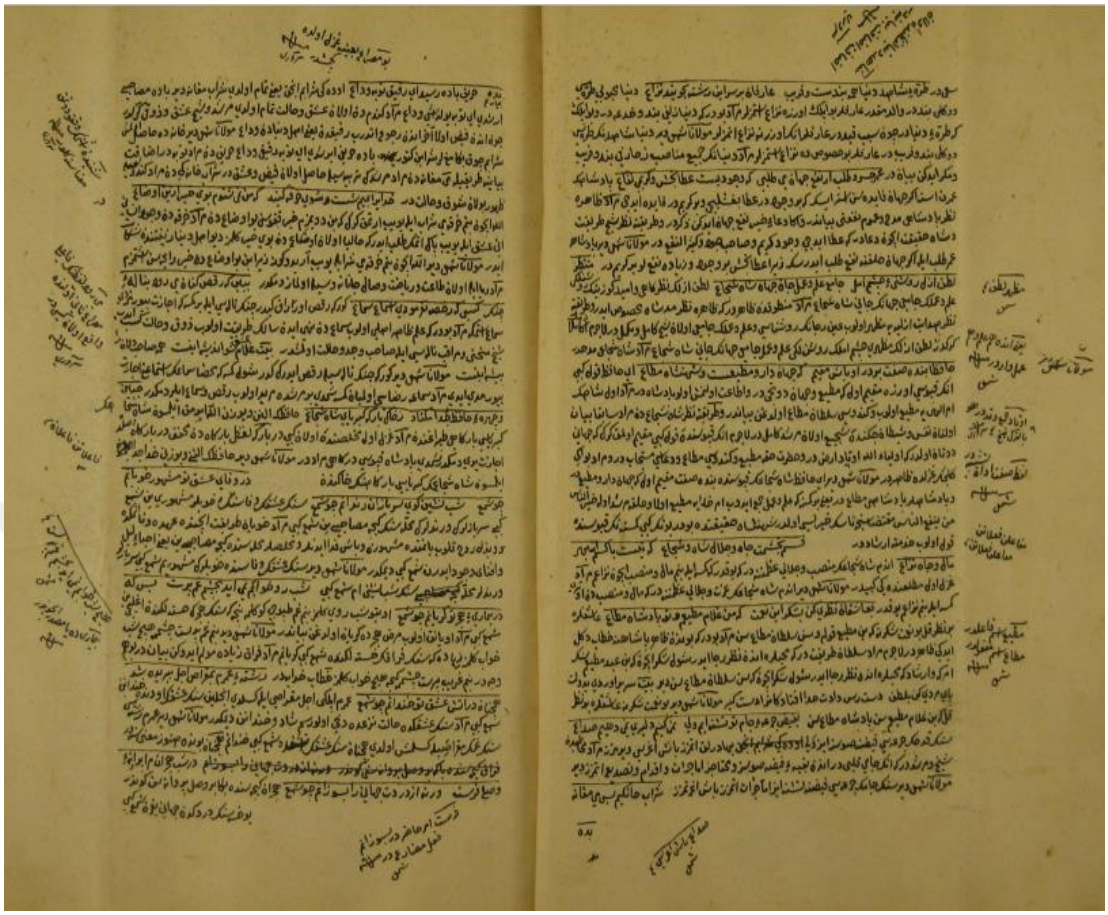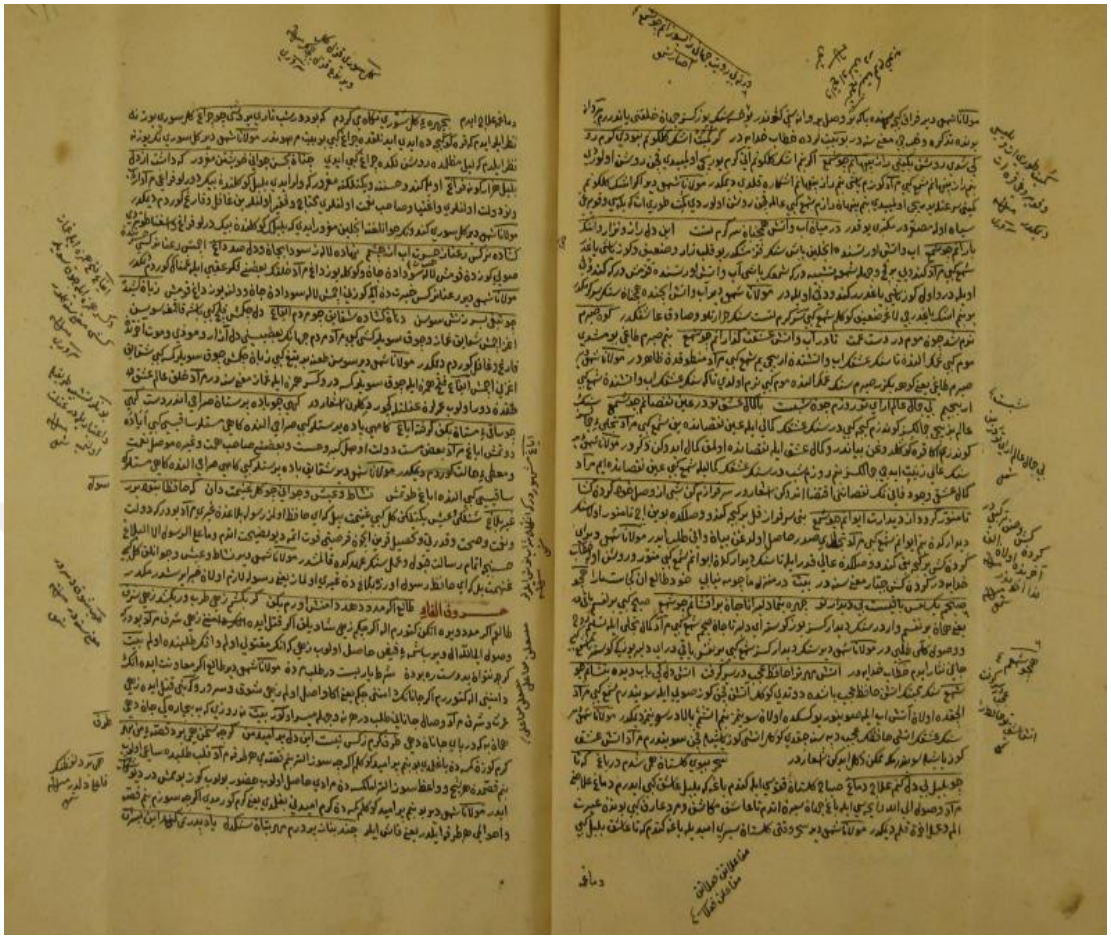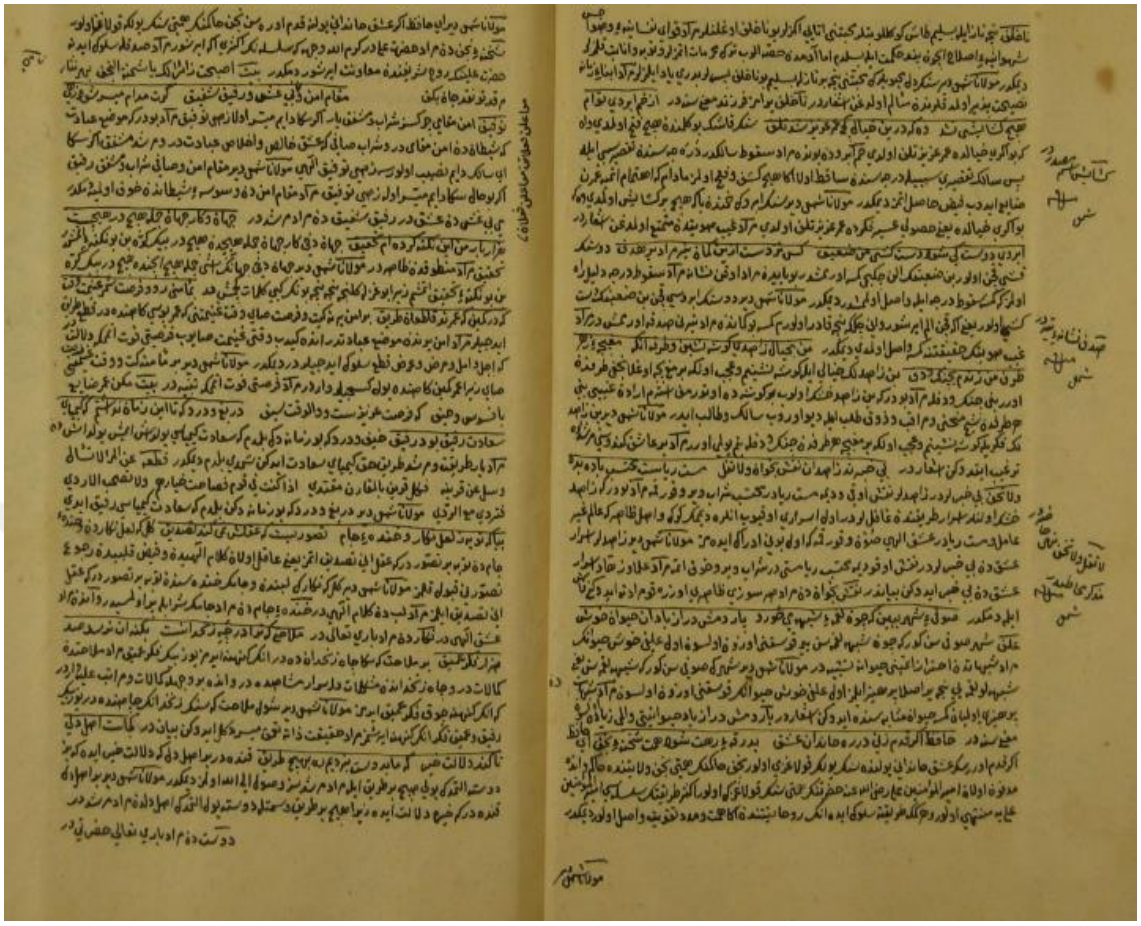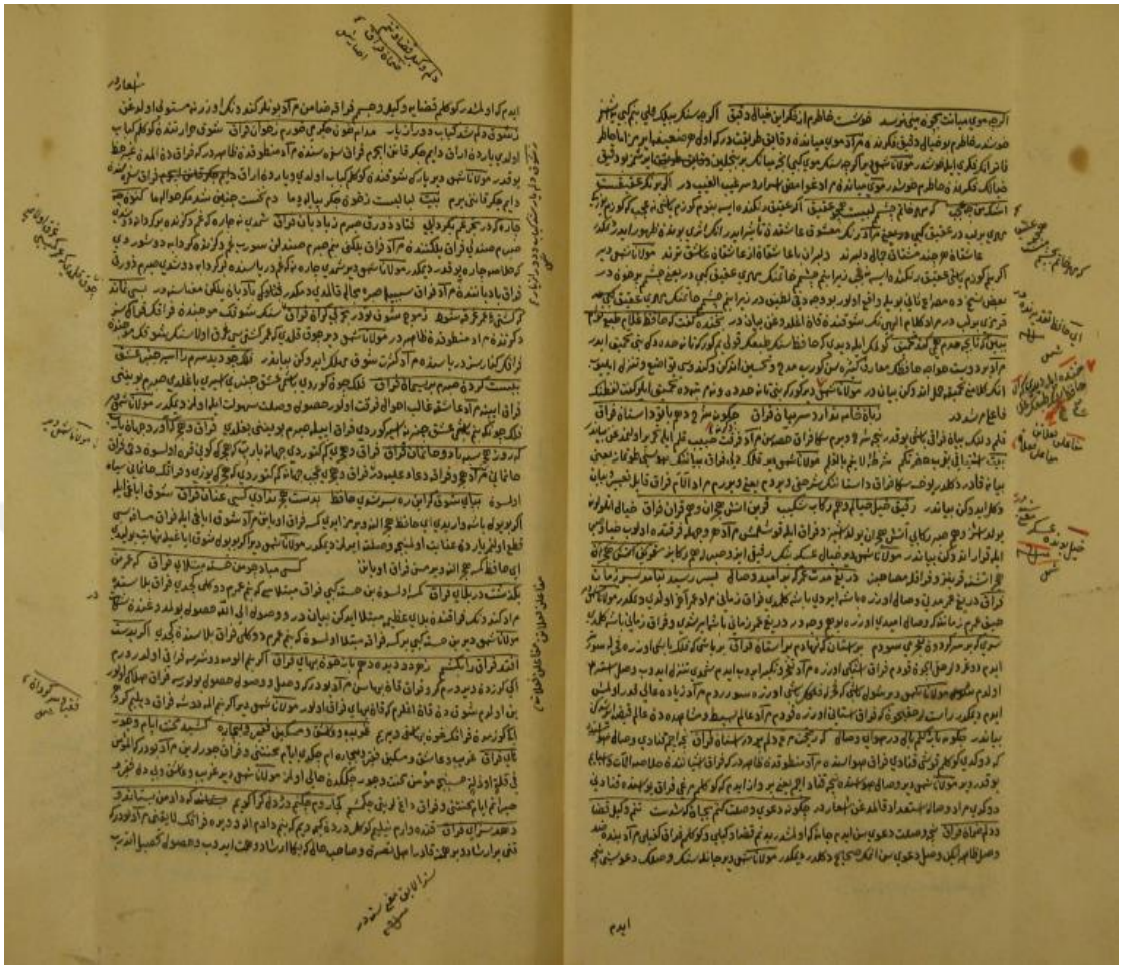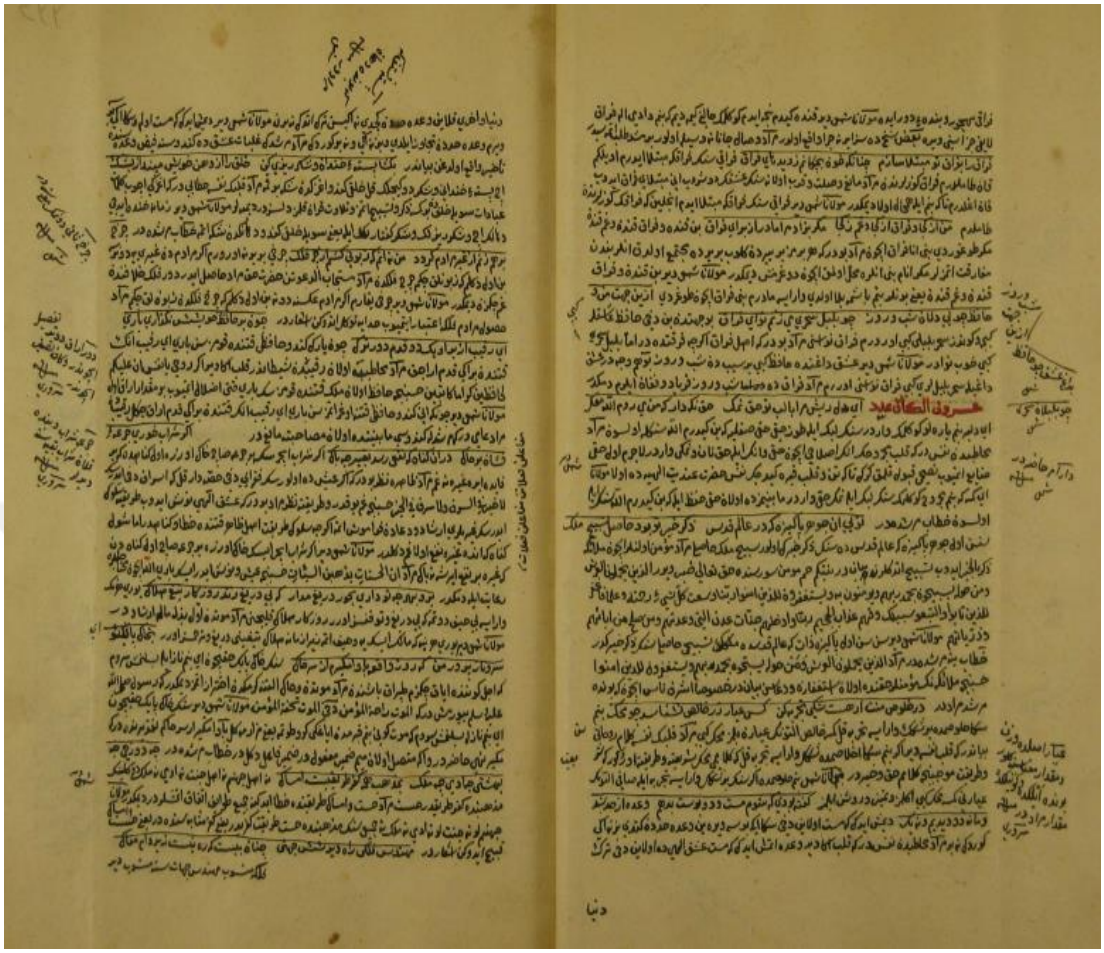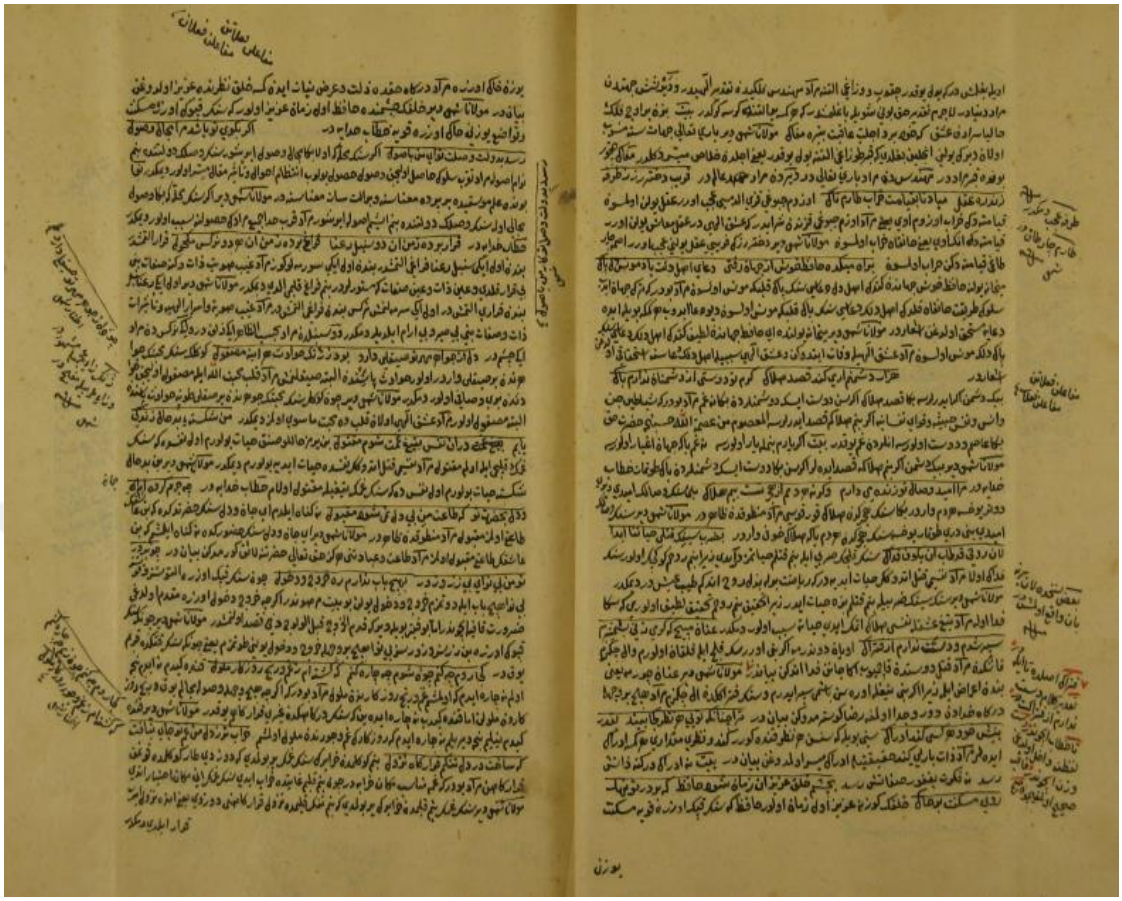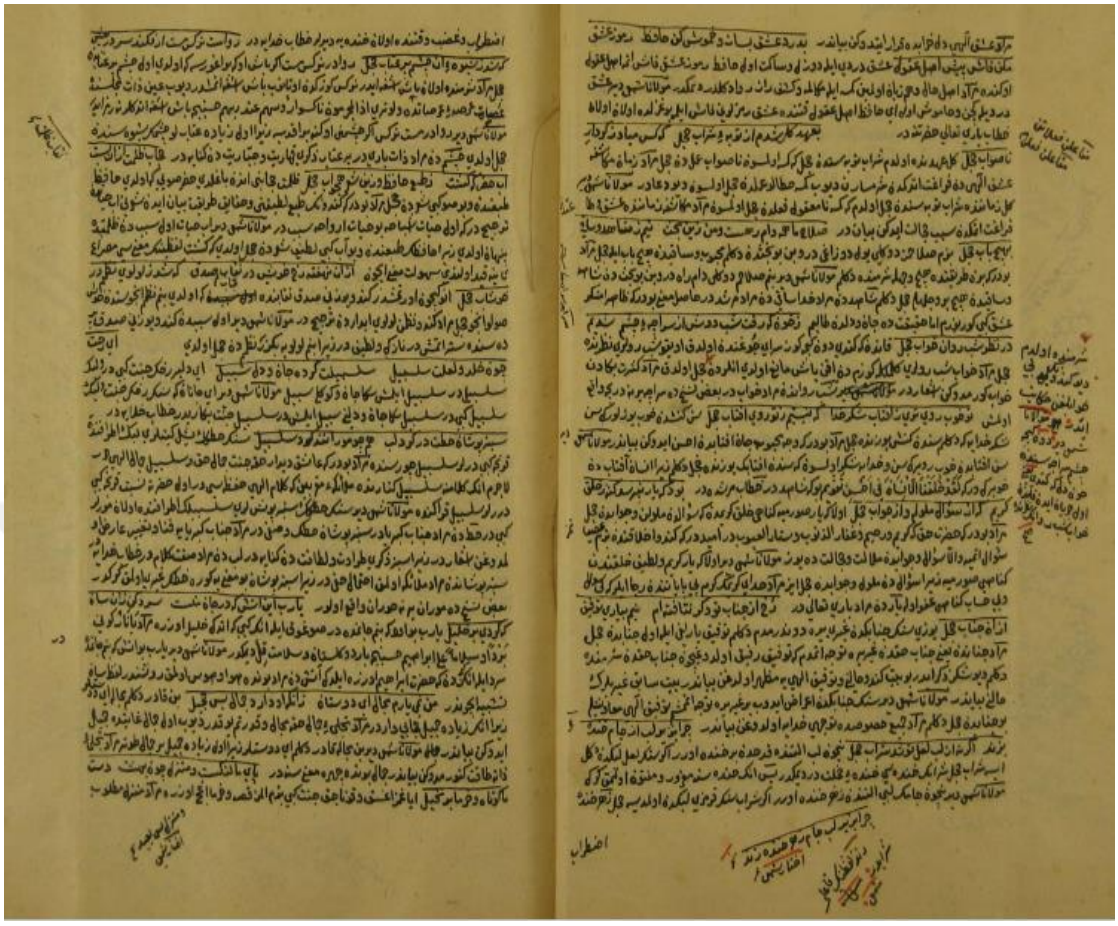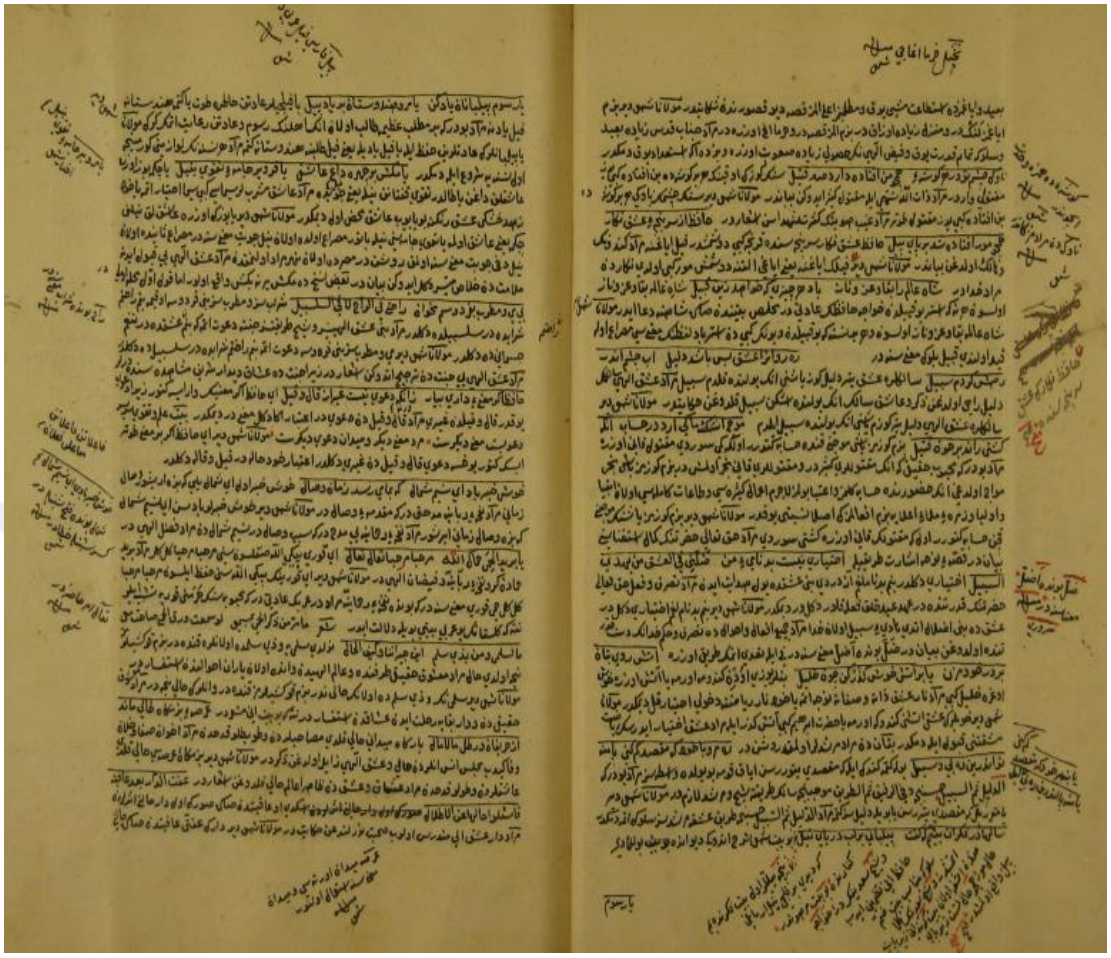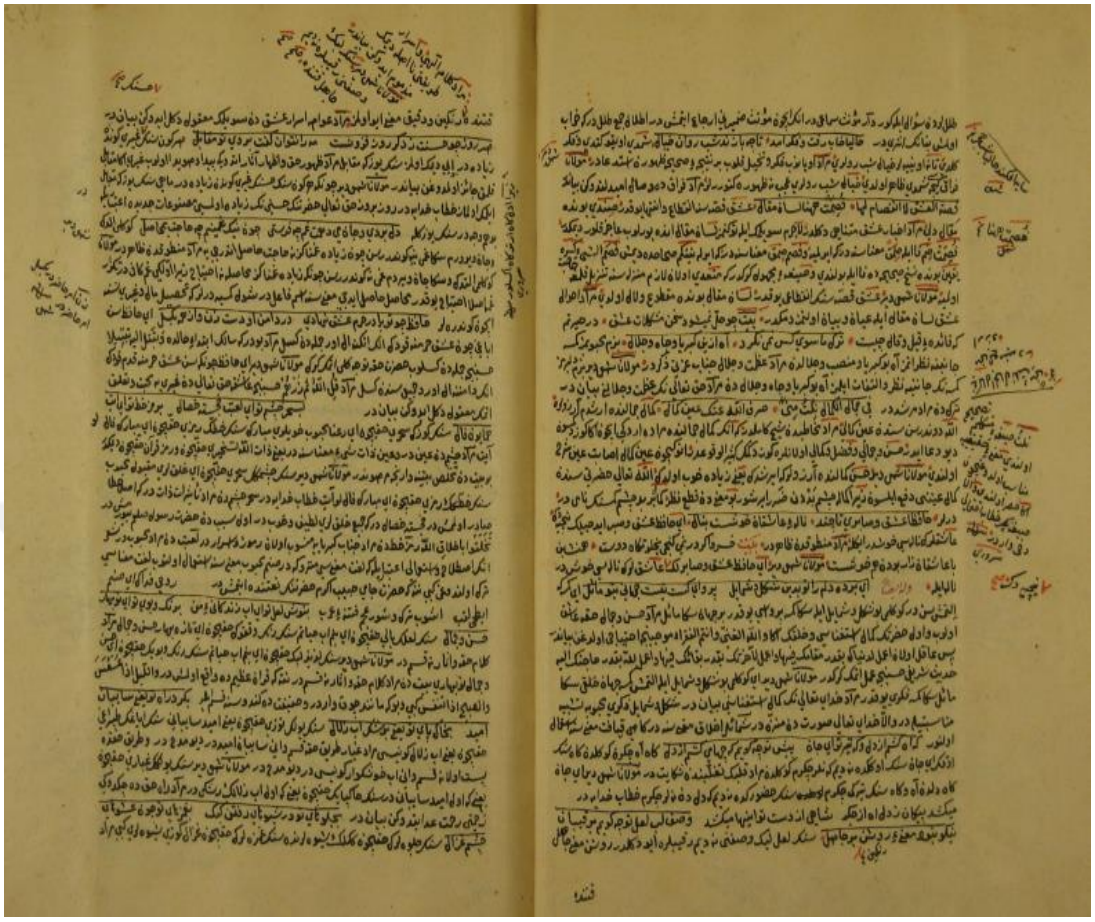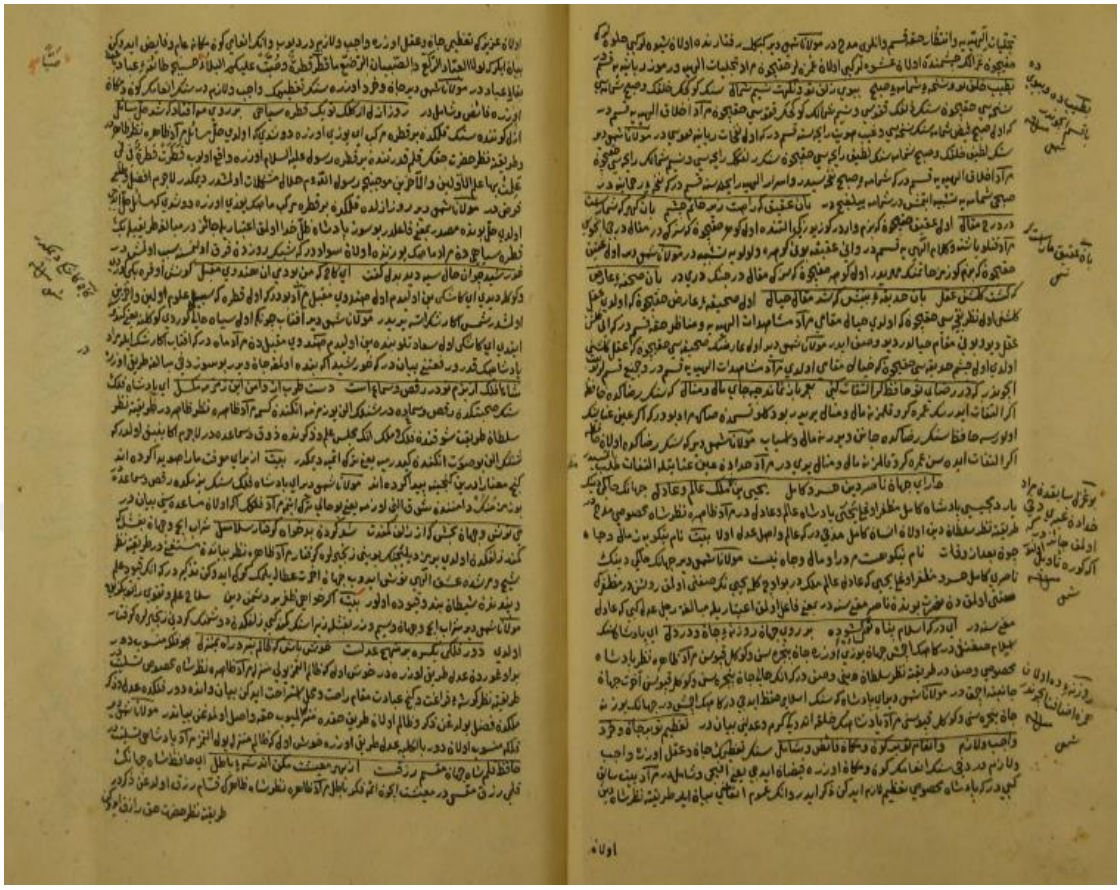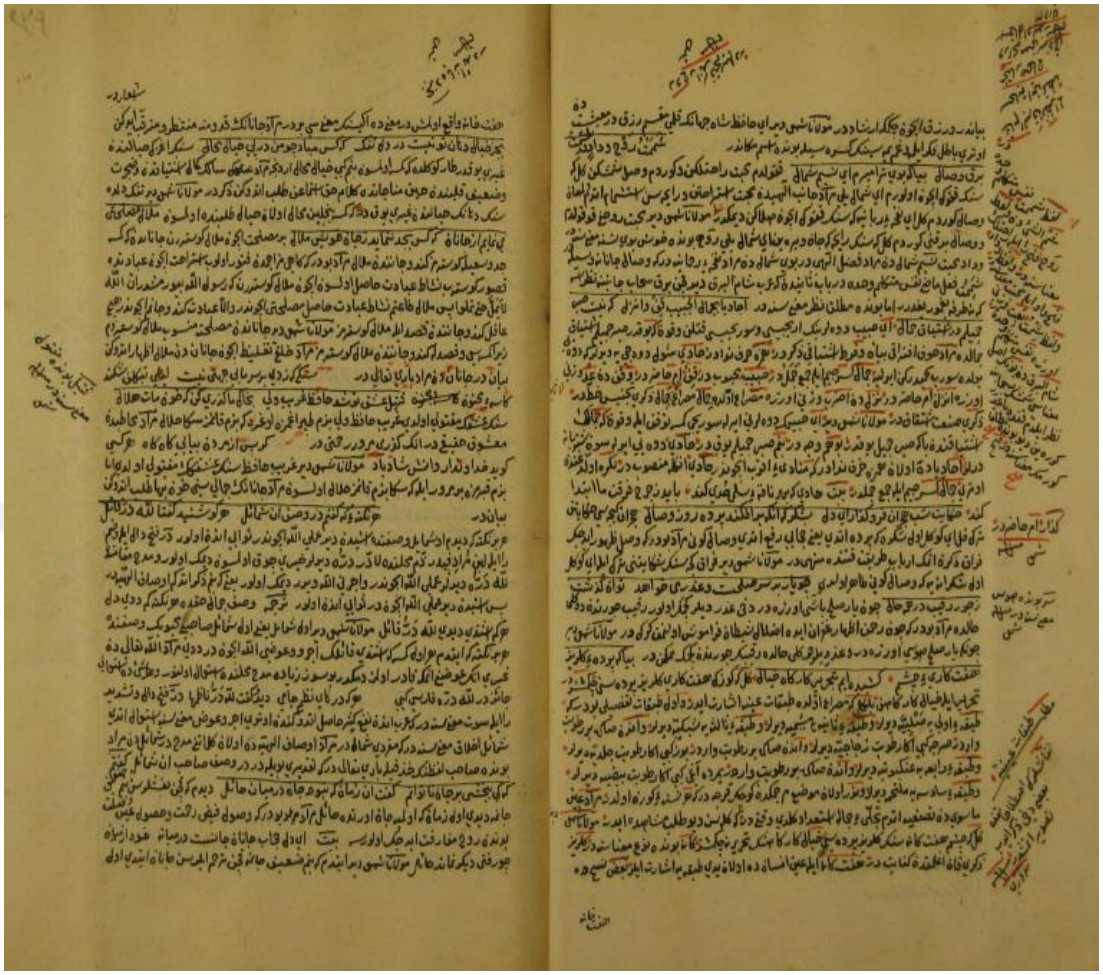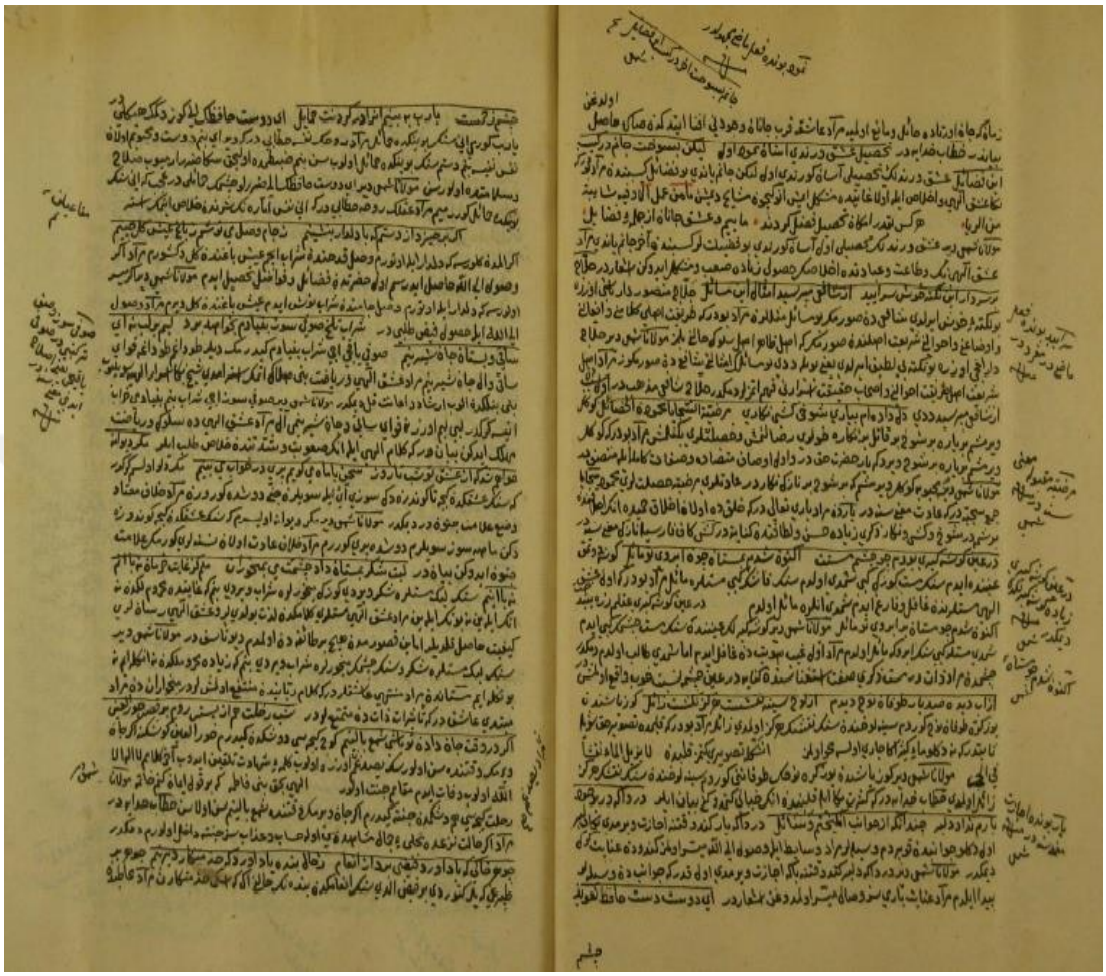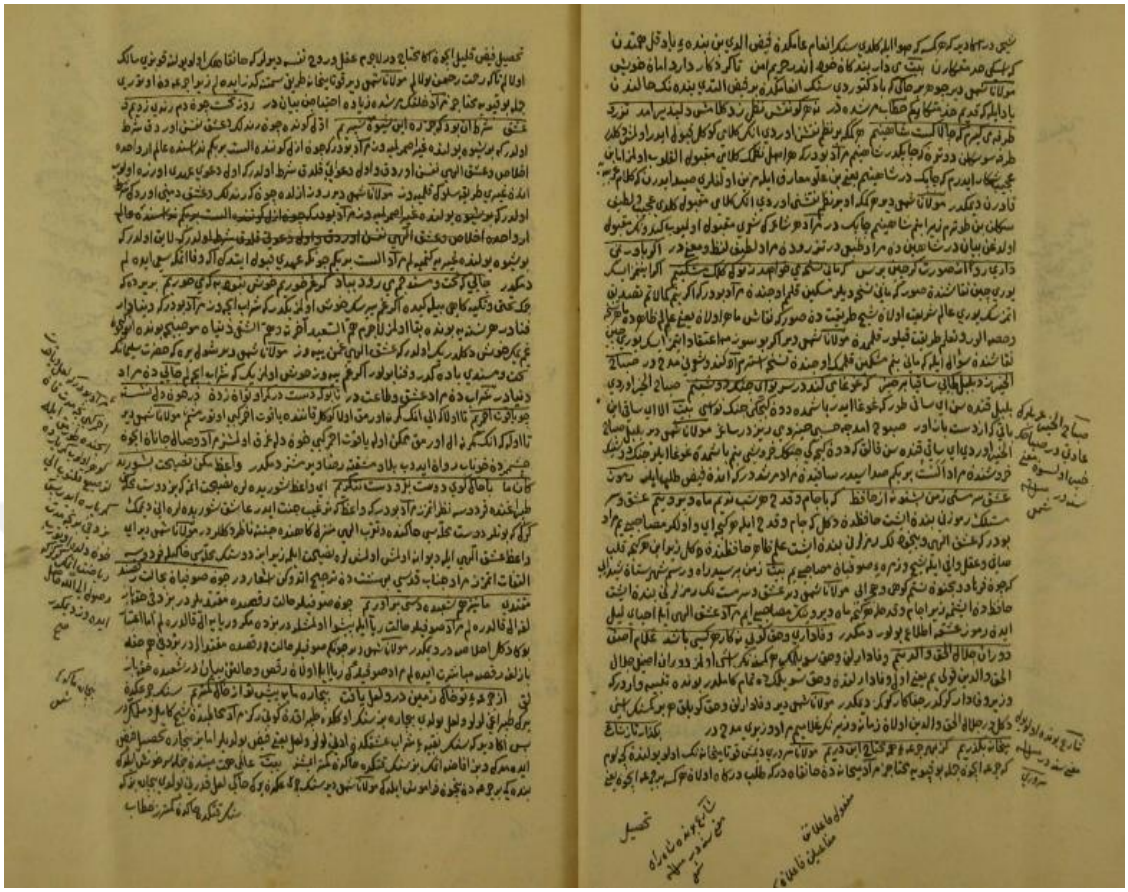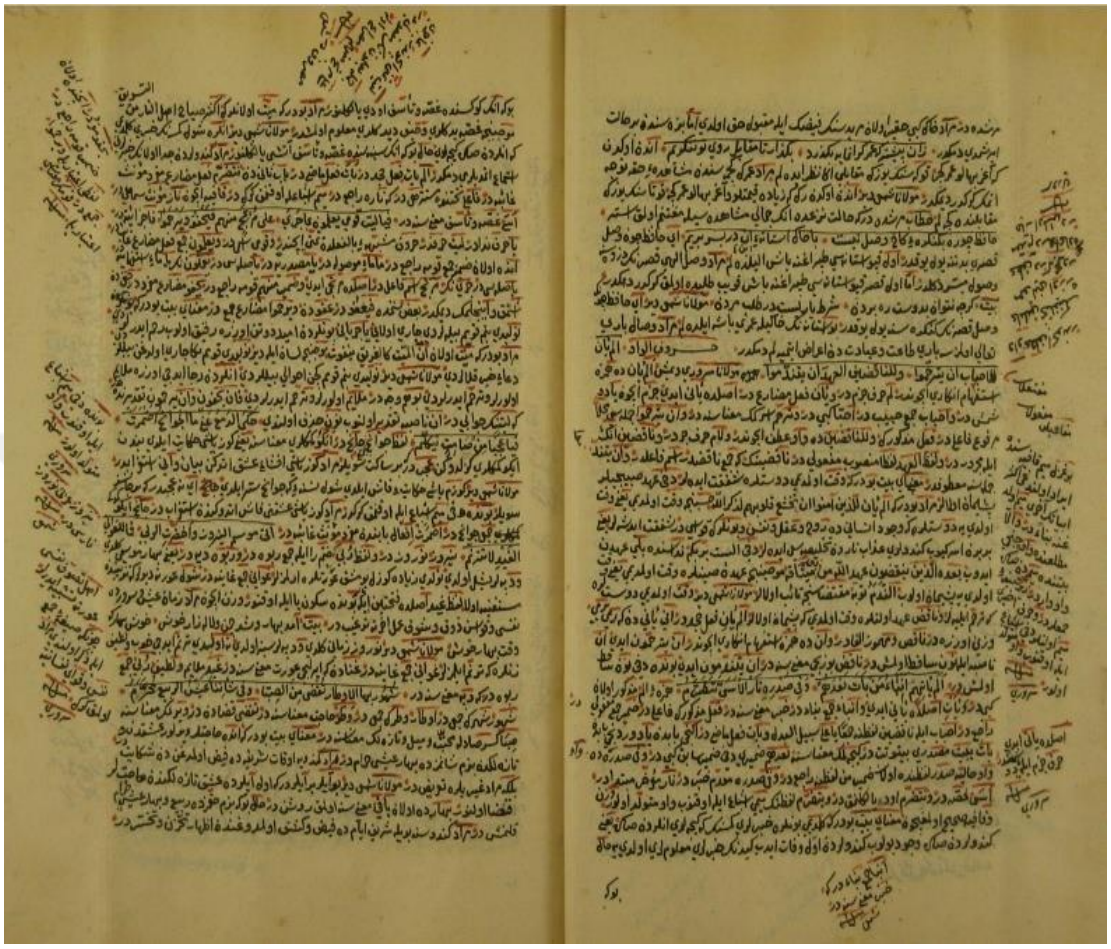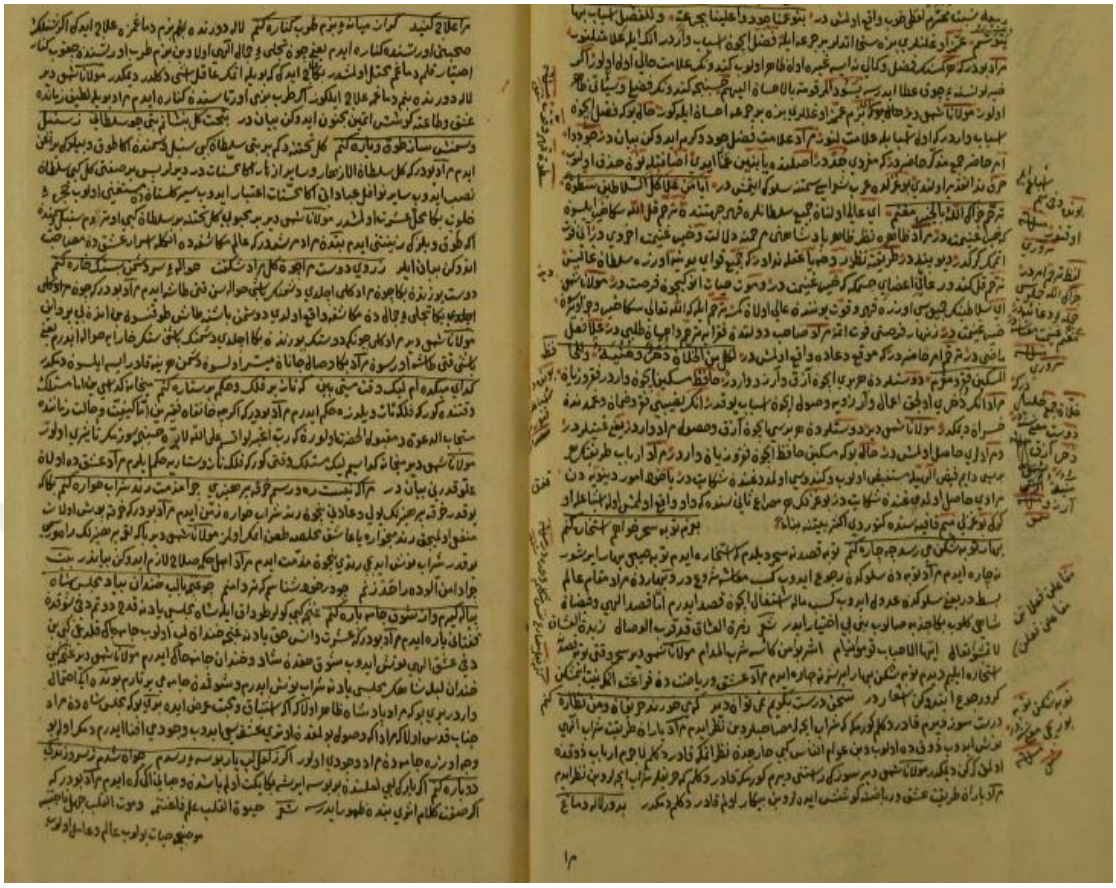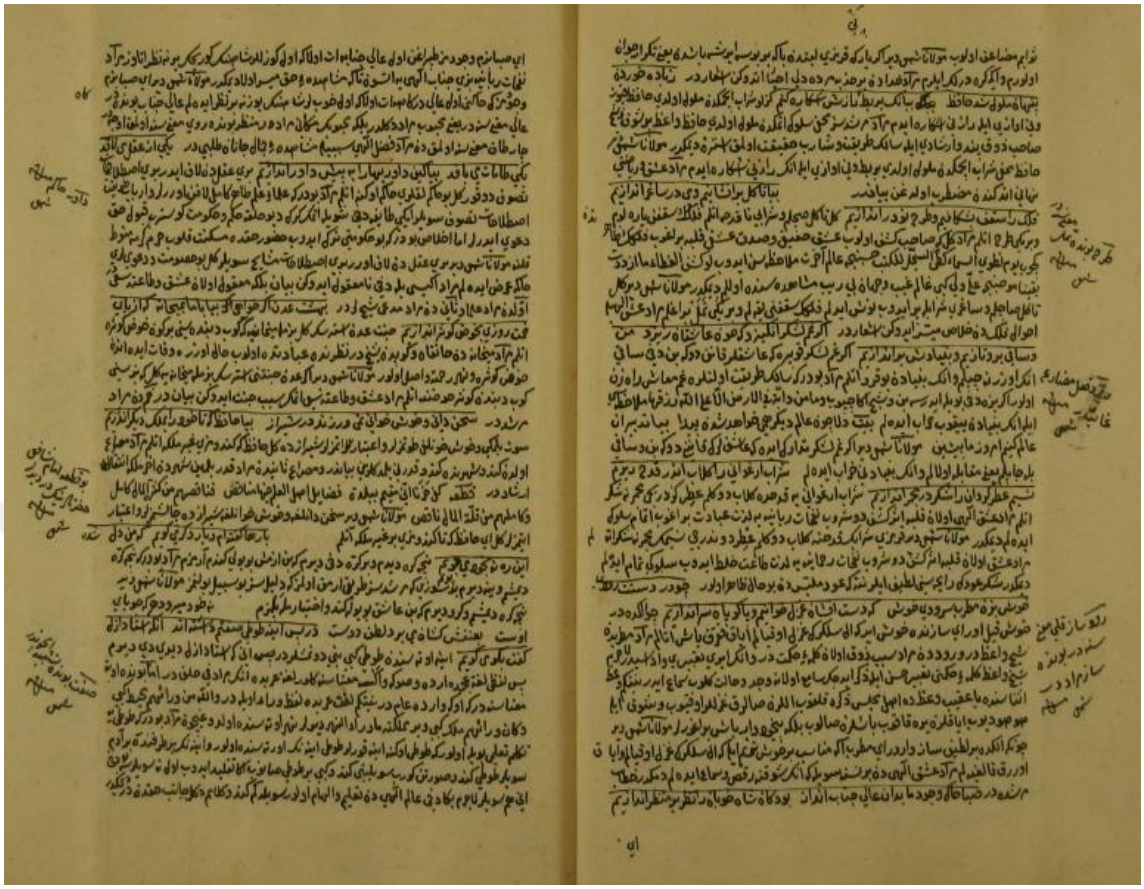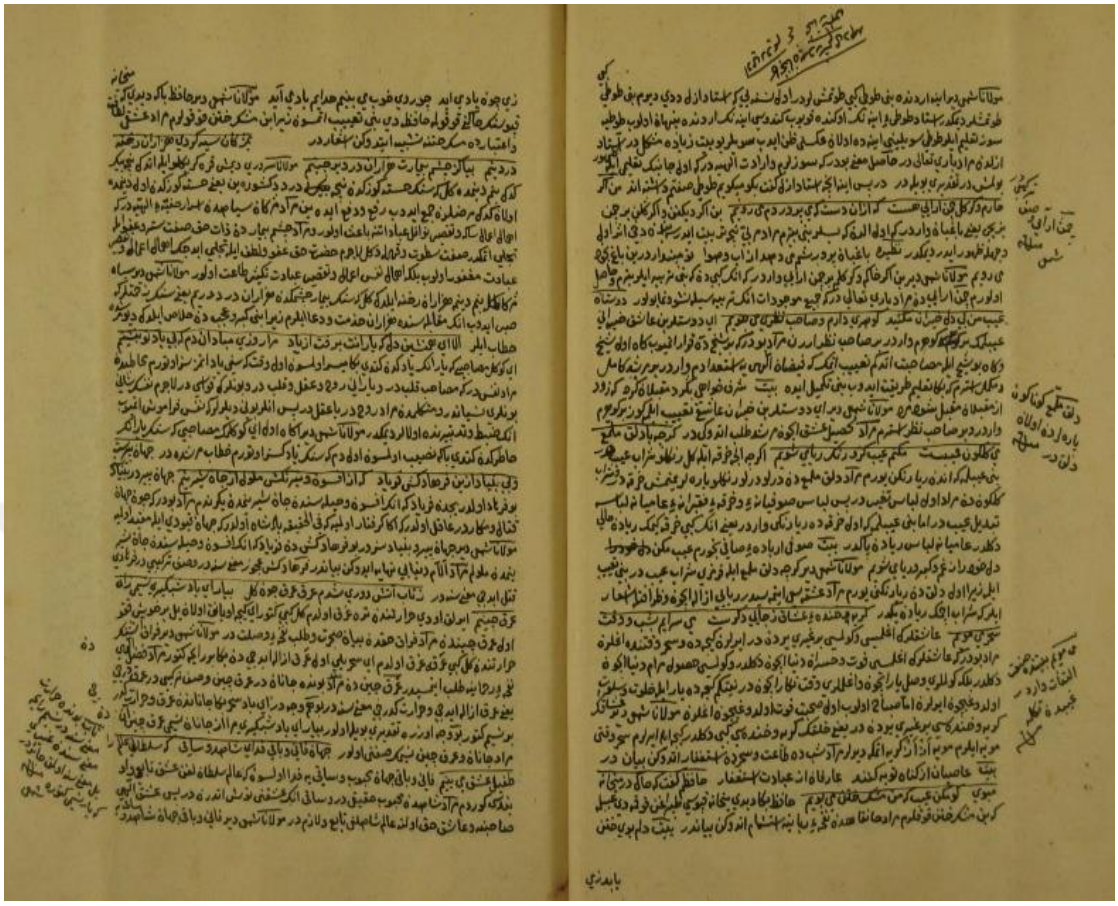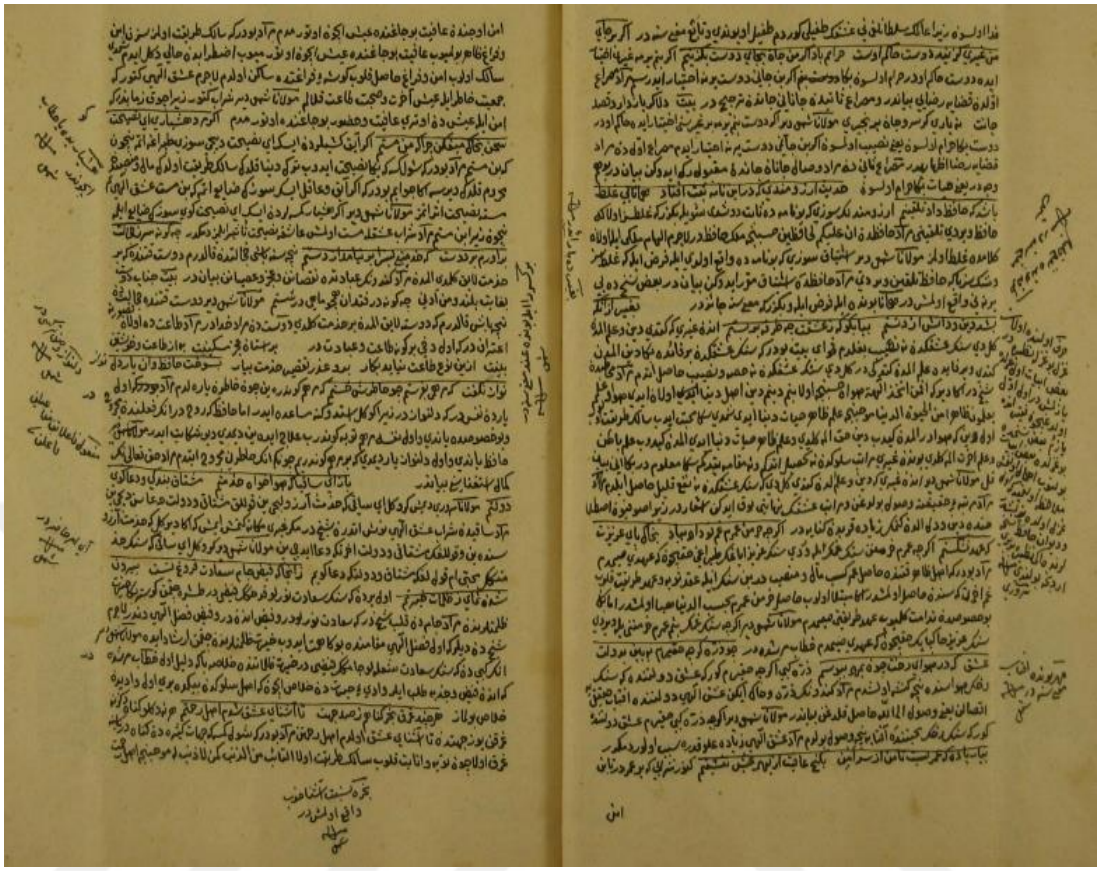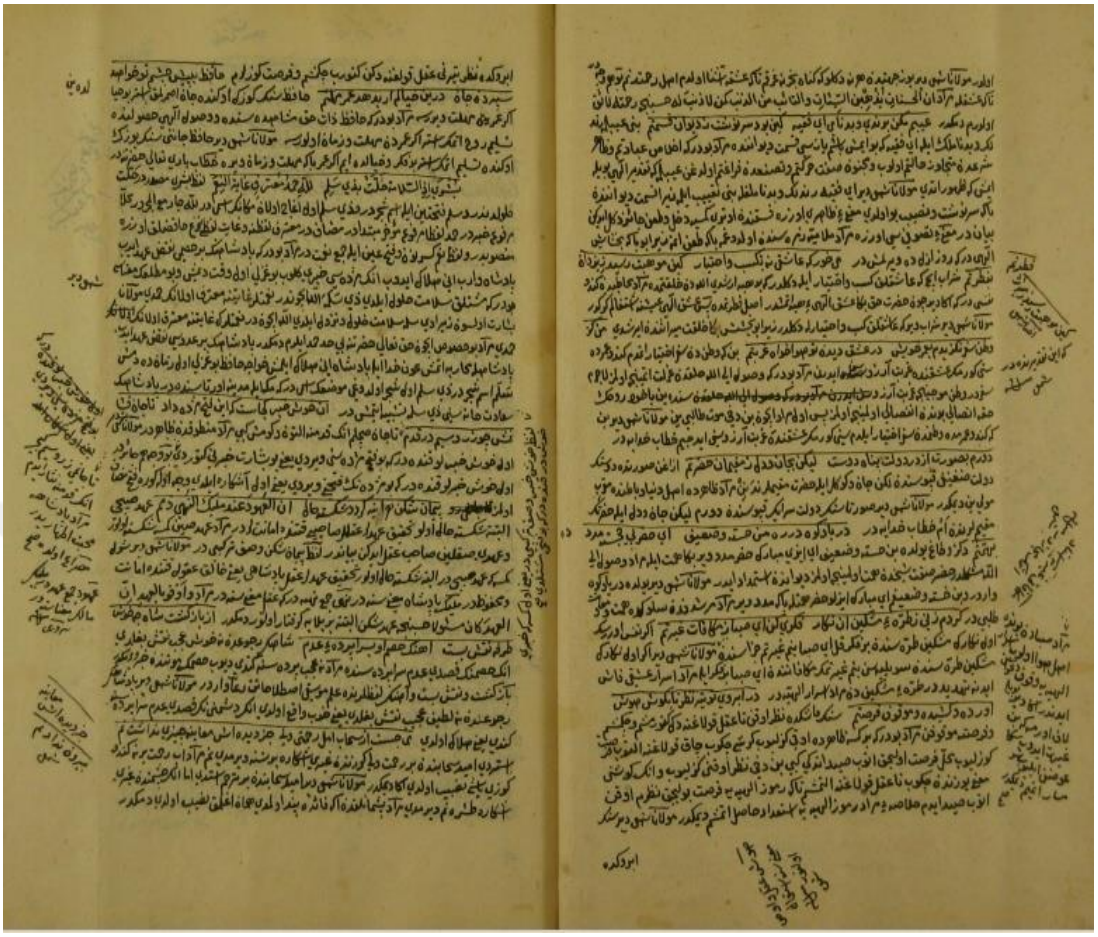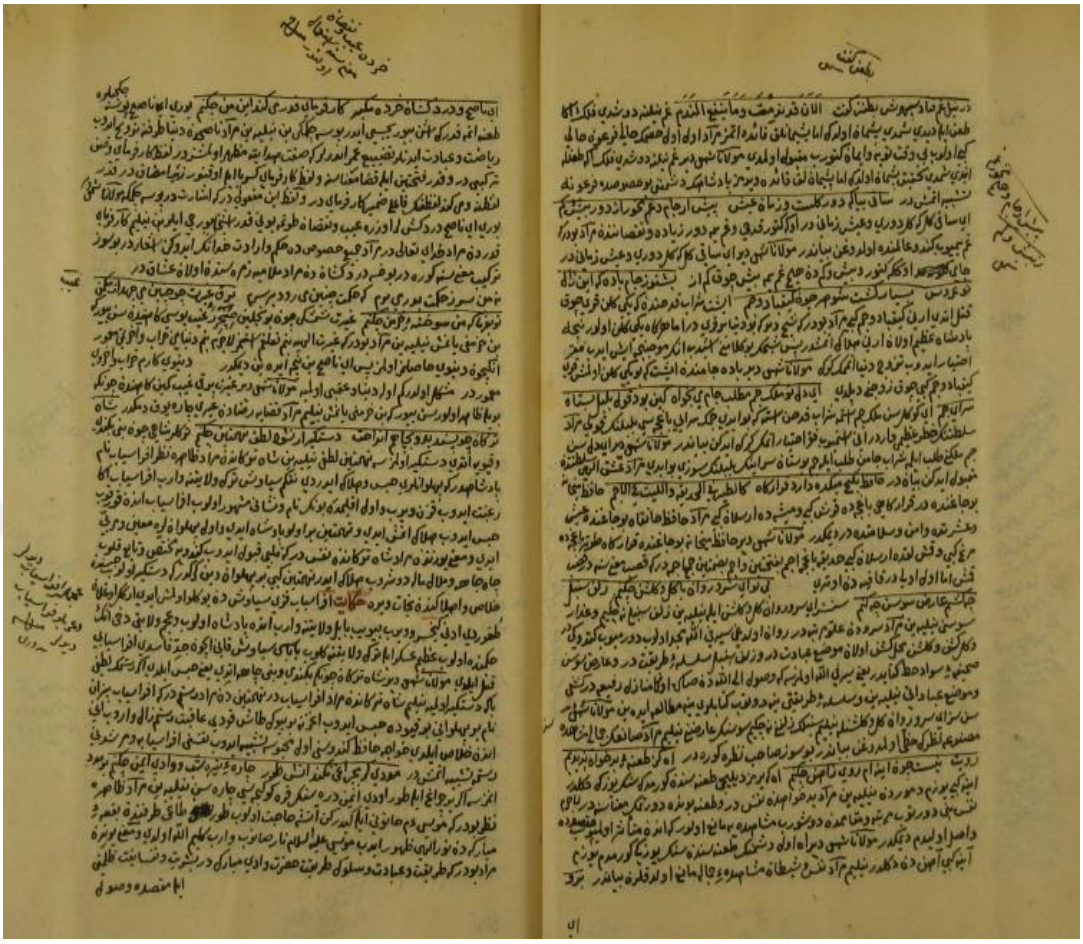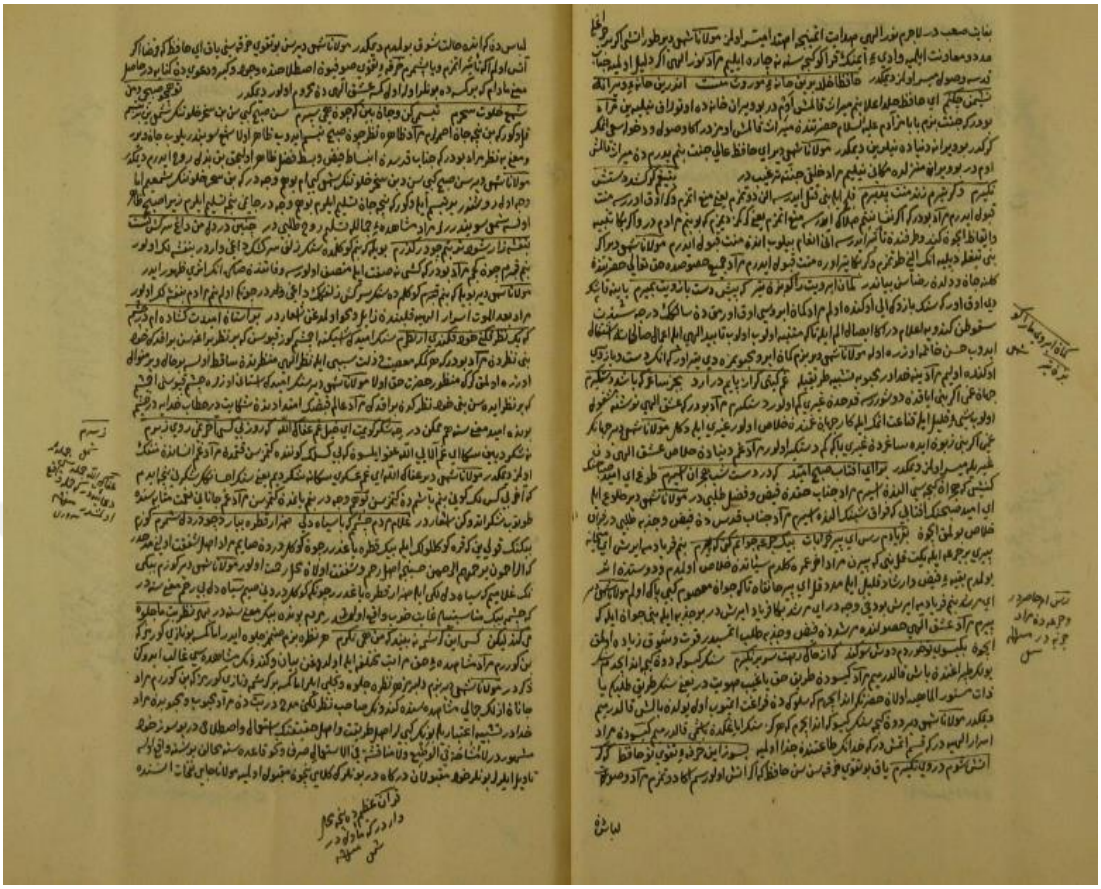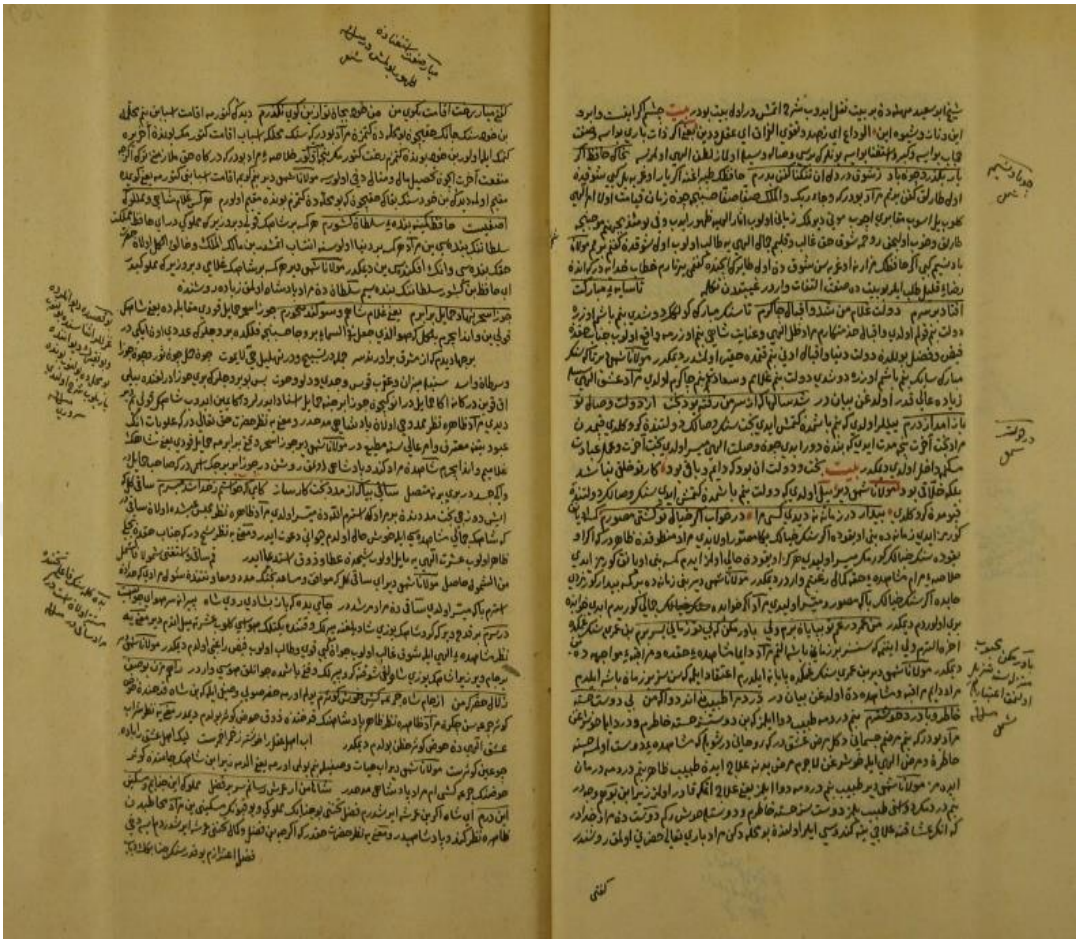
EKLER